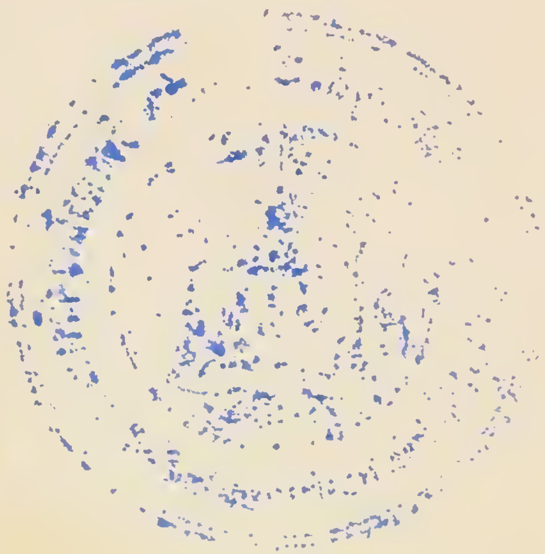
อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางประทิน พรรณเชษฐ์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางประทิน พรรณเชษฐ์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

นางประทิน พรรณเชษฐ์

ชาตะ พ.ศ. ๒๔๔๒

มรณะ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๖

ประวัติ

นางประทิน พรรณเชษฐ์

นางประทิน พรรณเชษฐ์ เป็นบุตรของนายเฮง นางแห ทองรวย เกิดปีกุน พ.ศ. ๒๔๔๒ ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๖ คน คือ

๑. นายย่งหง ทองรวย

๒. นางประทิน พรรณเชษฐ์

๓. ขุนนรการผดุง (จินดา นรการผดุง)

๔. นายฌาน ทองรวย

๕. เด็กชายย่งคุน ทองรวย (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์วัย)

๖. นายวิจิตร ทองรวย

นางประทิน ได้สมรสกับ นายชุน พรรณเชษฐ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ มีบุตรธิดารวม ๗ คน คือ

๑. นายเชิดเกียรติ พรรณเชษฐ์

๒. นางทวีรัก จาตนิลพันธุ์

๓. นางจันทนี กวยาวงศ์

๔. เด็กหญิงแดง พรรณเชษฐ์ (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์วัย)

๕. แพทย์หญิงภัทรพร อิศรางกูร ณ อยุธยา

๖. นายแพทย์ศุภวัตร พรรณเชษฐ์

๗. นายธนชัย พรรณเชษฐ์

นางประทิน พรรณเชษฐ์ เป็นผู้ทำหน้าที่ภริยาเป็นอย่างดี โดยช่วยเหลือสามีประกอบการค้า—ธุรกิจ ที่จังหวัดพิจิตร จนมีฐานะเป็นปึกแผ่นมั่นคง ได้ทำหน้าที่อบรมบุตร—ธิดา ให้เป็นเด็กดี ขยันหมั่นเพียรต่อการศึกษา ทำให้บุตรเป็นผู้ได้จบการศึกษาชั้นสูง และเป็นผู้มีจิตใฝ่ใจในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านทานบริจาค และปฏิบัติธรรม นางประทิน พรรณเชษฐ์ ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวายอย่างเฉียบพลัน ที่บ้านรองเมือง ซอย ๔ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๑๕.๓๐ น. รวมอายุได้ ๗๔ ปี

ชาวพุทธควรจะเชื่ออย่างไร

ปาฐกถาแสดง ณ โรงพยาบาลสงฆ์ กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒

โดย เจ้าคุณปัญญานันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ)

ท่านพุทธบริษัททั้งหลาย

วันนี้ ข้าพเจ้าได้มาปรากฏตัวแก่ท่านทั้งหลาย ก็เพราะว่าข้าพเจ้าเดินทางไปภาคใต้ จังหวัดปัตตานี เพื่อแสดงปาฐกถารวบรวมทุนสร้างตึกภิกษุอาพาธ ที่จังหวัดนั้น เมื่อเดินทางกลับมาก็พบกับคุณปุ่น คุณปุ่นบอกว่าท่านลงมานี่ก็ดีแล้ว มีโอกาสว่างช่วยแสดงปาฐกถาสักหน่อย ข้าพเจ้าบอกว่าไม่ขัดข้อง เพราะการแสดงปาฐกถานั้นเป็นงานเป็นชีวิตของข้าพเจ้าไปที่ไหน ถ้าเสียงไม่แห้งแล้วยินดีที่จะพูดสู่กันฟังเสมอ และในการมาพูดที่หอประชุมโรงพยาบาลสงฆ์วันนี้ รู้สึกว่าท่านทั้งหลายได้มาประชุมกันอย่างคับคั่งเต็มสถานที่ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกมีความปลื้มใจในความเป็นผู้ใคร่ต่อธรรมะของพี่น้องทั้งหลายอย่างเหลือเกิน

เรื่องที่จะนำมาพูดกันในวันนี้นั้น ความจริงข้าพเจ้าปาฐกถาที่ไหนก็ไม่อยากจะตั้งชื่อ เพราะว่าชื่อเรื่องนั้นไม่สำคัญ พูดเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมให้ฟังแล้วก็เป็นใช้ได้ แต่ว่าคุณปุ่นผู้ตั้งองค์การณ์ฟื้นฟูพระศาสนา เคี่ยวเข็ญจะเอาชื่อเรื่องให้ได้ ข้าพเจ้าเลยบอกว่าจะพูดเรื่อง "ชาวพุทธควรจะเชื่ออย่างไร" แต่ก่อนที่จะพูด อยากจะเล่าอะไร ๆ ให้ฟังนิดหน่อย

ตะบองเพชร

คือเมื่อเดือนก่อน ข้าพเจ้าเดินทางไปจังหวัดสุราษฎร์ แสดงปาฐกถาในงานศพของท่านพระครูผู้มีอายุสูงผู้หนึ่ง เสร็จจากนั้นแล้วเดินทางไปอำเภอทุ่งสง เพื่อไปร่วมงานผูกพัทธสีมา ซึ่งเป็นงานใหญ่เกือบทุกแห่ง ประชาชนได้มาในงานเป็นจำนวนมาก ในวัดที่ข้าพเจ้าไปนี้ก็เช่นเดียวกัน มีคนมาประชุมกันในงานอย่างล้นหลาม ข้าพเจ้าก็พูดให้เขาฟังตามสมควรแก่เวลา ในคืนที่จะถึงวันผูกพัทธสีมา

ในคืนนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปดูในโบสถ์ซึ่งสร้างใหม่ เพื่อดูว่าเขาเตรียมอะไรกันบ้าง เมื่อเขาไปก็เห็นวัตถุชนิดหนึ่ง คือใบตาล ใบตาลโตนดนี่เอง เขาเอามารวมกันไว้เป็นมัดใหญ่แล้วที่ใบตาลนั้นมีอักษรเขียนเป็นภาษาขอม (อักษรเขมร) ข้าพเจ้าชักมาใบหนึ่ง แล้วก็อ่านใจความที่เขาเขียน ถ้าแปลเป็นไทยก็ว่า "เทวดาก็ดี ยักษ์ก็ดี ปีศาจก็ดี ถ้าได้มาเห็นใบตาลนี้แล้ว ขอให้หนีไป" ข้าพเจ้าเลยถามว่านี่มันอะไรกัน พระที่อยู่ในโบสถ์ก็บอกว่า นี่เขาเรียกว่า ตะบองเพชร "ตะบองเพชรอะไร ? มันใบตาลแท้ ๆ" เขาบอกว่านั่นแหละสมมติชื่อว่าเป็นตะบองเพชร "เอามาใช้ทำอะไร ?" "เอามาไว้แจกชาวบ้านในวันที่ผูกพัทธสีมา คือวันที่หินอันเป็นเครื่องหมายพัทธสีมาลงหลุมแล้ว ก็เอาใบตะบองเพชรนี้แจกชาวบ้านกัน" ข้าพเจ้าถามว่า "ชาวบ้านเอาไปทำอะไร ?"... "เอาไปปักไว้ในนาแล้วหนูไม่กินข้าว ถ้าเอาไปปักไว้ที่บ้านแล้วก็ไม่มีภยันตรายเกิดขึ้น" ข้าพเจ้าถามว่า "มันจริงอย่างเขาว่าหรือ ?" พวกพระที่นั่งอยู่ใน

โบสถ์ก็ว่า "เขาทำกันมาแต่โบราณนานมาแล้วมีเฉพาะที่เมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดอื่นในภาคใต้ไม่มี" "ทำไมจึงมีเฉพาะที่เมืองนี้ ?" — "เพราะว่าเมืองนครนี้เขาเคยมีการกระทำพิธีตรุษสารทในเวลาจะสิ้นปี ทำพิธีสวดมนต์ในวิหารหลวงบริเวณพระบรมธาตุ และมีการแจกใบตาลที่เรียกว่าตะบองเพชรให้แก่คนทุกคนเพื่อเอาไปป้องกันเสนียดจัญไร" ข้าพเจ้านึกในใจว่า "เออ ควรจะเลิกกันเสียทีเถอะเจ้าใบตาลน้อยนี่น่ะ" จึงพูดกับพระว่า "พรุ่งนี้จะไม่ให้แจก" พระบอกว่า "เอ้า ถ้าไม่ให้แจกมันต้องพูดกับท่านประธาน" ถามว่าใครมาเป็นประธานพรุ่งนี้ พระบอกว่าท่านเจ้าคุณธรรมนาถ จะมาเป็นประธาน "เอ้า ไม่เป็นไรผมพูดเอง" พอท่านเจ้าคุณมาถึงข้าพเจ้าเข้าไปกราบท่านแล้วก็พูดเรื่องอื่นกันก่อน หลังที่สุดก็วกมาพูดเรื่องนี้ว่า อ้ายใบตะบองเพชรนี่ถ้าไม่แจกจะได้ไหมครับ ? "อือ มันของเก่า เขาทำกันมานานแล้ว เวลาผูกพัทธสีมาทีไรแล้วเสือขาดทุกที" ถามว่าทำไมขาด "แย่งกันเพราะใบตาลมันน้อย คนมันตั้งหลายพันมีใบตาลสักสองสามร้อยใบแจกไม่ทั่ว คราวนี้คนก็คงแย่งกันอีก พระก็ต้องหลบขี้ฝุ่นหลบคนให้ยุ่ง จีวรพระก็พลอยขาดไปด้วยเหมือนกัน ข้าพเจ้าบอกว่า เอาเถอะ ใต้เท้าไม่ต้องเป็นทุกข์ พรุ่งนี้ผมจะจัดการเอง ไม่ต้องแจก" ท่านว่า "เออ ลองดูก็ได้ แต่ว่าเขาทำกันมานานแล้วนะ ทำอะไรไปขัดคอคนมันชักจะลำบาก" ข้าพเจ้าบอกว่า "เรื่องนั้นผมรับรอง ผมจะจัดให้เรียบร้อย" พอวันรุ่งขึ้น ฉันเพลเสร็จแล้ว ก็มีการแสดงปาฐกถา เขาให้ข้าพเจ้าแสดงปาฐกถาอีกครั้งหนึ่ง

ในการแสดงปาฐกถาตอนนี้ ข้าพเจ้าพูดให้เขาเข้าใจว่างานผูกพัทธสีมานั้นเป็นมาอย่างไร คนที่มาในงานผูกพัทธสีมาที่เรียกว่าจะได้บุญได้กุศลนั้น อยู่ที่ตรงไหน พูดกันยาวความทีเดียวให้คนฟังเข้าใจเรื่อง เมื่อเข้าใจเรื่องเสร็จแล้ว ก็นัดหมายว่า ในการผูกพัทธสีมานั้น ควรจะทำอย่างไร ไม่ใช่ว่าพอลูกนิมิตลงหลุมแล้ว ต่างคนต่างแย่งกันไปเอาดินกลบลงในหลุมจนกระทั่งว่าขี้ฝุ่นกลบวัดไปเลย แล้วบ้างก็โดนกันหัวร้างข้างแตก ทำกันมาอย่างนั้นหลายสิบปีแล้ว ยังไม่มีใครแก้ ข้าพเจ้าพูดให้ฟังหมดแล้วก็อะไรเป็นโทษก็บอกกันไป ผลที่สุดก็วกลงมาหาเจ้ากระบองเพชร บอกว่าวันนี้นะ พี่น้องมาผูกพัทธสีมาครั้งนี้ไม่มีตะบองเพชรแจกเพราะว่าตะบองเพชรที่เอามาไว้ในโบสถ์นั้น ท่านปัญญานันทะเอาไปเผาเสียแล้วเมื่อตอนเช้า ทำไมจึงได้เอาไปเผาเสีย เพราะว่าของเหล่านี้ทำให้พี่น้องหลงงมงายเข้าใจผิดคิดว่าจะช่วยตัวได้ ใบตาลน้อย ๆ มันจะช่วยอะไรเรา ถ้าเราเอาใบตาลไปผูกไว้กับคอกควาย พวกโจรก็ยังลักควายอยู่นั่นเอง พูดให้เขาเข้าใจเรื่อง พูดเสร็จแล้วก็บอกว่าไม่มีแจก นัดหมายกันเสร็จ พอถึงเวลาผูกพัทธสีมา คนนั่งเรียบร้อยหมดทั้งวัด ไม่มีการเกะกะ ไม่ลุกขึ้นไปไหน พอลูกนิมิตลงหลุมก็บอกให้สาธุพร้อมกัน เขาก็สาธุ เมื่อลูกนิมิตลงหลุมแล้วเขาก็ไม่แทรกไม่เบียดกัน ปีก่อนฝังที่วัดชัยชุมพล ที่ทุ่งสง เจ้าคุณพระเถระผู้ใหญ่ไปหลายองค์ คนแย่งกันถอดรั้วกันไก่รอบโบสถ์หมดเลย เขานึกว่ารั้วไก่นั้นศักดิ์สิทธิ์ ปีนี้ไม่ต้องแย่งกัน เพราะพูดให้เขาเข้าใจเรื่อง คนทำกันอย่างถูกต้องเรียบร้อย พอทำเสร็จแล้วใคร ๆ ก็บอกว่า "เออ ทำอย่างนี้ดีไม่ยุ่ง สบายใจดี ปีหน้าถ้าหากฝังลูกนิมิต

วัดไหน ขอนิมนต์ท่านมาพูดอีกเถอะ ทำเสียสักสองสามวัดมันคงจะเรียบร้อยกันไป" เรื่องมันเป็นอย่างนี้

ที่นำมาเล่าให้ท่านฟังนี้ ไม่ใช่เรื่องอะไร ไม่ใช่จะอวดว่า ท่านปัญญานันทะนี่ไปทำอะไรหามิได้ แต่เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งใดที่ตนเคยกระทำกันมา ถ้าหากว่าเราเห็นว่าเป็นเรื่องไม่เป็นสาระ เป็นความหลงใหลเข้าใจผิด เป็นเรื่องที่ควรจะแก้ไขภายในวงการพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้พวกเรากล้าเถอะ ไม่มีเสียหายดอก ข้าพเจ้าแก้ไปแล้วไม่เห็นมีใครด่าไม่เห็นใครว่า ชาวบ้านทุกคนก็บอกว่า "เออ ดี ไม่ต้องยุ่งกัน" แล้วเขาก็เข้าใจเรื่อง ไม่ต้องยุ่งกับเจ้าใบตาลน้อย ๆ กันอีกต่อไป อย่างนั้นบ้างว่าเป็นการกระทำที่ได้ประโยชน์อยู่ จึงเอามาเล่าให้ฟังเพื่อเป็นตัวอย่าง สิ่งที่กระทำกันมาเสมอไปนั้น เราจะเชื่อว่าถูกว่าดีเสมอไปไม่ได้ แต่เราจะต้องเอาหลักความจริงเข้าจับ เอาเหตุผลเข้าจับว่าสิ่งนั้นมันเหมาะมันควร และเป็นประโยชน์แก่ชีวิตจิตใจของประชาชนหรือไม่ ถ้าเห็นไม่เป็นประโยชน์เราก็จัดการแก้ไขต่อไป นี้เป็นเรื่องหนึ่งเอามาเล่าให้ฟังพอเพลิน ๆ ใจกันก่อน

หักคอพระ

เมื่อเดือนก่อนโน้น ข้าพเจ้าเดินทางไปแสดงปาฐกถาที่เมืองสุโขทัยเป็นเวลา ๑๕ วัน เมืองสุโขทัยนี้ใคร ๆ ก็อยากไปเพราะว่าเป็นเมืองเก่าแก่โบราณ เป็นนครหลวงของประเทศไทยที่เราควรจะภูมิใจว่าเมืองไทยเรานี้เคยรุ่งโรจน์มาในสมัยหนึ่ง ปู่ย่าตายายของเรา

เคยสร้างสิ่งที่ดีงาม และทำกิจซึ่งเป็นการก้าวหน้าแก่ชาติบ้านเมืองมามาก ในสมัยนั้น จึงอยากจะไปดู ข้าพเจ้าเองก็มีความภูมิใจในการที่จะได้ไป เหยียบพื้นแผ่นดินสุโขทัยของพ่อขุนรามคำแหง แต่ว่ามุ่งไปเทศน์สอนคน มากกว่า มีเวลาว่างเขาก็พาไปเที่ยวที่เมืองเก่า เมื่อได้ไปชมเมืองเก่า ท่านเจ้าคุณพุทธทาสไปด้วย ท่านไปในฐานะเป็นผู้ศึกษาโบราณคดี ท่านไปดูนานกว่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าดูไม่นานหรอก เพียงแต่ดู ๆ เท่านั้น เมื่อดูแล้วก็ทำให้เกิดความรู้สึกบางประการดีใจก็มีเกิดขึ้นในใจ เสียใจก็มีเกิดขึ้นในใจเหมือนกัน ที่ดีใจน่ะเพราะอะไร ดีใจเพราะว่าเราคนไทยชั้นนี้เป็นลูกหลานของคนสมัย ๗๐๐ ปีมาแล้ว คนไทยสมัย ๗๐๐ ปีมาแล้วนี้ ท่านรักความก้าวหน้า เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ช่วยกันสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติให้เกิดขึ้นและมีส่วนเหลือปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเดินเหยียบพื้นแผ่นดินในบริเวณเมืองเก่าด้วยความภูมิใจ แต่ว่าพร้อม ๆ กับความภูมิใจนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจ รู้สึกสลดใจเพราะเห็นเจดีย์สถานต่าง ๆ อันคนสมัยก่อนได้สร้างไว้นั้น อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุด-โทรม อันความชำรุดทรุดโทรมขององค์พระเจดีย์นั้น ไม่ใช่ทรุดโทรมตามกาลเวลา แต่เป็นความชำรุดทรุดโทรมเพราะคนไปแงะไปขุดไปค้น ทำให้สิ่งเหล่านั้นผุพังเสียหายลงไป ทำให้เกิดความเศร้าใจแล้วคิดต่อไปว่าใครหนอที่มาชอบขุดค้นในองค์พระเจดีย์เหล่านี้ เจดีย์บางองค์ วัดบางวัดไปดูแล้วน่าภูมิใจ เช่นวัดพระเชตุพน อยู่นอกเมืองสุโขทัยไปหน่อยนอกกำแพงเมืองเป็นวัดที่สร้างใหญ่โตมาก วิหารวัดพระเชตุพนนี้ทำด้วย

หินทั้งนั้น เพียงแต่ประตูเท่านั้นแหละ เราก็เห็นว่าหินที่เขายกมาทำประตูนั้นมันสูงใหญ่ ข้าพเจ้าไปยืนเคียงข้าง สูงกว่าศีรษะของข้าพเจ้าขึ้นไปอีกตั้งศอกกว่า ๆ แล้วความใหญ่ของหินนั้นก็กว่า ๑ วา ท่านเจ้าคุณพุทธทาสเคยไปเที่ยวนครวัดมาแล้ว ท่านบอกว่านครวัดก็สู้ตรงนี้ไม่ได้ เพราะตรงนี้ใหญ่ยิ่งกว่า ยืนดูแล้วก็นึกว่า แหม! พ่อขุนรามคำแหง ปู่ ย่า ตา ทวด ของเราในสมัยก่อนนี้สำคัญ ไปยกหินมาจากภูเขามาทำเป็นซุ้มประตูได้ เอามาทำเป็นฝาผนังได้ เจาะหินให้เป็นรูปอย่างนั้นอย่างนี้ก็ได้ แล้วในวิหารนั้นมีพระพุทธรูปปางลีลา ซึ่งเราเรียกว่าพระกำแพงเขย่ง แต่ความจริงเป็นพระพุทธรูปปางลีลา คือเดิน พระพุทธรูปเป็นนักเดิน เป็นผู้ลุกขึ้น ไม่ใช่เป็นผู้ที่ชอบนั่งชอบนอน พระองค์เดินตลอดเวลา เพื่อไปประกาศธรรมะสั่งสอนคนให้ได้เกิดความเข้าใจ คนในสมัยสุโขทัย เป็นนักเดิน นักก้าวหน้า นักสร้าง ไม่ใช่นักทำลาย อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ในสมัยนี้ เมื่อได้เห็นแล้วก็สบายใจ แต่พอไปเห็นพระพุทธรูปถูกเจาะพุงเสีย ถูกต่อยหัวเสีย ถูกเจาะขาเสีย จึงทำให้สลดใจ แล้วก็นึกว่าใครหนอมาเจาะสิ่งเหล่านี้ คนที่มาเจาะทำลายเจดีย์ มาทำลายพระพุทธรูปนั้นมันไม่ใช่ใคร ล้วนแต่เป็นคนไทยทั้งนั้น แล้วก็เรียกตัวเองว่าเป็นชาวพุทธ แต่ชาวพุทธทำไมไปเจาะไปขุดพระเจดีย์ คนเหล่านี้เขาเป็นนักแสวงหาพระ แต่ว่าเขาไม่ได้มีพระไว้ในใจ มัวแต่ไปแสวงหาพระในด้านวัตถุ เจาะกันเป็นงานใหญ่แล้วก็ได้พระซึ่งเขาทำไว้ในสมัยนั้นเราเรียกกันว่า พระเครื่อง เพราะว่าเป็นพระองค์เล็ก ๆ ความจริงพระองค์เล็กที่อยู่ตามเจดีย์นั่นน่ะ เขาไม่ได้มุ่งจะทำให้เป็นพระเครื่องรางวิเศษ

ศักดิ์สิทธิ์อะไร เขาทำขึ้นเพื่อสำหรับแจกแก่คนที่ไปนมัสการพระ ใครไปไหว้พระที่นั่น เขาก็แจกพระให้องค์หนึ่ง เพราะในสมัยนั้นไม่มีหนังสือแจก การเขียนหนังสือยากกว่าการพิมพ์พระเป็นไหน ๆ เพราะว่าต้องเขียนลงในใบลาน กว่าจะทำได้แต่ละผูกนี้มันลำบากเต็มที่ จะแจกหนังสือธรรมะไม่สะดวก ภิกษุในสมัยนั้นจึงทำการแจกพระพุทธรูปโดยคิดว่าด้วยการให้เขามีพระพุทธรูปนี้แหละจะเป็นทางหนึ่งให้เขาผูกใจไว้กับพระพุทธศาสนา จึงได้ทำพระแจกกันเป็นการใหญ่ เมื่อทำมาก ๆ แจกไม่หมดจึงบรรจุในเจดีย์จนมาถึงพวกเราทั้งหลายในสมัยที่เล่นพระเครื่องกัน ถ้าหากว่าเป็นพระเก่ายุคสุโขทัยใคร ๆ ก็ต้องการ ความต้องการของพี่น้องที่อยากจะได้พระพุทธรูปยุคสุโขทัยนี่แหละเป็นตัวต้นเหตุที่จะทำให้มีคนไปขุดพระ เพราะขุดแล้วเอามาขายได้ ขายราคาดีเสียด้วย ถ้าเห็นว่าเป็นสมัยสุโขทัยก็ราคาแพง เพราะฉะนั้น คนเหล่านั้นก็ลงทุนขุดเป็นการใหญ่ เพื่อเอามาขายที่ต่าง ๆ ที่คนรับซื้อกัน ความจริงคนไปขุดพระก็เป็นโจร คนที่ซื้อพระก็เรียกว่าสมรู้ร่วมกับพวกโจร ข้าพเจ้าเคยไปเทศน์ในคุก ถามนักโทษบางคนว่าเรามาติดคุกเรื่องอะไร บอกว่ารับซื้อของโจร ของโจรคือของลักพามาขายแล้วก็ซื้อไว้ เจ้าหน้าที่จับได้ก็ติดคุก การลักขุดพระตามพระเจดีย์ ย่อมผิดกฎหมาย เว้นไว้แต่กรมศิลปากรขุดตามระเบียบ นั่นเขาทำไปตามเรื่องไม่ผิดกฎหมาย เพราะว่าถ้าไม่ขุด ขโมยเอาหมด เลยขุดมาขายเสียดีกว่า ถ้าหากเอกชนไปขุดมาขายโดยไม่ได้ทำให้ถูกต้อง เราไปซื้อเข้า เราก็สมรู้กับพวกนั้น พวกเราผู้ซื้อก็พลอยร่วมมือกับเขาด้วยเหมือนกัน แต่ว่าไม่มีโจทก์ไปฟ้องร้อง

เท่านั้นเอง คนซื้อพระทั้งหลายจึงไม่ติดคุกติดตะรางกัน ถ้าหากใครไปฟ้องร้องคดีนี้ขึ้น แหม! ติดกันเป็นแถวไปเลยทีเดียว พระสงฆ์องค์เจ้าเราก็อาจพลอยติดกับเขาไปด้วยนะ เพราะว่ารับซื้อกันไว้คนละหลาย ๆ องค์ เรื่องมันเป็นอย่างนี้ การขุดเจาะพระเจดีย์ก็มีสาเหตุมูลฐานอยู่ตรงนี้

เมื่อเจดีย์ทั้งหลายใหญ่ ๆ โต ๆ ถูกทำลายเพราะมีคนต้องการเอาพระไปขาย พวกเราทั้งหลายก็ช่วยกันซื้อ เป็นเหตุให้วัตถุต่าง ๆ ในทางศาสนาซึ่งมีราคา เพราะเป็นโบราณวัตถุควรแก่การศึกษาก็จะหมดไป คนในยุคหลัง ๆ ไม่มีโอกาสศึกษาความเป็นอยู่ของคนในยุคก่อน ไม่มีโอกาสรู้ถึงความก้าวหน้าความเจริญงอกงามในทางสร้างสมของคนที่เป็นบรรพบุรุษ เพราะว่าสิ่งของถูกทำลายเสียหมดแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกไม่สบายใจ ในสมัยนี้ก็ยังมีคนแอบขุดกันอยู่เรื่อย ๆ เดี๋ยวนี้ที่จังหวัดอยุธยาน่ะ กรมศิลปากรขุดไปเจดีย์หนึ่งแล้ว ยังมีพวกแอบขุดอีกวัดหนึ่ง แล้วก็เอามาขายกันในกรุงเทพ ฯ พวกเราใครที่อยากจะซื้อก็ซื้อกันไปเรื่อย ๆ เพราะนึกว่าเป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์

คนที่ไปขุดพระนั้น เขาต้องการได้พระ แต่เขาไม่มีพระในใจ เพราะถ้ามีพระในใจก็ต้องเคารพองค์พระเจดีย์ ต้องเคารพองค์พระพุทธรูป ต้องเคารพต่อเจดีย์สถาน ซึ่งคนสร้างอุทิศต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่กล้าลงมือขุดทีเดียว ต้องนั่งลงกราบ นั่งนึกถึงพระพุทธเจ้า บูชาความงามความดีของพระพุทธเจ้า แต่ว่าคนเหล่านั้นมีแต่พระข้างนอก ไม่ได้มีพระข้างใน จึงได้ไปเที่ยวเจาะขุดทำลายตามที่ต่าง ๆ จนเสียหายไปหมด เดี๋ยวนี้ขนาดหนักกว่านั้น ไม่ใช่เจาะแต่องค์เจดีย์ พระพุทธรูปสวย ๆ

งาม ๆ ก็หักคอเอามาเลยทีเดียว เมืองเชียงใหม่พระถูกหักคอมาขายเสียหลายองค์ ข้าพเจ้าไปเมืองสุโขทัย ไปวัดไหนถ้าพบพระสุโขทัยงาม ๆ ก็กระซิบบอกท่านสมภารว่าระวังหน่อยนะครับ เดี๋ยวนักเลงจะมาหักคอไปขายฝรั่งเสียอีก ท่านสมภารถามว่า ถึงขนาดนั้นเชียวหรือ ข้าพเจ้าตอบว่า "เหลือขนาดไปเสียแล้วแหละสมัยนี้ เขาหักคอพระไปขายกันแล้วเป็นอย่างนี้มากมายก่ายกอง" ทำไมจึงเกิดเรื่องอย่างนี้ ? มูลฐานสำคัญอยู่ที่ความหลงผิด คือพี่น้องชาวพุทธเราทั่ว ๆ ไป ยังไม่มีความเชื่อตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ยังไม่มีความเชื่อถูกตามแนวที่พระพุทธเจ้าต้องการให้เราเชื่อ แต่เรามีความเชื่อออกนอกลู่นอกทางกันไปหมด

เสือร้องไห้

ที่สุโขทัยนั้น มีเรือนจำอยู่สองแห่ง เรือนจำประจำสุโขทัยและเรือนจำที่สวรรคโลกเพราะมีศาล ในขณะที่ข้าพเจ้าไปเทศน์ที่เรือนจำสวรรคโลกนั้น ได้พบนักโทษหนุ่มสองคนน่าเอ็นดู รูปร่างหน้าตาดี ไม่น่าจะเป็นอาชญากรเลย แต่เขาบอกแล้วว่า มีเสือสองตัวอยู่ในเรือนจำนั้นด้วย ชื่อเสือเสริม เสือมี ข้าพเจ้าก็บอกท่านผู้ว่าการขอให้จัดคนที่เป็นเสือมานั่งข้างหน้าข้าพเจ้าจะดูลักษณะท่าทางเขาว่าเป็นคนอย่างไร เขาจัดให้นั่งข้างหน้า เจ้าเด็กทั้งสองคนนี้เรียบร้อยเหลือเกิน นั่งพังปาฐกถาเรียบร้อยกว่าชาวบ้านนอกคุกไปเสียอีกด้วย ซ้ำไปนั่งประนมมือแต้ตลอดเวลา ข้าพเจ้าพูดอยู่ตั้งชั่วโมงกว่า เขานั่งสงบ ไม่ได้แสดงอาการ

อะไรแม้แต่น้อย ทีนี้เมื่อนั่งฟังไป ฟังไป เสือเกิดร้องไห้ขึ้นมาเสียแล้ว ข้าพเจ้าถามเขาว่าร้องไห้ทำไม เขาบอกว่าเสียใจ เพราะว่ามีความชั่วอยู่อยู่มาก ข้าพเจ้าเลยถามต่อไปว่า เจ้าเด็กหนุ่มสองคนนี้ตกไปสู่อบายเพราะอะไรและก็ได้ความดังต่อไปนี้ :—

มีภิกษุองค์หนึ่ง ไม่ใช่คนไทย เป็นคนเขมร ไปอยู่ที่วัดชัยชุมพลที่สุโขทัย ต่อมาก็ออกจากวัดนั้น แล้วไปตั้งตนเป็นพระอาจารย์ได้นิด ๆ หน่อย ๆ ต่อมาก็สึกออกมาตั้งตนเป็นอาจารย์ชาวบ้าน หากินทางสักหัวคน คือว่าใครก็มาให้สักหัวแล้วสักมันเรื่อยไป สักหัวให้เอาน้ำมันทาหัวให้ แล้วก็ได้รางวัลนิด ๆ หน่อย ๆ เด็กหนุ่มเด็กน้อยทั้งหลายก็มีความพอใจ นึกว่าเรามันมีอาจารย์วิเศษแล้ว ถ้าให้อาจารย์สักหัวแล้วตีไม่แตกยิงไม่เข้า ฟันไม่ตายละ จะได้เป็นคนวิเศษต่อไป คนก็สมัครเป็นลูกศิษย์มากมาย เจ้าเสือเสริมเสือมีสองคนก็ไปเป็นลูกศิษย์อาจารย์นี้ด้วย เมื่อเป็นลูกศิษย์แล้วก็ทดลองให้อาจารย์สักกระหม่อม สักเสร็จแล้วลองฟันกันดู ความจริงมีดเล่มนั้นมันไม่คม อาจารย์เขาหามีดทื่อ ๆ มาฟันกัน พอฟันเสร็จแล้วก็มาหลังให้เพื่อนฟัน ฟันเบา ๆ มันก็ไม่เข้า เพราะมีดมันทื่อ ถ้าถูกที่ไม่ทื่อเข้าก็ไปโรงพยาบาลกันแหละ วันก่อนนี้เขาบอกว่าหามไปโรงพยาบาลสองราย เรื่องอะไรล่ะ ? ลองของดีกัน ลองว่ามันจะอยู่หรือไม่อยู่ มีดมันคมไปหน่อยเลยต้องไปหาหมอให้ช่วยเย็บให้ เจ้าเด็กหนุ่มเหล่านั้นฟันกันดูแล้วมันไม่เข้า เมื่อมันไม่เข้าก็เกิดฮึกเหิมในใจว่าเรามันเก่งแล้ว อาจารย์ก็เก่งแล้ว อาจารย์พอมีพวกมากไม่ทำมาหากิน ยกพวกไปปล้นชาวบ้านแถวอำเภอสวรรคโลก เดือดร้อนไปตาม ๆ กัน เพราะว่ามีโจรก๊กใหญ่

ผู้ว่าราชการจังหวัดก็เด็ดขาดอยู่เหมือนกัน ผู้ว่าราชการคนนี้เวลาออกปราบโจรเอาพระไปด้วย พระที่พูดได้น่ะ ไม่ใช่พระที่แขวนคออย่างเดียว คือเอาพระไปเทศน์ก่อน เรียกชาวบ้านมาประชุม เมื่อประชุมแล้วพระพูดให้ฟัง เมื่อพูดให้ฟังชาวบ้านเข้าใจเหตุผล เวลากลางคืนชาวบ้านแอบมาหาผู้ว่าราชการ บอกให้รู้ว่าโจรมันอยู่ตรงนั้นเพื่อยกกองไปล้อม ผลที่สุดยิงพวกโจรตายเกือบหมดเลย เหลือสองคนเท่านั้นที่หนีรอดออกไปได้ แล้วเขาเตรียมตัวจะหนีไปเมืองเถินจังหวัดลำปาง แต่ว่าจนมุมเพราะขณะนั้นเขาลงไปอาบน้ำตำรวจมาเจอเข้าจับตัวมาได้ทั้งคู่ เอามาไว้ในเรือนจำ ข้าพเจ้าจึงไปพบเข้า เจ้าเสริมเจ้ามีสองคนนี้ได้กลายเป็นคนเสียเป็นอาชญากรไปแล้วเพราะอะไร เพราะพบอาจารย์ผิด ๆ ไม่ใช่อาจารย์พระพุทธศาสนา แต่เป็นอาจารย์ไสยศาสตร์ หากินทางสักหัวคน เลยอาจารย์ชวนไปทางเขวเสียหายมากมายก่ายกอง

ภิกษุมีส่วนช่วยให้เกิดอาชญากร

เมื่อวานซืนนี้ข้าพเจ้าเดินอยู่ที่วัดมหาธาตุ เจ้าหนุ่มสามคนเข้ามาหาถามว่า "หลวงพ่อครับ ท่านเจ้าคุณองค์นั้นอยู่ไหน" เขาบอกชื่อเถระนั้น ข้าพเจ้าว่าอยู่ที่นั่น "ผมขึ้นไปแล้วไม่เจอ" พวกคุณต้องการอะไร "ผมจะมาเช่าพระ เขาประกาศว่ามีที่นี่" ไปหาพระแต่ว่าท่าทางยืนวางโตเหลือเกิน แม้ไปยืนอยู่ต่อหน้าพระแล้วก็ไม่เห็นว่าจะแสดงอาการนอบน้อมเท่าใด เขาไปหาพระแต่ไม่รู้ว่าพระอยู่ตรงไหน นี่แหละมันยุ่งอยู่ตรงไม่รู้

ไม่เข้าใจ เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจก็ไปเที่ยวหาพระข้างนอก ไม่สนใจจะหาพระพระข้างใน ไม่สนใจที่จะเดินทางตามพระ แต่เข้าใจว่าพระจะช่วยตัวได้แม้ตัวกระทำความชั่ว เลยไปเที่ยวหาอาจารย์หลอกลวงเหล่านั้นในเมืองใหญ่ ๆ เช่นกรุงเทพ ฯ อาจารย์ขลัง ๆ มีมากหลายวัดหลายวา แล้วก็บางทีมีการส่งเสริมกันเป็นการใหญ่ให้คนกลายเป็นนักเลงไป เป็นความจริงที่ข้าพเจ้าเคยสังเกตเมืองไหนมีอาจารย์มาก ก็มีเสือมาก ผู้ร้ายทำไมจึงมาก ? เพราะอาจารย์ไม่ได้สอนความจริงให้ลูกศิษย์ฟัง ลูกศิษย์มาขอตะกรุด "เออ มึงเอาไปเถอะตะกรุดนี้ป้องกันได้ร้อยแปดทีเดียว" ลูกศิษย์มาขอพระเครื่อง "เออ มึงเอาไปเถอะ พระเครื่ององค์นี้ศักดิ์สิทธิ์นักป้องกันร้อยแปด" ไม่รู้ว่าป้องกันอะไร ลูกศิษย์ไม่เข้าใจ นึกว่า "กูได้ของดีเหล่านี้แล้วปล้นใครฆ่าใครไม่เป็นไรละ อาจารย์คุ้มครองรักษา" เลยกลายเป็นเสือไปเสียหมด ลองไปถามดูเถอะในคุกบางขวาง คุกลหุโทษนั้นคนที่เข้าคุกเพราะความหลงผิดอย่างนี้ มีอยู่มิใช่น้อยทีเดียว ข้าพเจ้าอยากจะทำความเข้าใจกับพี่น้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเราที่เป็นนักบวช

ฝากนักบวช

ในสมัยนี้ ก็ถึงเวลาแล้วที่นักบวชทั้งหลายจะต้องช่วยกันประกาศหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้คนทั้งหลายได้รู้ได้เข้าใจ เพราะสมัยนี้โลกกำลังอยู่ในภาวะของการแข่งขันระหว่างสิ่งที่เจริญขึ้นทุกวัน แต่ในด้านที่เป็นนามธรรมจริง ๆ นั้น มีความเจริญก้าวหน้าน้อย คือความเจริญในด้านวัตถุไปไกล แต่ในด้านจิตใจหรือนามธรรมไปไม่ทันกัน ไม่สมดุลกัน

ความเป็นอยู่ของสังคมก็จะเต็มไปด้วยความยุ่งยาก มีความทุกข์มีความเดือดร้อนนานัปการ ดังที่เราทั้งหลายได้เห็นกันอยู่ในสมัยนี้ เพราะความเข้าใจผิดหลายสิ่งหลายประการที่อยู่ในจิตใจของชาวพุทธ จึงเป็นหน้าที่ของนักบวชจะต้องพยายามพูดความจริงให้ชาวบ้านฟัง ทำความเข้าใจให้เขาได้ทีละเล็กละน้อย สิ่งใดที่เป็นความจริงก็เอาออกแสดงกัน สิ่งใดที่เป็นความเท็จของเทียมเราอย่าเผยแพร่ส่งเสริม ถ้าเราช่วยกันโดยวิธีอย่างนี้ พี่น้องชาวพุทธก็จะเริ่มเข้าใจความจริงขึ้นทีละน้อย ๆ แล้วทีหลังการประพฤติปฏิบัติก็จะก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบ จึงอยากจะฝากแนวความคิดนี้ไว้กับนักบวชทั้งหลาย ให้ช่วยกันแก้ไขอย่ามัวเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและลาภผลกันเลย

ฝากชาวพุทธ

สำหรับพี่น้องชาวบ้าน เราก็มีหน้าที่ที่จะช่วยกันค้ำจุนรักษาพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักธรรมที่เราถือว่าประเสริฐ แต่ความประเสริฐของพระพุทธศาสนานั้นยังให้ประโยชน์แก่ชีวิตของเราน้อยเกินไป ทำไมจึงให้ประโยชน์น้อย เพราะเราเข้าไปใกล้สิ่งที่ประเสริฐนั้นยังน้อย เรายึดถือเอาเฉพาะแต่เปลือกผิวของสิ่งนั้น ๆ มาเก็บรักษาไว้ในใจ แล้วก็เข้าใจว่าสิ่งนั้นจะช่วยเราได้ความจริงสิ่งเหล่านั้นช่วยเราไม่ได้ ถ้าเราไม่มีการประพฤติธรรมอันเป็นหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่เหมือนกับศาสนาอื่น

ความเชื่องมงาย

ความเชื่อในศาสนาอื่นผิดกับหลักพระพุทธศาสนาคือเขาสอนให้คนเอาชีวิตจิตใจฝากไว้กับสิ่งภายนอก เช่นฝากไว้กับพระผู้เป็นเจ้าอันเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเชื่อต้องทำตาม เป็นศาสนาประเภทอ้างเทวดาเป็นผู้อำนวยคำสอนให้แก่เขาหรือที่เรียกกันว่าเทวนิยม แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าไม่มุ่งเอาในรูปอย่างนั้น พระพุทธเจ้าเกิดในท่ามกลางความเชื่องมงาย เกิดในท่ามกลางของการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เป็นสาระแก่นสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอินเดีย ถ้าเราไปประเทศอินเดียในสมัยนี้ เราจะมองเห็นว่าความงมงายที่มีอยู่ในประเทศอินเดียนั้นมากมายเหลือเกิน คนแก่ ๆ เก็บก้อนหินสี่ห้าก้อนมาใส่วางไว้ในชามอ่าง เสร็จแล้วเอาข้าวสารมาโรยลงบนก้อนหิน เอาใบมะกรูดใบมะนาวไปโรยลงบนก้อนหิน แล้วก็ไปนั่งไหว้กรำแดดอยู่ตลอดตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง ถามเขาว่าไหว้อะไร เอาบอกว่าไหว้พระศิวะเจ้า พระศิวะน่ะแกอยู่ทุกหนทุนแห่งในหินในกรวดในทราย แกแอบเข้าไปอยู่ที่นั้น คราวนี้ตาคนนั้นแกเก็บก้อนหินไปนั่งไหว้อยู่ แล้วก็ยังมีพิธีการอื่น ๆ อีกมากมายหลายสิ่งหลายประการ ข้าพเจ้าเดินดูนั่งดูแล้วก็เห็นว่านอยู่ได้ด้วยความเชื่อประเภทงมงาย แต่พระพุทธศาสนาอยู่ในประเทศอินเดียไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าต้องการให้เชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล ไม่ต้องการให้ศาสนิกชนอยู่อย่างหลับตา แต่ต้องการให้อยู่อย่างลืมตา นับถือในสิ่งที่ควรเชื่อควรปฏิบัติ ไม่ใช่ว่าเชื่อตามเขาเสมอไป คนเหล่านั้นเข้าไม่ถึง เมื่อเข้าไม่ถึงพระพุทธศาสนาก็หายไปจาก

อินเดีย แต่ว่ามาปรากฏอยู่ในประเทศลังกา ในประเทศพม่า ในประเทศไทย ฯลฯ แต่ความงมงายของคนไทยก็ยังไม่หายไป

จริยวัตรของพระพุทธองค์ที่เกี่ยวกับความเชื่อ

ในสมัยก่อนเมืองไทยเรายังมีพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์กว่าเรียบร้อยกว่านี้ แต่ในสมัยนี้ความนิยมในด้านวัตถุมากเกินไป เราจึงเอาตัวศาสนาที่เป็นธรรมะทิ้งไปเสีย แล้วเอาศาสนาเฉพาะที่เป็นตัววัตถุมาเก็บไว้ พี่น้องชาวพุทธสังเกตดูเถอะ เราจะเห็นว่ามีการโฆษณาในทางด้านวัตถุมากมายก่ายกอง ตามวัดวาอารามที่มีงานมีการอะไร เรื่องโฆษณาเกี่ยวกับสัจจธรรมมีน้อย แต่โฆษณาเกี่ยวกับวัตถุมีมาก เช่นบอกว่าในงานนี้จะมีอาจารย์วิเศษมาปลุกเสกเครื่องรางของขลัง จะมีการแจกพระแจกตะกรุดแจกอะไรต่ออะไรทุกสิ่งทุกประการแหละ ที่คนต้องการแล้วแจกตะพึดตะพือทีเดียว คนก็ไปกันมาก แต่ถ้าหากว่าจะประกาศสัจจธรรมคนมาไม่กี่คน ฟังกันได้ไม่กี่คนหรอก เพราะว่าไม่เคยฟัง ถ้าหากได้เคยฟังกันบ่อย ๆ ก็พอจะเข้าใจได้ พระพุทธเจ้าไม่เชื่อไม่ส่งเสริมในสิ่งที่คนอินเดียเขาทำกันมาก่อน พระองค์เป็นผู้กล้าพูดกล้าแสดง ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวย้ำด้วยความภูมิใจว่า ไม่มีครูอาจารย์ใดในโลกที่จะกล้าพูดให้คนเข้าใจอย่างองค์พระพุทธเจ้า ขอให้ท่านลองอ่านประวัติครูอาจารย์ในโลกซึ่งมีหลายองค์ด้วยกัน ใครบ้างที่กล้าพูดอย่างพระพุทธเจ้า ที่จะกล้าตัดสินในสิ่งที่ควรอย่างองค์พระพุทธเจ้าไม่มีเลย เมื่ออ่านประวัติพระพุทธเจ้าแล้วข้าพเจ้าภูมิใจที่ได้เกิดมาภายใต้ร่มธงของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าภูมิใจที่

เป็นลูกศิษย์ของพระองค์ท่าน ภูมิใจที่ได้ทำงานที่พระองค์เคยกระทำมาในสมัยสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว แม้ว่าจะมีคนเชื่อไม่กี่คน แต่ข้าพเจ้าก็ภูมิใจว่าเกิดมาชาติหนึ่ง ภายใต้บารมีธรรมของพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าได้ใช้สิ่งนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ด้วยการทำงานที่เป็นประโยชน์ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่อไป ข้าพเจ้าเลื่อมใสพระพุทธเจ้าในข้อนี้ พระพุทธเจ้าท่านไปที่ไหน ท่านก็พยายามเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของสังคมอินเดียให้เข้าระบบการที่ถูกต้อง และให้เรียบร้อย ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ชาวอินเดียเขาถือว่าคนตายแล้วเกิดอีก เหมือนกับที่เราเชื่ออยู่ในสมัยนี้ เวลาใครตายไปแล้วเขาก็ไปทำบุญกันที่ป่าช้าด้วยการเอาอาหารไปกองลงในป่าช้า ให้วิญญาณบรรพบุรุษมากิน ปีหนึ่งเขาทำกันใหญ่คราวหนึ่ง เรียกว่าสารทะ ทำบุญสารทอย่างบ้านเรานั่นเองแหละ คนทั้งหลายก็ไปทำกันมาก เอาของไปกองที่ป่าช้าสูงเหมือนกับจอมปลวก พระพุทธเจ้าท่านไปเห็นการกระทำเช่นนั้น เห็นว่าการเอาอาหารมาทิ้งให้มดกินนี่ไม่ได้ความ ถ้าหากว่าเอาอาหารไปแจกคนยากจน ให้สมณะชีพราหมณ์ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ จะเป็นประโยชน์มากกว่า พระองค์จึงสอนให้รู้จักบริจาคทาน เอาสิ่งที่ควรจะเซ่นบรรพบุรุษนั้นไปทำทานเสีย แจกแก่คนยากจน แก่สมณะชีพราหมณ์ สิ่งเหล่านั้นก็กลายเป็นวัตถุที่มีคุณค่าแก่สังคมมนุษย์ ดีกว่าที่จะให้เป็นวัตถุมีคุณค่าแก่มดแก่ปลวก ซึ่งนอนอยู่ในป่าช้า พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแปลงไปในรูปอย่างนี้ แม้เหตุการณ์อื่น ๆ ก็มีอีกมาก ถ้าเราอ่านศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า อ่านพระสูตรต่าง ๆ อันเป็น

หลักคำสอน เราจะเห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นทรงทำการปฏิวัติตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงสิ่งนั้นสิ่งนี้เพื่อเข้าสู่ระบบใหม่ อันจะเป็นไปเพื่อความสุขแก่สังคมอย่างแท้จริง พวกเราสมัยนี้แทนที่จะเปลี่ยนแปลงให้เข้ารูปตามแบบของพระพุทธองค์ กลับเปลี่ยนของพระองค์ให้ไปสู่รูปของที่มีอยู่ก่อนองค์พระพุทธเจ้า อย่างนี้เรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง ไม่ใช่คลองสั้น ๆ นะ ถอยเข้าไปหลายสิบหลายร้อยกิโลเมตรเสียด้วย อย่างนี้จะชื่อว่าก้าวหน้าได้อย่างไร เพราะฉะนั้นจึงอยากจะทำความเข้าใจกับพี่น้องสักเล็กน้อยในเรื่องอย่างนี้ ว่าเราจะเชื่ออะไรเราจะรับอะไร ต้องมีเหตุมีผลจึงควรจะเชื่อควรฟังกันอย่างแท้จริง ข้าพเจ้าอยากจะบอกให้ท่านทั้งหลายทราบว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนให้เราเชื่อด้วยอาการอย่างไร ?

พระพุทธองค์สอนให้เชื่ออย่างไร

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านบ้านกาลามะ พวกกาลามชนทั้งหลายเมื่อได้เห็นองค์พระพุทธเจ้าแล้วก็มีความปลื้มใจว่า นักบวชมาอีกองค์หนึ่งแล้ว ในสมัยนั้นประเทศอินเดียมีนักบวชนิดท่องเที่ยวมากมายก่ายกอง คนหนึ่งมาก็สอนอย่างนี้ อีกคนหนึ่งมาก็สอนอย่างนั้น ขัดกันทั้งนั้นขัดกันตลอดเวลา พวกนั้นจึงไม่รู้ว่าจะเชื่อใคร ครั้นพบพระพุทธเจ้าเข้าก็บอกเล่าให้ฟัง ว่านักบวชองค์ก่อนๆ มาสอนอย่างนี้ อีกองค์หนึ่งมาสอนอย่างนั้น องค์นี้ขัดกับองค์นั้น พวกข้าพระองค์ไม่รู้จะเชื่ออย่างไรแล้ว แทนที่พระพุทธเจ้าจะบอกว่า อือ ต้องมาเชื่อฉันซิ ฉันพูดความจริง ความแท้ ท่านต้องเชื่อ พระองค์ไม่พูดอย่างนั้น น่าเลื่อมใสในปฏิปทาของ

พระองค์ในตอนนี้ คือแทนที่พระองค์จะชวนเขาให้เชื่อพระองค์ แต่พระองค์กลับบอกกับเขาว่าถูกแล้วท่านทั้งหลายควรจะลังเล ควรจะสงสัย ไม่ควรจะเชื่ออะไรง่าย ๆ แต่ควรคิดควรตรองให้รอบคอบเสียก่อนจึงจะเชื่อ แล้วพระองค์ก็บอกว่าคนที่ฉลาดนั้นอย่าเชื่อโดยอาการ ๑๐ ประการ อย่าเชื่ออย่างใดบ้าง ? ข้อนี้มีปรากฏอยู่ในกาลามสูตรในมัชฌิมนิกาย พระองค์บอกว่า

หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการ

อย่าเชื่อโดยเขาบอกต่อ ๆ กันมา
อย่าเชื่อโดยเขาทำตาม ๆ กันมา
อย่าเชื่อโดยเหตุเขาลือกันทั้งบ้านทั้งเมือง
อย่าเชื่อโดยอ้างว่ามันปรากฏอยู่ในคัมภีร์
อย่าเชื่อโดยอาการคิดเดาเอาเอง
อย่าเชื่อโดยอาการคาดคะเนเอาเอง
อย่าเชื่อโดยอาการตรึกเอาตามอาการ
อย่าเชื่อโดยคิดว่าเข้ากันได้กับความคิดของตน
อย่าเชื่อโดยถือว่าผู้สอนพอจะเชื่อได้
อย่าเชื่อโดยคิดว่าผู้สอนเป็นครูเป็นอาจารย์ของตน

ขอให้ลองฟังดูตามแนว ๑๐ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นหลักว่า อย่าเชื่อโดยบอกต่อกันมาโดยทำตามกันมา โดยข่าวเล่าลือ โดย

มีอ้างอยู่ในหนังสือตำรา โดยการเดา โดยการคาดคะเน โดยคิดเอาว่าตรงกับความคิดความเห็นของตน ผู้พูดควรจะเชื่อได้ หรือว่าผู้พูดเป็นครูเป็นอาจารย์ของเรา พระองค์ไม่ให้เชื่ออย่างนี้ เพราะเหตุว่าถ้าคนเราไปยึดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่นสมมติว่ายึดท่านองค์นี้เป็นครูเรา พูดอะไรเชื่อทั้งนั้น ความคิดในเหตุผลก็จะไม่มี ปัญญาของตนที่ควรจะใช้ก็ไม่ได้ใช้ พอครูบอกก็เก็บเอาทันที ถ้าหากว่าเราได้ข่าวว่าภิกษุองค์นั้นเทศน์เก่งนัก เช่นพี่น้องได้ข่าวว่าท่านปัญญานันทะนี่พูดสำคัญนัก ท่านตั้งใจเชื่อมาเสียแล้วแต่บ้าน อย่างนี้ไม่ได้ มันเป็นม่านขวางทางไว้เสียเหมือนกัน อย่าเชื่อก่อน มานั่งคิดตรองดูว่าท่านพูดอะไร เราควรจะฟังได้ไหม เพียงแต่รับไว้ก่อนอย่าเชื่อทันที เอาไปบ้านไปคิดไตร่ตรองหาเหตุผลค้นคว้าจับต้นชนปลายให้มันเห็นชัดเจนแจ่มแจ้งแก่ใจแล้วจึงจะปลงใจเชื่อลงในสิ่งนั้น พระพุทธเจ้าท่านต้องการให้เราเชื่ออย่างนี้ ไม่ให้เชื่อตามที่คนเขากล่าวมา แปลว่า ให้ใช้ปัญญาของตนพิจารณา คิดให้เข้าใจด้วยเหตุผลเท่านั้น

ความเชื่อแบบชาวพุทธ

ในทางพุทธศาสนานั้น ถ้าจะพูดกันให้เข้าใจง่าย ๆ ก็ให้เรียกว่าเชื่อความคิดความเห็นที่ตนได้คิดโดยแจ่มแจ้งแล้วจริง ๆ คิดเห็นโดยเข้าใจแจ่มแจ้ง ไม่ใช่เชื่อเพียงเพราะรู้ ไม่ใช่เชื่อเพียงเพราะเข้าใจ แต่เชื่อเพราะเห็นแจ้ง ความรู้ความเข้าใจ ความเห็นแจ้งนั้นไม่ใช่อันเดียวกัน ความรู้เป็นเพียงสักแต่ว่าเราได้ยินมา ตาได้เห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้

รส อย่างนี้เรียกว่า รู้ รู้แล้วก็เข้าไปอยู่ในใจ จำไว้ได้อย่างนี้เรียกว่าเข้าใจ แต่ว่าบางทียังไม่เห็นแจ้งในเรื่องนั้น ความเห็นแจ้งนั้นต้องอาศัยการกระทำตามความรู้ความเข้าใจเป็นประสบการณ์ในชีวิตของเราเอง ไม่เชื่อตามเขาว่าไม่ใช่เชื่อตามตำรา ไม่ใช่เชื่อเพราะเขาพูดกันทั้งบ้านทั้งเมือง ว่ามันเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เราเชื่อเพราะเราเห็นแล้วว่ามันเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นพระพุทธเจ้าสอนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เรารู้ตามที่พระองค์บอก สิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ สิ่งทั้งหลายเป็นอนัตตาไม่มีตัวตนสาระเป็นแก่นสาร เราฟังไว้ แต่ว่าเรายังไม่เข้าใจในสิ่งนั้น เรายังไม่เห็นแจ้งในสิ่งนั้น เรารับมาก่อน รับว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง สิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ สิ่งทั้งหลายไม่มีอะไรเป็นสาระแก่นสาร กลับไปถึงบ้านเอาไปคิดดูว่า อะไรที่เรียกว่าไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง นั่งคิดพิจารณาไตร่ตรอง ทำวิปัสสนาอยู่ด้วย เรื่องนี้เท่านั้นแหละ นั่งคิดอยู่ตลอดเวลา เดินก็คิดนั่งก็คิด ไปในรถยนต์โดยสารก็คิด ว่าสิ่งทั้งหลายมันไม่เที่ยงอย่างไร คิดให้แจ่มแจ้งปรากฏแก่ใจของเราเองว่า เออ มันไม่เที่ยงจริง ๆ เมื่อรู้ว่ามันไม่เที่ยงจริง ๆ แล้วจิตเราก็ไม่ยึดไม่ถือในสิ่งนั้น เพราะมองเห็นแล้วว่ามันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ มันไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร จะไปจับเอาตอนใดตอนหนึ่งว่าเป็นฉัน เป็นเขา เป็นเรา เป็นไทย เป็นเจ๊ก เป็นแขก เป็นฝรั่ง ขึ้นมาน่ะ มันเรื่องสมมติกันทั้งนั้น มองเห็นชัดแล้วว่าเราไม่มีเขาก็ไม่มี คุณหลวงคุณนายก็ไม่มีกันแล้ว มีแต่ว่าสิ่งทั้งหลายมันผสมกันเข้าตั้งอยู่เพราะอาศัยปัจจัยปรุงแต่งชั่วครู่ชั่วขณะแล้วก็ดับไป ๆ ความเป็นอยู่ในชีวิตของเราทุกวันทุกเวลานี้ คือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วก็ดับ

ไปเท่านั้นเอง พระท่านสอนอย่างนี้ ที่นี้เรามาคิดนั่งคิดนั่งนึก ทำความเข้าใจให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง จนปรากฏแก่ใจว่า มันไม่เที่ยงจริง ๆ มันเป็นทุกข์จริง ๆ ไม่มีอะไรที่เป็นสาระแก่นสารจริง ๆ อย่างนี้ เรียกว่าเห็นแจ้งด้วยน้ำใจของเรา ถ้าเห็นแจ้งแล้วมันปล่อยได้วางได้ ถ้าเพียงแต่รู้เพียงแต่เข้าใจก็ยังปล่อยไม่ได้มันยังเห็นว่าสวยอยู่นั่นแหละ ยังอยากได้โน่นได้นี่ ยังชอบอยู่นั่นแหละ ยังไม่ปล่อย เราปล่อยได้เพราะเราเห็นแจ้ง หลักความจริงมีอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าต้องการให้เราเชื่ออย่างนี้

เชื่อพระรัตนตรัย หรือ เชื่อฤกษ์ยาม

ความเชื่อตามพระพุทธศาสนาแม้ในชั้นต้น ๆ นั้น เราควรจะเชื่ออะไร ข้าพเจ้าพูดให้เห็นง่าย ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับความสุขทุกข์ในชีวิตประจำวัน ชาวพุทธทั่ว ๆ ไป ยังไม่ไว้วางใจในตัวเอง ไม่ไว้วางใจในพระพุทธเจ้า เราพูดว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ข้าพเจ้าถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งแล้วก็ยังพูดแถมพกอีกว่า ที่พึ่งอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า แน่หรือ ? ยังไม่แน่เสมอไป เพราะว่าเรายังไม่ได้เอาหลักของพระพุทธเจ้า มาใช้เป็นเครื่องมือสะสางปัญหาชีวิต เราจึงพบแต่ความยุ่งยากลำบากเดือดร้อนต่าง ๆ พี่น้องจะทำอะไรมักจะมีความวิตกกังวล กลัวจะเป็นอย่างนั้นกลัวจะเป็นอย่างนี้เวลาจะทำอะไรก็ต้องไปสืบถาม อย่างน้อยก็ต้องไปปรึกษาหมอดูเสียก่อนว่าควรจะทำอะไรเวลาไหน ควรจะเอาฤกษ์ไหนดี บางทีหมอบอกว่า

ฤกษ์ตีสี่ใกล้รุ่งโน่น บางทีสองยาม บางทีตีสามสิบนาทีไปว่ากันกลางดึกโน่น ฤกษ์มันจะดีได้อย่างไรนะ ตอนนั้นมันควรจะหลับจะนอนกัน แล้วเราจะลุกขึ้นไปตามกฤษ์ตอนดึก ๆ อย่างนั้น ถ้ามันจะไม่ได้ความแน่ทีเดียว แต่ว่าเราเชื่อหมอ หมอเขาว่าอย่างนั้น แล้วตัวหมอเองน่ะ มีความสุขเสมอไปหรือ หมอทำอะไรถูกต้องเสมอไปหรือ หมอนั่งรถไปชนกับเขาบ้างไหม หมอหกล้มหกลุกบ้างไหม เจ็บไข้ได้ป่วยบ้างไหม ข้าพเจ้ารู้จักหมอมาหลายคนเหมือนกัน เห็นว่าหมอทั้งหลายก็ยังมีชีวิตขึ้น ๆ ลง ๆ หกล้มเจ็ดลุกกันอยู่อย่างนั้นเองแหละ ยังไม่เรียบร้อย ตัวเองดูตัวเองก็ยังไม่ได้แล้วจะไปดูตัวคนอื่นได้อย่างไร ความจริงทางพระพุทธศาสนาไม่ได้คิดอย่างนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้เราเชื่อพระองค์คืออย่างเดียวว่า สิ่งทั้งหลายที่เป็นความสุข ความทุกข์ ความเสื่อม ความเจริญ ความดี ความชั่ว อะไรทั้งหมดซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตของเรานั้น ไม่ได้เกี่ยวเนื่องด้วยฤกษ์งามยามดี ไม่ได้เกี่ยวเนื่องด้วยพระภูมิเจ้าที่ผีสางอะไรทั้งนั้น สิ่งเหล่านั้นช่วยใครไม่ได้ แต่การกระทำของเรานั่นแหละช่วยเราได้ ทำให้เราเป็นอะไรก็ได้

คนเราจะดีเพราะเราทำดี ชั่วเพราะเราทำชั่ว จะได้เพราะรู้จักทำให้มันได้ เสียเพราะไปทำให้มันเสียเข้า แต่ว่าทำไมเราไม่เชื่ออย่างนี้ เพราะว่าเราไม่อยากจะพึ่งตัวเอง ไม่เชื่อตัวเอง และไม่เชื่อพระพุทธเจ้า เราอยากจะเอาชีวิตไปฝากไว้กับเจ้าโน่นเจ้านี่ ต้นพุทราน้อย ๆ เราก็อุตส่าห์เอาชีวิตไปฝากไว้กับมัน รากไม้เก่า ๆ แก่ ๆ ไม่รู้ว่าเอามาจากไหนก็อุตส่าห์เอามาตั้งบนศาลา อุตส่าห์เข้าไปพึ่งรากไม้นั้น รากไม้เองพึ่งตนเองไม่ได้ เห็นปลวกมันกินรากไม้นั้นเหมือนกัน แล้วมันจะไปช่วยคนได้อย่างไร ตัว

รากไม้ปลวกยังกินนี่นา ถ้าหากว่ารากไม้นั้นศักดิ์สิทธิ์ปลวกมันก็ไม่กินนะซิ นี่ปลวกยังกินรากไม้ ยังกินศาล ยังกินสิ่งโน้นสิ่งนี้ ศาลพระภูมิก็เห็นเอียงอยู่บ่อย ๆ ถ้าหากพึ่งตัวได้มันก็ต้องทำศาลให้ตั้งตรง ๆ อยู่เสมอไม่ต้องให้คนอื่นมาช่วยค้ำให้ นี่ต้องให้คนอื่นไปค้ำให้ คนอื่นไปสร้างให้ มันลำบากอย่างโน้น อย่างนี้ เพราะเราไม่อยากจะพึ่งตัวเอง ไม่เชื่อตัวเอง ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า ไม่คิดว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยการกระทำ แต่คิดว่าเทวดาฟ้าดินดลบันดาล ถ้าทำในเวลานั้นแล้วสิ่งนั้นจะดี รัฐธรรมนูญเมืองไทยเวลาจะออกทีไร แล้วหาฤกษ์ดีทุกทีแหละแต่มันล้มมากี่ฉบับแล้ว พี่น้องคิดดูเถอะ หมอให้ฤกษ์ทั้งนั้น แต่ว่าทำไมมันตั้งอยู่ไม่ตลอดกาลล่ะ ล้มเสมอมันไม่ใช่เรื่องของฤกษ์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำของคน ถ้าหากว่าคนทำถูก สิ่งทั้งหลายเดินเรียบร้อย ถ้าคนทำผิดสิ่งทั้งหลายก็ไม่เรียบร้อย ข้าพเจ้าไม่มีความเชื่อฤกษ์เลย ข้าพเจ้าไม่เคยวิตกทุกข์ร้อน ไม่เคยหวาดกลัวในเรื่องการกระทำ จะขึ้นรถไฟไปไหนข้าพเจ้าไป เมื่อรถออกก็ไปละ คราวนั่งเรือบินไปไหนข้าพเจ้าก็ไป เดินทางไปไหนถ้าตกลงว่าวันไหนไปไม่เคยถามหมอ แล้วหมอบางทีขัดคอเหมือนกัน บอกอย่าไปเวลานั้นนะ ไปแล้วมันจะเดือดร้อน "เออ ไม่เดือดร้อนหรอก ผมเดินดีแล้วไม่เดือดร้อนอะไร รถไฟไม่เสียละก็ไม่เดือดร้อน แม้รถไฟเสียก็นอนสบาย" วันก่อนจะมาจากปัตตานี พอถึงบ้าน...สารรถไฟมันตกรางที่ห้วยมุด นอนเสีย ๓ ชั่วโมง ดีกว่ารถเดินเสียอีกเพราะรถเดินมันเขย่านอนไม่ค่อยหลับ แต่ถ้ารถหยุดนอนสบาย ตื่นขึ้นเช้าคนโดยสารทั้งหลายบอกว่า

แหมเมื่อคืนเคราะห์ร้ายจริงรถเสียเวลา ข้าพเจ้าบอกว่าแหมเมื่อคืนเคราะห์ดีจริงนอนหลับสบายหน่อย มันตรงกันข้าม เราไม่ได้คิดเรื่องเคราะห์ร้ายเคราะห์ดี แต่เราคิดเหตุการณ์ให้มันเป็นประโยชน์แก่ชีวิต มองเห็นว่าอะไรจะเป็นความสบายใจ อะไรจะเป็นความสุขแก่ชีวิต อย่าไปมองในแง่ที่มันเสียเมื่อสิ่งนั้นมันเสียไปแล้ว มองในแง่ว่ามันจะเป็นประโยชน์อะไรบ้าง มันจะให้ความสุขแก่ชีวิตจิตใจของเราอย่างไรบ้าง เราคิดกันอย่างนี้แล้วก็สบาย ทำอะไรก็ทำไปเถอะ ขอแต่ว่าให้ทำด้วยความระมัดระวังให้เรียบร้อยก็แล้วกัน

มีช่างไม้คนหนึ่งอยู่ที่จังหวัดสงขลา ข้าพเจ้ารู้จักดี คน ๆ นี้ ไม่ถืออะไร ฝีมือการช่างเก่งเหลือเกิน ทำงานราคาแพง เวลาจะทำจะสร้างบ้านใครเขาบอกว่าวันนั้นฤกษ์ดียกเสานะแกบอกว่ามันยังไม่ดี เพราะเตรียมเสายังไม่เสร็จ ถ้าหากว่าเตรียมเสาเสร็จตอนเย็นแกยกตอนเย็น เสร็จตอนเช้าแกยกตอนเช้า แกบอกว่ายกเรียบร้อยทุกทีเสาไม่เคยตีหัวใคร แต่ว่าพวกที่ฤกษ์ดีน่ะเอาคนมามาก ก่อนยกเสาเมากันเสียก่อน เสาล้มตีหัวคนแตกบ่อย ๆ เพราะเมาไม่ใช่เรื่องของฤกษ์ ไม่ใช่เรื่องของยามอะไร เรื่องของเมาเหล้าแล้วเกิดความเสียหายเป็นอย่างนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่มีความเชื่อในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเชื่อหลักของพระพุทธเจ้า และเชื่อว่าข้าพเจ้าทำความดี ข้าพเจ้าสุขใจ ถ้าข้าพเจ้าทำความชั่ว ข้าพเจ้าก็ไม่สบายใจ ข้าพเจ้าจะทำอะไรก็ทำทั้งนั้น นับตั้งแต่บวชมาจนบัดนี้ไม่เคยดูฤกษ์ เวลาบวชเป็นสามเณรก็ไม่ได้ดูฤกษ์ดูยามอะไร พอฉันอาหารเพลเสร็จแล้วเทกระโถนอาจารย์บอกว่าบวชเอาไหมข้าพเจ้าบอกว่าเอาครับ โกนหัวได้

ฤกษ์ดีแล้ว โกนหัวเลย แล้วเข้าโบสถ์บวชเป็นสามเณรสองปี เรียนหนังสือก็เรียบร้อยพอไปได้ ถ้าหากว่าไม่ดีก็ไม่มาพูดกับพี่น้องอย่างนี้ พอถึงตอนจะบวชพระ กลับไปบ้าน ไปถึงบ้านคนเขาถามว่าบวชวันไหน เดี๋ยวก่อนนัดญาติให้มันพร้อมกัน เพราะญาติหลายคน ไปเที่ยวนัดญาติเสียก่อน อ้า วันนั้นแหละดี วันที่ญาติมาพร้อม ญาติไม่พร้อมแล้วก็ไม่ดีแหละ เพราะว่ามันไม่พร้อมกัน ข้าพเจ้าบวชโดยไม่ได้ถามหมอ บวชมาจนกระทั่งได้ ๒๘ พรรษาแล้ว เที่ยวเทศน์ทั่วบ้านทั่วเมืองไม่เห็นมันเดือดร้อนอะไร คนที่ไปหาฤกษ์บวชมา ๓ เดือนสึกไปเสียแล้ว บางคนหาฤกษ์วันบวชวันสึกพร้อมกันไปเลย บวชวันนี้จะสึกวันไหนดี เวลาเข้าไปเป็นพระไปนั่งนับวันที่อีกเท่านั้นวันจะสึกแล้ว ไม่ได้บวชหรอก ไปนั่งนับวันสึกอยู่เท่านั้นเอง อย่างนี้ไม่ได้ความ เพราะมัวไปดูฤกษ์อยู่ พระพุทธเจ้าท่านออกบวชก็ไม่ได้ดูฤกษ์ดูยามอะไร พอได้เวลาก็ปลุกนายฉันนะลุกขึ้น เอาม้ามาให้สักตัวเถอะ ขี่ม้ากัณฑกะออกเลย ออกจนได้เป็นพระพุทธเจ้าเที่ยวสอนคนทำงานจนเหลือมาถึงพวกเราทุกวัน ก็ไม่ได้ถือฤกษ์ถือยามอะไร แต่พวกเรากลับสนใจเรื่องฤกษ์กันมากขึ้นทุกที ๆ

คนที่ต้องดูฤกษ์ดูยามน่ะเพราะอะไร ขี้ขลาดใจไม่ป้ำ แล้วสิ่งที่ตัวทำอาจไม่บริสุทธิ์มันจึงต้องไปดูฤกษ์ปลอบใจนั่นเอง ให้หมอช่วยปลอบใจหน่อยว่าทำวันนั้นดี แต่ถึงกระนั้นใจก็ยังตุ้ม ๆ ต้อม ๆ อยู่นั่นแหละ กลัวว่าเขาจะจับได้ไหม อะไรไหม เช่นคนจะไปปล้นเขาต้องไปดูหมอเสียก่อนว่าจะปล้นเวลาไหนดี แต่ผลที่สุดติดคุกทุกราย พวกปล้นน่ะไม่ติดรายนี้ก็รายโน้น ข้าพเจ้าเคยเทศน์ในคุกมาหลายเมืองแล้ว สืบไปสืบมา "เป็น

ยังไร เรามาติดคุกเรื่องอะไร" "เขาหาว่าปล้น" "ปล้นเขาจริงไหม" "ไม่ได้ปล้นเลย" "อื! เดี๋ยวก่อนคุยกันอีกหน่อย ก่อน ๆ นี้ เคยปล้นบ้างไหม" "เคยครับ" "ฮือ! นั่นแหละกรรมเก่าปล้นเวลาฤกษ์ดี มาหลายทีแล้ว มันถูกฤกษ์ร้ายเข้าเสียบ้างละ มานอนในคุกเสียบ้าง" เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ฤกษ์ไม่ช่วยหรอก ความจริงน่ะ ฤกษ์ช่วยอะไรเราไม่ได้ ถึงทำเวลาฤกษ์ดีถ้าทำชั่วก็ดีไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรตอนหนึ่งว่า ผู้ใดประพฤติสุจริตตอนเช้า ตอนเช้าเป็นฤกษ์ดียามดี ประพฤติสุจริตตอนสาย ตอนสายเป็นฤกษ์ดียามดี ประพฤติสุจริตตอนกลางวันตอนกลางวันเป็นฤกษ์ดียามดี กลางคืนประพฤติสุจริต กลางคืนก็เป็นฤกษ์ดียามดี ความดีของวันเวลานั้นไม่ได้อยู่ที่ดวงดาวบนท้องฟ้า ในทางพุทธศาสนาถืออย่างนี้ แต่ว่าโหรเขาถือไปอีกแบบหนึ่ง เรามาพูดเรื่องพุทธศาสนากัน ใครเรียนโหรก็เรียนไปเถอะ ใครเชื่อก็เชื่อไป แต่ข้าพเจ้าเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าต้องเชื่อตามพระพุทธเจ้า ฤกษ์ที่แท้จริงนั้นอยู่ที่การกระทำดีของเราเท่านั้น การกระทำนั่นแหละเป็นใหญ่ คนบางคนได้รบผลเป็นทุกข์ ก็ไม่รู้ว่าทุกข์นั้นมาจากอะไร ถ้าไปถามหมอดู ๆ ก็เรียกว่าเกิดอุบาทว์ คือว่าเกิดเสนียดจัญไรขึ้นในบ้าน ถ้าเราไปถามหมอพวกนั้น เขาก็บอกว่าบ้านไม่ค่อยดี มีอะไรลุ่ม ๆ ด้านนั้น ดอน ๆ ด้านนี้ มีต้นไม้ด้านนั้น ด้านนั้นมีบ่อ เดาไปตามเรื่องแหละ คนไปถามก็เชื่อ เมื่อเชื่อแล้วต้องเปลี่ยนบ้าน เปลี่ยนสภาพของบ้านเอานั่นเอานี่ออก ออกแล้วมันยังป่วยอยู่อย่างนั้นแหละ ถ้าไปถามหมอผีเขาก็ว่าถูกผี ถ้าไปถามหมอตั้งศาลพระภูมิ เขาย่อมบอกว่าบ้านไม่ได้ตั้งศาลพระภูมิ เรื่องมันจึง

เดือดร้อนอย่างนี้ ต้องตั้งเสียหน่อย เสียไปสองพันสามพันบาท ให้เงินหมอเสียหน่อย เออสบายใจไป หมอต้มเอาเงินไปกินแท้ ๆ หมอรวยกันเป็นแถว ๆ

ข้าพเจ้ารู้จักคนๆ หนึ่งร่ำรวยมีเงินนับล้าน ไม่มีศาลพระภูมิในบ้าน แล้วก็ไม่ได้ทำสิ่งเหลวไหล เชื่อตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า บ้านแกก็ใหญ่โต ทำมาหากินดี ลูกทุกคนก็เรียบร้อยไม่เกะกะระราน เทวดาไม่ต้องมาช่วยหรอก พ่อแม่สองคนช่วยกัน ออกมาแล้วมันก็เรียบร้อยเท่านั้นแหละ แต่ถ้าพ่อแม่ไม่ดีแล้ว เกิดมามันก็ไม่ดี แม้ว่าจะมีศาลพระ-ภูมิรอบบ้าน พ่อขี้เมา แม่ขี้ไพ่ ลูกเกิดมาเถอะมันรุงรังไปทั้งนั้นแหละ ลูกไม่ได้ความเพราะเป็นไปตามพันธุ์ ความจริงมันเป็นอย่างนี้ ข้าพเจ้าพูดอย่างนี้ พี่น้องบางคนอาจจะนึกว่าท่านจะไปกันใหญ่เสียแล้วละท่านปัญญานันทะ แนวของข้าพเจ้าเป็นอย่างนี้ เพราะข้าพเจ้าเชื่อพระพุทธเจ้า ไม่เชื่อเรื่องอื่น ไม่เชื่อเรื่องเหลวไหลอะไรทั้งนั้น ใครจะมาบอกว่าอะไรเป็นอะไร ข้าพเจ้าไม่เชื่อ ข้าพเจ้าต้องคิดต้องตรองเพราะว่าคนฉลาดในสมัยนี้ชอบหลอกคนโง่ชอบต้มกัน มีอะไรพอจะหลอกหาสตางค์กันได้เป็นต้องหลอกกันทีเดียว พวกเราชาวพุทธถูกเขาหลอกปีหนึ่งไม่รู้สักกี่ครั้ง เสียเงินไปแล้วเท่าใด เพราะไม่ได้ใช้ปัญญานี่เอง ถ้าเราใช้ปัญญาแล้ว เราจะมีหลักความเชื่ออยู่ในใจว่า ตัวเราแหละเป็นที่พึ่งของเรา ดีชั่วอยู่ที่ตัวเรา สุขทุกข์ที่ตัวเรา สิ่งอื่นภายนอกทั้งหมดไม่สามารถจะทำอะไรให้เราได้ ถ้าเราเชื่ออย่างนี้แล้วก็ไม่มีทางเสียหาย เช่นว่าเป็นอหิวาต์กันชุกชุมในสมัยนี้ คนบางคนพอเป็นอหิวาต์เข้าก็บอกว่า "แหม! เคราะห์

ร้ายจริง" แต่ถ้าหากข้าพเจ้าพูด ข้าพเจ้าจะบอกว่า "แหม! มันซุ่มซ่ามจริง กินไม่ดูไม่แล กินจุบกินจิบ อาหารไม่ควรกินก็กินเข้าไป จึงเกิดเป็นอหิวาต์" คนจะเป็นอหิวาต์ก็เพราะกินเข้าไป ถ้าไม่กินเข้าไปแล้วไม่มีเป็นหรอก ถ้าเราระวังอาหารการกิน ต้มน้ำให้มันเดือด ๆ อาหารร้อน ๆ มีแมลงวันตอมอย่ากินเข้าไป หาบเร่ขายตามถนนอย่าไปกินเข้า อหิวาต์ก็ไม่เข้าท้อง คนนั้นก็มีโชคดีตลอดเวลา เพราะทำดีนั่นเอง ใช้ความระมัดระวังรักษาตัว เรื่องยุ่งเรื่องยากก็ไม่มี แล้วก็ไม่ต้องไปโทษผีที่ไหน ๆ

วันก่อนนั้นคน ๆ หนึ่ง เดินมาขึ้นรถไฟ สายลวดที่ใช้ปิดเปิดรางมันเส้นเล็ก ๆ มองไม่เห็นชัด ไปสดุดสายนั้นโครมเข้าให้ ล้มลงไปปากแตก พอขึ้นมานั่งบนรถไฟ บอกว่า "แหม! เคราะห์ร้ายจริงวันนี้ปากแตกไปได้" ข้าพเจ้าบอกว่า "ไม่ใช่เคราะห์ร้ายหรอก เรามันซุ่มซ่ามเดินไม่ดูไม่แลต่างหาก ถ้าว่ากันตามหลักพระพุทธศาสนา เขาเรียกว่าคนประมาทเลินเล่อ พระพุทธเจ้าบอกว่าความประมาทเลินเล่อเป็นทางของความตาย ถึงไม่ตายก็ปากแตกดังที่เป็นอยู่นี่แหละ" ข้าพเจ้าพูดให้เขาฟังเสียบ้างให้รู้เรื่อง แล้วจะได้ระวังต่อไป เพราะว่าถ้าเราจะแก้ปัญหาชีวิตกัน เราจะแก้ที่ดวงดาวก็แก้ไม่ได้ เช่นหมอเขาบอกให้สะเดาะเคราะห์เสีย สะเดาะออกเมื่อไหร่ เคราะห์ร้ายมันอยู่ที่อะไร อยู่ในใจของเราเอง เราเป็นทุกข์ก็อยู่ในใจ เป็นสุขก็อยู่ในใจ ความดีความชั่วก็อยู่ที่ใจ สะเดาะไม่ออกหรอก ให้ทำไปเถอะ ตามวัดวาอารามเราสะเดาะกันทุกปี งานวัด ๆ ไหนก็มี เอาพระพุทธรูปประจำวันอาทิตย์ จันทร์

อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ เสาร์ ว่ากันไปเรื่อยแหละ ตั้งเป็นแถวเชียว หลวงพี่บางทีก็ไปนั่งตะโกนว่า "ท่านทั้งหลายสะเดาะเคราะห์แล้วหรือยัง ถ้ายังไม่ได้สะเดาะเชิญมาสะเดาะเสีย ท่านจะอายุยืน" จะยืนได้อย่างไร ถ้าไปเที่ยวตามงานวัด กินขนมคลุกขี้ฝุ่น กลับบ้านปวดท้องทุกราย อายุมันยืนไม่ได้ สะเดาะอย่างนั้นไม่ถูกเรื่อง ไม่ใช่วิธีการสะเดาะเคราะห์ คน ๆ หนึ่งขับรถยนต์ไปชนเขา มาหาข้าพเจ้าบอกว่ามันเคราะห์ร้าย หลวงพ่อช่วยสะเดาะให้สักทีเถอะ "เรื่องอะไร ?" "ขับรถแล้วไปชนเขา" "ได้ ฉันจะสะเดาะให้ เดี๋ยวก่อน คุณกินเหล้าหรือเปล่าเวลาขับรถยนต์" "เอาบ้าง โดยเฉพาะคราวไปชนกัน" "นี่เมา สะเดาะง่าย คุณเลิกกินเหล้าแล้วมันก็หมดเคราะห์กันเท่านั้นเองแหละ แต่ถ้ายังกินเหล้ารดน้ำมนต์สักสามร้อยวัดมันก็ไม่หายหรอก มันยังชนอยู่อย่างนั้นแหละ มันเป็นอย่างนี้"

มนุษย์เรานี้เสียอยู่ข้อหนึ่ง คือไม่ลงโทษตัวเอง ความผิดของตัวน่ะไม่ว่าเลยเชียว พอเกิดผิดเดือดร้อนขึ้นมา โน่น! พระพุธให้โทษละ พระ-ศุกร์ให้โทษละ พระเสาร์ให้โทษละ ดาวนพเคราะห์อยู่บนท้องฟ้าไม่มีชีวิตจิตใจสักหน่อยหนึ่ง มนุษย์เราเที่ยวว่าแกตลอดเวลาเชียว เราอย่าไปลงโทษพระพุธพระพฤหัสพระเสาร์ต่อไปอีกเลย เรามาลงโทษตัวเราเองเถอะที่ขับรถไปชนคน มานั่งคิดว่า เออ ทำไมแกไปชนเขา แซงในที่ที่ไม่ควรจะแซงรึ กินเหล้าเมาไปรึ มองทางไม่ดีรึ ขับรถเร็วเกินไปเพราะนัดกับแฟนที่ปลายทางรึ หรืออะไร ๆ มาคิดกันเสียให้รอบคอบสักหน่อย ถ้าเราคิดรอบ-คอบก็รู้ว่า อ้อ! มันเรื่องของเราเอง ไม่ใช่เรื่องของคนอื่น เรามันไม่ระมัด

ระวัง จึงเกิดความเสียหายอย่างนั้นอย่างนี้ลงไป ที่นี้เพิ่มความระมัดระวังเข้าสักหน่อย ผลที่สุดไม่มีเรื่องเสีย พระพุทธเจ้าท่านสอนหลักอย่างนี้ไว้เพื่อให้คนแก้ปัญหาชีวิต แต่ถ้าเราไปเชื่อฤกษ์เชื่อยามเชื่อผีสางนางไม้ เชื่อเทวดาฟ้าดิน ก็แก้ไม่ได้ เพราะว่าไม่แก้ที่ตัวเอง ความสุขความทุกข์อยู่ที่ภายใน อยู่ที่ใจของเรา ถ้าเราไปแก้ด้านนอกจะแก้ได้ที่ตรงไหน เพราะฉะนั้น ขอให้คิดให้ดีในเรื่องนี้ และถ้าหากคิดอย่างนี้ได้แล้ว เวลาเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในชีวิตจิตใจ ไม่ต้องไปถามหมอ หมอรู้ไม่ดีไปกว่าเราหรอก เช่นคนใดเป็นทุกข์ ตัวเองนั่นแหละรู้ดีกว่าหมอว่าทุกข์เรื่องอะไร ทุกข์เรื่องสตางค์ไม่พอใช้รึ ทุกข์เรื่องคุณผู้ชายไม่กลับบ้านรึ ทุกข์เรื่องอะไรต่ออะไรมันอยู่ที่เราทั้งนั้นแหละ ที่นี้เราต้องมาสะสางปัญหาตัวเองว่า สตางค์ไม่พอใช้น่ะมันเรื่องอะไร เราก็คิดว่าจ่ายมากไปไหม เล่นการพนันขันต่อไหม สุรุ่ยสุร่ายในการใช้จ่ายไหม เที่ยวมากไปไหม เล่นการพนันประเภทโน้นประเภทนี้ไหม ซักไซร้ไล่เลียง เอากระดาษมาทำบัญชีเข้าก็ได้ รับเท่านั้น จ่ายเท่านั้น แล้วก็ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกเสีย ตั้งงบประมาณในครอบครัวเสียใหม่ เรื่องเงินพอมันก็เกิดขึ้น เพราะเราตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกเสีย ไม่ใช่เรื่องเคราะห์ร้ายจากเทวดาอะไรเลย

สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ

เวลาเกิดความทุกข์อย่างอื่น มันก็แบบเดียวกัน เอาหลักของพระพุทธเจ้าที่ว่า ดีชั่วสุขทุกข์เสื่อมเจริญอยู่ที่ตัวเรา ไม่ใช่เรื่องจากคนอื่น หันความรู้สึกนึกคิดขึ้นมาสู่ตัวเอง แล้วก็มองตัวเองให้รู้ว่าตัวเรา

คืออะไร เราเดินทางไหน เราทำอะไร เราจึงได้รับทุกข์โทษเป็นไป อย่างนี้ แล้วเราก็จะรู้ตัวเอง คิดแก้ไขตัวเองได้ แต่ถ้ามัวแต่จะไป สะเดาะเคราะห์อยู่ ไปถามหมอดูอยู่ยังแก้ไม่ได้หรอก หมอบอกว่าไม่กี่วัน จะพ้น ปลอบใจนิดหน่อยเท่านั้นเอง เหมือนกะเด็กร้องไห้ แม่ปลอบว่า "หนูอย่าร้องนะ เดี๋ยวแม่จะพาไปดูหนัง" หยุดฮือเสียหน่อย พอถึงเวลา หนังฉาย แม่ไม่เห็นพาไป ร้องต่อไปอีกดีกว่า พี่น้องทั้งหลายที่เป็นทุกข์ ก็เหมือนกัน ถ้าเพียงแต่ไปถามหมอดู หมอเขาก็บอกว่าพระราหูเข้า พระเสาร์แทรก อะไรกันไปตามเรื่องตามตำรา แล้วหมอบอกว่าไม่เท่าไร หรอก หรืออีกสองเดือนก็จะพ้น มันไม่พ้นหรอก สองเดือนก็ยังทุกข์อยู่ นั่นเอง เพราะว่าเรายังประกอบเหตุอยู่ พระพุทธเจ้าบอกว่า "สิ่งทั้งหลาย เกิดจากเหตุ ถ้าจะตัดผล ต้องตัดเหตุ แล้วเหตุนั้นไม่ได้อยู่ที่สิ่งภายนอก อยู่ในตัวของเราเอง" นี่คือหลักพระพุทธศาสนา ขอให้พี่น้องจำหลักอันนี้ ไว้ให้มั่น แล้วลองใช้ดู ลองใช้หลักของพระพุทธเจ้าดูเถอะ เจ็บไข้ ได้ป่วยเป็นหาย เหมือนกะพวกหนู ๆ ที่มาฟังปาฐกถานี้ ถ้าหากสอบไล่ ตกก็อย่าไปเที่ยวโทษเทวดาฟ้าดิน โทษใคร ๆ ที่ไหนเลย โทษตัวเราเอง เรามันไม่ค่อยเรียนหนังสือ ชอบไปเที่ยวไปเตร่ ชอบนอน เกียจคร้าน ไม่อ่านไม่เขียน ผลที่สุดสอบตก ลองดูคนที่เขาสอบไล่ได้คะแนนเป็นที่หนึ่ง สิ เขาขยันขันแข็ง เขาไม่ดูหนังดูละคร ไปไหนก็ถือตำราอยู่ตลอดเวลา มีเวลาว่างเปิดออกอ่าน ท่องเสียให้มันจำ ความรู้อยู่ในสมุดน่ะมันตอบ ไม่ถูกหรอก แต่ถ้าอยู่ในสมองแล้วก็ตอบง่าย เขาสอบไล่ได้เพราะ เขาทำดีทำชอบ เดินถูกตามทางของพระพุทธเจ้า แต่ถ้าหากว่าเราทำไม่ดี

ไม่ชอบ เวลาใกล้จะสอบไล่เที่ยวไปบนบานหลวงพ่อแก้ว ไปบนศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อถ้าแกพูดได้แกคงบอกว่า "เฮ้ยเจ้าหนู หนูขี้เกียจเรียนจะมาบนกะฉันมันจะได้เมื่อไหร่" ถ้าไปบนกับหลวงพ่อแก้ว ท่านก็คงว่าเอาอีกเหมือนกัน "ฮึ! หนูขี้เกียจนี่ แล้วจะมาติดสินบนฉันให้กินข้าวเหนียวไข่เป็ดฉันช่วยไม่ได้ดอก มันต้องช่วยตัวเอง" แต่ว่าหลวงพ่อท่านไม่พูด ท่านนั่งเฉย ๆ เราจึงเอาข้าวเหนียวไข่เป็ดไปให้ท่านกินอยู่ตลอดเวลา หลวงพ่อแก้วนั้นคนชอบไปเซ่นด้วยข้าวเหนียวกับไข่เป็ด ถามว่าทำไมเลือกมาเช่นนี้โยม "อ้อ! ท่านเคยอยู่เวียงจันทน์ ท่านคงชอบข้าวเหนียว ความจริงพระแก้วไม่ได้สร้างที่เวียงจันทน์หรอก สร้างที่เมืองลังกา ความจริงควรจะแกงถั่วให้ท่านกินดีกว่า เพราะอยู่เมืองลังกา เวียงจันทน์เพิ่งมาอยู่ทีหลัง เราเอาข้าวเหนียวกับไข่ต้มไปถวายพระแก้วอย่างนั้นไม่ถูกต้อง เป็นการเรียกว่าค่อนข้างนอกทางไปหน่อย จะเรียกว่างมงาย พี่น้องก็จะเจ็บช้ำน้ำใจกันเกินไป เรียกว่านอกทางไปหน่อย เราอย่าไปทำเช่นนั้น เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ขอให้จำหลักไว้ในใจว่า สุขทุกข์เจริญอะไรทั้งหมดอยู่ที่เราสิ่งอื่นไม่ช่วยเรา เวลาเกิดปัญหาชีวิตต้องมองที่ตัวเอง อย่ามองที่อื่น นี่เป็นหลักสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา"

พระอยู่ที่ไหน

เกี่ยวกับพระเครื่อง อยากจะพูดอีกเล็กน้อย เดี๋ยวนี้เด็กหนุ่มเด็กน้อยชอบมีพระเครื่อง ข้าพเจ้าพบสุภาพบุรุษในรถไฟบ่อย ๆ ส่วนมากมีพระห้อยคอพวงโต ๆ แล้ว พอใครพูดถึงพุทธศาสนา ก็ต้องเอาพระออกมาอวด

"ของผมพระร่วงเก่าแท้ พระพิจิตเก่าแท้ นางพระยาองค์นี้เก่าแท้" แต่ขณะที่ว่าเก่าแท้น่ะ กลิ่นเหล้าฟุ้งทีเดียว พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง ตอนเย็นกินเหล้าตอนเช้าไม่ทันกินอาหารเช้า ก็กินเหล้าเข้าไปก่อนอีก แต่มีพระห้อยคออยู่เหมือนกัน บอกว่าฉันถือพุทธศาสนา ไม่รู้ว่าถือตรงไหน ถือตรงมีพระห้อยคอเท่านั้นเอง นี่คือความเข้าใจผิด จึงอยากจะทำความเข้าใจสักหน่อย เพราะชาวพุทธไทยยังหลงผิดในเรื่องนี้อยู่มาก

พระเครื่องเมืองอื่นไม่มี ในประเทศพม่าไม่มีพระเครื่อง เมืองอินเดียลังกาก็ไม่มีพระเครื่อง แต่เมืองไทยมีพระเครื่อง ทำไมจึงได้มีพระเครื่อง ทำไมจึงได้มีพระเครื่องในเมืองไทย? ดังที่กล่าวมาแล้วว่าสมัยก่อนนี้เขาทำพระแจกคนเพื่อให้ไปไว้นมัสการ จะได้นึกถึงพระคนสมัยก่อนนี้เขาทำอะไรเพื่อเตือนคนทั้งนั้น ให้เราสังเกตถ้าเราออกไปบ้านนอก เขาสร้างเจดีย์บนยอดภูเขาสูง สร้างไว้สูง ๆ เพื่อให้คนเห็นได้แต่ไกล ทำไร่ไถนาเห็นเจดีย์กลางค่ำกลางคืนเดินไปไหนก็เห็นเจดีย์ พอเห็นเจดีย์ จะได้นึกถึงพระพุทธเจ้า นึกถึงพระธรรม พระสงฆ์ เดินทางไปกระทำชั่ว ถ้านึกถึงพระจะได้หยุดเสีย เขามุ่งอย่างนั้น พระพุทธรูปนี่ก็เหมือนกัน ทำไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้คนได้นึกถึงความดีของพระพุทธเจ้าแล้วเอาความดีของพระพุทธเจ้ามาใส่ไว้ในใจ การมีพระประจำตัวข้าพเจ้าไม่ขัดคอ ใครจะมีพระห้อยคอก็ขอให้มีเถอะ อยากให้มีทั่วกันทุกคนแหละ แต่ท่วาถ้ามีแล้วเราอย่าเข้าใจผิด พ่อแม่เอาพระห้อยคอเด็ก เมื่อห้อยคอเด็กแล้วอย่าบอกว่า "หนูมีพระแล้วไม่ต้องกลัวครูเฆี่ยนไม่เจ็บ" เด็กบางคนมาหาข้าพเจ้า บอกว่า "หลวงพ่อครับ ขอ

สักองค์เถอะ" หนูขอเอาไปทำอะไร "ครูตีผมเจ็บทุกที ผมอยากจะได้พระสักองค์ที่ครูตีไม่เจ็บ" ข้าพเจ้าบอกว่า "มาหนูมานั่งฟังฉันพูดสักหน่อย ถ้าหนูอยากจะได้พระที่ครูตีไม่เจ็บ ฉันจะให้ ทำไมครูถึงตีหนูละ" "ผมซน ผมทำผิดอย่างโน้น อย่างนี้" "อ้า หนูจะเอาพระไหมล่ะ" "เอา" "ตั้งแต่นี้ไป หนูต้องมีพระในใจ หนูอย่าซนซิ อย่าดื้อซิ อย่าขัดคำสั่งของครู ครูสั่งให้ทำอะไร ทำอย่างนั้นทุกอย่าง แล้วครูจะไม่ตีหนูต่อไป นี่แหละคือพระของหนู หนูเอาพระไว้ในใจตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป" พูดให้เขาฟัง วันหลังพบเขาอีก ข้าพเจ้าถามว่า ครูตีอีกหรือเปล่า "ตั้งแต่ได้พระหลวงพ่อมา ค่อยยังชั่วหน่อย ครูไม่ค่อยตีแล้ว เพราะว่าผมไม่ซุกซนแล้ว" แต่ว่าให้เขามีพระห้อยไปด้วย แล้วพูดสอนไปด้วย เช่น เราเอาพระห้อยคอเด็ก แล้วบอกว่า หนูมีพระห้อยคอแล้วนะ คนที่พระอยู่กะตัวนี้ ต้องเป็นคนดี ต้องตื่นแต่เช้า ต้องขยันเรียน ต้องเชื่อพ่อเชื่อแม่ ต้องรักษาความสะอาด ต้องซื่อตรง ต้องบอกเขาอย่างนั้น อย่าให้เขาเชื่อว่า ถ้ามีพระแล้วตีไม่เจ็บอะไรทำนองนั้น ให้เชื่อว่าถ้ามีพระอยู่แล้วต้องเป็นคนดี เด็กก็จะได้รับสัมมาทิฏฐิใส่ใจไว้ตั้งแต่ตัวน้อย ๆ โตขึ้นเขาก็จะเป็นคนมีพระที่ถูกต้องเราไม่ให้พระแก่เด็กอย่างเช่น ถ้าเด็กมาขอก็ "เอาไป" ให้โดยเด็กไม่รู้อะไร เอาไปแขวนคอไว้เอาไปอวดเพื่อนเอาไปชกต่อยกัน ในรถไฟแม้คนหนุ่ม ๆ ล้วงพระมาอวด บางทีชกต่อยกันก่อนอวดพระ เพราะเมาเสียก่อนแล้ว เรื่องมันถึงยุ่งอย่างนี้ เราเข้าใจกันเสียใหม่ความจริงพระพุทธรูปนี่น่ะ ไม่ต้องปลุก ไม่ต้องทำพิธีพุทธาภิเษก เพราะจุดมุ่งหมายมีเพื่อเตือนใจเท่านั้น ทำเป็นรูปพระแล้วก็ใช้ได้ ไม่ต้อง

เอาอาจารย์มาปลุกเสกกัน ให้มันยุ่งลำบากหรอก เมืองไทยเราเสกกันบ่อย ยิ่งเสกกันไป โจรก็ยังเต็มเมืองอยู่นั่นเองแหละ เพราะอะไร ? เพราะเรา ไม่เสกคนให้มีพระในใจ แต่ไปเสกให้พระ มันจะได้ประโยชน์อย่างไร ขอให้พี่น้องคิดดูเถอะ เราอย่าทำอย่างนั้นเลย ไม่ต้องเสกก็ได้ บางคน บอกว่าถ้ายังไม่เบิกพระเนตรยังไม่เป็นพระ พระเนตรของพระพุทธรูป ไม่ต้องเบิกของท่านหรอก เบิกตาเรานี่ให้มันกว้าง ๆ สักหน่อย ให้มอง เห็นความจริง ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควร อะไร ไม่ควร ตาเรานี่แหละควรเบิก ตาพระเบิกเท่าไรก็เท่านั้นแหละ แต่ว่า ตาคนถ้าเบิกแล้วมันกว้าง เบิกตาเนื้อแล้วเบิกตาใจ รับเชื่อสิ่งที่มีเหตุมีผล ที่ควรจะรู้ควรจะเข้าใจตามความเป็นจริง พวกเราบางทีมีพระองค์หนึ่ง แล้วอยากได้อีก ต้องหาซื้ออีก เพราะหลงเชื่อเขาที่บอกว่าองค์นั้นเก่านัก ความจริงเก่งเท่ากัน ในรถไฟพบบ่อย ๆ บางคนเห็นข้าพเจ้าห่มผ้าสีหม่น ๆ ก็นึกว่าเป็นพระหลวงพ่อละ มาถึงก็ว่า "หลวงพ่อดูพระเป็นไหม" ข้าพเจ้า ตอบว่าดูได้ เขาก็เอาให้ดู "องค์นี้ดีไหมครับ" "ดี" "องค์นี้ละ" "ดี" ฮึ! ดีทุกองค์ องค์อื่นไม่ว่าอย่างนี้ ว่าองค์นี้ดี "นั่นเป็นภิกษุ ที่ไม่มีพระในใจจึงว่าอย่างนั้นองค์ที่พระอยู่ในใจแล้วจะว่าดีหมด เมื่อเห็น อะไรก็เป็นพระหมดเพราะใจมีพระอยู่ ถ้าหากว่ามีผีอยู่ในใจ เห็นอะไร ก็ผีหมดนั่นแหละความจริงเป็นอย่างนี้" เพราะฉะนั้น พระพุทธรูปทุก องค์ดีทั้งนั้น มีคนเคยถามพระบูชา ว่าบางองค์เอามาไว้ในบ้านแล้วชักยุ่ง ความจริงไม่ได้ยุ่งเพราะพระหรอกยุ่งเพราะเจ้าของบ้าน พระท่านนั่งเฉย ๆ ไม่ได้ยุ่งเลยเชียว ญาติโยมพอยุ่งก็ไปถามหมอคนที่นั่งหลับตาดู "อ้อ!

พระองค์นั้นของคุณไม่ดี" มีหรือพระพุทธไม่ดีน่ะ ขอให้เราคิดดูเถอะ พระพุทธต้องดีทั้งนั้นแหละไม่เสีย ถ้าพระสงฆ์เรานี่ซิ เสียมั่งดีมั่ง แต่พระพุทธรูปแล้วดีทั้งนั้น เพราะทำเป็นรูปพระแล้วก็ใช้ได้ สุโขทัย เชียงแสน ลพบุรี ทวาราวดีศรีวิชัย ดีเท่ากันแหละ ดีในฐานะเป็นรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า เป็นวัตถุเตือนใจให้เราได้มองเห็นพระ และนึกถึงพระ ข้าพเจ้าจึงถือว่าดีทุกองค์โยมได้พระไปแล้วเอาไว้ที่บ้านนะ เวลาป่วยอย่าไปโทษพระเลย โทษว่า เออบ้านเรานี้ลมไม่โกรก ใต้ถุนบ้านมีน้ำเน่า หมักหมมยุงมันกัดกลางคืน กินอาหารเสียเข้าไป ฯ ล ฯ ตรวจดูที่เรา อย่าไปดูกันที่พระ นี่เราไปโทษพระหาว่าพระพุทธรูปไม่ดี บางคนบอกว่า เอาไปไว้วัดเสียหลายองค์แล้ว ถ้าไม่ดีแล้วเอาไปไว้วัดภิกษุไม่ยุ่งกันไปอีกหรือ นี่เรียกว่าเห็นนอกทาง ไม่ใช่ถูกทาง แต่นอกลู่นอกทางไปขอให้เราเข้าใจเสียใหม่ว่าพระพุทธรูปองค์ไหน จะหล่อเวลาไหน จะสร้างวันไหน ย่อมดีทั้งนั้นที่ไม่ดีนะไม่ใช่เรื่องพระพุทธเจ้า แต่เป็นเรียงของไสยศาสตร์ เป็นเรื่องเดาของหมอนอกลู่นอกทาง พระพุทธรูปแล้วดีทั้งนั้น เพราะพระพุทธ-รูปเป็นวัตถุมีไว้เตือนใจ เวลาเราเข้าไปไหว้พระ อย่าไปขอสลากกินรวบจากพระไม่ใช่ขอหวยขอเบอร์จากท่านบางคนว่า "แหมหลวงพ่อองค์นี้ฉมังหนักหนาเชียว" แล้วถูกไหมล่ะที่ขอได้มา ผิดทั้งนั้น ไม่เคยถูก พวกเล่นสลากกินรวบนั้นฉิบหายกันไปตาม ๆ กันทีเดียว ข้าพเจ้าเคยไปเที่ยวเทศน์ต่างจังหวัด มีคนฟังมาก ๆ ลองถามดู "พี่น้องที่มาฟังปาฐกถานี้ใครบ้างที่ไม่เคยเล่นสลากกินรวบตั้งแต่เขาเล่นกันมา ยกมือหน่อยเถอะ บางแห่งมีคนสองพันห้าร้อยคน ยกสองคน บางแห่งคนเจ็ดแปดร้อย ไม่ยก

สักคนเลย ที่ตะพานหินไม่มียกสักคน คนแก่นั่งข้างหน้าก็ไม่ยก ถามว่าโยมทำไมไม่ยก "ฮือ! ฉันซื้อกับเขาเหมือนกัน" เป็นอย่างนี้แหละเสี่ยงโชค ถามว่า "คุณโยมจะซื้อเอาไปไหน" "ถูกสักทีจะได้ทอดกฐิน" ข้าพเจ้าบอกว่า "ไม่ต้องดีกว่าโยม ทอดกฐินกับสลากกินรวบนี่ไม่ได้ บ้านเมืองมันจะเดือดร้อน โยมไม่ต้องทอดกฐินหรอก สละความโลภความตระหนี่ออกจากใจดีกว่าทอดกิเลสให้มันออกไป ๆ ดีกว่า" คนเราเป็นอย่างนี้ ที่ไปหาพระก็มักจะไปขอหวยขอเบอร์ ที่เกิดเรื่องภิกษุฆ่าหญิงตายที่วัดราชสิงขรในพระนคร ก็เกิดจากบอกหวยบอกเบอร์เหมือนกันแหละ ไม่ใช่ลูกศิษย์พระพุทธเจ้าหรอก ข้าพเจ้าเคยไปเทศน์ ตามบ้านนอกก็เคยพูดแรง ๆ เหมือนกัน บอกว่าพี่น้องทั้งหลาย! ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าไม่มีหน้าที่บอกตัวเลข พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนลูกศิษย์ของพระองค์ให้ดูว่าหวยมันจะออกอะไรพระพุทธเจ้าสอนลูกศิษย์ของพระองค์ให้เรียนรู้ว่า ทุกข์คืออะไร เหตุที่เกิดทุกข์คืออะไรความดับทุกข์คืออะไร และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์คืออะไร ถ้าพี่น้องจะเคี่ยวเข็ญ แค่นให้หลวงพ่อบอกว่ามันจะออกเลขอะไร ก็เหมือนกับรีดเลือดจากปู ถ้าหากว่าภิกษุใดขืนบอกโดยทางตรงก็ตาม โดยอ้อมก็ตาม ข้าพเจ้าบอกกะชาวบ้านว่า นั่นไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าแต่เป็นลูกศิษย์ของผีร้ายปลอมตัวมาในรูปของพระ ไม่ได้มาบวชช่วยชาติบ้านเมืองไทย แต่จะมาทำให้ชาติไทยเมืองไทยย่อยยับออกไปอีก ให้พี่น้องรู้ตัวเสียที พูดให้เขาเข้าใจอย่างนี้พระที่นั่งหากินทางบอกหวยบอกเบอร์น่ะคงนึก "ยิงท่านปัญญานันทะเสียทีเถอะ" แต่ไม่เป็นไรเพราะข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าข้าพเจ้าทำความดีให้พระพุทธศาสนา

และประชาชน ทำเรื่อยไปคงจะไม่มีอะไรยุ่งยากเดือดร้อน คนเราเข้าใจผิดตรงนี้ นึกว่าพระจะช่วย ข้าพเจ้าเคยให้หลักเกณฑ์ไว้เป็นคำง่าย ๆ ว่า พระจะรักษาเรา เมื่อเรารักษาพระ ถ้าเรารักษาพระ พระจะรักษาเรา สำหรับพี่น้องที่มีพระห้อยคอ ถ้าพี่น้องรักษาพระ พระรักษาท่าน รักษาอย่างไร ?

เรารักษาพระ พระรักษาเรา

สมมุติว่าคนหนุ่มคนหนึ่ง ออกจากที่ทำงานเดินไปพบเพื่อน ชวนเราไปกินเหล้าเรามีพระห้อยคอ เรานึกถึงพระที่ห้อยคอแล้ว ก็ถามตัวเองว่าเวลานี้เพื่อนชวนไปกินเหล้าเราควรไปกับเพื่อนหรือไม่ ถ้าหากว่าเราไปกับเพื่อน เราไม่รักษาพระ เมื่อเราไม่รักษาพระเราก็เมาน่ะซิ พอเมาก็เดินชนโน่นชนนี่ เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน เพราะเราไม่รักษาพระไว้ในใจ แต่ถ้าเพื่อนชวนเราไปกินเหล้า เราบอกกับเพื่อนว่า เพื่อนเอ๋ยเรามันเลิกแล้ว เพราะเรามีพระอยู่กะตัว เราต้องรักษาพระไว้ในใจที่นี้เมื่อรักษาพระไว้ในใจ ก็เกิดความละอายต่อบาป เกิดความเกรงกลัวต่อบาป ไม่ยอมไปกินเหล้ากับเพื่อน เราก็พ้นภัยอันตราย เพราะอะไร ? เพราะว่ารักษาพระอยู่ในใจ พระก็รักษาเรา หลักมันมีอยู่อย่างนี้ พระองค์ใดก็ช่วยคุณไม่ได้ ถ้าคุณไม่ช่วยตัวเอง พระที่คุณแขวนคอนี้เป็นวัตถุสำหรับเตือนใจให้คุณทำความดีไม่กระทำความชั่วเท่านั้น ญาติโยมผู้หญิงเราก็เหมือนกัน ที่มีพระห้อยคอ พอวันอาทิตย์เพื่อนมาเรียกให้ไปล้อมวง

นับญาตินับมิตรกัน เราก็นึกถึงหลวงพ่อที่อยู่กะตัว ไปเล่นไพ่นี่ หลวงพ่อห้ามไหมอ้อหลวงพ่อว่าไม่ได้ การพนันมีโทษหลายสถาน ชนะก่อเวร แพ้เสียดายทรัพย์ ทรัพย์ที่มีก็เสียหายไป ไม่มีใครเชื่อฟังถ้อยคำ ยุ่งยากหลายเรื่อง เราไม่ไป รักษาพระไว้ในใจดีกว่า เราก็บอกเพื่อนว่าไม่เอาแล้วเลิกที่ฉันมีหลวงพ่ออยู่กะตัว เพื่อนคนนั้นเขาก็ไปหาบ้านอื่นที่ไม่มีพระต่อไป เราก็จะไม่ยุ่งยากเดือดร้อนกับใคร ๆ อย่างนี้แหละเรียกว่ารักษาพระ ถ้าพี่น้องช่วยกันรักษาพระไว้ในใจอย่างนี้ พระรักษาพี่น้อง พระที่แท้นั้นคืออะไร ? ตามความจริงก็คือธรรมะที่นำมาปฏิบัตินั่นเองธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นองค์พระที่แท้ที่เรานำมาใช้ในชีวิตของเรา ทำได้ทุกวันทุกเวลาไม่จำกัดสถานที่ ถ้าพี่น้องเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาใส่ใจรักษาใจของท่านไว้ด้วยธรรมะ ท่านก็มีพระอยู่ในใจแล้วแม้จะไม่มีพระห้อยคอ ท่านก็มีพระอยู่ในใจ พระในใจนั้นคือพระแท้ และช่วยท่านได้อย่างแท้จริงและธรรมะที่ประพฤตินั่นแหละ คือองค์พระพุทธเจ้าที่แท้จึงอยากจะขอให้ท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมกันในวันนี้ เชื่ออย่างนี้ด้วยเอาไปคิดก่อนแล้วก็เชื่อ ท่านก็จะมีความสุขทางใจขึ้นบ้าง ส่วนท่านที่เป็นนักบวช ยังอยู่ในวัยของการศึกษาเล่าเรียน ก็ขอให้เรียนให้ดี เรียนให้เข้าใจ แล้ววันหนึ่งขอให้ช่วยกันลุกขึ้นประกาศความจริงของพระพุทธเจ้าเพื่อทำคนผู้ไม่รู้ให้ได้รู้ได้เข้าใจทำคนที่หลงให้หายหลงหายงมงาย แล้วจะได้เดินถูกตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พูดอย่างนี้บางคนอาจจะว่าท่านปัญญานันทะจะทำลายพระพุทธศาสนาเสียแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีน้ำใจที่จะทำลายพระพุทธศาสนาเลย ข้าพเจ้ารักคำสอนของพระพุทธเจ้าเหลือเกิน

ที่ข้าพเจ้าเที่ยวเดินเทศน์สอนคนมาทุกปีทุกวันนี้ เพราะความรักต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะความรักความปรานีต่อพี่น้องพุทธบริษัททั่วไป จึงได้ทำงานอย่างนี้ สิ่งใดที่ข้าพเจ้าพูดออกไปนั้น เป็นการพูดตามความรู้สึกนึกคิดของข้าพเจ้า ซึ่งอาศัยธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นมูลฐานไม่ได้มุ่งทำลายใคร ถ้าหากว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ทำลาย ก็คือทำลายความชั่วเหลวไหลอันมีอยู่ในจิตใจของคนเท่านั้นข้าพเจ้ามุ่งอย่างนี้

ข้าพเจ้าขอทำความเข้าใจไว้กับพี่น้องที่เข้าใจผิดที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจความจริงของพระพุทธศาสนา เพราะเกิดมาก็เห็นแต่การปลุกการเสกการลงเลขลงยันต์ การสะเดาะเคราะห์ เลยนึกว่านั่นแหละเป็นตัวพุทธ-ศาสนาแล้ว ความจริงสิ่งนั้นไม่ใช่ เป็นแต่เพียงพิธีการนอกทางของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ในทางพุทธศาสนาไม่มีพิธีอะไรนอกจากพิธีการแสดงตนเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า พิธีการปฏิบัติตนในศีล สมาธิ ปัญญาอันเป็นแนวธรรมะที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ แล้วเราก็ได้รับผลทางใจคือพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้อย่างแท้จริง นี่เป็นหลักของพระพุทธเจ้าจึงขอฝากหลักเหล่านี้ไว้กับพี่น้องทั้งหลาย ให้ช่วยกันนำไปคิดนึกตรึกตรองด้วยตัวท่านเอง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง

โคตมีสูตร

ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท เราจะรู้ได้อย่างไรว่า อะไรเป็นธรรมะของพระพุทธเจ้า อะไรไม่ใช่ เรื่องนี้พระพุทธเจ้าท่านก็หวั่นวิตกอยู่ พระองค์จึงได้วางหลักไว้ให้เราตัดสิน เรียกว่าหลัก

โคตมีสูตร เป็นหลักซึ่งเราควรจะนำมาใช้ที่สุดในสมัยนี้ ว่าอะไรเป็นของแท้ อะไรเป็นของปลอม หลักที่พระพุทธเจ้าวางไว้มี ๘ ข้อด้วยกัน คือ:—

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ

เป็นไปเพื่อความประกอบด้วยทุกข์

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีกันเป็นหมู่เป็นคณะ

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก

นั่นไม่ใช่ธรรมะ นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่คำสอนของพระ-พุทธเจ้า แต่ถ้าหากว่าการปฏิบัติการกระทำหรือคำสอนเหล่าใด เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัดย้อมใจ เป็นไปเพื่อความคลายความทุกข์ เป็นไปเพื่อไม่สะสมกองกิเลส เป็นไปเพื่อความไม่อยากใหญ่ เป็นไปเพื่อความสันโดษ เป็นไปเพื่อความไม่คลุกคลีกันเป็นหมู่เป็นคณะ เป็นไปเพื่อความขยันหมั่นเพียร เป็นคนเลี้ยงง่าย นั่นเป็นธรรมเป็นวินัยของพระพุทธเจ้า หลักนี้เราควรจดจำทีเดียว จำไว้ในใจ แล้วก็ดูการกระทำ การพูด การปฏิบัติของคนทั้งหลาย และหนังสือที่เราอ่าน ว่าสิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นวินัยหรือไม่ เอาแว่นแปดอันนี้ใส่ตาเข้า แล้วก็จงส่องดูเราก็เห็นได้ว่า อันนั้นใช่ อันนั้น

ไม่ใช่ เพราะในสมัยนี้ครูมาก อาจารย์มากแล้วอาจารย์ส่วนมากก็มักจะชักนำลูกษศิษย์ไปตามทางของตน เพื่อประโยชน์อย่างโน้นประโยชน์อย่างนี้ ถ้าหากว่าเราไม่มีแว่นกระจกไว้ส่องดูให้ดี ๆ แล้ว ความเข้าใจผิดก็อาจจะเกิดขึ้นแก่พุทธบริษัททั้งหลายได้ง่ายเหลือเกิน จึงอยากจะขอฝากแนวความคิดนี้ไว้ด้วย

หลักธรรมของอุบาสก – อุบาสิกา

อีกประการหนึ่ง ในฐานะที่เราเป็นอุบาสกอุบาสิกาควรจะประกอบตนด้วยอะไรบ้าง ? อุบาสกอุบาสิกาแปลว่าผู้เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั่งด้วยกายวาจาด้วยใจ คือ กายประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า วาจาก็ดำเนินตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ใจก็เดินตามคำสอนของพระพุทธเจ้า นี่เรียกว่าใกล้ ถ้าหากกายวาจาใจอยู่ห่างพระยังไม่ใกล้ ยังไม่ชื่อว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา อุบาสกอุบาสิกาควรประกอบด้วยหลักธรรม ๕ ประการ คือ:—

๑. มีความเชื่อถูกทางตามแนวของพระพุทธศาสนา

๒. รักษาศีล อย่างน้อยก็เบญจศีล

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เช่นไม่เชื่อถือฤกษ์ดียามดี พระภูมิเจ้าที่ผีสางนางไม้ พิธีรีตองหรือไสยศาสตร์

ชาวพุทธจะต้องเชื่อมั่นอย่างเดียว คือเชื่อการกระทำ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว สุขทุกข์เสื่อมเจริญ หรือกำไรขาดทุนทั้งหมดอยู่ที่ตัวเรา

ผู้ทำไม่ใช่อยู่ที่ผู้อื่น แม้ผู้อื่นจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง มูลฐานสำคัญนั้นอยู่ที่ตัวเราโดยเราไปดึงเขาเข้ามา ไปเรียกเขาเข้ามา ให้มาหาเรามาทำเรื่องยุ่งให้เราเดือดร้อน เรื่องสำคัญอยู่ที่ตัวเราทั้งนั้นพระพุทธเจ้าสอนให้เชื่ออย่างนี้

๔. ไม่แสวงหาบุญนอกคำสอนของพระพุทธศาสนา

๕. บำเพ็ญบุญตามแบบฉบับในพุทธศาสนา

คือไม่ทำบุญตามแบบศาสนาอื่น แต่ทำบุญตามวิธีการของพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ไม่ได้ทำตามแบบอื่นเช่นบูชายัญ เอาเป็ดเอาไก่หัวหมูบายศรีไปเซ่นพระพุทธรูป เหมือนกับเซ่นผี อย่างนี้ไม่ใช่เรื่องของบุญในทางพระพุทธศาสนา เพราะบุญที่แท้ของพระพุทธเจ้านั้นอยู่ที่การละความชั่ว การประพฤติความดี การทำใจให้สะอาดสงบ นับเป็นบุญของพระพุทธเจ้า ของพระพุทธศาสนา ขอให้พวกเราช่วยกันทำบุญตามแนวนี้ บุญอย่างอื่นทั้งหมดเป็นเพียงเครื่องล่อใจเท่านั้น อย่าถือว่าเป็นการเชื่อบุญที่สำคัญ การเชื่อวัตถุเครื่องรางของขลังการเชื่อพิธีรีตองก็อยู่ในประเภทเชื่อโชคเชื่อลาง ไม่ใช่ของจริงของแท้เราชาวพุทธไม่ควรเชื่อในเรื่องอย่างนั้น แต่เราเชื่อว่า จะทำอะไรก็ต้องระมัดระวังด้วยความรอบคอบ ประโยชน์ตนได้ ประโยชน์คนอื่นได้ ผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญว่าเป็นความถูกต้องเรียบร้อย อย่างนี้ไม่เสียหาย ทำได้ แม้ในเวลาที่เขาว่าฤกษ์ไม่ดีก็ทำเถอะ ข้าพเจ้าเคยเดินทางในเวลาฤกษ์ไม่ดี แต่ก็ไม่ยุ่งยากเดือดร้อน เดินทางสะดวกสบาย มีคนช่วยเหลือเกื้อหนุนตลอดทาง หมอเขาว่าฤกษ์ไม่ดี แต่ทำไมมันถึงดี เพราะว่าไปไหนทำดีให้เขาเห็นอยู่

ตลอดเวลา คนที่ช่วยเหลือเกื้อกุล แต่โจรผู้ร้ายมันต้องดูฤกษ์หน่อย เพราะใจมันไม่สบายใจมันขลาดมันกลัว ต้องหาวิธีการปลอบจิตใจอย่างโน้นอย่างนี้ เราชาวพุทธไม่ต้องเอาวัตถุภายนอกมาปลอบใจอย่างนั้น แต่เราเชื่อพระพุทธเจ้า เชื่อพระธรรม เชื่อพระสงฆ์ แล้วปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าวางไว้ ก็จะได้ไปสู่ที่ปลายทางสมความปรารถนา

ขอให้ชาวพุทธเดินไปในทางที่ถูก

ในสมัยนี้ ข้าพเจ้าอยากจะขอเตือนพี่น้องทั้งหลายให้ช่วยกันศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนา ความจริงคนไทยเราในเมืองไทยเรานี้ พูดกันโดยเฉลี่ยยังอ่านหนังสือกันน้อย หนังสือทางศาสนามีอยู่หลายฉบับ ลองไปดูสถิติคนอ่านแล้ว ยังไม่ชื่นใจ เพราะคนอ่านทั้งหมดนั้นมีไม่ถึงหมื่นคน คนไทยนับถือพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า ๒๐ ล้านคนทำไมชาวพุทธจึงยังอ่านหนังสือธรรมะกันน้อย เรื่องนี้เป็นความผิดของพวกเราที่เป็นพระด้วย เพราะพระเราจูงคนให้อ่านหนังสือกันน้อย ตามวัดวาอารามทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยมีหนังสือให้คนอ่าน มีแต่หนังสือใส่ตู้ไว้นั่งกราบ นั่งไหว้ ข้าพเจ้าไปเที่ยวเทศน์ตามบ้านนอก บางวัดมีพระไตรปิฎก ๓ ตู้พระไตรปิฎกใบลานน่ะมี ๓ ตู้ แล้วก็ซื้อมา ๓ ปีแล้ว ยังไม่ได้เปิดอ่านสักตัวหนึ่งเลย ข้าพเจ้าไปถึงก็พูดยกย่องว่า "แหม! วัดนี้สมบูรณ์จริงมีพระไตรปิฎกถึง ๓ ตู้" สมภารตกหล่มลงไปเลย "โอชาวบ้านแถวนี้ศรัทธาแก่กล้า" เลย ข้าพเจ้าถามว่าซื้อมาเมื่อไรครับ "๓ ปีแล้ว ยังห่อกระดาษเขียว ๆ อยู่เลย

ยังไม่ได้อ่านเลย" หนังสือธรรมะไม่ใช่มีใส่ตู้ไว้กราบไว้ไหว้ หนังสือธรรมะเป็นของที่ต้องเปิดอ่าน อ่านให้รู้ให้เข้าใจ อ่านค้นคว้าศึกษาเพื่อได้ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ แล้วจะได้สอนชาวบ้านให้ปฏิบัติถูกปฏิบัติชอบ เวลาคนมาวัดในวันพระ ควรเอาหนังสือไปให้เขาอ่านบ้าง เลือกหนังสือที่ควรอ่าน อย่าให้หนังสือประเภทเหลวไหลไม่เป็นไปเพื่อความรู้ความสว่างแก่เขาเราช่วยกันให้ชาวพุทธมีปัญญามีหูตาสว่าง ได้ดำรงตนอยู่ในสัมมาทิฏฐิ นั่นแหละเป็นมหากุศล เพราะเดี๋ยวนี้เมืองไทยเราเป็นชาวพุทธกันแต่เพียงชื่อ ชาวพุทธโดยปฏิบัติแท้จริงนั้นยังมีอยู่น้อย พูดอย่างนี้ไม่ใช่เป็นการดูหมิ่นอะไร ข้าพเจ้ากล้าพูดด้วยความประสงค์ดี เพราะข้าพเจ้าทำงานก็เพื่อสร้างเสริมจิตใจคน ทำงานเพื่อความก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าไม่ได้หวังอะไรจากการพูดกับพี่น้อง แต่ข้าพเจ้าหวังอยู่ประการเดียวว่า ขอให้พี่น้องได้รู้ได้ความเข้าใจ ให้พี่น้องได้เดินทางถูกทางชอบ ขอให้พี่น้องหลุดพ้นจากความทุกข์และได้รับความสุข ด้วยการปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้า นี่เป็นความประสงค์ใหญ่ของข้าพเจ้า

โปรดเดินทางร่วมกับข้าพเจ้า

ขอให้พี่น้องเดินร่วมกับข้าพเจ้าในทางของพระพุทธเจ้า ขอให้ทุกคนเดินทางด้วยใจของท่าน ตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าชี้ให้เดิน เมื่อเราทุกคนต่างช่วยกันเดิน พระช่วยกันเดิน ชาวบ้านช่วยกันเดิน เราก็เชื่อว่าเป็นผู้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติ การบูชาด้วยอื่น ๆ สักเท่าใด

ยังไม่ประเสริฐ การบูชาด้วยการทำจริงในสิ่งที่เราได้รู้ได้เข้าใจแล้วนั้นแหละเป็นการบูชาอันประเสริฐยิ่ง เป็นการบูชาที่ทำให้ดวงประทีปคือธรรมะของพระพุทธเจ้าลุกโพลง สว่างไสว ให้คนทั้งหลายได้เห็นความจริงแล้วจะได้มุ่งเข้าสู่ความเจริญนั้น เพื่อประโยชน์ความสุขแก่ตัวเราและแก่พลโลกทั่วกัน จึงขอเชิญชวนพี่น้องทั้งหลาย ให้ร่วมเดินทางกับข้าพเจ้าในแง่นี้

ในที่สุดแห่งการแสดงปาฐกถานี้ ข้าพเจ้าขออ้างเอาคุณพระศรีรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จงมาตั้งอยู่ในใจของพี่น้องทั้งหลาย ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีใจสะอาด มีใจสว่าง มีใจสงบด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ ถ้ามีความประสงค์จำนงหมายสิ่งใด ๆ อันเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์แล้วขอให้สิ่งนั้น ๆ สมความปรารถนา ด้วยการปฏิบัติชอบตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกเมื่อ เทอญ

พระพุทธศาสนาที่แท้

ปาฐกถาแสดง ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ พระนคร

เมื่อวันเสาร์ ที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๓

โดย เจ้าคุณปัญญานันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ)

พี่น้องชาวพุทธที่รักทั้งหลาย

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าขอประกาศความตั้งใจของข้าพเจ้าเสียก่อนเล็กน้อย เพื่อปรับความเข้าใจกันกับพี่น้องทั้งหลาย ให้ท่านได้รับรู้ว่า ข้าพเจ้ามาพูดที่นี่หรือที่ไหน ๆ ข้าพเจ้ามีโครงการอย่างไร ทำไมจึงพูดเช่นนั้นเช่นนี้ พี่น้องทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความรักและบูชาต่อพุทธธรรมมาก ข้าพเจ้าซาบซึ้งในรสของสัจจธรรมได้เป็นอย่างดีว่า พระธรรมให้ผลแก่ชีวิตของข้าพเจ้าเป็นอย่างไร เมื่อวันก่อนทางยุวพุทธิกสมาคมได้นิมนต์ให้ข้าพเจ้าไปแสดงปาฐกถา ณ วัดกันมาตุยาราม ข้าพเจ้าได้พูดย้ำถึงนโยบายของข้าพเจ้าเป็นการประกาศแก่ชาวพุทธว่า ท่านปัญญานันทะ มีความมุ่งหมายเป็นประการใด ทำงานเพื่ออะไร เป็นการเปิดอกให้พี่น้องได้มองเห็น จักไม่ต้องสงสัยกันต่อไปอีกว่า ท่านปัญญาเป็นพระประเภทใดอีก ในวันนี้ก็เช่นเดียวกัน และในวันต่อ ๆ ไปก็เช่นเดียวกันอีก ข้าพเจ้ามีนโยบายแน่วแน่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง แม้แต่เหตุการณ์ของโลกจะผันผวนไป

อย่างใด ใครจะมาครองเมืองครองโลกก็ตามที ข้าพเจ้าจะทำตามนโยบายของข้าพเจ้าเสมอ ไม่มีอะไรในโลกนี้จะมาเปลี่ยนใจของข้าพเจ้า จากความเชื่อและการกระทำตามพุทธธรรมที่พระบรมศาสดาได้แสดงไว้ ข้าพเจ้ายอมตายเสียดีกว่าที่จะให้ข้าพเจ้าพูด หรือกระทำเรื่องอันผิดต่อความประสงค์ของพระพุทธองค์ ผู้ซึ่งข้าพเจ้าได้มอบกายถวายชีวิตเป็นธรรมพลีแล้ว ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าจึงอยู่ในกฎเกณฑ์สองประการคือ :—

๑. เพื่อประกาศความจริงที่พระองค์ทรงประกาศไว้แล้ว

๒. เพื่อทำลายความเห็นและการกระทำที่ผิด ๆ ในหมู่พี่น้องชาวพุทธทั้งหลายให้หมดไป

สำหรับหลักประการแรก คือการประกาศความจริงของพระพุทธองค์ นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก หมู่บรรพชิตเรามีอยู่มิใช่น้อยที่ถูกลาภสักการะชักจูงไป และกระทำกิจที่ไม่ควรจะกระทำ เพื่อเห็นแก่เหยื่อเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการน่าละอายมากที่ศานุศิษย์ของพระบรมศาสดามีดวงใจทรยศต่อสัจจธรรม บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราทั้งหลายจักเป็นผู้ซื่อสัตย์ เป็นผู้กล้าในการที่จะพูดความจริงตามเยี่ยงอย่างที่พระองค์ได้ทรงทำมาแล้ว คนทั้งหลายจักได้มีความเข้าใจความจริงกันบ้าง อย่าเกรงใจคนที่เขากระทำความผิดกันต่อไปอีกเลย เพราะการกระทำความผิดนั้นมิใช่เป็นการบำรุงพุทธธรรม พระบิดาของพวกเราทั้งหลาย ท่านเป็นผู้กล้าพูดความจริง อันจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนเสมอ เราควรจะมีความภูมิใจในกิจของพระองค์ และเอาอย่างพระองค์บ้าง

ประการที่สอง ความเข้าใจผิดประการต่าง ๆ รวมทั้งการกระทำที่ผิด ๆ ในหมู่ชาวพุทธ มีมากมายหลายเรื่อง และดูเหมือนว่ามีมากขึ้นในสมัยปรมาณูนี้ ถ้าหากเราไม่ช่วยกันแก้ไข ความผิดร้ายก็จะมีมากขึ้นอีกหลายเท่า เหมือนกับโรคเนื้อร้ายที่เกิดขึ้นแก่คน ถ้าหากรีบจัดการผ่าตัดรักษาเสียโดยเร็ว ก็มีชีวิตอยู่ต่อไปได้ แต่ถ้าปล่อยไว้เจ้าเนื้อร้ายก็จะกำเริบมากขึ้น ผลที่สุดผู้นั้นก็ถึงแก่ความตายได้ ฉันใด บรรดาความเห็นผิดและการกระทำที่ผิด ๆ นอกทางคำสอนของพระ ถ้าปล่อยไว้ก็จะพอกพูนมากขึ้นทำให้พระพุทธศาสนาที่เรารักใคร่หวงแหน อาจถึงสภาพหมดไปก็ได้ เพราะความไม่กล้าพูดกล้าบอกความจริงกันนั่นเอง ข้าพเจ้ามองเห็นความเสื่อมของพระธรรมในแง่ดังกล่าวมา จึงได้ตั้งใจว่าจะชำระสะสางกันสักหน่อย เท่าที่ความรู้ความสามารถของข้าพเจ้าจักอำนวยให้ แต่การพูดความจริงนั้น ย่อมจะต้องมีการกระทบกระทั่งกับคนพูดคนทำคนคิดในสิ่งที่ผิด ๆ นั้นอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ก็เป็นเรื่องที่ช่วยกันไม่ได้ นอกจากจะขออภัยโดยสุภาพต่อท่านผู้โง่เขลาเบาปัญญาเหล่านั้น แล้วพูดกันต่อไปตามหน้าที่ของผู้พูดสัจจธรรม จะเปรียบให้เห็นกันอย่างง่าย ๆ สักเรื่องหนึ่ง ชายคนหนึ่งมีแผลเปื่อยที่ขา และทอดทิ้งไว้มิได้ทำการรักษามานานแล้ว เนื้อก็เน่ามีหนองสกปรกไหลเปรอะไปหมด ต่อมาเขาได้พบหมอผู้รักษาแผล จึงขอให้หมอช่วยรักษาให้ หมอทำการขูดเอาหนองออก นายคนนั้นได้รับความเจ็บปวดมาก หมอก็บอกให้อดทนเอาหน่อย ไม่เท่าใดแผลสะอาดแล้ว เขาจะหายจากโรคนี้ และก็หายจริง ๆ ตามหมอว่าด้วย ข้อนี้ฉันใด คนทั้งหลายที่มีโรค คือความเห็นผิดอยู่ในใจของเขา และถ้ายึดถือความเห็น

ผิดนั้นมานานแล้ว เขาอาจยึดไว้อย่างชนิดที่ไม่ยอมปล่อยเป็นอันขาด ครั้นมีใครมาพูดถึงสิ่งนั้นว่าไม่ดี เขาก็โกรธหาว่าดูถูกดูหมิ่นเขา หาว่าทำลายอาชีพของเขาอย่างนั้นอย่างนี้ และถึงกับโกรธเคืองจองเวรคิดแก้แค้นขึ้นก็ได้ ข้อนี้แหละที่ทำให้คนทั้งหลายเกิดความกลัว จนไม่มีใครกล้าพูดความจริงกัน

ข้าพเจ้ามีความรักและความปรารถนาดีต่อพี่น้องทั้งหลาย ข้าพเจ้าใคร่จะเห็นท่านทั้งหลายเป็นคนมีความเข้าใจถูก ทำถูกตามกฎที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ จึงได้พูดท่านทั้งหลายคงรับไว้ฟังด้วยดี และนำไปคิดโดยแยบคาย เพื่อจะได้มองเห็นความแตกต่างระหว่างของแท้กับของปลอมต่อไป อันคนที่ฉลาดมีปัญญา มีเหตุผลนั้น เขาย่อมทิ้งของปลอมแล้วถือเอาของจริงไว้เสมอ เพราะของปลอมทำคนให้หลงผิด ของแท้เท่านั้นจะทำคนให้เข้าใจถูก และมีความสุขสงบสมความมุ่งหมาย เมื่อพูดถึงตอนนี้ข้าพเจ้าใคร่จะยกเอาพระพุทธภาษิตจากธรรมบทมาอ้างไว้สักบทหนึ่ง เอาแต่คำแปล ท่านว่าไว้ดังนี้ :—

"บุคคลผู้มีความเข้าใจในสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ มีความเข้าใจผิดเป็นแนวทาง ย่อมไม่เข้าถึงสารธรรมได้เลย แต่ผู้ใดมารู้สิ่งเป็นสาระว่าเป็นสิ่งมีสาระ สิ่งไม่เป็นสาระว่าเป็นสิ่งไม่เป็นสาระ เป็นผู้มีความเห็นชอบ เป็นทางดำเนินของใจ ย่อมถึงสารธรรม" คือความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ได้สมหมาย ข้าพเจ้าขอฝากไว้กับท่านทั้งหลายเป็นประการแรก

ปัญหามีต่อไปว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงมักพูดเรื่องนี้บ่อย ๆ เล่า พระรูปอื่นไม่เห็นใครพูดกันเลย จึงขอทำความเข้าใจอีกว่า อันวิสัยของข้าพเจ้านั้นรักที่จะเดินตามรอยพระบาทของพระพุทธองค์ เพื่อจะได้พบพระพุทธองค์ เมื่อตนเดินแล้วก็ใคร่ชวนบุคคลอื่นให้เดินตามบ้าง ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในธรรมที่พระองค์ทรงประกาศแล้ว ชอบใจในวิธีการที่ทรงปฏิบัติมาตลอดพระชนมายุของพระองค์ ขอให้คิดกันสักหน่อย พระพุทธองค์ทรงเกิดมาในท่ามกลางบุคคลผู้ถือพิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อนอกทาง และปฏิบัติอยู่ด้วยความงมงายโดยไม่เข้าใจความจริง ทรงสงสารเขาเหล่านั้นจึงได้หาหนทางช่วยเขา โดยทรงทำพระองค์เองให้พ้นจากความหลงแบบนั้นๆ ก่อน เมื่อทรงพ้นแล้วก็ทรงนำผู้อื่นต่อไปอีก เริ่มแรกทีเดียวเมื่อทรงประกาศปฐมเทศนา ก็ทรงคัดค้านการกระทำของประชาชนในสมัยนั้นทันที ทรงบอกว่าการทรมานตนให้ลำบากก็เป็นสิ่งไม่ดี การปล่อยตนให้ยุ่งในกามก็เป็นสิ่งไม่ดี เมื่อว่าของเดิมไม่ดีแล้ว ก็ทรงแนะนำทางใหม่ให้แก่เขานั่นคือ ทางสายกลางอันประกอบด้วยความเห็นชอบ ความคิดชอบ การพูดชอบ การกระทำในทางที่ชอบ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ความเพียรในทางที่ชอบ ความระลึกไว้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นทางใหม่ให้ทราบ เป็นทางที่ควรจะเดิน เดินแล้วอาจถึงจุดหมายคือความพ้นทุกข์ได้

เราผู้เป็นศิษย์ของพระองค์ควรทำบ้าง ข้าพเจ้าจึงทำกิจ คือการประกาศความจริงให้ท่านทั้งหลายทราบ เผื่อท่านที่มีหูไว้ฟัง จะได้ฟังด้วยความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนต่อไป พี่น้องทั้งหลายลองสังเกตดูความเป็นไปของชาวพุทธรวมทั้งตัวท่านดูบ้างเถิด

ท่านได้มีการปฏิบัติชอบตามทางที่พระองค์ชี้ไว้หรือเปล่า หรือท่านเดินออกนอกทางไปทางไหนบ้าง พวกเราส่วนมากมิค่อยได้พิจารณากันเลย เพราะทำกันมาจนติดเป็นนิสัยทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย ทั้งพระและชาวบ้านทำตามกันแบบเดียวกันหมด จึงไม่มีใครตักเตือนใครกัน เลยเลอะกันทั่วทั้งเมือง แล้วเห็นว่าเป็นเรื่องของพุทธศาสนาไป เพราะพระภิกษุสงฆ์เราก็ได้ร่วมมือกระทำกับเขาด้วย ในกรุงเทพมหานครของเรานี้ดูจะหนักกว่าบ้านนอกเสียอีก เดินไปจะได้พบศาลเจ้าต่าง ๆ และหลักเมืองอะไร ๆ อีกมากอย่าง ชั้นที่สุดหินที่สมมติกันว่าเป็นของลับของพระอิศวร (ศิวลึงค์) ชาวพุทธก็ไปกราบไหว้เพื่อขอพร ต้นไม้เล็กต้นไม้ใหญ่ชาวพุทธก็ไปไหว้เพื่อขอเลขสลากกินรวบ แม้จะไปไหว้พระพุทธรูปในโบสถ์ ก็ไหว้แบบวิงวอนขอร้องเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ การกระทำทั้งหมดนี้ไม่เข้าแบบของชาวพุทธสักนิดเดียว วัดบางวัดมีกระบอกเซียมซีให้คนไปสั่นเล่นเป็นเด็ก ๆ อมมือ แทนที่เขาจะได้เข้าถึงพระที่แท้ เลยกลายเป็นเข้าถึงกระบอกไม้ไผ่ไปเสียแล้ว น่าอนาถใจไหมพี่น้องทั้งหลาย น่าสงสารคนที่เขากระทำกันในรูปนั้นหรือไม่เล่า ข้าพเจ้าสงสารแท้ ๆ เราควรจะหาทางช่วยเขาบ้างตามสมควร ถ้าหากรู้แล้วไม่ช่วยเขาก็เป็นบาปด้วยเหมือนกัน บาปในเรื่องไม่สงสารคนโง่ ๆ ที่กระทำสิ่งผิดนั้น ๆ เพราะสงสารเขานี้เองข้าพเจ้าจึงพูดอย่างตรงไปตรงมากับท่านทั้งหลาย ขอให้ท่านทั้งหลายจงเข้าใจเจตนาของข้าพเจ้าด้วยเถิด ข้าพเจ้าไม่มีเจตจำนงจะทำร้ายจิตใจใคร หรือทำใครให้เจ็บปวด แต่ข้าพเจ้าจะทำลายความเห็นผิดทั้งหลาย อันมีอยู่ในใจของชาวพุทธให้เบาบางไปจากใจของท่าน

ทั้งหลาย งานนี้เป็นงานใหญ่เป็นงานหนัก มิใช่จะสำเร็จลงเพียงชั่วคนเดียว ขอท่านได้ช่วยกันทำต่อไปเถิด ท่านผู้มีใจกล้าหาญทั้งหลาย ชาวพุทธเราต้องเป็นคนกล้า ความขลาดไม่กล้าพูดความจริงนั้น มิใช่วิสัยของลูกตถาคตผู้รู้ความจริง พระองค์ประกาศความจริงอยู่ตลอดชนมายุของพระองค์ โดยเฉพาะนักบวชในพระพุทธศาสนา ควรทำตนให้เป็นนักบวชที่แท้สักหน่อย อย่าทำตนให้เป็นตัวเสฉวน อันตัวเสฉวนนั้นเป็นรูปชนิดหนึ่งเกิดริมทะเลน้ำเค็ม มันชอบกินหอยเป็นอาหาร ถ้ามันจับหอยได้แล้วมันกินเลย พอกินหมดแล้วก็อาศัยเปลือกหอยนั้นเป็นเรือนอยู่ คลานปะปนไปกับพวกหอยอีก ตัวเสฉวนมิใช่หอย แต่มันอาศัยอยู่ในเรือนร่างของหอย เพื่อทำลายหอยต่อไป ภิกษุที่เราอาศัยผ้าเหลืองของพระพุทธองค์แต่มิได้ทำกิจของพระพุทธศาสนาก็มีสภาพประดุจตัวเสฉวนฉันนั้น พวกพระประเภทตัวเสฉวน ก็เป็นพระประเภททำลายพระศาสนา เขาอาศัยชื่อเสียงของพระรัตนตรัยไปทำพิธีปลุกเสกอะไรต่าง ๆ นานา ทำคนทั้งหลายให้หลงผิดเข้าใจผิด หารู้ไม่ว่าตนกำลังทรยศต่อพุทธธรรมอยู่แล้ว ขอให้เราทั้งหลายเลิกการกระทำการอันน่าบัดสีนั้นเสียทีเถิด แต่จงช่วยกันบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถูกทางต่อไป จงช่วยกันประกาศของแท้ของพระพุทธเจ้าให้ชาวโลกได้เข้าใจกันเถิด บัดนี้พุทธศักราชของเราได้ ๒๕๑๖ ปีแล้ว เมื่อปี ๒๕๐๐ เราได้ทำการฉลองกันเป็นการใหญ่ ทำกันแต่เปลือกผิวเผินเท่านั้น ผลได้แก่พระศาสนาเพียงเล็กน้อย ขอให้เรามาร่วมใจกันฉลองใหม่ด้วยการตั้งต้นชีวิตกันใหม่ เป็นชีวิตที่เดินตามรอย

พระบาทของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง นี่เป็นคำเชิญชวนด้วยความปรารถนาดีต่อพี่น้องทั้งหลาย

มีบางคนกล้ากล่าวค้านว่า การที่ตนทำพิธีต้องเช่นนั้น ก็เพื่อประโยชน์ของคนผู้ยังหลงยังเข้าใจผิดอยู่ จะอธิบายให้เขาทราบความจริงก็เกรงว่าเขาจะไม่เข้าใจจึงปล่อยไว้อย่างนั้น อีกประการหนึ่ง เขาคิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สูงเกินที่คนเหล่านั้นจักเข้าใจ เลยไม่อธิบายกันให้เข้าใจ เขามาขอให้ทำพิธีอะไรก็ทำไปเท่านั้น การกระทำอย่างนี้เป็นการเหมาะหรือไม่ ขอให้เรานึกถึงเด็กนักเรียนบ้างเถิด อันธรรมดาของเด็กนั้นในชั้นต้นก็ยังไม่รู้อะไรเลย ครูจึงพยายามให้รู้ให้เข้าใจไปโดยลำดับ จนผ่านชั้นต่าง ๆ ได้ตามหลักสูตรที่ทางการได้วางไว้ ถ้าหากครูจะมาคิดเสียว่า ยากแก่เขาแล้วไม่พยายามสอน เด็กนั้นจะก้าวหน้าไปได้อย่างไรเล่า ในเรื่องการศึกษาศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าเรานึกว่าไม่เข้าใจแล้ว ไม่พยายามสอนเขา เขาจะก้าวหน้าในการศาสนาได้อย่างไร ขอลองคิดดูสักหน่อยเถิดท่านจะมองเห็นเอง

ขอยกตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง เช่นคน ๆ หนึ่งมาหาพระและบอกว่าตนเคราะห์ร้ายขอรดน้ำมนต์สักหน่อย พระก็รดให้โดยมิได้ไต่ถามว่าเคราะห์ร้ายเรื่องอะไร ไม่ได้แนะแนวทางแก้ทุกข์ให้แก่เขา การทำพิธีรดน้ำมนต์ช่วยกำลังใจได้เพียงนิดเดียวเท่านั้น แต่ถ้าสนทนาให้เขาเข้าใจเหตุผล เขาก็คงฉลาดขึ้นและเลิกละจากการกระทำความทุกข์ใส่ตนก็ได้ ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าไปปาฐกถาที่นครสวรรค์ พอพูดจบก็มีคนมาหาและขอให้เป่ากระหม่อมให้หน่อย ข้าพเจ้าจึงตอบแก่เขาว่าเป่าให้ชั่วโมงครึ่ง

ก็ควรจะพอแล้ว ปฏิบัติตามคำสอนนั่นแหละคือพรอันประเสริฐ และจะช่วยตัวเขาได้ต่อไป เขาจึงถอยกลับออกไป น่าสงสารคนประเภทนี้แท้ ๆ

ในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ถ้าเราไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาที่แท้เป็นอย่างไร เราก็บำรุงไม่ถูก กลายเป็นบำรุงไสยศาสตร์ศาสนาพราหมณ์ไปเสีย โดยเข้าใจว่า นั่นคือพุทธศาสนา ท่านผู้ใหญ่ในทางโลกบางคนนับถือภิกษุบางองค์ว่าเป็นหลวงพ่อของตน พิจารณาไปได้ความว่าเป็นอาจารย์ขลัง ๆ เท่านั้น ในบางสมัยได้นิมนต์อาจารย์ขลังมามากแล้วทำพิธีปลุกพระเสกพระเครื่องกันเป็นการงานใหญ่ จบพิธีแล้วก็เอาไปขายเป็นเงินเพื่อสร้างอะไร ๆ ในทางศาสนา การกระทำเช่นนี้เป็นการขายพระพุทธเจ้าเพื่อแลกเอาอิฐปูนเท่านั้น หาได้ทำคนให้ดีขึ้นในทางใจไม่ ถ้าหากเราได้ขอร้องให้ท่านอาจารย์ทั้งหลาย ช่วยกันเสกคนเป็นพระขึ้นบ้าง ก็จะเป็นการกระทำที่น่าชมกว่าเป็นไหน ๆ แต่การเดินตามธรรมะนั้น เขากลัวจะขาดลาภผลที่ตนจะได้ จึงไม่มีใครทำ ความจริงนั้น ถ้าเราสอนให้คนรู้ธรรมะ เขาก็คงเห็นประโยชน์ของธรรมะ เหมือนคนเห็นประโยชน์ของตะเกียง เขาก็คงรักษาธรรมไว้ได้และดีกว่าด้วย ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่า ธรรมะเท่านั้น จะช่วยให้เราดีงามก้าวหน้าได้โดยเรียบร้อย ปราศจากธรรมะแล้วอะไร ๆ ก็ไม่ดีไปหมด จึงได้ขอให้ท่านได้มาเรียนรู้กันหน่อยเถิด ถ้าไม่รู้ ท่านจะลำบาก เหมือนคนเลี้ยงควายเช้าต้อนควายออกจากคอกไปสู่ทุ่ง แต่หารู้ไม่ว่าควายของตนสีขนเป็นอย่างไร เขารอมเขารีเป็นอย่างไร หางดีหางด้วนเป็นอย่างไร เมื่อควายของตนไปปะปนกับควายของผู้อื่น ตนจะเลือกควายได้อย่างไรว่าตัวไหน

เป็นของตน ตัวไหนเป็นของผู้อื่น เขาเป็นคนเลี้ยงควายที่มีความเป็นควายเข้าทุกที ไม่เท่าใดเพื่อนคงเอาควายไปหมด พี่น้องชาวพุทธเราก็เหมือนกัน เราเป็นชาวพุทธเพราะเกิดในสกุลของชาวพุทธ แต่ไม่รู้ว่าชาวพุทธที่แท้นั้นเขาเป็นกันที่ตรงไหน เป็นกันอย่างไร เลยดูกันไม่ออกว่าอันไหนแท้อันไหนปลอม เรากลายเป็นคนเลี้ยงควายที่ไม่รู้จักควายของตน แต่ไปตู่เอาควายของคนอื่นมาเป็นควายของตนไปเสีย ต้องขอโทษที่ใช้คำอุปมาเช่นนี้ เพราะเป็นการง่ายและเข้าใจกันได้เป็นอย่างดี

มีเรื่องหนึ่งที่น่าเสียดายสำหรับชาวพุทธเราบางคน แม้ที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่มิได้ปฏิบัติธรรมที่ควรจะปฏิบัติกัน ทำให้คนทำดีขาดกำลังใจ ขาดผู้สนับสนุน ถ้าพูดแบบนักกีฬาก็ว่าขาดกองเชียร์ กำลังใจของคนทำดีก็อาจหมดไปเสียเมื่อใดก็ได้ ถ้าเขาผู้นั้นมิได้ทำงานเพื่องานกันอย่างจริงจัง แต่ทำงานเพื่ออะไรบางอย่าง เขาก็เกิดอ่อนใจเลิกงานนั้นเสียก็อาจเป็นได้ คุณธรรมที่ข้าพเจ้าว่ายังขาดนั้นคือมุทิตาความพลอยยินดีในความดีความก้าวหน้าของผู้อื่นนี่เอง อันนี้เป็นคุณลักษณะที่ทำใจคนให้เข้าถึงความเป็นผู้ใหญ่อย่างแท้จริง เมื่อขาดคุณข้อนี้ก็มีแต่ความไม่ยินดี ด้วยมีแต่ความริษยาเข้าครอบงำใจ และอาจหาทางตัดรอนเสียก็ได้ เพราะมานึกว่าเจ้านี่ชักจะเก่งกว่าไปเสียแล้ว เลยหาทางดุว่ากันบ่อย ๆ กำลังใจของผู้ทำงานก็พลอยสูญเสียไปหมด และอาจเลิกทำงานเสียก็ได้ ที่พูดเช่นนี้ พูดจากประสบการณ์ในงานของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าทำงานเทศนาอบรมประชาชนในที่ต่าง ๆ มาตั้งร่วมสิบปีแล้ว ประชาชนทั่วไปรู้จักชื่อแม้ไม่เห็นรูปร่างหน้าตา เขาก็สนใจ เขาพูดชม

กันอยู่เสมอว่า ถ้ามีพระอย่างท่านปัญญาจังหวัดละรูปเท่านั้น คนรู้จักพระศาสนาดีขึ้น เขาว่าอย่างนี้ แต่พระมหาเถระทั้งหลายนั้น ยังมิได้กล่าวชมโดยถ้อยคำหรือจดหมายแก่ข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้ามิได้น้อยใจ แต่คิดว่างานของข้าพเจ้ายังไม่ดี ที่จะให้ท่านเหล่านั้นชมเชยก็เป็นได้ หรือท่านอาจไม่รู้ก็เป็นได้ เพราะข้าพเจ้าทำงานไม่เคยรายงานใคร เพราะคิดว่าไม่มีใครสั่งให้ข้าพเจ้าทำ พระพุทธองค์เท่านั้นสั่งให้ทำ ก็ทำไปโดยสบายใจเสมอมา แต่ข้าพเจ้าไม่ผิดหวังเสียทีเดียว เมื่อวันเปิดและมอบถวายวัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระคุณท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ไปเป็นประธานในงานนั้น พอท่านเห็นข้าพเจ้าท่านก็ถามว่า "ไม่ไปเทศน์ที่ไหนหรือ ? เทศน์ให้มากๆ เทศน์กันไม่หยุด เทศน์ดีจริง ๆ" คำเหล่านี้แม้จะเป็นโลกธรรมคำสรรเสริญ แต่ก็ออกจากใจที่ไม่มีความริษยาต่องานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอกราบเท้าในมุทิตาจิตส่วนนี้ของเจ้าประคุณองค์นั้นด้วย แม้ในทางบ้านเมืองก็เช่นเดียวกัน ผู้ใหญ่ประเภทที่ไม่ใหญ่จริง ๆ คือตำแหน่งใหญ่แต่ใจของเขายังไม่ใหญ่ ความคิดที่ว่าใครอย่ามาดีกว่าฉัน เป็นความคิดที่เกิดขึ้นในใจของเขา ผู้น้อยบางคนหัวดีมีความคิดอ่านดี อยากเห็นงานเจริญก้าวหน้าเทียมบ่าเทียมไหล่ประเทศอื่นเขาจึงวางโครงการเสนอขึ้นไป นายผู้ไม่ใหญ่ก็เก็บโครงการนั้นเข้าลิ้นชักเสียโดยมิได้ให้เหตุผลอะไร ผู้น้อยนั่งคอยยืนคอย วันแล้ววันเล่าก็ไม่ได้รับคำตอบ เลยเกิดน้อยใจ เลิกทำงานเสีย เราก็เสียคนดีไปคนหนึ่ง นี่เป็นความเสียประการหนึ่ง ซึ่งนำความเสียมาสู่พวกเราอยู่บ่อย ๆ จึงใคร่ขอฝากไว้กับท่านทั้งหลายด้วย จงมีความพลอยยินดีของคนอื่น ๆ บ้างเถิด

ถึงแม้ว่าตนจะทำความดีความเด่นไม่ได้เพราะไม่มีความรู้ หรือไม่มีใจกล้าจะทำ ก็ขออย่าได้ทำลายความดีความเด่นของผู้อื่นเลย แต่จงช่วยกันทำให้คนที่ดีที่เด่นแล้ว ให้ดีให้เด่นมากขึ้นเถิด ข้าพเจ้าได้พูดเรื่องอื่น ๆ เป็นการเบิกโรงเสียนาน หันเข้าหาเรื่องเดิมเสียที ขอพี่น้องจงตั้งใจฟังต่อไป พูดกันจนมืดเลยวันนี้ ถ้าท่านไม่ถอย ข้าพเจ้าก็ไม่หนีเหมือนกัน

เมื่อพูดกันถึงเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ ท่านก็คงนึกว่ามีพุทธ-ศาสนาที่ปลอมด้วยหรือ ? ความจริงพุทธศาสนาปลอมไม่มี แต่พวกเราที่นับถือนี่แหละ กลับไปทำให้ของจริงกลายเป็นของปลอมไป ทำไมจึงทำเช่นนั้น มันมีเหตุการณ์หลายอย่างที่ทำให้เป็นเช่นนั้น เรื่องแรกทีเดียวก็คือ ขาดการศึกษา ไม่รู้จริงในคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ต่อไปก็เป็นคนขลาด ไม่ยอมคิดพึ่งตนตามแบบของผู้ปฏิบัติธรรม แต่ชอบเอาสิ่งภายนอกมาเป็นที่พึ่ง ต่อมาก็อาจมีเหตุการณ์หรืออิทธิพลบางอย่างเข้าแทรกแซง ทำให้เกิดการยุ่งในวงของพระศาสนาก็เป็นได้

เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวประเทศลังกา ได้พบว่าตามวัดพุทธทุกแห่งมีศาลาน้อย ๆ ทำอย่างดี ถามได้ความว่าเป็นศาลพระวิษณุ พระเจ้าองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ ศาลนี้แอบเข้ามาอยู่ในวัดพุทธได้อย่างไร ถามพระก็บอกว่า ในสมัยหนึ่ง พระราชาของลังกาได้ราชินีเป็นชาวทมิฬนับถือศาสนาพราหมณ์นิกายพระวิษณุ ในเวลาพระราชาไปวัดก็พาพระราชินีไปด้วย พระราชาไหว้พระรัตนตรัย พระราชินีปรารถนาจะไหว้พระวิษณุเลยต้องสร้างศาลพระวิษณุไว้ด้วย "เจ้าว่างามก็งามไปตามเจ้าใครเล่าจัก 'ไม่งาม' ตามเสด็จ" ชาวบ้านก็เกิดนับถือตามและพลอยไหว้

กันใหญ่วัดในนครโคลัมโบเป็นวัดสร้างใหม่ทั้งนั้น แต่ก็มีศาลาพระวิษณุด้วย ได้ความว่าสร้างเพราะตามใจประชาชน การเอาใจคนในทางผิด ๆ อย่างนี้แหละ ทำให้พุทธศาสนาถูกพอกไว้ด้วยอะไร ๆ มากมายหลายอย่าง พอกจนมองไม่เห็นเนื้อแท้กันแล้ว คนไปวัดไหว้พระก็ไม่ถูกพระ แต่ถูกสิ่งที่พอกไว้เสียหมด น่าอนาถใจไหมท่านทั้งหลายที่เป็นชาวพุทธ

ในสมัยนี้เป็นสมัยของการก่อสร้างทางวัตถุ วัดทั่วไปแข่งขันสร้างโบสถ์วิหาร ศาลา กุฎิ และอะไรต่าง ๆ บางแห่งสร้างพอดีกับทุน บางแห่งก็สร้างเกินทุน จึงต้องหาทุนโดยวิธีการอันแปลก ๆ อันเป็นเรื่องที่ไหลเข้ามาท่วมทับสัจธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งนั้น ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ เช่นใบเซียมซีเสี่ยงทายตามโบสถ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ตามโบสถ์ก็เพราะพระอยากได้เงินมาบำรุงพุทธศาสนา แต่กลายเป็นทำลายพุทธศาสนาไป เพราะคนที่มาสั่นเกิดเข้าใจผิดคิดว่าหลวงพ่อศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้เป็นไปอย่างนี้ ความจริงหลวงพ่อมิได้ดลบันดาลอะไรเลย หากแต่แขนของเราทั้งสองนี่เองเป็นตัวการใหญ่ เราไปจับกระบอกสั่นมันจึงหล่นออกมาได้ คนโง่ไม่เข้าใจอะไร ถูกพระหลอกลวงให้สั่นเสียจนเหงื่อไหลไคลย้อย นี่เป็นเพราะเห็นแก่ลาภโดยแท้ พระหลวงพี่หลวงพ่อนอกคอกทั้งหลายที่ทำพิธีแปลก ๆ ต่าง ๆ นั้น ก็เพราะอยากได้อะไรบางอย่าง จึงทำอย่างนั้น คณะสงฆ์น่าจะสังคายนาความเหลวแหลกอย่างนี้กันเสียที พุทธธรรมจะได้สดใสขึ้นบ้าง ของแปลกปลอมทั้งหลายเหล่านี้แหละ ทำให้พุทธศาสนาถูกปกปิดไป และสิ่งนี้ควรเรียกได้ว่าเป็นเนื้องอกในพระพุทธศาสนา เป็นโรคร้ายกาจชนิดหนึ่งที่ทำลายอย่างน่ากลัว ทำลายทุกวัน ทุกเวลา ทำลาย

โดยไม่ผิดกฎหมาย ไม่ถูกใครจับกุมเอาไปลงโทษ เพราะภิกษุอยากจะให้คนชอบใจ ของจริงคนต้องการน้อย ในกรุงเทพ ฯ ถ้าบอกเรื่องหลอกคนไปกันใหญ่ แต่บอกเรื่องจริงคนมากันไม่กี่คน พระพุทธองค์ตรัสว่า "นกน้อยตัวนักที่หลุดออกไปจากข่ายได้ ส่วนมากมักติดข่ายกันทั้งนั้น" ความเขลาคือข่ายใหญ่ที่กั้นท่านไว้ จงช่วยกันทำลายเสียเถิดท่านทั้งหลาย สมัยนี้เราโฆษณาให้คนกลัวลัทธิบางลัทธิ แต่ข้าพเจ้าไม่นึกกลัวเท่าใด ทำไมไม่กลัว ไม่กลัวเพราะข้าพเจ้าเชื่อและวางใจในมิตรของประชาชน คือ ตำรวจไทยนี่เอง ถ้าพวกอย่างว่าเข้ามา เขาก็จับไว้ลาดยาวหมด ไม่มีโอกาสทำลายชาติไทยและพุทธศาสนาของเราได้ ในด้านทหารของเราก็มีความเข้มแข็งมาก ทั้งมีพี่เลี้ยงชื่อาโตคอยปลุกปลอบน้ำใจอยู่อีกตั้งมากมาย ข้าพเจ้าจึงมีความอุ่นใจและนอนตาหลับในเรื่องนี้แล้ว แต่เจ้ามิจฉาทิฏฐิทั้งหลายนี่สิ เป็นเรื่องน่ากลัวมากจริง ๆ เพราะไม่มีใครคอยจับบางทีผู้จับเองก็พลอยเห็นผิดเห็นงมงายไปเสียด้วย จึงน่ากลัวกว่าลัทธิอะไรทั้งสิ้น ใคร่ขอเตือนพี่น้องทั้งหลายไว้ให้พิจารณาจงดี จะได้ป้องกันตัวเองให้พ้นจากภัยร้าย คือความเห็นผิดได้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า :—

"จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด อาจทำอันตรายแก่ตนมากกว่าโจรใจเหี้ยมหรือ คนจองเวรจักพึงทำแก่กันเสียอีก"

นี่เป็นพระดำรัสที่น่าฟังมาก ขอท่านทั้งหลายลองเอาไปขบคิดดูบ้างเถิด เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องน่ากลัวแล้ว จงหาทางกำจัดกันเสียบ้าง แต่เราจะทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าอะไรเป็นเนื้อแท้ อะไรเป็นของปลอมในวงการของพุทธมณฑลของเราเล่า ขอแนะนำให้ทำการศึกษาโดยการอ่านบ้าง ฟังบ้าง

สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดกันบ้าง เพื่อให้รู้ก่อน เมื่อรู้แล้วจงทำตามที่รู้ต่อไป ขออย่าได้ทำผิด ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่เป็นอันขาด

คนสำคัญชั้นแนวหน้าที่จะช่วยกันแก้ความผิดเหล่านี้ ก็คือพระภิกษุเรานั่นเอง เพราะภิกษุเป็นพุทธบริษัทชั้นนำของประชาชน เป็นผู้นำทางศาสนาของเขา ในขณะใดเขามีความทุกข์เขาก็มาหาภิกษุ เพื่อปรึกษาทางดำเนินชีวิต ถ้าภิกษุเป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อพุทธศาสนา เป็นผู้บูชาความจริงไม่มีความปรารถนาในทางหลอกลวงชาวบ้าน เป็นผู้ไม่เห็นแก่ลาภสักการะเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็คงจะนำเขาให้เดินในทางที่ถูกที่ชอบได้เสมอ จึงขอให้พระเราได้ทำการศึกษาให้รู้ว่า อะไรเป็นเนื้อ อะไรเป็นเปลือก อย่าไปยึดเอาเปลือกว่าเป็นเนื้อเป็นอันขาด เพราะการเอาเปลือกไปบอกว่าเป็นเนื้อนั้นมันทำให้เกิดการหลงผิด เกิดความงมงายได้มาก

ก่อนที่ข้าพเจ้าจักเดินทางมาแสดงปาฐกถานี้ มีคนไปหาคนหนึ่งเป็นอุบาสิกา จอดรถที่ถนน ให้คนไปถามว่าไหนกุฏิท่านสมภาร ไปถามตรงท่านสมภารพอดี เลยบอกว่านี่แหละกุฏิท่านสมภาร และที่ยืนอยู่นี่แหละคือท่านสมภารวัดชลประทานรังสฤษฎ์ละ แกก็บอกว่า ดิฉันเอาพัดและย่ามมาถวายเป็นการสะเดาะเคราะห์ "ใครสั่งให้นำมาถวาย?" "พระหมอที่วัดมหาธาตุสั่งให้นำมา" "พระรูปไหน ?" "รูปที่เคยไปประเทศอินเดียมา" อ้อ ! ข้าพเจ้ารู้แล้วว่าพระหมอนี่คือใคร อยากจะถามต่อไปว่าเคราะห์ร้ายเรื่องอะไร แต่แกรีบไปเพราะจะไปถวายอีกหลายวัด เลยไม่มีโอกาสสอนกันเลย ในใจอยากจะอธิบายให้ทราบว่าเคราะห์มาจากไหน ? แต่ไม่ทันได้ถามก็ไปเสียแล้ว ข้าพเจ้ารีบเดินทางมาที่นี่ แต่นึกขำอยู่ในใจ เมื่อตะกี้

ก็พบพระหมอรูปนั้น ข้าพเจ้าบอกให้เขาทราบ และบอกต่อไปด้วยว่า อยากได้พระไตรปิฎกมากกว่า หมอว่าจะแนะใหม่วันต่อไป ถึงแม้ได้พระไตร-ปิฎกไปข้าพเจ้าก็มิได้ภูมิใจอะไรนัก ในเมื่อการได้นั้นมาจากความเขลาของผู้ให้ ข้าพเจ้าอยากให้เขาสร้างหนังสือด้วย สร้างตัวเขาให้เป็นคนฉลาดขึ้นด้วย เรื่องมีอยู่อย่างนี้ จึงขอฝากให้ท่านทั้งหลายนำไปคิดกันดู

คนผู้นับถือศาสนา แต่มิได้ศึกษาให้เข้าใจหลักของพระพุทธธรรม เวลามีปัญหาอันใดเกิดขึ้นแก่ชีวิตของตนและครอบครัว ก็มักไปคิดว่าสิ่งภายนอกดลบันดาลให้เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ จึงไปปรึกษาหมอประเภทต่าง ๆ บางคนไปหาหมอดู บางคนไปหาหมอตั้งศาลพระภูมิ บางคนไปหาหลวงพ่อให้ช่วยรดน้ำมนต์ การกระทำในรูปดังกล่าวเป็นความเขลาทั้งผู้ทำและผู้ถูกกระทำ ตามทัศนะของนักธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นการกระทำที่หลอกตนเองพอให้สบายใจชั่วคราวเท่านั้น เหมือนเด็กร้องไห้อยากได้ขนมผู้ใหญ่ปลอบโยนว่าจะให้ ก็หยุดร้อง การปลอบใจของพวกหมอประเภทเหล่านั้นก็เป็นเช่นเดียวกัน

ไหน ๆ ก็พูดกันแล้ว ใคร่จะพูดอีกสักอย่างให้เห็นว่าใครเห็นผิดอย่างไร ตามบ้านคนไทยเราทั่วไปรวมทั้งสถานที่ของทางราชการด้วย แม้กระทั่งโรงแรมใหญ่ๆ ที่ทันสมัยจนคนไทยไม่มีปัญญาจะจัด ก็ยังมีศาลพระภูมิไว้ด้วย ศาลพระภูมิหมายถึงศาลน้อย ๆ ที่เขาเข้าใจว่าให้เทวดาชั้นต่าง ๆ มาอยู่กัน ซึ่งเรียกว่า ภูมิเทวดา สร้างบ้านสร้างเรือนแล้วก็สร้างศาลด้วย เคยถามคนบางคนว่าทำเอาไว้ทำไมเขาบอกว่าทำให้เกิดการอุ่นใจว่ามีเทวดารักษาบ้านแล้ว การบูชาเทวดามิใช่เป็นเรื่องของพระพุทธ

ศาสนา มิใช่เป็นเรื่องที่ชาวพุทธเราควรกราบไหว้บูชา เพราะการกระทำในรูปเช่นนั้น เป็นการขาดความไว้วางใจในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราชาวพุทธเคยเปล่งวาจากล่าวเสมอ ๆ ว่า ข้าพเจ้าถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่นับถือ แต่ก็ยังมีการถือเอาสิ่งอื่นว่าเป็นที่พึ่งอีก อย่างนี้เขาเรียกว่าคนสองใจหรือหลายใจ เป็นคนที่ยังไม่ดีแท้ ความจริงถ้าเราคิดสักเล็กน้อย ก็จะมองเห็นว่า พระภูมิไม่เคยช่วยอะไรเรา แต่ช่วยหมอตั้งศาลพระภูมิมากกว่า เราเป็นผู้ขาดทุน หมอตั้งศาลพระภูมิเป็นผู้มีกำไร และคนที่มีกำไรอีกผู้หนึ่งคือช่างผู้ทำศาลพระภูมิขายนั่นเอง เมื่อใครมีกำไรเขาก็ต้องปลุกปั้นในเรื่องนั้นอย่างเต็มที่ ถ้าใครมีทุกข์ร้อนก็ต้องไปหา เขาจะบอกว่าพระภูมิให้โทษ ต้องตั้งศาลใหม่แม้มีแล้วก็ตั้งไม่ถูกแบบ หันหน้าไม่ถูกทิศ ทำไม่ถูกพิธี ผลที่สุดก็ต้องทำใหม่ ต้องจ่ายเงินกันอีก ปีหนึ่ง ๆ เราต้องสูญเสียเงินทองในทางที่ไม่เข้าเรื่องไปมากมาย เราเองเป็นเจ้าของแผ่นดินผืนนั้นถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ใครจะมามีอำนาจพิเศษมากกว่าเราอีกเล่า อันโรคภัยไข้เจ็บนั้นจริงอยู่บางคราวเกิดจากพระภูมิ คือแผ่นดินให้โทษ (*คำว่าภูมิแปลว่าแผ่นดิน*) เพราะเจ้าของบ้านไม่ปรับปรุงบ้านให้ดี ไม่ปรับปรุงพื้นที่รอบบ้านให้ดี ก็ย่อมมีโรคภัยเบียดเบียนบ้าง มิใช่เพราะผีสางเทวดาอะไรและเราไม่ควรไปหาหมอพระภูมิ ควรไปหาช่างมาทำการปรับปรุงบริเวณกันเสียใหม่ เรื่องทั้งหลายก็เรียบร้อยโดยมิต้องให้ใครมาหลอกลวงเอาเงินเราอีก จึงขอให้ท่านได้คิดดูกันบ้าง ข้าพเจ้าพบคนหลายคนที่เป็นคนดี มีเงินมีบ้านเป็นหลักฐาน แต่เขาหาได้ไหว้พระภูมิไม่ เขาก็อยู่กันดีมีความปกติสุข ตัวอย่างมีมากถมไป

ขอให้ท่านพิจารณาด้วยปัญญาสักหน่อยเถิด ท่านจะพบความจริง พุทธศาสนาคือความจริงที่น่าสนใจศึกษามาก และถ้าท่านได้พบความจริงแล้ว หูตาท่านจะสว่างขึ้นมากทีเดียว ขอเอากันเพียงนี้ก่อน เดี๋ยวเวลาจะไม่พอสำหรับพูดเรื่องที่ต้องการจะพูด คือเรื่องพุทธศาสนาที่แท้

พระพุทธองค์บรมครูของพวกเราทั้งหลาย ได้เกิดมาเพื่อช่วยมนุษย์ในโลกให้พ้นจากความหลงผิดพระองค์จึงประกาศธรรมะอันเป็นแนวทางที่จะทำให้ทุกคนได้รับความสุขสงบอย่างแท้จริง ในสมัยที่ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น ได้ทรงเปลี่ยนแปลงอะไรหลายอย่างที่ทรงเห็นว่าไม่เหมาะสม ทรงทำให้สังคมของชาวอินเดียทั้งหลายในสมัยนั้นดีขึ้นมาก เมื่อจะทรงวางหลักให้คนชั้นหลังได้ตัดสินว่าอะไรผิดอะไรถูกเกี่ยวกับคำสอนของพระองค์ ก็ได้ทรงวางหลักตัดสินธรรมวินัยไว้แปดประการด้วยกัน คือ :—

๑. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความกำหนัดย้อมใจ
๒. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความประกอบทุกข์
๓. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความสะสมกองกิเลส
๔. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความอยากใหญ่
๕. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความไม่สันโดษ
๖. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความคลุกคลีกันเป็นหมู่คณะ
๗. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความเกียจคร้าน
๘. ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ ความเลี้ยงยาก

ท่านพึงรู้ว่านั่นไม่ใช่ธรรมะ ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา ถ้าตรงกันข้ามจากแนวนี้ ก็เป็นธรรมเป็นวินัยเป็นคำสอนของพระศาสดา หลักนี้เป็นหลักสำหรับพิจารณาถึงหลักคำสอน และถึงการกระทำทุกอย่างว่าใช่หรือไม่ใช่ได้เสมอ ขอให้ลองนำไปพิจารณาดูบ้างในเวลาว่าง ๆ จะได้มองเห็นความจริงว่าอะไรเป็นคำสอนที่แท้ขึ้นบ้าง

สมัยนี้ คนไม่รู้ไม่เข้าใจ ชอบลงโทษพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสอนธรรมะของพระภิกษุด้วย เช่นบางคนหาว่าเมืองไทยไม่เจริญก้าวหน้า ก็เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนสันโดษ เป็นการสอนให้คนขี้เกียจ แต่ความจริงนั้น การกระทำอันใดเป็นไปเพื่อความเกียจคร้านการกระทำนั้นมิใช่พุทธศาสนา คำสอนของพระพุทธองค์สอนให้คนลุกขึ้นทำงาน ให้คิดถึงเวลาที่ล่วงไป และถามว่าตนได้กำลังทำอะไรกันอยู่ ก็เพื่อให้ทุกคนเป็นคนไม่ประมาทในกิจอันตนจะพึงกระทำ พุทธธรรมสอนให้คนมีความเพียรให้ก้าวไปข้างหน้าเสมอ ให้มีความอดทนต่ออุปสรรคที่มาขัดขวางงานของตน สมัยนี้รัฐบาลกำลังพูดชักจูงคนให้เป็นประหยัด คนเราประหยัดได้ยาก ถ้าหากเขามีความอยากในสิ่งที่เขาต้องการรุนแรง เขายังอยากใหญ่ในประเภทต่าง ๆ เขาไม่รู้จักพอในสิ่งที่เขามีเขาได้ และประการสุดท้าย เขาเป็นคนพิถีพิถันในการกินอยู่ ซึ่งเรียกว่าเป็นคนเลี้ยงยาก พระพุทธเจ้าสอนให้เราเป็นคนเลี้ยงง่าย กินง่าย ๆ อยู่ง่าย ๆ แต่ทำงานให้ก้าวหน้าไปเสมอ หลักนี้เป็นหลักตัดสินได้อย่างดีว่า อะไรเป็นคำสอนแท้ของพระพุทธเจ้าอะไรไม่แท้ ประการหนึ่ง

ทีนี้ มาศึกษากันต่อไปในแง่แท้ของพระพุทธศาสนากันอีก เอาเพียงขั้นต่ำ ๆ ไปก่อนค่อยไต่เต้าไปหาชั้นสูงต่อไป คือ จะเริ่มกันว่าชาวพุทธควรจะมีความเชื่ออย่างไร และควรจะมีการกระทำอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นลูกศิษย์แท้ของพระพุทธเจ้า แล้วจะได้ตัดสินว่าคนไหนแท้คนไหนไม่แท้ เพราะว่าของมีสองอย่าง อย่างหนึ่งปลอมวางเคียงกันอยู่ ถ้าไม่รู้ว่าอันไหนแท้อันไหนปลอม ก็ถือเอายาก อาจถือเอาของปลอมว่าเป็นของแท้หรืออาจถือเอาของแท้ว่าเป็นของปลอมไปก็ได้ ในแง่ของการศึกษาหรือการปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน เราต้องทราบก่อนว่าอันใดแท้อันใดปลอม เราจะเอาอะไรเป็นเครื่องตัดสินเล่าจึงจะรู้ได้ดี ญาติพี่น้องทั้งหลายผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ขอให้เข้าใจก่อนว่าอุบาสกอุบาสิกา แปลว่าผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย มิใช่ผู้เข้าไปนั่งใกล้ศาลพระภูมิ หรือเสาหลักเมืองทั้งหลาย อันบุคคลผู้เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ด้วยกาย วาจา ใจ นั้น ควรเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้ฉลาดในเหตุผล และมองอะไรให้ถูกต้องตามความเป็นจริง มิใช่เข้ามานั่งหลับตาอยู่ เพราะคนหลับย่อมไม่รู้อะไรถูกต้อง นอกจากการกวนให้ผู้อื่นรำคาญใจเท่านั้น จึงควรทำตนให้สมกับความเป็นอุบาสกอุบาสิกากันเถิด เพราะอุบาสกอุบาสิกาเป็นพวกพุทธบริษัท พุทธบริษัทคือคนผู้ตื่นแล้วด้วยประการทั้งปวง ใครไม่ตื่นก็มิใช่พุทธบริษัท อันการตื่นก็คือตื่นด้วยปัญญานั่นเอง ปัญญาทำให้คนตื่นจากความหลงใหลมัวเมาเลิกกิจการถือสิ่งผิด ๆ นอกทางของพุทธศาสนา อันการที่จะมองดูว่าใครเป็นอุบาสก

อุบาสิกาแท้หรือไม่นั้น ก็ได้จากหลักที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย

๑. ประกอบด้วยศรัทธาที่มีปัญญา

๒. ประกอบด้วยศีล (ไม่เจตนาจะละเมิด)

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อหลักของกรรม ไม่เชื่องมงายไร้เหตุผล

๔. ไม่บำเพ็ญบุญตามแบบนอกพุทธศาสนา

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในแบบของพุทธศาสนา

ทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นหลักสำหรับวินิจฉัยความเป็นอุบาสกอุบาสิกาหรือความไม่เป็น ได้ง่าย ๆ

เรื่องของศรัทธาความเชื่อแบบชาวพุทธนั้น อาจจะแตกต่างจากความเชื่อแบบอื่นก็ได้ เพราะชาวพุทธมิได้เชื่ออะไรเฉย ๆ แต่จะเชื่อโดยมีปัญญาไว้ด้วยเสมอ ศรัทธากับปัญญาเป็นเพื่อนคู่หูเดินทางไปด้วยกัน ถ้าขาดฝ่ายใดก็ต้องยุ่ง คนมีศรัทธาขาดปัญญามักเป็นคนงมงาย ถือศาสนาแบบยาเสพติดให้โทษ ส่วนคนที่มีปัญญากำกับนั้น เขาจะมีความเชื่ออย่างพอเหมาะพอดี ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ชาวพุทธรู้สึกละอายแก่ใจเป็นอย่างยิ่งในการเป็นคนเชื่ออะไรง่าย ๆ เกินไป ชาวพุทธนับถือหลักในใจว่า พระพุทธองค์ตรัสรู้เพราะทรงใช้หลักเหตุผลไตร่ตรองค้นคว้าโดยแยบคาย จึงได้รู้ความจริงและประกาศความจริงนั้นแก่ชาวโลก และความจริงที่ทรงได้มานั้นได้มาจากการอบรมบ่มจิตใจของพระองค์ให้แก่กล้าจนได้รับความสะอาด ความสงบด้วยพระองค์เอง พระธรรมคำสอนก็เป็น

กฎตายตัว ที่ประกาศความจริงอันมีอยู่ในโลกนี้เป็นความจริงที่เที่ยงแท้ สามารถพิสูจน์กันได้ด้วยการปฏิบัติตาม ใครปฏิบัติตามจะพ้นทุกข์ได้สิ้นเชิง พระสงฆ์จึงน่าจะเป็นผู้มีโอกาสดีกว่าฆราวาสผู้ครองเรือนในการเดินตามแนวทางอันจักนำตนไปสู่ความสงบชั้นสูงสุด เป็นผู้ทำตนให้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าว่าได้ผลอย่างไร และใคร ๆ ก็อาจปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน ธรรมวินัยเหมือนสระน้ำใหญ่ที่ใคร ๆ อาจจะลงไปอาบกินได้ตามความพอใจ ถ้าเขาผู้นั้นชอบความสะอาด สว่าง สงบ ส่วนในแง่ความเป็นไปของโลก ชาวพุทธเราเชื่อว่าโลกนี้ไม่มีผู้ใดสร้างสรรค์ หากแต่เป็นเองตามเรื่องของการปรุงแต่ง อันมีปัจจัยปรุงแต่ง แต่มันลึกลับซับซ้อนจนคนมองแล้วเข้าใจผิดคิดว่ามีผู้ดลบันดาลอยู่เบื้องหลัง ถ้าโลกนี้มีผู้ดลบันดาลให้เป็นไปแล้ว เหตุร้ายก็คงไม่เกิดมีขึ้นในโลกอย่างแน่นอน แต่โลกนี้มีสภาพไม่เที่ยง เดี๋ยวเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เราชาวพุทธเชื่อว่านั่นเป็นธรรมดาของสิ่งที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนเรื่องความสุขความทุกข์ชาวพุทธแท้ย่อมเชื่อว่าเกิดแต่การทำของตนเอง หามีอะไรดลบันดาลให้เป็นไปไม่ ชาวพุทธไม่มีชะตาดลบันดาลจากเทวดาประจำดวงดาว จากเทวดาเสวยอายุ จากผีสางนางไม้ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากการกระทำของตนเองทั้งนั้น ตนมักไม่ยอมรับรู้ความผิดพลาดของตนเอง ไม่นึกว่าตนเป็นคนทำ จึงเที่ยวไปไหว้สิ่งโน้นสิ่งนี้อย่างน่าละอาย ชาวพุทธที่แท้เชื่อว่าสุขทุกข์เสื่อมเจริญ เกิดจากการกระทำของตนเองต้องปรับปรุงตนเองแก้ไขตนเองจึงจักเป็นการชอบด้วยเหตุผล ของพระพุทธศาสนา ที่ตนรับ

เอาเป็นแนวทางของตนแล้ว นี่เป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจกันให้ดีอีกประการหนึ่ง

ข้อต่อไปคือเรื่องศีล จักไม่พูดในที่นี้ แต่จะพูดถึงเรื่องมงคลตื่นข่าว ในพุทธศาสนาเราได้พูดถึงมงคลไว้สามสิบแปดประการ อันปรากฏในมงคลสูตรแล้ว คำว่ามงคล แปลว่าเหตุของความเจริญ ใครปฏิบัติตามผู้นั้นก็ย่อมจะมีความเจริญทั้งกายและใจ แต่คนส่วนมากมิได้สนใจในมงคลอันจะทำให้ตนเจริญกลับไปสนใจกับมงคลตื่นข่าวไปเสีย มงคลประเภทนี้ไม่มีสาระ ไม่มีความหมายในทางธรรมปฏิบัติ ไม่ทำใครให้ดีให้เลวได้ แต่ทำให้เป็นคนโง่งมงายมากขึ้น เช่นถือว่าได้เห็นสิ่งนั้นเป็นมงคล ตื่นแต่เช้าล้างหน้าต้องผินหน้าไปทางนั้นจึงจะเป็นมงคล นอนต้องหันหัวไปทางนั้นจึงจะเป็นมงคล ตัดผมต้องวันอังคารหรือวันเสาร์ตัดเล็บต้องวันพุธ เรียนอะไรต้องเรียนวันพฤหัสบดี นุ่งผ้าก็ต้องให้มีสีตามวัน เช่นวันจันทร์สีเหลือง วันอังคารสีชมพู เป็นต้น และยังเกี่ยวด้วยอะไร ๆ อีกหลายเรื่อง เวลาทำพิธีก็ต้องมีสิ่งนั้นสิ่งนี้มากมาย อย่างนี้เป็นมงคลประเภทตื่นข่าว เป็นมงคลภายนอก เป็นความงมงายไร้เหตุผล

อีกอย่างหนึ่ง การถือฤกษ์ถือยาม ว่า เวลานั้นดีเวลานี้ไม่ดี จะทำอะไร ๆ ก็ต้องไปหาหมอดูฤกษ์ก่อนเสมอ รัฐธรรมนูญของประเทศไทยมีออกมาหลายฉบับแล้ว ทุกฉบับออกเวลาฤกษ์ดีทั้งนั้น แต่ก็ไม่ยั่งยืนสักฉบับเดียว ต้องเปลี่ยนกันบ่อย ๆ จะสร้างบ้าน จะเดินทาง จะทำอะไร ๆ คนขลาดต้องถามหมอดูก่อนเสมอ เพราะกลัวว่าตัวจะเดือดร้อน การถือเช่นนี้เป็นการถือที่ผิดจากทางของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสอน

ว่า "ประโยชน์ย่อมล่วงเลยคนโง่ผู้มัวถือฤกษ์ยามไปเสีย ประโยชน์เป็นฤกษ์อยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะช่วยทำอะไรได้" นี่เป็นพุทธภาษิตที่ควรคิดควรจำใส่ใจไว้จะได้เลิกถือเรื่องเหลวไหลต่อไป ในสมัยก่อนเปลี่ยนการปกครอง แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการทุกเล่มได้มีคำแนะนำมิให้นักเรียนเชื่อถือเครื่องราง ฤกษ์งามยามดีร้าย เพิ่งมาตัดออกเสียเมื่อไม่กี่ปีมานี่เอง เราเป็นคนเจริญมาด้วยเหตุผลกันแล้ว ควรถืออะไร ๆ ด้วยความมีสติปัญญากันเสียทีเถิด

เรื่องเครื่องรางของขลัง ชาวพุทธนับถือกันมากทีเดียว ถือกันตั้งแต่พระพุทธรูปจนถึงปลัดขิก อันเป็นสิ่งไม่ควรนำมานับถือแต่ก็ถือกันทั่วไป พระหลวงตาบางรูปหาได้ทำอะไรในพระธรรมวินัยไม่ มัวนั่งทำปลัดขิกขายชาวบ้านเท่านั้นเอง ภิกษุพวกนี้ควรจับสึกให้หมดเป็นพวกอาศัยผ้าเหลืองหากินเท่านั้น หาได้ช่วยพระศาสนาไม่ แต่ทำความงมงายให้เกิดแก่ประชาชนเท่านั้น สำหรับพระพุทธรูปนั้น เราไม่ควรถือเป็นแบบเครื่องรางของขลังควรถือเป็นแบบเตือนใจไม่ให้เรากระทำความชั่วความเสียหาย คนในสมัยก่อนเขาสร้างพระมิได้มุ่งสร้างขึ้นให้เป็นแบบนั้น แต่สร้างขึ้นสำหรับเตือนใจให้คนผู้มีพระได้นึกถึงพระพุทธเจ้าบ้างเท่านั้น มิใช่นึกว่าพระพุทธรูปนี้จะช่วยตน ทั้ง ๆ ที่ตนไปทำชั่วร้าย นักการเมืองผู้โง่เขลางมงายบางคน ได้อาศัยความหลงผิดของประชาชนหาคะแนนนิยมโดยการแจกพระก็มี ทำพระขายเพื่อเอาเงินมาสร้างบารมีของตนก็มี แต่ไม่มีใครกล้าขัดคอเขาจึงทำกันได้อย่างสบาย ทำให้คนโง่หนักลงไปอีก เราชาวพุทธควรใช้พระพุทธรูปในทางที่ถูกคือมีไว้สำหรับเตือนใจตัวเอง เมื่อมี

พระอยู่ที่ตัวก็ควรมีพระอยู่ที่ใจด้วย เป็นคนมีความละอายต่อบาปมีความเกรงกลัวต่อบาป ไม่ทำอะไรเป็นการขัดขืนคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะนึกถึงพระอยู่ตลอดเวลา ขอให้จำไว้ว่าพระจะรักษาเราเมื่อเรารักษาพระ การรักษาพระก็คือการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัดนั่นเอง ถ้าท่านปฏิบัติธรรม ธรรมจะมีอยู่ในตัวของท่าน ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาให้มีความปลอดภัยเสมอ พวกเสือร้ายทั้งหลายเที่ยวเกะกะระรานเพื่อนบ้านให้เดือดร้อน เสือมีพระห้อยคอ แต่ใจของเสือไม่มีพระ เสือจึงถูกยิงตายทุกราย พวกพระอาจารย์ทั้งหลายโปรดเลิกการทำให้คนหลงผิดกันเสียเถิด อย่ามัวเสกพระดินเสกพระโลหะขายกันนักเลยจงช่วยกันเสกคนให้เป็นพระกันบ้างเถิด คนไทยจักได้มีพระไว้ประจำใจกันเสียบ้าง นี่เป็นเรื่องที่ใคร่ขอฝากไว้ให้คิดอีกประการหนึ่งเพราะพวกเราชอบทำอะไร ๆ โดยไม่คิด

ที่วัดมหาธาตุเรานี่เอง ครั้งหนึ่งสมัยกึ่งพุทธกาลได้นิมนต์ภิกษุเก๊รูปหนึ่งมาหุงข้าวทิพย์ขายประชาชนเคยพบคนที่เขามากินข้าวทิพย์ ก็ถามว่าเป็นอย่างไร ? กินข้าวทิพย์แล้วฉลาดขึ้นบ้างหรือเปล่า ? พวกเขาหัวเราะ ไม่ได้ฉลาดขึ้นเลย มีแต่โง่ลงไปอีกเป็นกอง คนจัดก็โง่ คนหุงก็โง่ คนกินก็โง่ หอระฆังที่ได้เงินจากข้าวทิพย์ก็เป็นอนุสาวรีย์แห่งความโง่เขลาเช่นเดียวกัน ต่อไปขออย่าได้กระทำกันในรูปเช่นนี้อีกเลย ขอให้ช่วยกันทำคนให้ฉลาดในทางธรรมกันดีกว่า

วันก่อนได้พบคนสองสามคนเป็นชาวกรุงเทพ ฯ แต่งตัวทันสมัย นั่งรถยนต์คันงามออกไปนอกเมือง ผ่านปากเกร็ด ขากลับแวะที่วัด ได้เห็น

ทองคำเปลวติดหน้าผากมาทุกคน อ้อ! เขาเป็นพวกเชื่อมงคลตื่นข่าว เขาเข้าใจว่าได้ลงนะหน้าทองแล้วจะมีคนรักคนชอบ ผู้หญิงลงนะหน้าทองแล้วผัวจะไม่ถองเอา แต่จะรัก

ผู้ชายลงแล้วจะทำให้ผู้หญิงรัก นายรัก อย่างนี้ก็เป็นความงมงาย เป็นความเขลาอีกแบบหนึ่ง คนจะรักเพราะปิดทองที่หน้าหามิได้ แต่จะรักก็เพราะตนประพฤติธรรม ๔ ประการ คือ:—

๑. ทาน มีการแจกแบ่งสิ่งของตนแก่ผู้อื่น

๒. ปิยวาจา พูดคำอ่อนหวาน ที่น่ารักน่าจับใจด้วยกุศลเจตนา

๓. อตฺถจริยา ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกันในทางสุจริต

๔. สมานตฺตตา วางตนเสมอเขา ไม่ยกตนข่มท่าน

ทั้งสี่ประการนี้ เป็นตัวมหาเสน่ห์ที่จะทำให้คนรักคนชอบตน การประพฤติธรรมเท่านั้นจะทำให้เราเป็นอะไรได้ทุกอย่าง จึงขอเชิญชวนท่านทั้งหลาย จงได้เลิกถือมงคลตื่นข่าวเหล่านั้น แล้วหนเข้าหาธรรมะกันเถิด ธรรมะจะทำให้ท่านเป็นอะไร ๆ ได้ทุกอย่างในทางดีงาม อย่าหลงใหลทำสิ่งอันเป็นมงคลตื่นข่าวกันต่อไปอีกเลยแล้วจะมีความเจริญ

ทางพระพุทธศาสนา เมื่อคัดค้านมิให้เชื่อมงคลตื่นข่าวแล้ว ก็หาความเชื่ออีกแบบหนึ่งมาชดเชย คือสอนให้เชื่อกรรม คือถือการกระทำเป็นสำคัญ หลักพุทธศาสนามีว่า "หว่านพืชอย่างใดย่อมได้ผลอย่างนั้น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นหลักใหญ่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า สอนให้เราชาวพุทธเชื่อกัน ก่อนพูดถึงหลักนี้ ขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่ออีก

สักหน่อย คือในทางพุทธศาสนาสอนไม่ให้เชื่อโดยอาการสิบอย่าง อันปรากฏอยู่ในกาลามสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ! พวกท่านอย่าได้เชื่อ :—

๑. โดยฟังตามกันมา
๒. โดยทำสืบต่อกันมา
๓. โดยเชื่อข่าวเล่าลือ
๔. โดยอ้างว่ามีในหนังสือตำรา
๕. โดยนึกเดาเอาเอง
๖. โดยคาดคะเนเอาเอง
๗. โดยตรึกตามอาการ
๘. โดยถือว่าถูกต้องกับความเชื่อของตน
๙. โดยเชื่อว่าผู้พูดควรจะเชื่อได้
๑๐. โดยนับถือว่าผู้พูดเป็นครูอาจารย์

ชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อใดท่านรู้ได้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลมีโทษและนักปราชญ์ติเตียนเมื่อทำแล้วให้เสียประโยชน์ มีทุกข์ ท่านควรละธรรมนั้นเสีย ถ้าเห็นว่าธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลไม่มีโทษนักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อทำแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์และมีสุข ท่านควรเข้าถึงธรรมนั้น ๆ เถิด"

อันหลักทั้งสิบประการนี้ เป็นหลักที่ทรงสอนให้ชาวพุทธไม่เป็นคนเชื่อง่าย ๆ แต่ให้พิจารณาเสียก่อนจึงเชื่อ พุทธศาสนาไม่ต้องการความเชื่อประเภทงมงายแต่ต้องการความเชื่อประเภทมีเหตุผล เห็นชัดโดยตนเอง

แล้วจึงปลงใจเชื่อลงไป ในคำสอนทางพุทธศาสนาไม่มีการลงโทษแก่ผู้ไม่เชื่อเมื่อได้อ่านหรือได้ฟังคำสอน เพราะพุทธศาสนาไม่มีการบังคับขู่เข็ญให้ใครเชื่อ แต่ให้คนนั้นมีโอกาสใช้ปัญญาของตนเองพินิจอย่างรอบคอบเสียก่อนแล้วจึงตัดสินใจเชื่ออะไรลงไป เป็นคำสอนที่มีใจกว้างขวางที่สุด ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสกับท่านพระสารีบุตรมหาเถระ เมื่อตรัสจบแล้วได้ตรัสถามว่าเชื่อไหม สารีบุตร ท่านสารีบุตรกลับทูลตอบว่ายังไม่เชื่อพระเจ้าข้า พระพุทธองค์ทรงชมเชยว่าชอบแล้ว บัณฑิตไม่พึงเป็นคนเชื่อง่าย คิดเสียก่อนจึงจะเชื่อ นี่เป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่ง พวกเราควรนำหลักนี้มาใช้

หันมาสู่หลักความเชื่อเรื่องกรรมต่อไป ความเชื่อในเรื่องกรรมเป็นหลักสำคัญที่ชาวพุทธพึงนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ก่อนที่จะใช้นั้นเราต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนให้ดีถึงหลักนี้ว่ามีความหมายในรูปใดคำว่า "กรรม" หรือ "กมฺม" แปลว่าการกระทำโดยรูปของศัพท์ยังเป็นกลาง ๆ อยู่ ถ้าทำดีก็ว่ากุศลกรรมถ้าทำชั่วก็ว่าอกุศลกรรม อันการกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมนั้นต้องถึงพร้อมด้วยความตั้งใจที่จะทำ เรียกตามภาษาธรรมะว่าเจตนา พระพุทธองค์ตรัสว่า "เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เราถือเอาความตั้งใจว่าเป็นกรรม" การกระทำที่ไม่มีความตั้งใจเป็นกิริยาเฉย ๆ ไม่มีผลทางใจ แต่การกระทำที่มีความตั้งใจย่อมมีผล ซึ่งท่านเรียกว่า วิบาก จำง่าย ๆ ดังนี้

กรรมที่ทำโดยไม่ตั้งใจ	เป็นสักแต่ว่ากิริยา
กรรมที่ทำโดยตั้งใจ	ก่อให้เกิดผล (วิบาก)

ตัวอย่าง เราเดินไปเหยียบมดตายโดยมิได้ตั้งใจ การกระทำนั้นเป็นเพียงกิริยา มีปฏิกิริยาคือมดตาย แต่ไม่มีวิบากแก่ผู้กระทำเพราะไม่มีเจตนาหรือความตั้งใจ ถ้าหากเราเห็นมดมาจับอยู่ที่มะพร้าวที่เก็บไว้เพื่อทำอาหาร เราเกิดความโกรธ เมื่อโกรธก็ทำการฆ่ามดเหล่านั้นหมด การกระทำเช่นนี้มีความตั้งใจทำ มีผลในทางใจของผู้นั้น คือใจเศร้าหมองเป็นความชั่ว คนทำชั่วก็ได้ชั่ว คนทำดีก็ได้ดี ชั่วหรือดีเป็นสิ่งที่เกิดในใจของผู้กระทำก่อนต่อมาก็ล้นออกมาข้างนอกกลายเป็นเรื่องยุ่งยากลำบากต่อไป เรื่องของกรรมเป็นอย่างนี้ ความเชื่อในเรื่องกรรมย่อมตัดปัญหาภายนอกออกได้หมด เราไม่ยุ่งกับเทวดา กับพระภูมิเจ้าที่ผีสางนางไม้ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ทั้งหมด เรามีความเชื่อเพียงประการเดียวว่า ทุกอย่างที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตของเรานั้นมันเป็นเรื่องของตัวเราเอง พระพุทธองค์ตรัสว่า ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องเฉพาะตน ๆ ใครจะทำใครให้บริสุทธิ์หรือเศร้าหมองนั้นย่อมไม่ได้ เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นแก่ตนชาวพุทธก็คิดว่าคงมีความบกพร่องบางอย่างเกิดขึ้นแก่ตนแล้ว จึงได้เกิดมีสิ่งนี้ขึ้น พระธรรมบอกเราว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ปราศจากเหตุ ผลจักปรากฏเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด ตัวเหตุนั้นมิได้อยู่ที่สิ่งภายนอกหากอยู่ที่การกระทำของตน อะไร ๆ ทั้งหมดล้วนแต่เป็นเรื่องของตนทั้งนั้น ความเชื่อแบบนี้ทำคนให้รู้จักตนเองให้มองเห็นความผิดของตน ให้มีทางปรับปรุงตนเอง ให้แก้ไขตนเองให้ดีขึ้นเพราะมาทราบชัดเจนว่าอะไร ๆ มันเป็นเรื่องของตนเองทั้งนั้น ผู้เชื่อกรรมไม่ทำการวิงวอนขอร้องหรือเสี่ยงทายในวิธีใด ๆ เป็นอันขาด เพราะถือเอา

การกระทำของตนเป็นสำคัญ เขาจะทำการเพ่งพิจารณาในเรื่องของตนอยู่เสมอแล้ว พยายามแก้ไขตนเองให้ดีขึ้นโดยการกระทำของตนเอง อีกทีหนึ่ง

อันการกระทำกรรมนั้น ย่อมก่อให้เกิดผลทางใจก่อนเสมอ มีคนเป็นจำนวนมากสงสัยว่า ทำดีไม่ได้ดีทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว ถ้าการกระทำนั้นไม่มีผู้เห็น ไม่มีผู้ให้รางวัล บางคนเข้าใจเขวไปอีกว่า บางคนทำดีแต่ได้ชั่วไป บางคนทำชั่วแต่ได้ดีไปอะไรแบบนี้ ทำให้เขาไม่เชื่อกฎของกรรมที่ตนได้กระทำแล้ว เลยกลายเป็นคนทำชั่วเข้าบ้าง ตัวก็ต้องเดือดเนื้อร้อนใจในภายหลังเพราะการกระทำที่ผิดพลาดดังกล่าวมา ทำไมคนบางคนจึงได้เข้าใจเขวไปอย่างนั้น เขาตีความหมายของคำว่าดีและชั่วพลาดไป คือเข้าใจเสียว่า ดีหมายถึงการได้มาซึ่งวัตถุ เช่นได้รถยนต์ ได้ตู้เย็นเพชรนิลจินดาเป็นต้น ชั่วก็หมายถึงการสูญเสียสิ่งเหล่านั้นไป นี่เป็นความไขว้เขวอย่างแรงทีเดียว คำว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ขอให้เข้าใจดังนี้ก่อน:—

ทำดี ได้ ความดี

ทำชั่ว ได้ ความชั่ว

คำว่า *ความ* เป็นนาม คือความดีความชั่วเป็นสิ่งที่เกิดแก่ใจก่อน เช่นคนคิดจะให้ทาน ใจของเขาได้ความดีแล้ว ทำทานก็ได้ความดีเพิ่มขึ้นอีก ทำทานแล้วมีความอิ่มใจในความดี ความดียิ่งมีมากขึ้นอีก สิ่งเหล่านี้ได้ในใจของตนมันเป็นคุณค่าที่เกิดกับใจก่อน ด้านเสียก็เช่นกัน

คนคิดจะฆ่าคน ใจก็เศร้าหมองเพราะความคิดนั้น ลงมือฆ่าคนตามความคิดนั้น ใจก็เศร้าหมองหนักไปอีก ฆ่าแล้วยังมีความร้อนใจแถมพกอยู่ มันเกิดกับใจของผู้ทำในรูปนี้ก่อน เมื่อมีความดีอยู่ในใจแล้ว ต่อไปก็เกิดผลกำไรทางวัตถุมีเงินทองเสื้อผ้าและอะไรต่ออะไรต่อไป ในด้านความชั่วก็เช่นกันเขามีความชั่วเกิดขึ้นในใจก่อน แล้วความชั่วนั้นก็จะเผาไหม้สิ่งที่อยู่ข้างนอกให้หมดไป คนชอบเล่นการพนันไม่เท่าไรก็ต้องแพ้สูญเสียบ้านสวนนาและเสียตัวให้แก่เขาไปอีก ผลมันส่งตามกันมาเป็นแถว ๆ แบบนี้

เรื่องการแสวงหาผลทางวัตถุนั้น ไม่แน่ว่าผู้หานั้นจะได้มาเพราะความดีเสมอไปดอก เช่นพวกค้าฝิ่นเถื่อนหรือค้ายาเสพติดไอระเหยประเภทต่าง ๆ เขามีเงินจริงเพราะมันเป็นทางหาเงิน แต่เขาไม่มีความดีในใจ อันคนไม่มีความดีนั้นแม้มีเงินก็ขาดความสุข ส่วนคนมีความดีชั้นสูงส่ง เขาไม่มีเงินเขาก็มีความสุขเสมอ อย่านึกว่าคนมีเงินจะเป็นคนดีและมีความสุขเสมอไป และอย่านึกว่าคนไม่มีเงินจะเป็นคนชั่วคนร้ายเสมอไป ท่านมหาตมคานธีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของอินเดีย ท่านไม่มีสมบัติอะไรเป็นของท่าน แต่ท่านมีสมบัติภายในมากมายจ่ายไม่หมด ความดีเป็นทรัพย์แท้ ความชั่วทำลายทรัพย์ภายนอกให้หมดสิ้นไป

การแสวงหาเงินทองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต แต่อย่าแสวงหาโดยการทำลายความดีของตนเสีย จงหาทรัพย์พร้อมกับแสวงหาความดีไว้เถิด โลกเราจะอยู่กันอย่างสงบได้ก็เพราะคนมีความดีประจำใจ คนดีย่อมมีทางหางานทำและหาทรัพย์ได้มากเสมอ ทรัพย์ที่ได้มาก็เป็นทรัพย์เย็นอยู่กับ

ผู้นั้นนาน แต่ถ้าเป็นทรัพย์ร้อนก็หาอยู่กับผู้นั้นนานไม่ คนจับถ่านไฟไม่สามารถจับไว้ได้ต้องปล่อยทันทีฉันใด ความดีความชั่วก็ฉันนั้น ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว จึงเป็นหลักที่จริงอยู่ตลอดกาลเป็นหลักที่สมบูรณ์จนไม่มีช่องทางจะให้เทวดา พระผู้เป็นเจ้า หรืออะไร ๆ สอดมือเข้าเกี่ยวข้องได้อีกเลย คนผู้เชื่อมั่นในหลักนี้และกระทำตามหลักนี้ จะเป็นคนอยู่อย่างเรียบร้อยโดยมิต้องไปทำพิธีอะไรกันอีก นอกจากคอยระมัดระวังการกระทำของตนอย่าให้เป็นไปในทางชั่วเท่านั้น การนับถือพระพุทธศาสนาจึงเป็นการถือที่ง่าย ๆ ตามหลักของเหตุผลเท่านั้น

คนไม่เชื่อในหลักนี้หรือเชื่อก็ตาม แต่ตนกระทำไม่ดี ไม่งามก็ให้มีความหวาดกลัวต่อผลที่ตนกระทำ จึงคิดหาทางป้องกันมิให้เกิดผลในทางร้าย จึงทำพิธีต่าง ๆ พวกโจรก่อนเข้าปล้นก็ทำพิธีกันก่อน เพราะเขากลัวต่อการกระทำของเขา เขาเกรงว่าจะเป็นอันตราย จึงหาอุบายปลอบใจของตนเองโดยวิธีต่าง ๆ แต่ก็หาพ้นจากบาปที่ตนกระทำไม่ อีกประการหนึ่งคนต้องการอวดความศักดิ์สิทธิ์ของตน หรือต้องการจูงใจคนให้เกิดความนิยม แต่ก็ช่วยได้เพียงนิดเดียวเท่านั้น ผลที่สุดก็เอาตัวไม่รอด สู้การไม่กระทำในสิ่งอันเป็นบาปไม่ได้ดอก

ทำไมคนเราจึงชอบไปเที่ยวกราบไหว้สิ่งแปลก ๆ ในเมืองไทยเรานี้พี่น้องชาวพุทธ เราไหว้พระพุทธรูป ไหว้พระเจดีย์ ไหว้เสาหลักเมืองไหว้ศาลพระกาฬ ไหว้ศิวลึงค์วัดโพธิ์ ไหว้จอมปลวก ไหว้ต้นไม้รากไม้ที่

มีรูปแปลกๆ และอะไรอีกมากมาย ดูเหมือนเขาตีราคาของสิ่งเหล่านี้เท่ากัน พระแก้วในโบสถ์กับเสาหลักเมืองมีค่าทางใจในแบบเดียวกัน คือแบบที่เขาถือว่าศักดิ์สิทธิ์ เขาอาจขออะไร ๆ ได้ตามความประสงค์ ข้างบ้านก็มีศาลพระภูมิไหว้อีก ทั้ง ๆ ที่บนบ้านก็มีพระพุทธรูปอยู่แล้ว ช่างเป็นคนหลายใจเสียจริง ๆ ถ้าเป็นหญิงหลายใจก็คงคบกันยากเสียแล้ว ทำไมเขาจึงทำเช่นนั้น น่าคิด ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าเพราะเขาขาดปัญญา ขาดความไว้วางใจในตนเอง ขาดการพิจารณาถึงความผิดชอบอันตนกระทำอยู่ เขาชอบเป็นคนขอทาน ขอจากโน้นจากนี่เสียเรื่อยไป อันเป็นสภาพที่น่าสงสารเต็มที่ เราจึงควรคิดกันหาทางช่วยคนเหล่านี้บ้าง เวลาใดคนเรามีความทุกข์ความเดือดร้อน เขาไม่เคยคิดว่าตัวเขาเป็นผู้ผิด แต่เขาคิดว่าโชคชะตาไม่ดี จึงไปหาหมอดูเพื่อตรวจดูดวงชะตาของตนกับหมอ ก็หมอทั้งหลายนั้นเขาเรียนมาอย่างนั้น เขาหากินทางนั้น ก็ทายไปตามเรื่อง ความจริงหมอไม่ต้องทายดอก ผู้ไปหาบอกให้หมอทราบแล้ว หมอก็ตกบันไดพลอยโจนไปเลย คุณนายหมู่นี้โชคไม่ดี พระราหูเข้าพระเสาร์แทรกพระอังคารเล็งลัคน์ ว่ากันไปตามเรื่อง คุยกับหมอเพลิน ๆ ก็สบายใจหน่อย พอพ้นบ้านหมอก็มีทุกข์ต่อไปอีก เขาเอาชีวิตไปฝากกับหมอตลอดเวลา ไม่เป็นตัวของตัวเสียบ้างเลย บางคนไปวัดแต่มิได้ไปศึกษาธรรมะอะไร ไปขอรดน้ำมนต์ น้ำมนต์จะไปล้างทุกข์ได้ที่ไหน ล้างได้เพียงขี้ฝุ่นเท่านั้น เพราะความไม่เข้าใจจึงไปทำอย่างนั้น บางคนก็ว่าพระภูมิให้โทษต้องตั้งศาลใหม่ ตัวเป็นทุกข์อยู่แล้วยังไปก้มหัวให้หมอตั้งศาลพระภูมิ

หลอกเอาอีก นี่เรียกว่าโง่โดยแท้ เพราะไม่เคยคิดว่าตนเป็นคนทำผิด คอยซัดให้อะไรต่ออะไรภายนอกอยู่ตลอดเวลา

ในฤดูฝนถนนลื่น รถตกคูได้รับความเสียหายบ่อยที่สุด ลองไปถามคนขับรถดูเถิดเขาคงตอบว่าถนนลื่นบ้าง ห้ามล้อไม่ดีบ้าง รถคันโน้นแซงบ้าง ล้วนแต่โยนความผิดให้ผู้อื่นสิ่งอื่นทั้งนั้น ไม่เคยคิดว่าตนผิดเลยสักครั้งเดียว รถตกคูแล้วเอามาแต่งใหม่ เขาก็นำรถไปวัด หาหลวงพ่อให้ช่วยรดน้ำมนต์ให้ หลวงพ่อก็เจิมด้วยแป้ง รดน้ำมนต์ แต่ต่อมารถก็ลงคูอีก เพราะว่าแก้ไม่ถูกเรื่อง ไม่ไปแก้ที่คนขับ กลับไปแก้ที่รถ จักแก้กันได้อย่างไรเล่าความจริงควรจะแก้คนขับ โดยสอนเขาให้เข้าใจความจริงว่ารถตกคูเพราะอะไร เพราะความประมาทขับเร็วเกินไป จึงเกิดเรื่องขึ้น ขอให้เขาใช้ความระมัดระวังให้มากสักหน่อย ความเสียหายก็จักไม่เกิดต่อไป อย่างนี้เป็นการแก้ที่ถูกปม พระพุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ เหตุอยู่ตรงไหน จงแก้ที่ตรงนั้น เหตุอยู่ที่คนจะต้องแก้ที่คน ไปแก้ที่วัตถุจะแก้ได้ยากเต็มที นี่ขอฝากให้ท่านทั้งหลายนำไปคิดอีกประการหนึ่ง ถ้าท่านทั้งหลายข้องใจ ในผลกรรมของท่านควรแก้ไขการกระทำของท่าน แล้วทุกอย่างก็จะเรียบร้อย จึงใคร่ขอให้ท่านได้ลองหันมาพิจารณาถึงหลักธรรม คือ การกระทำของท่านไว้บ้างเถิด อะไร ๆ ก็เกิดขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองทั้งนั้นแหละ อย่าโทษอะไร ๆ เลย

ความเสียหายของคนเราที่สำคัญที่สุดก็คือ ไม่ยอมรับว่าตนเป็นผู้ผิด มีอะไรเกิดขึ้นก็ว่าคนนั้นคนนี้ตลอดเวลา แต่ในทางพุทธศาสนา พระพุทธองค์สอนให้ชาวพุทธเป็นผู้ยินยอมว่าตนเองนั้นแหละเป็นผู้กระทำความ

ผิด คนนั้นจึงจะสามารถปรับปรุงตนเองให้เป็นคนถูกขึ้นมาได้ คนใดไม่รู้ว่าตนผิดที่ตรงไหน เขาจะปรับปรุงตนให้เป็นคนถูกได้อย่างไรเล่าในหมู่ภิกษุเรามีการปฏิบัติอยู่อย่างหนึ่งทุกวันคือ การปลงอาบัติ พิธีปลงอาบัติของพระก็คือการยอมรับว่าตนได้กระทำความผิดอย่างนั้น ๆ และขอแสดงตนว่าเป็นผู้มีความผิดจริง ๆ ขอแก้ตัวไม่กระทำความผิดซ้ำแบบเดิมอีก เป็นการปฏิบัติชอบแบบหนึ่งของพระภิกษุ เราชาวบ้านก็นำมาใช้ได้ เช่น ในครอบครัวหนึ่ง ๆ ถ้าคนใดคนหนึ่งทำอะไรผิดลงไปก็ยอมรับความผิดนั้นเสีย ความกินแหนงแคลงใจต่อกันก็จะไม่เกิดขึ้น การเป็นอยู่ในครอบครัวก็เรียบร้อยไปด้วยดี

พระอานนท์เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระพุทธองค์ตลอดเวลา ในสมัยพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้วใหม่ ๆ ภิกษุเป็นจำนวนมากได้กล่าวโทษพระอานนท์หลายประการ ความจริงโทษที่ยกขึ้นกล่าวนั้น เป็นเรื่องลงโทษท่านเปล่า ๆ ท่านหาได้ผิดตามที่กล่าวไม่ แต่ท่านพระอานนท์เป็นพระใจดี มีความเป็นผู้ใคร่ต่อความสงบอยู่ตลอดเวลา ท่านมีชีวิตอยู่เพื่อการขุดเกลากิเลส ท่านคิดว่าท่านไม่ผิด แต่คนอื่น ๆ เข้าใจว่าผิดการต่อสู้กันเป็นเรื่องยุ่งกันไปเปล่า ๆ ท่านจึงยอมรับโดยชุนตาว่า ท่านเป็นผู้ผิดในกรณีนั้น ๆ เรื่องทั้งหลายก็เรียบร้อยลงไปทันที นี่เป็นวิธีการแสวงหาสันติสุขของบุคคลและของหมู่โดยแท้ ขอฝากให้ท่านนำไปพิจารณาดู ถ้าเห็นผลแล้วโปรดบอกต่อไปยังผู้อื่นอีก

การยอมรับผิดเป็นแนวสนับสนุนความเชื่อในเรื่องกรรมประการหนึ่ง เพราะบุคคลผู้รับผิดแล้ว จะสามารถแก้ไขความเป็นอยู่ของตนได้

ทันที ความเรียบร้อยก็จะเกิดขึ้นโดยไม่ต้องสงสัย ความเชื่อในเรื่องกรรม ถ้าหากตั้งมั่นในใจของใครแล้ว คนนั้นจักเป็นคนมีเสรีภาพในทางความคิด เป็นคนมีความเชื่อตรงทาง เป็นคนไม่กลัวอะไรต่อไป นอกจากกลัวต่อความผิดความชั่วเท่านั้น คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลก็ดี คำว่าเคราะห์ก็ดี จักไม่ปรากฏขึ้นในห้วงนึกของเขาเอง ชาวพุทธเรามีความเชื่ออย่างนี้ และยังเชื่อมั่นต่อไปอีกว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ และเหตุก็อยู่ที่การกระทำของตนเองเป็นใหญ่ มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นก็ค้นเอาได้จากตน หรือจากการกระทำของตนเท่านั้น นี่เป็นหลักหนึ่ง ของพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธควรใส่ใจเป็นพิเศษ ไม่ใช่บนบานอ้อนวอนอะไร ๆ

แต่เพราะความไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม จึงได้กระทำอะไรนอกรีตนอกรอยไปหลาย ๆ เรื่อง อันเป็นเรื่องที่น่าขายหน้าของชาวพุทธเป็นอย่างมาก ข้าพเจ้าจึงขอเชิญชวนท่านทั้งหลาย ให้หันมาสนใจในความเชื่อ ที่ถูกต้องกันเถิดท่านจะไม่ต้องเสียทรัพย์ให้แก่พวกหมอประเภทหลอกลวงประชาชนกันอีกต่อไป

อีกประการหนึ่ง ถ้าท่านรู้สึกว่าท่านโชคร้ายเคราะห์ร้ายก็ขอให้ท่านคิดว่าโชคร้ายเกิดขึ้นมาจากอะไร มันมิได้เกิดจากผีสางเทวดาอะไร หากเกิดจากกฎของกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ชีวิตของเราในบัดนี้ คือผลของการกระทำในเวลาที่ล่วงมาแล้ว การกระทำในบัดนี้ก็จะก่อให้เกิดผลในกาลข้างหน้าต่อไป มันเป็นผลที่ท่านได้หว่านไว้ทั้งนั้น เมื่อคิดได้อย่างนี้ท่านก็ไม่ต้องไปรดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ ไม่ต้องไปสวดมนต์ล้างซวยของท่าน ไม่ต้องทำบัดพลีบายศรีเซ่นบวงสรวงใครที่ไหนดอก แต่ท่าน

ควรเข้าไปนั่งสงบจิตใจ แล้วคิดถึงตัวของท่านเองว่าได้เคยทำอะไรผิดพลาดเสียหายไป มองหาให้ดีให้รอบคอบ ท่านก็สามารถมองหาความผิดพลาดของท่านได้ เมื่อพบแล้ว จงแก้ที่เหตุกันก่อน ผลมันก็จะหายไปเอง โดยมิต้องขอร้องให้ผีสางเทวดาฟ้าดินองค์ไหนมาช่วยท่านดอก ตัวของท่านเป็นที่พึ่งอยู่แล้ว เมื่อท่านรู้ว่าเหตุอยู่ตรงไหนและตัดเหตุ ผลก็พลอยถูกทำลายไปด้วย นี่เป็นวิธีการที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ขอให้จำใส่ใจไว้

อันวิชาที่พระพุทธเจ้าทรงทราบและนำพระองค์เองให้พ้นจากความทุกข์นั้น ก็คือ เรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ได้นั่นเอง พระองค์ตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ในกาลก่อนก็ตามในบัดนี้ก็ตาม เราบัญญัติเรื่องทุกข์ และความดับทุกข์เท่านั้น" พุทธดำรัสนี้บ่งชี้ให้เราเข้าใจชัดเจนว่า พุทธศาสนาสอนถึงเรื่องความทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้นเอง ฉะนั้นการศึกษาพุทธศาสนาก็คือการทำความเข้าใจว่า ทุกข์เป็นอะไร ทุกข์มาจากไหน ทุกข์เป็นสิ่งที่ดับได้ และจะดับทุกข์ได้โดยวิธีใด การศึกษาในปัญหาเหล่านี้เป็นการศึกษาเรื่องชีวิตของตนโดยแท้ อันคนเราถ้าเข้าใจสิ่งอื่นมากมาย แต่ถ้ายังไม่เข้าใจในปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของตนแล้ว ก็ยังมีเรื่องทุกข์อยู่นั่นเอง ท่านทั้งหลายมีความประสงค์จะปลดเปลื้องตนให้พ้นจากความทุกข์หรือไม่ ทุกคนต้องการ เมื่อต้องการท่านก็ต้องเริ่มศึกษาปัญหานี้ เป็นปัญหาเฉพาะหน้าของท่านเอง พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่าง เราและเธอทั้งหลายจึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้"

เรื่องอริยสัจเป็นเรื่องเหตุเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยเฉพาะ เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาแท้ ๆ เพราะถ้าเรารู้ชัดในสิ่งนี้แล้ว ความทุกข์อันเป็นหนามยอกอกก็จะหมดไป ก็เรื่องความจริงดังกล่าวนี้อยู่ที่ไหน ? ศึกษาได้โดยวิธีใดเล่า? ขอบอกว่ามีอยู่ในกายอันยาววาหนาคืบหนึ่งนี่เอง เราทำการศึกษาค้นคว้าเอาจากร่างกายอันมีใจครองนี้ จึงใคร่ขอแนะนำให้ท่านได้ใช้หลักความจริงทั้งสี่ประการนี้เป็นธรรมนูญประจำชีพของท่านเถิด วิธีใช้นั้นท่านต้องหมั่นศึกษาทำการค้นคว้าในปัญหาต่าง ๆ อันเกิดขึ้นแก่ตัวท่านเสมอ ๆ โดยถือหลักว่าทุกอย่างมีเหตุ เหตุอยู่ในใจของตนเอง ความอยากได้หรือความปรารถนาในสิ่งต่าง ๆ สร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง จงพยายามทำลายความอยากออกเสียบ้าง อันการที่จะทำลายความอยากนั้น ท่านต้องพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้ตามความเป็นจริงของมันดังคำที่พระพุทธองค์ตรัสเตือนว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมองดูทุกอย่างตามที่มันเป็นจริงเสมอเถิด" ก็การเพ่งพินิจให้เห็นความจริงของสิ่งนั้นจะเพ่งอย่างไรกันเล่า และความจริงของสิ่งทั้งปวงนั้นเป็นอย่างไร ? เป็นปัญหาที่น่าขบคิด โปรดฟังต่อไปอีกเถิด เพราะเป็นหลักของพระพุทธ-ศาสนาโดยแท้

ขอพูดถึงความจริงของสิ่งทั้งปวงก่อน พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกว่าความจริงของสิ่งทั้งปวงนั้นมีอยู่สามประการ คือ อนิจฺจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกฺขตา (ความเป็นทุกข์) อนตฺตตา (ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง) นี่เป็นความจริงที่น่าศึกษาสนใจ ใครสนใจในเรื่องนี้เขาจะมองเห็นความจริงและสามารถทิ้งของเท็จของเทียมออกไปได้ โดยมีปัญญาเกิดขึ้นแทนความเขลา

และสามารถทราบถึงความทุกข์ของชีวิตได้ถูกต้อง แต่วิธีที่จะเห็นความจริง เพื่อปลดเปลื้องมารร้ายออกไปจากใจของตนนั้นอย่างไร ? ในทางพุทธศาสนาสอนวิธีการปฏิบัติไว้เป็นสามชั้น คือ:—

ทาน — การให้ปันสิ่งของแก่บุคคลที่ควรจะให้ปัน

ศีล — การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยปราศจากโทษอันพึงติเตียน

ภาวนา—หมายถึงการปฏิบัติทางใจเพื่อให้ใจสงบและสามารถมองเห็นความจริงได้อย่างถูกต้อง อันเรียกกันว่าการรู้แจ้งเห็นจริง ตามภาษาธรรมะ เรียก ว่าวิปัสสนานั่นเอง

เมื่อพูดถึงวิปัสสนา ก็ขอทำความเข้าใจกันหน่อยเพราะพวกเรายังไม่รู้จักว่าวิปัสสนาหมายถึงอะไร คราวหนึ่งข้าพเจ้าได้พบท่านผู้หนึ่งท่านบอกว่าทางภาคเหนือไม่มีอาจารย์ทางวิปัสสนา จึงได้ถามว่าที่ไหนมีมากได้รับคำตอบว่าทางภาคกลางมีหลายรูป เมื่อได้ถามให้บอกชื่อก็ปรากฏว่า เป็นพระอาจารย์หลวงพ่อประเภทขลัง ๆ ทั้งนั้น หาใช่นักวิปัสสนาไม่ เขาบอกว่าอาจารย์องค์นั้นเก่งวิปัสสนาจังเลย ลองถามต่อไป ก็ว่าเสกน้ำเดือดบ้างเสกข้าวสารเป็นนั่นเป็นนี่บ้าง ก็มิใช่เรื่องวิปัสสนาอีกเช่นเคย อาจารย์ปลุกเสกเครื่องรางของขลังเหล่านั้น เขาเรียกกันว่าอาจารย์ขลัง คำว่าขลังก็หมายถึงความไม่ดีหลายอย่าง เช่น เราเรียกคนบางคนว่านายคนนั้นแกชักจะขลัง ๆ ก็หมายความว่าแกไม่ค่อยจะเต็มเต็งนั่นเอง จึงขอบอกว่าอาจารย์ประเภทนั้นมิใช่นักวิปัสสนา บางคนคุยโตว่าผมได้ศึกษาวิชาวิปัสสนามาถึงสามสิบปีแล้ว แต่ถ้าไปดูการกระทำของเขายังห่างไกลจาก

แนวของนักวิปัสสนาอยู่มากมาย เช่นเป็นหมอตั้งศาลพระภูมิบ้าง เป็นหมอเชิญเจ้าพ่อมาเข้าบ้าง อาการที่แสดงออกทั้งหมด มิใช่อาการของนักวิปัสสนาเลย แต่เป็นอาการของคนหลงงมงาย ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ หลอกลวงคนทั้งนั้น

ทำไมคนไทยจึงเข้าใจเรื่องของวิปัสสนาคลาดเคลื่อนไปมากอย่างนี้ ก็เพราะเราคนไทยบ้านแตกหลายครั้งถูกคนอื่นเขามารุกรานกันหลายหน จิตใจของคนไทยห่างจากการปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง และได้ปฏิบัติออกนอกทางไปเสียนานทั้งพระทั้งชาวบ้าน เมื่อได้ทำการภาวนาอะไรนิดหน่อยในวิธีที่จะทำใจให้เป็นสมาธิก็ได้สมาธิบ้างพอสมควร เกิดหลงติดในสมาธิอันตนได้แล้ว หรือในขณะนั่งภาวนา ได้มองเห็นอะไรในทางใจเข้า ก็เกิดความคิดว่าตนได้บรรลุแล้ว เห็นแล้วและสิ่งที่ตนได้เห็นนั้น ตนเข้าใจว่าเป็นธรรมะ ความจริงเป็นเพียงสมาธิขั้นต่ำ ๆ เท่านั้น เมื่อพอใจเพียงเท่านั้น ก็ไม่คิดก้าวหน้าต่อไป เอากำลังใจอำนาจจิตที่ตนรวบรวมไว้ได้นั้น ไปใช้ในทางปลุกเสกลงเลขยันต์ต่าง ๆ เลยกลายมาเป็นอาจารย์วิเศษในสายตาของคนเขลาไปทันที ชาวเราจึงมีนักวิปัสสนาเก๊แบบนี้กันเป็นส่วนมาก พระพุทธศาสนาก็ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรมาในสมัยนี้ คนเริ่มสนใจการปฏิบัติวิปัสสนากันมากขึ้นอีกแต่ก็ไม่วายเขว อาจารย์ผู้สอนหรือผู้จัดการวิปัสสนาคงคิดเห็นว่า ถ้าเดินไปตรง ๆ คงไม่ได้เงินทองจึงมีกโลบายเช่นประชุมอาจารย์วิปัสสนา แล้วทำการปลุกเสกพระบ้าง ทำพิธีรีตองอื่น ๆ บ้างชาวบ้านก็ชอบใจเพราะตนได้รับอะไร ๆ ที่เป็นวัตถุไปตามสมควรความพ้นทุกข์ที่แท้จริงไม่ได้ถึงเลย ยังอยู่ในวงของการถือแบบสีลลัพพตปรามาส

(ความงมงาย) อยู่นั่นเองเรื่องนี้ทำให้คนเข้าใจผิดกันอยู่มากเหมือนกัน ที่ร้ายไปกว่านั้น บางคนเกิดการเข้าใจว่า วิปัสสนาเป็นวิธีการล้างสมองแบบคอมมิวนิสต์บ้าง ว่าวิปัสสนาเป็นวิชาสะกดจิตคนให้ครึ่งหลับครึ่งตื่นบ้าง เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องเข้าใจเขวกันทั้งนั้น

เมื่อพูดถึงตอนนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะนำข้อความจากหนังสือพิมพ์ชาวไทย ฉบับที่ ๓๐๘๓ วันพุธที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ลงข่าวที่สำคัญเกี่ยวการปาฐกถาของสมาคมค้นคว้าทางจิตแห่งประเทศไทย ที่สำนักงานของสมาคม ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม พระนครแต่ขอย้ำสักหน่อยว่า มันเป็นข้อความจากหนังสือพิมพ์ข้าพเจ้าไม่ได้ไปฟังด้วยตนเอง หนังสือพิมพ์เขาลงอย่างนั้นจริงเท็จอย่างไรขอให้ถือว่าเป็นงานของหนังสือพิมพ์ก็แล้วกัน เพราะผู้ปาฐกถาทั้งสามท่านที่หนังสือพิมพ์อ้างถึง อาจเป็นผู้คงแก่เรียน อาจมีความรู้เชี่ยวชาญหลายสาขา ข้าพเจ้ายังไม่ปลงใจเชื่อเสียทีเดียวว่า ท่านทั้งสามนั้นจะปล่อยความโง่ออกมาในท่ามกลางคนฟัง เกรงอยู่เหมือนกันว่าคนข่าวของชาวไทยอาจบันทึกมาผิด ๆ ก็เป็นได้ จำเป็นที่ข้าพเจ้าจักต้องกล่าวแก้ ในนามของผู้เป็นทาสของพระรัตนตรัยเมื่อเห็นว่าจะมีอะไรผิด ๆ ทำให้สัจธรรมต้องเศร้าหมองแล้ว เราเป็นศิษย์ของบรมครูก็ต้องกล่าวแก้กันตามสมควร เพื่อทำความเข้าใจผิดให้กลายเป็นความเข้าใจถูก ข้าพเจ้ามิได้มีเรื่องโกรธเคืองเป็นการส่วนตัวกับท่านทั้งสาม ข้าพเจ้ามิได้รู้จักท่านเหล่านั้น ข้าพเจ้าสงสารท่านเหล่านั้นที่มีความเข้าใจผิดบางประการเกี่ยวกับวิปัสสนา จึงต้องขออภัยแก่ท่านทั้งสามไว้ ณ ที่นี้ด้วย ถ้าหากการกระทำของข้าพเจ้าจักกระทบกระเทือนใจของท่านบ้าง ข้าพเจ้าจะอ่าน

ข้อความจากหนังสือพิมพ์ให้ท่านทั้งหลายได้ฟังก่อน มีจ่าหน้าโต ๆ ว่า "สองแพทย์วิตกสอนวิชาฝึกจิต" แล้วมีข้อความต่อไปว่า เมื่อเวลา ๑๔ น. วันอาทิตย์ ที่ ๓๑ เดือนนี้สมาคมค้นคว้าทางจิตแห่งประเทศไทย ได้เชิญนายแพทย์เชียร ศิริยานนท์ นายแพทย์มาลา ศีตะจิตต์ พ.ต.อ. ชลอ อุทกภาชน์ แห่งกรมตำรวจมาแสดงปาฐกถาเรื่อง การล้างสมอง อ่านข้ามไปตอนที่เกี่ยวกับวิปัสสนาเรื่องเป็นดังนี้ นายแพทย์เชียร ศิริยานนท์ กล่าวว่า "การล้างสมองด้วยวิธีปฏิรูปทางจิตใจขณะนี้เมืองไทยมีสำนักวิปัสสนากรรมฐานอยู่หลายสำนักทั่วประเทศไทย ชาวพุทธจำนวนมากซึ่งปรารถนาความสุขทางจิต ได้สละเวลาไปนั่งบำเพ็ญทางจิตกันมาก ครูฝึกมีทั้งคนไทยและต่างประเทศ ได้กล่าวแล้วว่าการฝึกจิตนั้นคือสะกดจิตตัวเองให้อยู่ในสภาพครึ่งหลับครึ่งตื่นพร้อมที่จะเลิกถอนความเชื่อมั่นเดิม แล้วบรรจุหรือรับไว้ซึ่งความเชื่อมั่นใหม่ ๆ ไม่ว่าผิดหรือถูกก็ตามข้อนี้น่าเป็นห่วงมาก เพราะบางสำนักที่สอนวิชาฝึกจิตนั้น ก็ได้มีครูอาจารย์ที่ผ่านค่ายคอมมิวนิสต์มาแล้ว"

ต่อมานายแพทย์มาลา ศีตะจิตต์ ได้ลุกขึ้นมากล่าวสนับสนุนอย่างสั้น ๆ ว่า "ที่นายแพทย์เชียรได้แสดงมาแล้วนั้น เป็นข้อเท็จจริงที่เมืองไทยกำลังเผชิญอยู่ เฉพาะด้านเยาวชนนั้น รัฐบาลกำลังเร่งรัดปราบยาเสพติดอยู่แล้ว แต่ทางด้านผู้ใหญ่ซึ่งถูกล้างสมองโดยสำนักวิปัสสนาบางสำนักนั้น ยังหาได้มีใครทราบหรือป้องกันกำจัดแต่ประการใดไม่ จึงควรได้รับรู้ไว้เสียบ้าง"

คนสุดท้ายคือ พ.ต.อ. ชลอ อุทกภาชน์ กล่าวว่า "ตนเองได้ศึกษาค้นคว้าทางจิตมา ๓๐ ปีแล้ว ศึกษาทั้งฝ่ายพุทธ พราหมณ์และตำราฝรั่งหลายเล่ม มีความรู้ในลักษณะแห่งจิตของมนุษย์มากพอควร แต่ที่กล่าวในที่นี้ ขอพูดเฉพาะการล้างสมองที่คอมมิวนิสต์กระทำต่อผู้ใหญ่ในเมืองไทย คือการปฏิรูปทางจิตใจ ได้แก่สำนักวิปัสสนากรรมฐานบางสำนัก พ.ต.อ. ชลอ ได้กล่าวถึงหนังสือเล่มหนึ่ง ซึ่งพระมหามนัส พวงลำเจียก แห่งวัดมหาธาตุ (ถูกสึกและควบคุมตัวเป็นผู้เป็นต้องหาแล้ว แต่ยังไม่ทราบว่าจะผิดจริงหรือไม่) แต่งขึ้นมีข้อความตอนหนึ่งว่า "แม้แต่โซเวียตและจีนแดงในปัจจุบันนี้ ก็ยังไม่ถึงแก่นแท้อันล้ำลึกของคอมมิวนิสต์ เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นแท้จริงก็คือพุทธศาสนาของเรานี่เอง" นี่แหละเป็นหนังสือที่มหามนัสแต่งขึ้นไว้และวัดมหาธาตุก็เป็นวัดวิปัสสนาที่ใหญ่โตมากแห่งหนึ่ง น่าวิตกเพียงไร ถ้าขณะที่คนกำลังสะกดจิตตัวเอง แล้วมีใครเอาคำกล่าวข้างต้นของมหามนัสไปกล่าวให้ฟัง การล้างสมองด้วยวิธีเช่นนี้ กระทำได้ง่ายดายที่สุด และคนนั้น ๆ จะเชื่อมั่นไปจนตายว่าคอมมิวนิสต์ก็คือพุทธศาสนา นี่คือภัยการล้างสมองที่น่ากลัวยิ่ง" หมดข้อความจากหนังสือพิมพ์เพียงเท่านี้

จากข้อความที่ได้อ่านให้ท่านฟังแล้วนี้ จะเห็นว่าผู้ปาฐกถาทั้งสามท่านมีความเข้าใจไขว้เขวบางประการ ในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาของพระพุทธศาสนา จึงใคร่ขอทำความเข้าใจกับท่านทั้งหลาย เพื่อให้ท่านทั้งหลาย ได้รู้ความจริงเสียบ้างว่าเป็นอย่างไร

ประการแรกเรื่องการล้างสมอง ความจริงในทางพุทธศาสนานั้นมีวิธีการล้างใจคนให้สะอาดปราศจากเครื่องเศร้าหมองใจ อันเรียกกันว่ากิเลสนั่นเอง และการล้างใจตามแนวของชาวพุทธนั้นเป็นการล้างที่หมดจดจริง ๆ ล้างจนไม่มีอะไรจะถือจะแบกต่อไป นี่เป็นการล้างที่แท้จริง ส่วนการล้างของนักการเมืองนั้นจะเป็นนักการเมืองในระบอบไหนก็ตามทุกระบอบยังใช้กิเลสเป็นเครื่องดำเนินกันอยู่นั่นเอง จัดเข้าในจำพวกกิเลสาธิปไตย เมื่อต้องการให้คนเป็นอย่างไรเขาก็ใช้อุบายชวนเชื่อโดยวิธีต่าง ๆ จนคนทั้งหลายทิ้งแนวเก่ามายึดแนวใหม่ต่อไป มิใช่เป็นการล้างแต่เป็นการทำให้รกรุงรังมากขึ้นอีกเท่านั้น จึงมิใช่เป็นการล้างสมองที่แท้สู้แบบ สจิตฺตปริโยทปนํ จงทำจิตของตนให้ขาวบริสุทธิ์ ของพระพุทธเจ้าไม่ได้เลยเราชาวพุทธควรจะภูมิใจในเรื่องนี้

ปัญหาต่อไปมีว่าการเจริญวิปัสสนาเป็นภัยแก่ผู้เจริญหรือไม่ ข้อนี้ผู้ปาฐกทั้งสามเข้าใจว่าวิปัสสนาคือการสะกดตนเอง ให้เป็นคนครึ่งหลับครึ่งตื่น จึงเขวกันใหญ่ อันคนที่อยู่ในสภาพครึ่งหลับครึ่งตื่นนั้นเป็นอย่างไรเขาเป็นอยู่แบบคนฝัน ทำอะไรแล้วก็จำไม่ได้เมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็ก ได้เห็นการเล่นในฤดูสงกรานต์อย่างหนึ่งของทางปักษ์ใต้ คือเล่น "เชื้อช้าง" วิธีเล่นคือเอาคนหนึ่งโดยมากเป็นคนที่ไม่ค่อยจะเต็มบาทเขาให้นั่งยืดเท้าไปทางใดทางหนึ่ง แล้วเอาผ้าขาวม้าคลุมหัว มีคนดึงผ้านั้นข้างหน้าเขาคนหนึ่ง ข้างหลังเขาคนหนึ่ง แล้วคนทั้งสองก็ดึงผ้าผืนนน ทำให้คนที่นั่งเอนไปเอนมา พร้อมกับคนข้างเคียงหลายคนกล่าวเป็นบทร้องว่า "ช้างเอยช้าง ช้างกินเต่าร้าง ช้างกินไม้ไผ่ ลงไว ๆ เถิดเว้นนางช้าง" ว่าไป

พลางดึงผ้าไปพลาง คนนั้นก็ถูกสะกดจิตเกิดอาการง่วง มึนหัวลืมตัวจำอะไรไม่ได้ ได้ยินแต่คำว่าช้าง รูปร่างของช้าง กิริยาของช้างก็เกิดขึ้นในห้วงนึกของเขาไม่นานเท่าใดเขาก็ลุกขึ้นเดินทำท่าเหมือนช้าง ประเดี๋ยวเดียวก็ล้มนอนด้วยความเหนื่อยอ่อนพอหายเหนื่อยแล้วจะถามเขาว่าเมื่อตะกี้นี้ได้ทำอะไรไปบ้าง เขาจำไม่ได้เพราะเขาไม่มีความรู้สึกจะจดจำกะเขา นี่คือการสะกดให้เป็นคนครึ่งหลับครึ่งตื่น พวกที่มาปฏิบัติที่วัดมหาธาตุนี้ บางคนบังคับจิตสั่งตนเองให้นั่งตัวแข็งได้ เวลานั่งตัวแข็งก็ไม่รู้สึกเหมือนกันว่ามีอะไรเกิดขึ้นแก่เขาบ้าง หามแกไปไว้ที่อื่นแกก็ไม่รู้สึกตัวคนแบบนี้ใครจะพูดอะไรให้ฟังก็คงไม่รู้เรื่อง คนเราจะถูกใครชักใครจูงไปทางไหนนั้นต้องพูดกันได้เรื่อง และพูดกันนาน ๆ จนเขาปลงใจเชื่อในเรื่องนั้น ๆ อีกอย่างหนึ่ง สำนักวิปัสสนาของเมืองไทยยังไม่เคยมีครูอาจารย์คนใดที่ได้เคยผ่านค่ายคอมมิวนิสต์มาเลย มหามนัส มหานคร ทั้งสองรูปที่ถูกจับไปในข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่เคยเรียนวิปัสสนาเลย ขอให้ท่านผู้ฟังเข้าใจตามนี้ด้วย

ที่มหามนัสกล่าวว่า "คอมมิวนิสต์นั้น แท้จริงก็คือพระพุทธศาสนาของเรานี่เอง" ข้าพเจ้าไม่ทราบข้อเขียนนี้อยู่ในหนังสืออะไร ถ้าหากเขียนจริงตามนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าขอบอกว่าคอมมิวนิสต์ไม่เหมือนกับพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนาก็ไม่เหมือนกับคอมมิวนิสต์ ขออย่าได้เอาทองคำไปเปรียบกับขี้เถ้าเลย ขออย่าได้ดึงพระพุทธเจ้าผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ มาเคียงกับคาลมาร์กผู้เป็นแต่นักฝัน ในทางเศรษฐกิจเลยขอแบ่งไว้เป็นคนละพวกเถิด คำสอนทางพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อความสะอาด

สว่าง สงบของจิต แต่ของคอมมิวนิสต์เป็นไปเพื่อความสกปรก มืดมัว วุ่นวาย หัวหน้าคอมมิวนิตส์ของรัสเซียเป็นตัวตลกเป็นนักเลงโต และเป็นเด็กที่ทำอะไรแปลก ๆ ในสหประชาชาติ แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าคอมมิวนิสต์เป็นอย่างไร จนคนไทยคิดแล้วก็รับประทานหาได้ไม่ คนไทยเราควรจะมีความพอใจในความเป็นอยู่แบบไทย ๆ อันการเป็นอยู่แบบไทยนั้นเป็นการเป็นอยู่แบบเสรี ไม่ยอมเป็นทาสของบุคคลหรือสิ่งใด ๆ แม้แต่น้อย คนไทยเรามีความรักกันฉันพี่น้องอยู่แล้ว เรามีอะไรเราก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ มีกิจอะไรที่ควรช่วยกันได้ เราก็ช่วยกันทำ เป็นการเป็นอยู่ที่ดีงาม มีความสุขความเบาใจ ยากที่จะหาชนชาติใดมาเปรียบกันได้ ขอให้เราทั้งหลายได้รักษาระบบของไทยไว้ต่อไปเถิด อย่าไปเปลี่ยนแปลงมันเสียเลย

มีบางคนที่เกิดความคิดเห็นผิดทาง อยากเห็นเมืองไทยเจริญตามแบบตะวันตกเขา และเห็นว่าวิธีการของคอมมิวนิสต์เป็นวิธีการที่ดี ได้พยายามทำตนเป็นเครื่องมือของพวกคอมมิวนิสต์ตลอดมา เขาหารู้ไม่ว่าเป็นการเล่นกลกับงูเห่า หมองูตายเพราะงูฉันใด พวกนิยมคอมมิวนิสต์ก็จะลำบากแทบตายกับนายคอมมิวนิสต์ฉันนั้น จึงใคร่ขอฝากให้ท่านผู้เห็นผิดทั้งหลายเหล่านั้น ได้เลิกความคิดเห็นที่ผิด และการยอมตนเป็นทาสของต่างด้าวท้าวต่างแดนเสียทีเถิด เราอยู่กันอย่างในรูปนี้ก็นับว่าดีแล้วอะไรทั้งหมดมันค่อยก้าวไปโดยลำดับ ๆ จะทำอะไรอย่างรีบร้อนเกินไปนั้นย่อมมีอันตราย

คำว่า "วิปัสสนา" ถ้าดูตามรูปศัพท์ก็หมายถึงความเห็นแจ้ง คือเห็นตรงต่อสภาวธรรมที่เป็นจริง ๆ ในตัวของมันเอง ถ้าพูดถึงงาน ก็หมายถึงธุรกิจในเรื่องเกี่ยวกับความเห็นแจ้ง ที่ภิกษุในพุทธศาสนาต้องเรียนต้อง

ปฏิบัติ เพียงแต่รูปศัพท์ก็บ่งชัดอยู่แล้วว่าเป็นเรื่องของความรู้แจ้งหรือตัวปัญญานั่นเอง ฉะนั้น การศึกษาหรือปฏิบัติในเรื่องของวิปัสสนาที่ถูกต้องจึงไม่มีอะไรที่จะจูงใจคนให้หันไปสู่ความงมงายเป็นอันขาด ความงมงายมิใช่เรื่องของวิปัสสนา ความเข้าใจและการกระทำผิดเหล่านั้นก็มิใช่เรื่องของวิปัสสนา ท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ได้พูดให้ผู้ที่เป็นผู้พากษาฟังว่าคำว่า "วิปัสสนา" ต้องหมายถึงการกระทำที่ทำให้เกิดการเห็นแจ้งว่าอะไรเป็นอะไรตามที่เป็นจริงในสิ่งทั้งปวงจนกระทั่งเราปฏิบัติถูกต่อสิ่งนั้นอาตมาให้คำจำกัดความของคำ "วิปัสสนา" ได้ดังนี้ว่าต้องเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความเห็นแจ้ง ตามที่เป็นจริงในสิ่งทั้งปวง จนเราประพฤติปฏิบัติไม่ผิดในสิ่งทั้งปวง จนไม่เกิดทุกข์เกิดโทษอะไรขึ้นมา นี้เรียกว่าวิปัสสนา เพราะฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่าวิปัสสนาจึงมิใช่อะไรอื่น นอกไปจากการกระทำให้เกิดสติปัญญาเห็นแจ้ง ถึงขั้นที่จะเห็นความจริงว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง ข้อที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้นก็คือหลักพระพุทธศาสนา ฉะนั้นตัววิปัสสนา ก็คือตัวการกระทำให้เกิดความเห็นแจ้งในตัวแท้ของพุทธศาสนา ที่ว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดมั่นถือมั่นน่าเอา น่าเป็น นั่นเอง นี้คือตัววิปัสสนา (จากหนังสือ "สิ่งที่อาจเข้าใจเขว" โดยพุทธทาสภิกขุ)

เรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนานี้ น่าเห็นใจชาวพุทธอยู่เหมือนกันที่เขาอาจเข้าใจเขวไปได้เพราะเราห่างกันมาเสียนาน พวกครูอาจารย์ทั้งหลายก็มีใจไม่ค่อยสะอาดเวลาสอนศิษย์ก็สอนกันอย่างเขว ๆ มุ่งทำตนให้พ้นจากเครื่องผูกพันในโลกอันนำมาซึ่งความทุกข์

เกี่ยวกับการเจริญภาวนาในด้านวิปัสสนานี้ ความจริงเราควรจะเข้าใจเสียด้วยว่าอย่างไรเป็นตัววิปัสสนาอย่างไรเป็นเพียงกิจเบื้องต้นของวิปัสสนา การกระทำเช่นไปสู่โคนไม้ นั่งกายตรงพิจารณาติดต่อกันไปตลอดเวลา นั่นเป็นกิจเบื้องต้นเท่านั้น มันเป็นเพียงการลงมือเดินทางไปสู่วิปัสสนา ยังไม่ถึงตัววิปัสสนา ก็ตัววิปัสสนานั้นอยู่ตรงไหนเล่า อยู่ตรงรู้เห็นตามเป็นจริงว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นการเห็นทางใจ เห็นอย่างแบบรู้ชัดตามเป็นจริงในสิ่งนั้น ๆ แล้วใจมันก็เบื่อ เพราะมองเห็นว่าไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นน่ามี มันล้วนแต่มายา เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเท่านั้นเอง ถ้าเห็นชัดตามแบบนี้ก็เรียกว่าได้วิปัสสนาญาณแล้ว ตามภาษาของนักปฏิบัติว่า เห็นธรรม คือเห็นความไม่เป็นสาระของสิ่งทั้งปวง เห็นความไม่มีของสิ่งทั้งปวงตามความจริง นี่คือวิปัสสนาตามแบบของพระพุทธเจ้าอันเป็นแบบที่ถูกต้องแบบเดียว

อันเรื่องของวิปัสสนานั้น ควรจะมีแบบเดียวครูเดียว ผลและรสก็มีอยู่อย่างเดียวมิใช่มีกันมากมายจนเป็นของวัดนั้นวัดนี้บ้าง ของไทย ของพม่าบ้าง ของอาจารย์โน้นอาจารย์นี้บ้าง ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องเขว และก่อให้เกิดความไม่เห็นแจ้งในความจริง ในวิธีการเบื้องต้นอาจจะแตกต่างกันบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เหมือนการรับประทานอาหารเพื่อให้อิ่ม วิธีรับประทานมีหลายอย่างหลายแบบ ผลมันก็คืออิ่มเท่ากันฉันใด ในการเจริญภาวนาจุดหมายปลายทางก็อยู่ที่ความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ตามที่มันเป็นจริงเท่านั้น หามีอะไรนอกไปจากเรื่องนี้ไม่ ชาวพุทธผู้เจริญภาวนาจึงควรจะเข้าใจเนื้อแท้ของเรื่องนี้ไว้บ้างเถิด จะได้ไม่ถูกเขาหลอกให้หลง

ต่อไป นักวิปัสสนาก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังไม่รู้เช่นเห็นชัดลงไปว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ท่านก็ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางที่ท่านมุ่งจะให้เข้าถึง ใจของท่านยังกลับกลอกยังรวนเรอยู่ ท่านยังมองเห็นโลกน่าอยู่น่าเป็น ยังมีความอยาก เราจึงได้ข่าวว่าอาจารย์วิปัสสนารูปนั้นรูปนี้ได้ลาสมณเพศร่ำรวยไปเสียแล้ว ซึ่งถ้าเขาถึงจุดหมายของวิปัสสนาแล้ว เขาจะไม่ออกไปคลุกฝุ่นให้เปื้อนตัวเป็นอันขาด คำที่ว่า คนนั้นสำเร็จคนนี้สำเร็จ ก็เป็นคำที่ไม่ควรนำมาใช้ชี้ชีวิตของใคร ๆ เป็นอันขาด เพราะผู้ชี้และผู้ถูกชี้เองก็ยังเป็นเพียงคนนักเดินทางที่ยังมิได้ถึงจุดหมาย การถึงหรือไม่ถึงนั้นมิใช่เรื่องที่คนอื่นจะบอกได้ แต่ความรู้สึกของตนเองบอกให้แก่ตนเองอยู่ตลอดเวลา ว่าใจของตนได้พบรสของวิปัสสนาแล้วหรือยัง ขณะใดที่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสอันใดมาถูกต้องประสาทของตนเข้า จะทนรักษาความคงที่ของใจไว้ได้หรือไม่ ถ้ายังไหวไปตามอารมณ์นั้น ๆ ก็แสดงว่าใจของท่านยังเห็นอะไรเป็นตัวตนเป็นสิ่งสวยงาม น่ารัก น่าเป็นอยู่ ยังไม่ถึงจุดหมายของตัววิปัสสนาอยู่นั่นเอง อย่าได้ท้อถอยจงเดินทางต่อไป วันหนึ่งท่านก็จะถึงจุดที่ท่านต้องการได้และอย่าอยากจะถึง ขอให้ทำเท่านั้น ทำโดยไม่อยากจะเป็นอะไรโดยท่านไม่ต้องนึกเป็นอะไรกันอีก จิตของท่านจะพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น นั่นแหละคือตัววิปัสสนาที่พุทธศาสนาต้องการ ไม่ใช่ที่เผยแพร่กันอยู่ผิด ๆ อย่างทุกวันนี้

บุคคลผู้ได้อบรมใจในทางพิจารณาธรรม จนกระทั่งเกิดปัญญารู้เห็นตามเป็นจริงขึ้นในใจของตนแล้ว ปัญญาตัวนั้นย่อมทำลายอุปาทานหรือความยึดมั่น ถือมั่นออกจากใจได้ คือทำลายความเห็นดีเห็นงามในกาม

เห็นกามเป็นดังหัวผี เป็นตัวลูกศรที่คอยเสียบแทง ก่อให้เกิดทุกข์ตลอดเวลา ความพอใจยินดีในกามคุณหายไป เพราะเห็นถูกตามความเป็นจริงว่าสิ่งนั้น ๆ ไม่มี ความคิดเห็นประเภทผิด ๆ นอกลู่นอกทางของพุทธศาสนามีอย่างใด ผู้ได้วิปัสสนาญาณก็ละความเห็นผิดนั้นได้เด็ดขาด ความเชื่อแบบเหลวไหลต่าง ๆ เช่นเชื่อศาลพระภูมิ เคยเป็นหมอตั้งศาลพระภูมิ เชื่อฤกษ์งามยามดี หรืออะไรอื่น ๆ อันเป็นประเภทมงคลตื่นข่าวเป็นเรื่องของความงมงาย ไม่เป็นทางทำตนให้พ้นทุกข์ได้ ก็เลิกละไปจากการกระทำในรูปอย่างนั้น ถ้ายังเชื่อยังกระทำอยู่ แม้โฆษณาว่าได้เรียนพุทธ-ศาสนามา ๓๐ ปีแล้วเขาก็ยังเป็นแต่เพียงนักเรียนโง่ ๆ เขาหาได้เคยทดลองกระทำตามแนวที่ถูกต้องไม่ พระพุทธเจ้าเรียกคนประเภทนี้ว่า โมฆบุรุษ ที่ถูกนั้นอุปาทานขั้นใหญ่ที่สำคัญ คือ ความยึดถือว่ามีตัวมีตนก็ย่อมจะหายไป เพราะตัววิปัสสนาทำให้มองเห็นชัดว่าทุกสิ่งทุกอย่างว่างเปล่า จะเข้าไปยึดถือตรงไหนกันเล่า วิปัสสนาย่อมช่วยทำให้พ้นจากความเห็นตัวตนได้อย่างนี้ เพื่อพ้นจากความเห็นเป็นตัวตนแล้ว เขาเป็นอะไรกันอีก ? มิได้เป็นอะไรกันเลย จิตว่างเปล่าจากความยึดมั่นถือมั่นโดยสิ้นเชิง นี่คือผลของการวิปัสสนาที่ถูกต้อง ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้ดี ๆ

ปัญหามีต่อไปว่า เมื่อเราเห็นว่าวิปัสสนาเป็นสิ่งดีมีประโยชน์แก่ชีวิตของตนแล้วเราควรจะทำวิปัสสนาเมื่อไหร่กันเล่า ? ข้าพเจ้าใคร่ขอแนะนำว่า ท่านทำได้ทันทีทีเดียว ทำที่ใด ๆ ก็ได้ไม่จำกัด ขออย่างเดียวเพียงให้รู้ว่ากิจที่ตนจะต้องทำนั้น ทำกันอย่างไร การเข้าหาครูอาจารย์ที่ดี ๆ เป็นสิ่งจำเป็นเหมือนกัน แต่ขอให้ถือว่าครูเป็นแต่เพียงกัลยาณมิตร

ผู้จะช่วยตนในขณะปฏิบัติเท่านั้น อย่าคิดว่าครูจะทำอะไรให้แก่ตนไปหมดทุกประตู การทำตนให้พ้นทุกข์เป็นหน้าที่ของเราเอง ครูอาจารย์เป็นเพียงผู้บอกทางให้เราเดินเท่านั้น และระวังพวกอาจารย์วิปัสสนาปลอม

ผู้ปฏิบัติอาจสงสัยอีกว่า การปฏิบัติวิปัสสนามิต้องไปอยู่วัดไปอยู่ห้องเล็ก ทำกันเป็นเดือน ๆ อย่างนั้นหรือ เรื่องนี้สุดแต่เวลาและการงานของท่าน ถ้าหากท่านมีเวลาเหลือเฟือท่านก็ไปทำในรูปเช่นนั้นได้ ถ้าท่านมีเวลาน้อยก็ไม่จำเป็นไปนั่งทำอย่างนั้น ท่านอาจใช้สมาธิตามธรรมชาติที่ท่านมีอยู่แล้วนั้น คิดค้นในเรื่องอะไร ๆ ที่ควรคิด เช่น หัดพิจารณาให้เห็นว่า "อะไร ๆ มันไม่เที่ยง" เป็นต้น คิดไปนึกไปเพื่อให้เห็นความจริง ขอให้จำคำที่ว่า "วันคืนของนักภาวนา คือ วันคืนแห่งการคิดค้น" ใจของคนชอบทำงานชอบคิดชอบค้นอยู่ตลอดเวลา แต่มันคิดในเรื่องที่มันชอบอันนำความยุ่งยากมาสู่ชีวิต เราหาเรื่องให้มันคิดใหม่ ให้มันคิดเสมอว่ารูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อย่างไร คิดไปนึกไปเอาสิ่งที่กล่าวเป็นงานของใจตลอดเวลาใจของท่านก็มีงานทำอย่างไม่หยุดยั้ง ติดต่อกันอยู่เสมอ ๆ ท่านก็จะพบได้ด้วยตัวของท่านเองว่า มีอะไรเกิดขึ้นในงานที่ทำบ้าง ขอให้ท่านอดทนใจเย็นท่านก็จะเห็นผลด้วยตนเอง เพราะทุกสิ่งเป็นเรื่องเฉพาะตนเท่านั้น ใครทำจริง คนนั้นก็ได้รับผลจริง

วิปัสสนาของพุทธศาสนาที่แท้ จึงไม่ใช่เรื่องของการสะกดตัวเองให้เป็นคนครึ่งหลับครึ่งตื่น แต่เป็นคนตื่นอยู่ตลอดเวลา ตื่นอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญาอย่างนี้การจะมาพูดอะไรให้ฟังก็ไม่สามารถจะจูง

เขาไปในทางที่ผิดได้เลย เพราะนักวิปัสสนานั้นเขาคิดกันแต่ปัญหาเรื่องจะทำตนให้พ้นทุกข์กันเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาการเมืองการเศรษฐกิจอะไรนั้น เขาหาได้คิดกันให้รกสมองไม่ ถ้าใครได้ศึกษาได้ปฏิบัติวิปัสสนาที่ถูกต้องแล้ว เขาจะเป็นคนที่มีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา จึงใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายได้เข้าใจกันเสียใหม่เถิด อย่าได้หวาดกลัววิปัสสนากันเลย เพราะการล้างสมองของนักวิปัสสนานั้น ทำให้เขาเบาใจหมดภาระผูกพันในชีวิตของเขาอย่างแท้จริง การทำวิปัสสนาจึงมิใช่สิ่งเป็นโทษแก่บ้านเมือง ไม่เป็นเช่นยาเสพติดทั้งหลายที่หมอ ๆ กลัวกันหรอก เพราะธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น ยิ่งศึกษายิ่งปฏิบัติมากขึ้นเท่าใดก็จะได้รับความเป็นไทยแก่ตนเองมากขึ้นเท่านั้น ที่พวกคอมมิวนิสต์ทั้งหลายเขากล่าวว่าศาสนาเป็นยาเสพติดให้โทษนั้น หาได้มีพุทธศาสนารวมอยู่ด้วยไม่ พระพุทธศาสนามิได้สอนให้ใครติด แต่สอนให้ปล่อยวางทุกสิ่งทุกประการที่ทำให้ตนต้องตกเป็นทาสของมัน ท่านทั้งหลายจึงควรใช้วิชาวิปัสสนาของพระพุทธศาสนา แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันของท่านเถิด วันหนึ่งท่านจักเดินอยู่ในโลกแห่งเสรีภาพอย่างแท้จริง ซึ่งไม่มีศาสนาใดลัทธิใดจักนำมามอบให้แก่ท่านได้เลย ทุกท่านโปรดเข้าใจตามนี้ด้วย

ก่อนจบ ข้าพเจ้าใคร่จะบอกข้อแตกต่างระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ๆ สักเล็กน้อย คือ:—

๑. ศาสนาอื่นถือว่า มีพระผู้เป็นเจ้า (God) เป็นผู้สร้างโลก และบันดาลให้เป็นไปตามพระประสงค์ พระพุทธศาสนามิได้พูดถึงเรื่องนี้ เพราะเห็นว่ามิใช่เป็นเรื่องสำคัญสำหรับชีวิตและไม่เป็นทางแก้ทุกข์ได้จริง

๒. ศาสนาอื่นบอกว่า ผู้สอนมาจากพระผู้เป็นเจ้า ในฐานะเป็นพระบุตรบ้าง เป็นผู้แทนบ้าง เป็นอวตารลงมาสอนโลกบ้าง ในพระพุทธศาสนาไม่อ้างว่าเป็นเช่นนั้น พระสมณโคดมเป็นมนุษย์ธรรมดา มีพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด มีความเป็นอยู่อย่างคนธรรมดาสามัญ แต่ภายหลังทรงเบื่อหน่ายในความเป็นเช่นนั้น จึงสละความสุขส่วนโลกีย์ออกไปบวชเป็นพระต่อมาก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า

๓. ในศาสนาอื่นถือว่ามีการดลใจจากพระผู้เป็นเจ้า ผู้สอนจึงได้ธรรมะมาสอนโลก ในพระพุทธศาสนาสอนว่า ความรู้ทั้งหลายเกิดจากการคิดค้นศึกษา จึงมีความรู้ บรรดาความรู้ความเข้าใจทั้งหลายเกิดมาจากศึกษาการค้นคว้าของเราเองทั้งนั้น มนุษย์เราทุกคนจึงควรทำการศึกษาให้มาก ๆ ด้วยตนเอง

๔. ในศาสนาอื่นสอนว่าสุขและทุกข์มาจากการบันดาลของเทวดา หรือพระผู้เป็นเจ้า แต่พระพุทธศาสนาบอกว่าการกระทำของเราเอง จะสร้างอนาคตให้แก่ตัวของเราเอง ไม่มีใครบันดาล ใครทำดีได้ดี ใครทำชั่วได้ชั่ว ใครทำอย่างไรก็ได้ผลเป็นอย่างนั้น หามีใครสอดแทรกเข้าเกี่ยวข้องกับการกระทำของตนไม่ความก่อทุกข์ต่าง ๆ หรือความพ้นทุกข์ เกิดจากการกระทำของตนเองเท่านั้น ไม่มีเทวดาบันดาล

๕. ในศาสนาอื่น มีพิธีการอ้อนวอนขอร้องจากเทพเจ้าหลายอย่างหลายประการ แต่พระพุทธศาสนาไม่มีพิธีอ้อนวอนอย่างไรเลย พุทธศาสนามีแต่เรื่องการศึกษาและปฏิบัติให้ได้ตามที่ตนศึกษามาเท่านั้น พิธีรีตองต่าง ๆ ไม่มีในพุทธศาสนา

๖. รูปเคารพในศาสนาอื่น ๆ เขาถือว่าเป็นตัวแทนของพระเจ้าของเขา เราชาวพุทธถือว่าพระพุทธรูปเป็นภาพเตือนใจให้ระลึกถึงความกรุณา ความบริสุทธิ์และปัญญาของพระพุทธองค์ แล้วนำเอาความดีนั้นมาใส่ตน ก็เรียกว่าตนมีพระขึ้นในใจแล้ว

๗. ชาวพุทธผู้หนักแน่นในพระรัตนตรัย ก็ย่อมถือว่าพระรัตนตรัยประเสริฐกว่าสิ่งใด ๆ ชาวพุทธจึงไม่ทำการไหว้เทวดาผีสางนางไม้พระภูมิ ตลอดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่คนมักนึกไปว่ามีในโลกนี้ ใครไปไหว้สิ่งเหล่านั้นเข้าก็ขาดจากพระรัตนตรัย และไม่ใช่พุทธบริษัท เพราะพุทธบริษัทต้องมั่นในพระรัตนตรัย

๘. ชาวพุทธเชื่อในการกระทำของตนอย่างมั่นคง จึงไม่จำเป็นต้องถือฤกษ์ยาม ดวงดาวดวงเดือนและพิธีไสยศาสตร์ต่าง ๆ อันเป็นเรื่องนอกทางของพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าห้ามไว้

๙. พุทธธรรมเป็นคำสอนที่ทำคนให้ตื่นจากความโง่เขลา ความหลงผิด เราชาวพุทธจึงควรเป็นคนฉลาด ใช้แต่เหตุผล และสติปัญญาตลอดเวลา ไม่ใช่มีแต่ศรัทธาเชื่ออย่างงมงาย

พี่น้องที่รักทั้งหลาย ! ข้าพเจ้าได้พูดมาเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว เห็นว่าพอแก่เวลา ใคร่ขอยุติการแสดงปาฐกถาเสียที วันนี้ฝนไม่ตก เพียงแต่ครึ้มๆ เท่านั้น แต่ธรรมะที่ถูกต้องแท้จริงได้หลั่งลงบนหัวใจของชาวพุทธทั้งหลาย ธรรมะอันสะอาดก็จะล้างความสกปรก คือความเห็นผิดและการกระทำที่ผิด ๆ ของชาวพุทธให้หายไป ขอให้ชาวพุทธจงตื่นจากความเขลาความหลง ขอให้ชาวพุทธที่นับถือพระภูมิทั้งหลาย จงได้หันมานับถือ

พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์โดยประการเดียว ขอให้ชาวพุทธทั้งพระและชาวบ้าน ที่ตั้งตนเป็นหมอดูหมอสะเดาะเคราะห์และหมออะไร ๆ ที่ทำคนให้หลงใหลมัวเมา จงละเลิกอาชีพอย่างนั้นเสีย หันมาชักจูงคนให้เดินในทางที่ถูก ที่ชอบกันเถิด ขอให้ชาวพุทธผู้ชอบสั่นเซียมซีรดน้ำมนต์เสี่ยงทายด้วยวิธีการต่าง ๆ อันมีอยู่ในที่ทั่วไปจงหายไปจากผืนแผ่นดินไทย ขอให้อาจารย์ผู้จัดการทำพิธีเสกพระเครื่องทั้งหลาย จงได้สนใจมาจัดการทำหน้าที่เสกคนกันให้เป็นคนกันอย่างแท้จริง เพื่อให้ประเทศไทยมีคนดีที่มีพระในใจ มิใช่พวกมีพระห้อยคอแต่เมาแอ๋วันยังค่ำ อันเป็นการกระทำที่หลอกตนเอง และหลอกคนอื่น ๆ ตลอดเวลา ขอให้พวกมิจฉาทิฏฐิทั้งหลาย จงกลับกลายเป็นคนที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมกันเถิด

พี่น้องทั้งหลาย นี่เป็นพรของข้าพเจ้ามอบให้แก่ท่านทั้งหลายตามทัศนะแนวทางของพระพุทธศาสนาที่แท้ที่บริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งโสโครกสกปรกใด ๆ เจือปนที่เป็นพิษแก่ชีวิตของท่านแม้แต่น้อยเลย ขอท่านทั้งหลายจงรับเอาพรนี้ไป แล้วใช้พรนี้ทำตนให้เป็นคนดีงาม ขอให้ท่านเดินตามทางของพระพุทธองค์ทุกวันนี้เถิด.

ปาฐกถาธรรม

โดย

พระราชนันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี

วันอาทิตย์ ที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

ญาติโยมพุทธบริษัท ทั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

วันนี้เป็นวันอาทิตย์ตามปกติที่เรามาฟังธรรมกัน การมาศึกษาธรรมะอันเป็นหลักคำสอนในทางศาสนาที่เรานับถืออยู่นั้น เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิตของเราแต่ละคน เพราะว่าการเรียนเป็นกิจเบื้องต้น การปฏิบัติเป็นกิจที่จะต้องทำต่อไป ผลอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้น เป็นเรื่องที่เรารู้ได้ด้วยตัวของเราเอง เพราะฉะนั้นในหลักท่านจึงวางเอาไว้ว่า ปริยัติ หมายถึงการศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติ หมายถึงการทำจริงตามสิ่งที่เราได้เรียนรู้แล้ว ส่วนปฏิเวธนั้นเป็นผลอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัว ใครทำใครรู้ ใครไม่ทำก็รู้ คือรู้ว่า ได้หรือไม่ได้ รู้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ มีอะไรเกิดขึ้นในชีวิตจิตใจ

ของเราเป็นเรื่องที่เราจะรู้ชัดด้วยตัวของเราเอง อันหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแต่งตั้งบัญญัติไว้นั้น เป็นนิยานิกธรรม หมายความว่าเป็นธรรมที่นำผู้ปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน เป็นทางตรงทางลัดที่จะนำเราไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง เป็นหลักที่เราควรจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน มีคนบางคนอาจจะเข้าใจไม่ตรงตามความหมาย คือว่าการปฏิบัติธรรมนั้น เราหวังผลกันในปัจจุบันนี้ ไม่ใช่ผลต่อไปชาติโน้นห่างไกล เรื่องชาติหน้าชาติโน้นนั้น เอาไว้พูดกันในเวลาอื่น แต่ว่าเราควรจะมาพูดกันให้เข้าใจว่า ชาตินี้เราต้องการอะไร สิ่งที่เราต้องการสำคัญที่สุดในชีวิตของเรานั้นคืออะไร เราจะไปถึงจุดนั้นได้โดยวิธีไร อันนี้เป็นเรื่องที่เราควรสนใจศึกษา สนใจที่จะคิดค้น

คนบางคนใช้เวลาให้สูญไปในเรื่องปัญหาที่ไม่เข้าเรื่อง คือไปคิดในเรื่องที่ไม่จำเป็นแก่การพ้นทุกข์ คิดในเรื่องที่ไม่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติ ไปคิดปัญหาที่ตอบแล้วไม่แจ่มแจ้ง พบใครก็ต้องถามกันเรื่อยไป บางคนพบคนนี้แล้วก็ถามปัญหาข้อนั้น พบองค์อื่นก็ถามปัญหาข้อนั้นอีก พบใครพบใครก็ถามทุกที เป็นปัญหาที่ตอบร้อยหนก็ไม่เข้าใจ ไม่รู้แจ้งชัดด้วยปัญญาของตนได้ เพราะเป็นเรื่องที่ยังไม่ถึง เราจะไปรู้ล่วงหน้าได้อย่างไร เช่นปัญหาว่าตายแล้วไปไหน ตายแล้วอะไรไปเกิดอย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่ปัญหาเฉพาะหน้า ที่เราควรจะสงสัยไต่ถามให้เสียเวลา เพราะว่าตอบเท่าไหร่ ๆ ก็ไม่รู้จักจบสักที ต้องถามกันเรื่อยไป ตอบกันเรื่อยไป เป็นเรื่องไม่จบไม่สิ้น พระพุทธเจ้าไม่ให้เราคิดในปัญหานั้นมากเกินไป ให้คิดแต่เพียงวา ปัญหาเฉพาะหน้าอันเราควรศึกษาปฏิบัตินั้นคืออะไร

และเราจะทำอย่างไรจึงจะได้ผลจากปัญหานั้น ๆ จากการปฏิบัตินั้น ๆ อันนั้นแหละเป็นจุดหมายที่สำคัญที่เราต้องการ

ในการปฏิบัติธรรมนั้นเราต้องเรียนรู้ทางมันเสียก่อน เหมือนเราเดินทางถ้าไม่รู้ทางจะเดินได้อย่างไร เริ่มต้นก็ต้องเรียนรู้ทางตามหนังสือตามตำหรับตำรา เพื่อให้เข้าใจในหนทางนั้น ครั้นเมื่อรู้ทางแล้ว หน้าที่เราก็ต้องเดินตามทางนั้น เรื่องการเดินทางนั้นเป็นเรื่องไม่ควรผัดเพี้ยนต่อเวลา ไม่ควรชักช้า แต่เป็นเรื่องควรจะกระทำทันที ในเมื่อเรารู้จักทางเดินของชีวิตของเราแล้ว เพราะการชักช้าผัดเพี้ยนต่อเวลานั้น เป็นเรื่องเสียประโยชน์ทางด้านจิตใจ มันจะทำให้เราไม่ก้าวหน้าไปในทางที่ควรจะก้าวหน้าไป แต่ว่าไปย่ำต๊อกอยู่ที่เดียวตลอดเวลา มีคนไม่ใช่น้อยที่ไม่ค่อยก้าวหน้าในเรื่องอย่างนี้ คือไม่ปฏิบัติตามทางที่ควรปฏิบัติ ไม่เดินไปในทางที่ควรเดินไป ทำไมจึงได้เกิดการชักช้าเสียเวลาเช่นนั้นก็เนื่องจากว่าบุคคลนั้นยังไม่มีความเชื่ออย่างเพียงพอ ไม่มีความเชื่อเพียงพอแล้วจะเดินไปได้อย่างไร เพราะคนเราเมื่อจะทำอะไรก็ต้องมีความเชื่อมั่นในเรื่องนั้นว่าทำแล้วจะเกิดผลอะไรขึ้นมา ถ้าเรายังไม่มีความเชื่อมั่นในเรื่องนั้น เราก็ไม่เดิน เพียงแต่ไปยืนดูอยู่เท่านั้นเอง เหมือนคนไปยืนดูอยู่ที่ประตูบ้าน แต่ไม่เข้าไปในบ้าน เราจะรู้ได้อย่างไรว่าในบ้านนั้นมีอะไรบ้าง ไปยืนลังเลอยู่ตรงประตูนั้นมันไม่ได้ประโยชน์ทางที่ถูกนั้นควรจะผลักประตูเดินเข้าไปเลย ฉันใด ในเรื่องการปฏิบัติธรรมะนี้ก็เหมือนกัน เราไม่ควรชักช้าให้เสียเวลา แต่เราควรจะลงมือเดินทันที เมื่อรู้จักทางแล้วโดยไม่ชักช้า แล้วการเดินทางนั้นต้องรุดหน้า

เรื่อยไปสู่จุดหมายปลายทาง ไม่ไปเที่ยวแวะหยุดเสียข้างทาง เพราะฉะนั้นในเบื้องต้นก็ต้องมีความเชื่อให้มั่นในทางที่เราจะเดิน คือปลูกฝังศรัทธาความเชื่อให้เกิดขึ้นในใจว่า ทางนี้แหละเป็นทางที่จะนำเราไปให้พ้นทุกข์พ้นร้อน ทางนี้แหละที่จะทำให้เกิดความสงบเย็นขึ้นในชีวิตของเราอย่างแท้จริง แล้วเราก็ลงมือเดิน

ในการเดินก็เหมือนกันต้องเดินด้วยความเพียรมั่น ไม่ท้อแท้อ่อนแอ ไม่กลัวต่ออุปสรรคข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในระหว่างทาง เรื่องของอุปสรรคนั้นดูเหมือนว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชีวิตของคนเราทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าเราจะทำอะไร จะเป็นงานฝ่ายกายก็ตาม งานฝ่ายจิตก็ตาม ย่อมมีอุปสรรคมีข้อขัดข้องทั้งนั้น อะไรในโลกที่ไม่มีอุปสรรคนั้นเห็นจะไม่มี เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่กลัวต่ออุปสรรค เราจะไม่ให้อุปสรรคนั้นมาขวางทางเราเสียเป็นอันขาด แต่ว่าเราจะใช้ความเพียรความบากบั่นเป็นเครื่องฟันฝ่าอุปสรรคนั้นไป อันนักเดินทางที่มีใจมั่นคงเชื่อมั่นนั้นเขาไม่กลัวต่ออุปสรรคเลย แต่เขาจะท้าทายเรียกร้องให้อุปสรรคนั้นเข้ามาเถิด จะฟันฝ่าให้มันพ้นไปตามความตั้งใจ อุปสรรคเหล่านั้นก็กลายเป็นของเล็กไปไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญอะไรสำหรับผู้ตั้งใจจะเดินทางด้วยความเพียรอย่างแท้จริง เมื่อเรามีความเพียรอย่างแท้จริงเราก็ก้าวไปตามเส้นทางนั้น ผู้ใดมีความเพียรมั่น ผู้นั้นจะไปถึงจุดหมายปลายทางได้สมความปรารถนา

นอกจากนั้นแล้วก็ต้องมีความอดทนสักหน่อยในการปฏิบัติ เรื่องความอดทนนี่เป็นเรื่องสำคัญมาก การดำรงชีวิตอยู่ในโลก เราต้องใช้ความอดทนทุกเวลานาที เมื่อใดความอ่อนแอเกิดขึ้นในใจ เราก็จะกลายเป็นคน

เฉื่อยชาชักช้าล้าหลังไปทันทีเหมือนกัน แต่ถ้าเรามีความอดทนอยู่ในใจของเรา สิ่งอะไรที่เกิดขึ้นเป็นขวากหนามกั้นทางเดินของเรา เราก็จะฟันผ่าไปได้ด้วยน้ำอดน้ำทน การมีชีวิตอยู่ในโลกต้องอดต้องทนต่อสู้กับสิ่งนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา คล้าย ๆ กับคนเดินทางขึ้นภูเขาสูง ต้องอดทนก้าวเดินเรื่อยไปจนกว่าจะถึงยอดภูเขานั้น ถ้ายังไม่ถึงยอดภูเขานั้น แม้เหน็ดเหนื่อยก็ต้องอดทน ทางมันลื่นก็ต้องอดทน ปีนป่ายลำบากก็ต้องอดทน เมื่อมีน้ำอดน้ำทนเพียงพอ เราก็ก้าวหน้าไปได้ ไม่ว่าเป็นงานประเภทใดต้องใช้ความอดทนเป็นเครื่องมือประกอบทั้งนั้น ทิ้งความอดทนเมื่อใดก็หมดเครื่องมือเมื่อนั้นและเราก็จะไม่ก้าวหน้า

ในบารมีธรรมของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าบารมีสิบประการ จึงมีความอดทนเข้าไปรวมอยู่ด้วย เรียกว่า ขันติบารมี เป็นธรรมที่จะให้ไปถึงฝั่ง เป็นธรรมที่เป็นเรือแพให้คนข้ามความทุกข์ยากเดือดร้อนไปสู่ฝั่งแห่งความสุขความสงบของชีวิตได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราจะทำอะไร เช่นรักษาศีลก็ต้องมีความอดทนแล้ว ไม่ต้องศีลมากอะไรเพียงศีลห้า ก็ต้องมีความอดทนในการรักษา ยุงมันชุมมันก็ต้องมากัดเราบ้าง ถ้ายุงมันกัดเราไม่อดทนก็ตียุงตายด้วยความตั้งใจ ไม่ใช่ตีด้วยความไม่ตั้งใจ ถ้าเพียงแต่เรารู้สึกเจ็บที่ผิวหนังเอามือลูบไปถูกยุงตาย อย่างนี้ไม่เจตนา ไม่ตั้งใจฆ่ามัน ความโกรธไม่ได้เกิดขึ้นในใจ ความเกลียดยุงก็ไม่ได้เกิดขึ้นในใจเรียกว่าบาปไม่เกิดขึ้น เพราะบาปเกิดขึ้นก็ด้วยความตั้งใจที่จะทำ ทีนี้เราเห็นยุงกัดอยู่ที่แขนของเรา เรายกแขนขึ้นมาดูช้า ๆ แล้วก็เอาฝ่ามือตบแป๊ะลงไปด้วยความตั้งใจ ยุงมันก็ตาย ทีนี้เมื่อยุงตายเราก็ขาดทุนคือศีลมันขาด

ไป การรักษาศีลนั้นก็ไม่สมบูรณ์ไม่เรียบร้อย เพราะขาดน้ำอดน้ำทน แต่ถ้าเราอดทนเราก็บอกว่าเออเอ็งกัดไปเถอะ เลือดของข้ามีถมไป ข้าไปเสียสละให้สภากาชาดมากกว่านี้ เราก็ให้มันกินตามชอบใจ แล้วมันอิ่มมันก็ไปของมันเอง อย่างนี้เรียกว่าเราอดได้ทนได้ศีลของเราก็คงอยู่ ในศีลข้ออื่น ๆ ก็เหมือนกัน ถ้าอ่อนแอแล้วรักษาศีลไม่ได้ อดทนได้ก็รักษาศีลได้ เช่นคนเคยดื่มของเมามารักษาศีลห้า ข้อศีลห้าเขาห้ามไม่ให้ดื่มกินของมึนเมา รับศีลเสร็จแล้วพอถึงเวลามันชักจะอยากขึ้นมาทนไม่ได้ เลยต้องออกไปซื้อกินเสียกึ่งหนึ่ง ศีลนั้นมันก็ขาดไปเท่านั้นเอง ศีลขาดเพียงเท่านั้นยังนับว่าไม่พอกับความเสียหายหรอก แต่ว่าความเสียหายจะเกิดขึ้นแก่จิตใจของเรามากกว่านั้นไปอีก คือกลายเป็นคนใจอ่อนใจง่าย มีปกติตามใจตัวเอง แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ยังเอาชนะไม่ได้ เพราะขาดความอดทน แล้วเราจะไปชนะเรื่องขนาดใหญ่โตได้อย่างไร

คนเราจะก้าวไปสู่ความดับทุกข์ได้ ต้องเพิ่มความอดทนขึ้นทุกเวลานาที ถ้าลดความอดทนไปจากใจเมื่อใด ความอ่อนแอก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น สิ่งที่เรารักษานั้นมันจะอยู่กับเราได้อย่างไร อันนี้เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายๆ อารมณ์บางอย่างทำให้เราเกิดความรู้สึกไม่ดีขึ้นในใจ เช่นเกิดความเกลียดขึ้นในใจ เกิดความโกรธขึ้นในใจ เกิดความริษยาอาฆาตขึ้นในใจ อารมณ์เหล่านี้มันเกิดจากไม่อดไม่ทนทั้งนั้น เช่น คนมักโกรธแสดงว่าใจอ่อนแอที่สุด ความอดทนน้อยเหลือเกินในจิตใจของบุคคลนั้น จึงได้แสดงอาการโกรธออกไปบ่อย ๆ ความโกรธเกิดขึ้นเพราะอารมณ์มากระทบนิดหน่อยก็ยั้งไว้ไม่ค่อยได้ วู่วามใจร้อนใจเร็ว มีอะไรกระทบกระทั่ง

ก็วู่วามขึ้นมาทันที จิตใจไม่มีความสงบอยู่ไม่เป็นสุข หน้าตาก็ไม่สวยงามเรียบร้อย ความคิดความอ่านก็เร่าร้อนตลอดเวลา พูดจาก็ไม่สุภาพ เดินเหินก็ตึงตัง อันนี้แสดงว่าความอดทนเราไม่พอ จึงได้เกิดอารมณ์เช่นนั้นขึ้นในใจ ผู้ที่มีน้ำอดน้ำทนนั้นย่อมมีความหนักแน่น ใครเขาพูดเขาด่าว่าเราคำสองคำเราก็เฉย ๆ เราทำหูทวนลมเสีย เหมือนกับไม่ได้ยินคำพูดเช่นนั้น ถ้าสมมติว่าเสียงนั้นมันมาเข้าหู เราก็มีสติคอยควบคุมไว้ ให้เพียงว่าเสียงนั้นเกิดขึ้นดับไป ไม่ให้เกิดเวทนาคือความทุกข์หรือความสุขเพราะเสียงนั้น เสียงที่เขาติเตียนด่าว่ามันเกิดทุกขเวทนา ทำให้จิตใจไม่สบาย มีอารมณ์ร้ายเกิดขึ้น เราก็ต้องคิดไปในแง่ให้เกิดความอดทน คือคิดว่าปกติมนุษย์มันเป็นอย่างนั้น ชอบพูดชอบว่า ชอบด่าคนนั้นคนนี้ตามประสาของเขา การพูดการว่าของเขานั้นมันเป็นเรื่องของเขา เราจะไปห้ามปากใคร ๆ ก็ไม่ได้ แต่ว่าเราห้ามใจเราได้ เรามีสิทธิที่จะห้ามใจเรา แต่ว่าเราไม่มีสิทธิที่จะไปห้ามใจเขา เราไม่สามารถที่จะไปบังคับคนอื่นได้ แต่เรามีความสามารถที่จะบังคับตัวเองได้ เราก็ควรจะหัดบังคับตัวเอง สมมติว่าเขาว่าเราในรูปใดก็ตาม เช่นเขาว่าเราว่าเป็นคนชั่ว เราก็ไม่ควรจะไปโกรธไปเคืองเขา แต่เราควรจะนึกว่าเราชั่วอย่างเขาว่าหรือเปล่า ถ้าสมมติว่าเรามองเห็นว่าเราเป็นคนชั่ว เราจะไปโกรธเขาทำไม เพราะเขาพูดถูกต้องตามความเป็นจริง หน้าที่ของเราก็คือจัดการกับตัวเรา ไม่ให้ความชั่วนั้นมาสิงสู่อยู่ในใจของเราต่อไป จึงจะไม่มีเรื่องอะไรเกิดขึ้น แต่ว่าคนเราไม่มีความอดทนที่จะบังคับตัวเอง พอมีเรื่องอะไรเกิดกระทบขึ้นมาก็ปึงปั่งออกไปทันที มันพูดใส่ร้ายกู มันว่ากูอย่างนั้นอย่างนี้ เอาความโกรธให้ลุกลามขึ้นในใจ

บังคับตัวเองไว้ไม่ได้ สิ่งที่สงบหายไป มีแต่ความเร่าร้อนวุ่นวายเกิดขึ้นในใจ เพราะขาดความอดทนตัวเดียว ผู้ที่ทำงานใหญ่ ๆ โต ๆ มีคนทั้งหลายเกี่ยวข้องมาก ย่อมต้องฝึกความอดทนเป็นพิเศษโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ทำงานด้านการบ้านการเมือง เช่น เป็นนายกเป็นรัฐมนตรีเป็นอะไรอย่างนี้ อาตมาสังเกตดูแล้วต้องมีความอดทนเป็นพิเศษ เพราะว่าจะต้องถูกวิพากย์วิจารณ์ตลอดเวลา เป็นผู้ว่าการพระนครก็ต้องถูกวิพากย์วิจารณ์อยู่ตลอดเวลา ตำแหน่งใดที่อยู่ในฐานะอันจะมีคนวิพากย์วิจารณ์ได้ เขาก็ต้องวิพากย์วิจารณ์ตามเรื่องของเขา หนังสือพิมพ์ก็ต้องเขียนตามเรื่องของหนังสือพิมพ์ ถ้าเราไปเอาสิ่งนั้นมาเป็นอารมณ์แรงเกินไป ไม่ต้องทำงานนั่งโกรธกันวันยังค่ำ นั่งขุ่นมัวอยู่ในใจวันยังค่ำ ไม่ได้ทำอะไร จึงต้องมองสิ่งนั้นว่ามันเป็นธรรมดาของโลกที่จะต้องพูดกันอย่างนั้น ว่ากันอย่างนั้นเราจะไปห้ามไปกันเขาอย่างไรไหว แต่เราควรจะหักห้ามใจของเราดีกว่าไม่ให้หวั่นไหวโยกโคลงต่อสิ่งนั้น มนุษย์เรานี้มันมีโลกธรรมเกิดขึ้นตลอดเวลา บางคราวก็ได้ลาภบางคราวก็เสื่อมไป บางคราวก็มียศบางคราวก็เสื่อมยศ บางคราวก็มีคนมาชมต่อหน้า บางคราวเขาก็ด่าว่าลับหลัง บางคราวก็มีความสุขสบาย แต่บางครั้งก็วุ่นวายเดือดร้อน อันนี้ท่านเรียกว่าธรรมดาของโลก คนเราอยู่ในโลกก็ต้องพบสิ่งเหล่านี้ มีลาภเสื่อมลาภ มียศเสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขทุกข์ สลับสับเปลี่ยนกันไปตลอดเวลา เราจะได้แต่ความสรรเสริญก็ไม่ได้ เมื่อมีการสรรเสริญก็ต้องมีนินทา เพราะคนเราเมื่อชอบมันก็ต้องมีชังบ้าง ใครจะชอบอยู่ตลอดไปไม่มีหรอก แต่ว่าแกล้งพูดไปอย่างนั้นแหละ

สามีภรรยาอยู่ด้วยกันไม่ได้ชอบอยู่ตลอดเวลาหรอก บางคราวก็เกลียดชังน้ำหน้าเหมือนกัน แต่ถ้าไปถามว่าพี่รักน้องไหม ก็ต้องพูดว่ารักทั้ง ๆ ที่ในใจไม่อยากจะรักอะไรก็มี แต่ว่าก็ต้องพูดไปอย่างนั้นแหละ ตามเรื่องธรรมดา อันนี้มันเป็นเรื่องที่เรียกว่าธรรมดาโลก ความรักความชัง ความหลง ความประมาทมัวเมา ได้เสีย สุขทุกข์ เสื่อมเจริญ เป็นเรื่องธรรมดา คนเราในสมัยหนึ่งอยู่ในตำแหน่งหน้าที่สูง มีคนเข้าไปนอบน้อมกราบไหว้ ให้เกียรติยกย่อง แต่ว่าพอหมดตำแหน่งนั้นมีแต่คนด่า ติว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ความดีความงามที่ทำไว้เท่าใดไม่มีเหลือ คนมองไม่เห็นความจริงตัวผู้ทำยังเห็นอยู่ เรารู้ว่าเราดีอะไรบ้างทำอะไรไว้บ้าง แต่ว่าคนอื่นเขามองไม่เห็นความดีก็ได้ ที่มองไม่เห็นนั้นก็เพราะว่า ความเกลียดมันรุนแรงกว่าความรัก ความชังมันรุนแรงกว่าความชอบใจ เลยก็มองไม่เห็นอะไร สมมติว่าในสมัยหนึ่งคนเขาชอบเราชมเรา ต่อมาเขาชังเราเขาว่าเรา เราก็อย่าไปโกรธไปเคืองเขา แต่เรานึกยิ้มอยู่ในใจว่านี่แหละธรรมดามันเป็นอย่างนี้ ก็ดีเหมือนกันจะได้รู้จักความจริงของคนเสียบ้าง เวลาเป็นใหญ่นี่ไม่ค่อยรู้จักตัวจริงเขาหรอก เขาแต่งหน้าแต่งตาเข้ามาป้อยอเราทั้งนั้น พอเราถูกถอดยศลดตำแหน่งก็ได้รู้ความจริงว่าหน้าตาดั้งเดิมของคนนั้น ๆ มันเป็นอย่างไร ถ้าหากว่าเขาเป็นอย่างไรเราก็ได้รู้

คนเราจะรู้จักเพื่อนมิตรสหายแท้จริงได้ก็เมื่อยามยากยามทุกข์เท่านั้น ถ้ายามสบายยังไม่แน่ ยามเป็นใหญ่เป็นโตมีอำนาจวาสนาก็ยังไม่แน่ เพราะคนที่เข้ามาหานั้นอาจจะมีจุดหมายให้เราทำอะไรให้เขาก็ได้ เขาก็ต้องมาหาในรูปประจบป้อยอ เพื่อให้เราตายใจ แล้วเขาก็ใช้เราตาม

ความปรารถนา แต่ถ้าเราไม่มีอำนาจวาสนาอะไรแล้ว ใครที่มาหาเรา ก็เรียกว่าเป็นมิตรแท้ของเรา เขามีความซื่อสัตย์ต่อเรา เป็นคนที่ควรแก่การคบหาสมาคม โลกมันเป็นอย่างนี้ เราจึงควรจะรู้ธรรมดาของโลกไว้ว่าสภาพของชีวิตของมนุษย์มันเป็นอย่างไร อย่าไปฝืนอะไร ๆ ที่เรียกว่ากฎธรรมดา แต่ให้รู้ว่าธรรมดามันเป็นอย่างนั้น เมื่อชอบเขาก็ชม เมื่อชังเขาก็ต้องติ มันเป็นเรื่องธรรมดา เราอย่าทำใจให้หวั่นไหวกับอารมณ์นั้น ๆ แต่เราจะคอยคุมจิตใจของเราไว้ ไม่ให้ขึ้นไม่ให้ลง ให้อยู่ในสภาพที่เรียกว่าเฉย ๆ พอดี ๆ จิตใจก็สบาย สิ่งเหล่านี้ก็จะเกิดได้ด้วยน้ำอดน้ำทนของเรา ความทนได้ในเรื่องอย่างนี้ทำให้ใจสงบ ไม่วุ่นวายไม่เดือดร้อนนี้ประการหนึ่ง เรียกว่าเป็นความอดทนที่จะช่วยให้ชีวิตก้าวหน้าไปด้วยดี

อีกประการหนึ่งในชีวิตของคนเรานี้ มีเรื่องที่น่าคิดอยู่บางเรื่อง อันอาจจะเกิดแก่ญาติโยมเมื่อใดก็ได้ เพราะว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน การปฏิบัติการงานของเราอาจจะเกิดการผิดพลาดขึ้นเมื่อใดก็ได้ เรารับประกันไม่ได้ ว่าสิ่งที่เรามีเราได้เราเป็นอยู่นี้มันจะอยู่กับเราตลอดไป ในหลักธรรมะพระพุทธเจ้าท่านก็วางหลักนี้ไว้เหมือนกัน คือสอนให้เรารู้ว่าสัตว์โลกไม่มีผู้ป้องกัน พูดอีกแง่หนึ่งว่าสัตว์โลกไม่มีหลักประกัน เรื่องที่เขาว่าประกันนั่นประกันนี่ก็ประกันจะเอาเงินกันเท่านั้นเอง แต่ว่าหลักประกันอันแท้จริงของชีวิตของการงานนั้นไม่มี มันอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อใดก็ได้ เช่นเราเป็นนักธุรกิจประกอบการงานค้าขาย ก็รับรองไม่ได้ว่ากิจการจะมั่นคงอย่างนี้ตลอดไป เพราะมนุษย์เราไม่เป็นสัพพัญญู ยังไม่รู้อนาคตไปทุกสิ่งทุกอย่าง เราได้แต่เพียงการคาดคะเนนึกเอาวางแผน

เอา ว่าจะมีกำไรเท่านั้นมีกำไรเท่านี้ เพียงแต่ความหวังเท่านั้นเอง คิดไว้ในใจว่าได้เท่านั้นเท่านี้ ก็ลงทุนลงรอนไป ทุนไม่มีก็ไปกู้จากธนาคารมาเพื่อเอามาลงทุนหวังให้กิจการงานก้าวหน้าต่อไป เมื่อได้ลงทุนทำลงไปแล้ว ผลที่สุดไม่สำเร็จตามที่ต้องการ เหตุการณ์มันเปลี่ยนแปลงไป เช่นว่าเหตุการณ์ของสังคมเหตุการณ์ของบ้านเมือง การบ้านการเมืองอะไร ๆ ต่าง ๆ มันเปลี่ยนแปลงไป เข้าจังหวะกับที่เราไปลงทุนประกอบกิจการงานนั้น เศรษฐกิจเกิดปั่นป่วน การเงินการทองไม่ดี สิ่งที่เราลงทุนไปแล้วกลับขาดทุนยุบยับ ไม่ใช่ขาดทุนแต่เพียงลงทุนใหม่ ทุนเก่าที่มีก็จะหายหดไปเสียด้วย ทีนี้จะทำอย่างไร สถานะมันวุ่นวายแล้ว จิตใจก็จะปั่นป่วน ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองใจ เพราะว่าเราเคยมีเคยได้ เคยมีหน้ามีตาในสังคม เพื่อนฝูงมิตรสหายก็ยกย่องว่าเราเป็นคนหัวดีการค้าเก่ง แต่ว่าเวลานี้มันตกต่ำแล้ว อันนี้จะเกิดโรคนอนไม่หลับขึ้นทันที เพราะประสาทถูกรบกวนจากปัญหาร้อยแปด แล้วจะเกิดอะไรต่อไป การติดต่อกับคนที่เคยติดต่อก็ชักหวาดกลัว โดยเฉพาะคนที่เป็นเจ้าหนี้ ถ้าหากว่าเขายกหูโทรศัพท์มาทีไร พอได้ยินเสียงแล้วขนลุกขนชัน เกิดอาการหวาดกลัวขึ้นในใจ แล้วก็มีปัญหาว่าจะตอบเขาอย่างไร จะพูดกับเขาในรูปใดดีจึงจะเอาตัวรอดไปได้สักวันหนึ่ง ๆ อันนี้เป็นปัญหา ทำให้เกิดความทุรนทุราย ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในใจ เพราะเราไม่ได้คิดไว้ล่วงหน้าว่าเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นในวิถีการงานของเรา แต่ว่าสิ่งที่เราไม่คิดนั่นแหละมันอาจจะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ เพราะสภาพของสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะได้คิดไว้บ่อย ๆ ว่ามัน

ไม่เที่ยง มันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ถ้าเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นเราจะทำอย่างไร ถ้าเราเป็นนักธรรมะ เราก็จะต้องคิดเอาธรรมะมาเป็นเครื่องปลอบใจ คือนึกถึงธรรมดาธรรมดา ธรรมดาคนเราเวลาเกิดมามีอะไรมาบ้าง ลองตั้งปัญหาถามตัวเองมันมีอะไรมาบ้าง ก็มีแต่ร่างกายอาการสามสิบสองที่คุณพ่อคุณแม่ให้มา ท่านให้สิ่งนี้แก่เรา ให้สมองให้ปัญญาเราเติบโตขึ้นด้วยสิ่งนี้

ส่วนอะไรอื่นนั้นมาทีหลังทั้งนั้น ความรู้ความสามารถเป็นทรัพย์ติดตัว ที่เราหาได้มาแต่ตัวน้อย ๆ สิ่งนี้ไม่ล่มไม่จมไม่สูญไม่หาย ไม่มีใครจะมายึดของเราได้ วัตถุภายนอกล้มได้หายได้ถูกยึดไปได้ แต่ว่าสติปัญญาความรู้ความสามารถของเรานั้น ใครจะมาฟ้องล้มละลายไม่ได้ ใครจะมายึดของเราไปไม่ได้ เว้นไว้แต่ว่าเราจะล้มตัวเองด้วยการไม่รู้จักใช้สมรรถภาพที่เรามีอยู่ให้มันเป็นประโยชน์เท่านั้นเอง เราจึงล้มละลายทางจิตใจ การล้มละลายในทางวัตถุนั้นไม่เดือดร้อนถ้าจิตใจเราไม่ล้มละลาย เมื่อใดจิตใจเราล้มละลาย เมื่อนั้นแหละเรามีความทุกข์ความเดือดร้อนมาก เพื่อป้องกันไม่ให้จิตใจของเราต้องล้มละลายไป เราก็ต้องปลงไปในแง่ธรรมะ คือต้องคิดย้อนหลังว่าเราแต่เดิมแท้ไม่มีอะไร เราเป็นคนตัวเปล่าออกมาจากท้องแม่เราไม่มีทรัพย์อะไร เราเติบโตขึ้นก็ยังไม่มีอะไร เมื่อจบการศึกษาพอจะช่วยตัวเองได้ เราก็ไปทำงานตามหน้าที่ งานมันก้าวไปดีเราก็มีกำไร กิจการมั่นคงเข้มแข็ง แต่ว่าต่อมาเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปการงานเริ่มทรุดเริ่มตกต่ำ ค้าขายไม่ค่อยจะดี ขาดทุนบ่อย ๆ ผลที่สุดก็อยู่ในสภาพอย่างนี้ เราก็มานึกได้ว่า อันนี้มันเป็นเรื่องธรรมดา มนุษย์

ในโลกนี้ไม่ใช่มีแต่เราคนเดียวที่ประสบปัญหาอย่างนี้ แต่ว่ามีจำนวนไม่ใช่น้อย ในเมืองไทยก็แยอะในต่างประเทศก็มาก ที่ไหน ๆ ก็มี บางบริษัทมีชื่อเสียงใหญ่โตมโหฬาร ตั้งมาเป็นเวลาตั้งร้อยปีก็ยังล้มละลายได้ ต้องเลิกกิจการ ของเราตั้งมายังไม่เท่าไหร่ มันล้มลงไปก็เป็นเรื่องธรรมดา เดิมแท้เราก็ไม่มี เวลานี้เรากลับไปสู่ภาวะเดิมของเรา คือความไม่มี แต่นั่นแหละคนเราเวลามีก็มักจะลืมไป กินอยู่สนุกสนานลืมเนื้อลืมตัว จิตใจไปติดอยู่กับความมีมากเกินไป ไม่ได้คิดถึงความไม่มีไว้บ้าง เวลาสุขก็ไปติดอยู่ในความสุขมากเกินไป ไม่ได้คิดว่าถ้าไม่มีความสุขนี่มันจะเป็นอย่างไร ไม่มีเงินไม่มีทองใช้อย่างสมบูรณ์มันจะเป็นอย่างไร เราไม่ได้ตั้งแง่สมมติขึ้นในใจเสียบ้าง เพื่อปรับใจของเราให้เข้ากับฐานที่เราตั้งไว้นั้น เมื่อเราไม่เคยสมมติสิ่งต่าง ๆ ขึ้นในใจในรูปอย่างนี้ เราก็มีความทุกข์ตรมตรอมใจเมื่อเกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้น ทางแก้ก็ต้องนึกไปถึงกฎเดิมดังที่กล่าวแล้ว คือนึกว่าเดิมเราไม่มี แล้วที่เรามีก็ด้วยการประกอบกิจหน้าที่การงานใช้ความรู้ความสามารถของเรา

พระพุทธเจ้าท่านบอกไว้แล้วว่า อะไร ๆ เราบังคับไม่ได้ ชีวิตของสัตว์โลก กิจกรรมของชาวโลกไม่มีหลักประกันอันแน่นอน มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปในรูปอย่างอื่นบ้าง ดังที่เราได้ประสบกับปัญหาอยู่ในขณะนี้ ถ้าเรามีความทุกข์ความเดือดร้อน คิดถึงอดีตมากเกินไปปัจจุบันก็เสียหาย อนาคตก็ยิ่งเสียหายใหญ่ขึ้นไปอีกทุกเวลานาที เราจะมัวไปคิดถึงปัญหานั้นอยู่ทำไม สิ่งใดที่มันผ่านพ้นไปแล้วก็ให้มันผ่านพ้นไปเถอะ แล้วก็แล้วไป พูดภาษาไทยเตือนตัวเองง่าย ๆ ว่า มันแล้วก็แล้วกันไป เรามาตั้งต้นใหม่

กันต่อไป ก็เหมือนกับว่าเราเกิดใหม่ ชีวิตของเราเกิดใหม่ในเวลานี้ ชีวิตเก่านั้นพ้นไปแล้วช่างหัวมันเถอะ เรามาตั้งต้นใหม่กันต่อไป เรามีปัญญา เรามีความสามารถอยู่ สิ่งนี้ไม่มีใครยึดของเราไป ไม่มีใครจะมาทำให้เราล้มละลายจากสิ่งเหล่านี้ ก็เมื่อเรามีสิ่งนี้อยู่เราจะกลัวอะไร เราก็เริ่มต้นทำอะไรใหม่ต่อไปอีก ก็พอจะมีกินมีใช้ต่อไป อย่าไปหวั่นไหวต่อคำพูดของคนอื่น คำเขาชมก็อย่าไปดีใจ คำเขาติก็อย่าไปเสียใจ แต่ควรจะพิจารณาตัวเองว่า เราจะจัดตัวเราอย่างไรในขณะนี้ ถ้าเราคิดไปในรูปอย่างนี้ก็ไม่มีปัญหา ไม่มีเรื่องวุ่นวายเดือดร้อน เพราะทรัพย์สมบัติที่หายไปเพราะสิ่งเหล่านั้นมันไม่ใช่ของเดิมเราเลย เรายืมมาใช้ชั่วครั้งชั่วคราว ใช้ไม่ถูกเรื่องมันก็หายไปบ้างเป็นธรรมดา นึกอย่างนี้จิตใจก็พอคลายจากความทุกข์ความเดือดร้อน ที่จะเกิดขึ้นเพราะปัญหาอย่างนี้ แล้วก็ใช้ความอดทนเข้าเป็นเครื่องประกอบปลอบโยนจิตใจ เราจะพ้นปัญหานั้นไปได้โดยปลอดภัย นี่ประการหนึ่ง เป็นเรื่องซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในชีวิตของเราได้

ปัญหาอีกบางอย่างในครอบครัว คนเราอาจประสบปัญหาในครอบ-ครัว มีมากเสียด้วยในสังคมของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน เพราะอะไรจึงเกิดปัญหาอย่างนี้มาก ก็เพราะว่าคนเราไม่ประพฤติธรรม ไม่รู้จักหน้าที่ ไม่รู้ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไร เราอยู่เพื่ออะไร สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะเข้าถึงคืออะไร เราไม่สนใจ เราอยู่เพื่อความสนุกสนาน อยู่เพื่อความเพลิดเพลินทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น สิ่งใดจำเจเราก็เบื่อ เบื่อแล้วเราก็คิดไปหาใหม่ เหมือนคนเข้าป่าชมต้นไม้งาม ต้นนี้ก็งามต้นโน้นก็งาม เที่ยวเดินอยู่อย่างนั้นแหละตลอดเวลา ผลที่สุดไม่ได้

อะไรในป่านั้น ไม้สักต้นก็ยังตัดไม่ได้ ใบไม้สักใบก็ยังไม่ได้เก็บ ดอกไม้สักดอกก็ยังไม่ได้ถือเอา เดินเสียเวลาไปเสียเปล่า ๆ ไม่ได้ประโยชน์อะไร ในชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันนี้ก็อย่างนั้น ความเพลิดเพลินกับสิ่งยั่วยวนชวนใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนาพึงอกพึงใจ ไหลไปตามอำนาจอารมณ์นั้น ๆ เพลินเรื่อยไป ลืมนึกถึงตัว ลืมนึกถึงครอบครัว ลืมนึกถึงหน้าที่ เช่นบางคนก็มีครอบครัวเป็นหลักแล้ว มีลูกมีเต้า ลูกเต้าเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็มี หมายความว่าเป็นเด็กวัยรุ่น แต่ว่าผู้ที่เป็นหัวหน้าในครอบครัวนั้น ยังไม่เรียบร้อย ยังชอบสนุกชอบเที่ยวชอบเล่น ชอบหาความเพลิดเพลินส่วนตัว เห็นแก่ตัวจัด ไม่อดทนในการที่จะบังคับตัวเองให้ประพฤติธรรม ไม่ได้คำนึงถึงจิตใจของคนที่เราอยู่ด้วยคือแม่บ้าน ว่าเขามีจิตใจอย่างไร เขามีอารมณ์อย่างไร เราไม่คิดถึงเราเอาแต่ไปเที่ยวไปเล่นไปหาความเพลิดเพลินตามชอบใจ ทิ้งความระทมทุกข์ไว้ในครอบครัวมากมาย ก็เกิดเป็นปัญหามีความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ คนที่เป็นทุกข์หนักก็คือแม่บ้าน ไม่ใช่เป็นทุกข์เพราะสามีไม่กลับมา แต่ว่าเป็นทุกข์ถึงอนาคตของลูกต่อไป ลูกเติบโตขึ้นในท่ามกลางของความไม่เรียบร้อยในครอบครัว เด็กที่เป็นอันธพาลเกะกะรกบ้านรกเมืองนั้น มาจากครอบครัวที่ไม่ประพฤติธรรม จากพ่อแม่ที่ไม่ประพฤติธรรม พ่อไม่ประพฤติธรรมบ้างแม่ไม่ประพฤติธรรมบ้าง หรือไม่ประพฤติธรรมกันทั้งสองฝ่าย ทิ้งพระไปเสียเลย สมัครไปเป็นลูกศิษย์ผีกันเสียทั้งคู่ เลยอยู่กันไม่เรียบร้อย ความสงบสุขในครอบครัวไม่มี เลยเกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ปัญหานี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในสังคมปัจจุบัน แม่บ้าน

มีความทุกข์ พ่อบ้านไม่ค่อยทุกข์เท่าใด ไม่ค่อยมาหาพระบ่นให้ฟังเลย ว่าแหมแม่บ้านผมมันเต็มที่ อย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ค่อยมี มีแต่แม่บ้านทั้งนั้นมาบ่นให้ฟัง ว่าให้ช่วยแก้ปัญหาว่าจะทำอย่างไร จะได้มีใจสบายขึ้นมาเสียบ้างไม่วุ่นวายเดือดร้อนมากเกินไป มีอยู่ไม่ใช่น้อยปัญหาอย่างนี้

ทีนี้ถ้าเกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นเราจะทำอย่างไร เราก็ต้องใช้หลักธรรมะแก้ไขกันไปตามเพลง คือในเบื้องต้นนั้นก็ต้องทำเฉย ๆ อย่าร้อนอกร้อนใจในการที่เขาเถลไถลไม่กลับบ้านกลับช่องอย่าแสดงอาการโกรธอดทนให้มาก กลับมาเมื่อไหร่ก็ต้อนรับดี เอาใจใส่ในเรื่องการเป็นการอยู่ทุกอย่างไม่โกรธไม่เคือง ทำไม่รู้ไม่ชี้ เพื่อจะทดลองน้ำใจของพ่อยอดชายนายสามี ว่าจะมีความเป็นมนุษย์อยู่ในใจสักขนาดไหน ถ้าหากว่าเขามีความเป็นมนุษย์อยู่ในใจบ้างก็พอจะสำนึกตัวได้ นึกได้ว่าเรานี่มันไม่เข้าเรื่องของดีมีอยู่ในบ้านไม่รู้จักใช้ กลับไปหาของที่ไม่ดีมาใช้ ถ้าเขามีความเป็นมนุษย์อยู่ในหัวใจบ้างสักสามห้อง ก็ค่อยยังชั่วพอนึกได้ เราชนะด้วยความดีด้วยความเย็นของเรา แต่ว่าบางคนอาจจะไม่ไหว แม้ว่าทำอย่างนั้นแล้วก็ยังไม่หยุดยั้งชั่งใจ ยังเถลไถลออกไปนอกบ้านอยู่ตลอดเวลา เราก็ทนไม่ไหวแล้วแม่บ้านบอกว่าเหลือทนแล้ว ได้ทำตามอุบายที่สั่งทุกประการแล้วทนไม่ไหว ทีนี้จะว่ากันอย่างไร ก็ต้องพูดกันบ้าง เวลาใจเย็น ๆ กินข้าวกินน้ำอิ่มหนำสำราญแล้วค่อยพูดกัน เวลาหิวอย่าพูด แดดร้อน ๆ อย่าพูดอารมณ์ไม่ดีก็อย่าพูด แต่ว่าจ้องหาอารมณ์สงบของพ่อบ้าน แล้วก็มาพูดมาคุยกัน ตามประสาคนที่เคยอยู่กันมา ตั้งปัญหาถามขึ้นเพื่อให้ตอบเป็นการสอบไล่ความนึกความคิดกันบ้างพอสมควร เช่นถามว่าเราเกิดมาทำไม

เราอยู่กันเพื่ออะไร ลูกเต้าน่ารักน่าเอ็นดูไม่คิดถึงบ้างหรือ สำหรับฉันไม่เป็นไรหรอกแก่แล้ว แต่ว่าลูกนี่ ไม่คิดถึงเขาบ้างหรือ ตอนค่ำตอนเย็นเขาคอยพ่อไม่เห็นกลับมาเขาก็เป็นห่วง บางทีเขาถามว่าพ่อไปไหน ทำไมพ่อไม่กลับมา แต่พอพ่อกลับลูกหลับปุ๋ยแล้ว เลยไม่เห็นหน้าพ่อ อันนี้ทำให้เด็กว้าเหว่ ขาดผู้อุปถัมภ์ค้ำชู มีแม่แต่ว่าไม่มีพ่อ หรือว่ามีพ่อไม่มีแม่ ก็เรียกว่าไม่ครบแบบ ถ้าจะให้ครบมันต้องอยู่กันทั้งคู่จึงจะเรียบร้อย พูดจาแนะนำให้เกิดความสำนึกว่าหน้าที่ของพ่อต้องเป็นหัวหน้าครบครัว ต้องดูแลลูกเต้า ต้องดูแลความสุขทุกข์ในครอบครัวให้เรียบร้อย เพราะว่าคนเราเมื่อสมัครเป็นพ่อเป็นแม่แล้ว ก็ต้องเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของครอบครัว เพื่อลูกเพื่อเต้าต่อไป เวลาเรามีลูกเราก็อยู่เพื่อลูก ไม่ใช่อยู่เพื่อความสุขของเรา อะไรที่เป็นความต้องการของตัวแต่เป็นความทุกข์ของลูก เราต้องละทิ้งสิ่งนั้น เราไม่ใช้ เพราะเราเกิดมาเพื่อเสียสละแก่ลูกของเรา เราให้ชีวิตแก่ลูกก็ต้องให้ความสุขสบายแก่ลูก ให้เขาได้รับความร่มเย็นตลอดเวลา เห็นหน้าพ่อแม่เขาสบายใจ ไม่ใช่พอเห็นหน้าแล้วเกิดหวาดเสียวกลัวจะถูกดุถูกว่า อย่างนี้ก็เหมือนยุลูกให้เป็นอันธพาลจะได้ไปอยู่บ้างนาไว ๆ เท่านั้นเอง เรื่องมันก็เป็นปัญหามากขึ้น ก็ควรจะพูดคุยกันอย่างนั้นบ้าง หรือมิฉะนั้นถ้าพูดเองไม่ไหว เพราะไม่ได้ศึกษามาในเรื่องอย่างนั้น ไม่เคยคิดว่าปัญหามันจะเกิดขึ้นในครอบครัวอย่างนั้น เราก็ต้องหาอุบายชักจูงไปวัดไปวาให้ไปฟังเทศน์เสียบ้าง บางทีมาทีแรกก็อาจจะไม่ขึ้นมาบนศาลาหรอก แอบ ๆ นั่งใต้ต้นอโศกอะไรไปก่อน เที่ยวเดินเตร่ ๆ อยู่ข้างนอก แต่ว่าเสียงมันดังไปเข้าหูบ้าง นาน ๆ เข้าก็ค่อย

ขึ้นเข้า ขยับขึ้นมาบนศาลา มาฟังได้ ก็ค่อยเชื่องขึ้นสักหน่อย สิ่งร้าย ๆ ค่อยหายไป เพราะถูกน้ำพุทธมนต์ของพระพุทธเจ้าเข้าไปรดถูกหัวใจ ความชั่วค่อยหายไป ความดีค่อยเกิดขึ้น ความสำนึกในหน้าที่ ในความเป็นมนุษย์ ความสำนึกในความเป็นไทยค่อยเกิดขึ้นในใจ ก็หันเข้าหาความดีต่อไป เรื่องมันก็จะเรียบร้อย ไม่มีปัญหา

แต่ถ้าหากว่าไม่มีทางอะไรแล้ว เรียกว่าไม่มีทางแล้ว จัดอย่างนั้นก็ไม่ได้จัดอย่างนี้ก็ไม่ได้ เพราะว่าเป็นพวกดอกบัวใต้น้ำ ไม่มีโอกาสจะเบิกบานได้กับเขาเสียเลย จะทำอย่างไร ก็ตัดทิ้งไปเลย นึกในใจว่าผัวคนหนึ่งตัดปล่อยไปเลย ไม่เอาไว้ต่อไป ไม่ยุ่งกันต่อไปแล้วตัดปล่อยเลิกกันไปเลยตัดออกนอกบัญชี จะไปหย่าไม่หย่าก็เรียกว่าอยู่นอกบัญชีของดวงใจของฉัน ฉันไม่มีบัญชีคนนั้นอยู่ในดวงใจต่อไปแล้ว ฉันไม่ได้อยู่เพื่อสามีแล้ว ฉันจะอยู่เพื่อลูกของฉัน จะตั้งหน้าตั้งตาเลี้ยงลูกเลี้ยงเต้าไปตามเรื่อง เขาจะมาก็ไม่ว่าจะไม่มาก็ไม่ว่า เฉย ๆ แต่ถ้าเขามาก็นึกว่าคนคนหนึ่งเข้ามาในบ้านต้อนรับหุงข้าวให้เขากินหน่อย วางให้เขากินตามเรื่อง กินไปเถอะแต่ว่าเราไม่ไปคุยด้วยเฉย ๆ ไม่สนใจทั้งนั้น นึกว่าตัดกันไปแล้ว เลิกกันไปแล้ว อย่างนี้ก็สบายใจ แต่ถ้ายังอาลัยอาวรณ์แล้วมันก็เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นตัดเสียเลย ถ้าเขาถามว่าสามีอยู่ไหม บอกว่าตายเสียนานแล้ว ตายไปหลายปีแล้ว คือตายไปจากดวงใจ ไม่ใช่ตายไปอยู่วัดมกุฏกษัตริยาราม ตายไปจากหัวใจแล้ว ไม่มีอยู่ในบัญชีของฉันแล้วว่ากันเสียอย่างนั้น ไม่ต้องเป็นห่วงไม่ต้องการอะไรจากเขาอีกต่อไปแล้วอย่างนี้ใจก็สบาย คือนึกว่าไม่มีแล้วเท่านั้นก็หมดเรื่อง คนเราก็ต้องตัดสิน

ใจเสียบ้าง อดทนแล้วก็ต้องตัดสินใจว่าไม่ใช่ของฉัน เอาไปใช้เป็นประโยชน์เสียบ้างก็จะสบาย แล้วเราก็ทำหน้าที่ไปตามเรื่อง มีงานการก็ทำไป ได้เงินได้ทองมาก็เลี้ยงลูกเลี้ยงเต้า อบรมลูกให้ดีอย่าเสียผู้เสียคนเหมือนพ่อเขาต่อไป หรืออย่าให้เสียคนเหมือนแม่ต่อไป ถ้าสมมติว่าพ่อต้องเลี้ยง เรียกว่าพลิกกลับตรงกันข้าม คนใดมีอะไรก็ตัดไปอย่างนั้นแบบเดียวกัน ใจก็สบาย แล้วก็อย่าไปเที่ยววุ่นวายหาใหม่ต่อไปมันยุ่ง ให้เข็ดให้หลาบเสียบ้าง ว่ามนุษย์ในโลกนี้มันวุ่นวายนัก เราอย่าไปยุ่งกับเขาเลย ฉันจะอยู่คนเดียวกับลูกของฉัน พอเลี้ยงลูกโตแล้วค่อยเข้าวัดเข้าวาถือศีลฟังธรรม หาความสงบจิตสงบใจต่อไป เรื่องปัญหามันก็ไม่วุ่นวายใจ ไม่ยุ่งยากลำบากเดือดร้อน เพราะเราปลงตก เอาธรรมะไปใช้ประกอบในการปลงวาง ชีวิตก็จะเรียบร้อยไปได้ประการหนึ่ง

ปัญหาอย่างนี้มีบ่อย ๆ อาตมาได้รับการปรึกษาอยู่เสมอ จึงอยากจะมาพูดฝากไว้ ญาติโยมผู้เฒ่าผู้แก่เอาไปบอกลูกบอกหลาน ถ้าสมมติว่าลูกเขามีความทุกข์ ก็สอนให้แก้ไปตามเรื่อง ถ้าแก้ไม่ได้ก็บอกลูกว่าตัดปล่อยไปเลยลูกเอ๋ยอย่าไปยุ่งกับเขาต่อไป หมายความว่าเลิกกันเสียเลยไม่ต้องไปสนใจต่อไป ก็ชีวิตเราไม่ใช่อยู่ที่การอยู่อย่างนั้น เราอยู่คนเดียวก็อยู่ได้ ไม่เห็นจะตายอะไร ให้หันหน้าเข้าหาพระต่อไป เข้าหาธรรมะต่อไป แต่นั่นแหละคนที่ไม่ค่อยได้ศึกษาธรรมะก็ลำบาก ปลงยากวางยาก เพราะฉะนั้นจึงควรจะได้ศึกษาไว้บ้าง อ่านหนังสือประเภทธรรมะไว้บ้าง มาฟังธรรมไว้บ้าง วิทยุเขาเทศน์ก็ฟัง ๆ ไว้บ้าง โทรทัศน์มีการออกธรรมะเราก็ฟัง ๆ ไว้บ้าง มันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตเหลือหลาย เวลาใดมีความ

ทุกข์จะได้ใช้ เวลาไม่ทุกข์ก็ไม่ค่อยใช้ ไม่เป็นไร เหมือนคนไม่ป่วยก็ไม่นึกถึงยาไม่นึกถึงหมอ แต่พอป่วยขึ้นนึกถึงหมอ บางทีโรคหนักเสียแล้วแก้ไม่ไหว ชีวิตของคนเราก็เหมือนกัน ไม่ได้เตรียมตัวล่วงหน้าไว้ก่อนเพื่อแก้ไขปัญหาของชีวิต พอเกิดปัญหาก็ระทมตรมตรอมใจเกินไป เพราะไม่ได้เตรียมตัว จึงขอแนะนำว่าเตรียมตัวไว้บ้าง คิดไว้ล่วงหน้าบ้างในเรื่องอะไรต่าง ๆ เช่นพระท่านสอนให้คิดว่า เราจะต้องแก่ต้องเจ็บต้องตาย ต้องสูญเสียสิ่งที่เรารักเราชอบใจ อะไร ๆ ก็ไม่เป็นของเรายั่งยืนถาวร อย่างนี้เป็นต้นก็เท่ากับว่าเตือนให้รู้ล่วงหน้าว่าอะไรมันจะเกิดขึ้นในชีวิตของเรา เรื่องไม่นึกไม่ฝันมันอาจเกิดขึ้นได้ เช่นความตายของคนในครอบครัว บางทีไม่นึกไม่ฝันมันก็เกิดขึ้นได้ เรื่องไม่นึกมันเป็นไปได้ ไม่มีเจตนาก็เป็นไปได้ เช่นคนเอาปืน มาแต่งแล้ว ก็หันปากกระ บอกไปกดไกโป้งไปถูก เอาคนที่อยู่ข้างหลังได้ แล้วไม่ถูกคนอื่นมาถูกเอาแม่บ้านของตัวเข้าให้ ตายไป่โดยไม่รู้เนื้อรู้ตัว ไม่ได้เจตนาสักนิดหนึ่งเลย มันเป็นไปได้ไม่เห็นไม่รู้ด้วยซ้ำไป อย่างนี้ก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร นอกจากพูดว่าเป็นเวรเป็นกรรมของเขา ซัดให้เรื่องนั้นไป พอแก้ปัญหาเรื่องนั้นได้ นึกว่ากรรมเก่าพอบรรเทาไปได้ นึกได้เอามาปลอบโยนจิตใจ แล้วก็ทำใจให้สบายต่อไป

คนเราเป็นทุกข์นี่ทำลายตัวเอง แต่ถ้าเบาใจโปร่งใจก็ส่งเสริมสุขภาพของตัวเอง เราจึงไม่ควรอยู่ด้วยอารมณ์ทุกข์อารมณ์ร้อน ควรปล่อยควรวางไปเสียบ้างในเรื่องนั้นๆ มีอะไรเกิดขึ้นก็อดทนเอา แล้วก็ใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบ

คนเราที่มีความทุกข์ความหนักอกหนักใจในเรื่องอะไรก็ตามที เพราะเราคิดอยู่แต่ในเรื่องนั้นเรื่องเดียว ไม่ยอมเปลี่ยนความคิด ไม่ยอมวางความคิดนั้น จิตก็วุ่นวาย ในทางธรรมะท่านจึงสอนให้รู้ตัวว่าเรากำลังมีอะไรอยู่ในใจ เป็นสุขเป็นทุกข์ก็ให้รู้ อะไรเกิดขึ้นในใจก็ให้กำหนดรู้ เช่นความโกรธความเกลียด ความรักความโศก ความเสียใจเกิดขึ้นก็ให้กำหนดรู้ เมื่อรู้แล้วก็จะได้ตั้งปัญหาถามต่อไปว่า นี่อะไรมันมาจากไหน อะไรเป็นเหตุให้เกิดสิ่งนี้ขึ้น เมื่อสิ่งนี้มาตั้งอยู่ในใจของเรานั้นเป็นอย่างไร ร้อนหรือเย็นสงบหรือวุ่นวาย มืดหรือสว่าง เราก็จะได้ใช้ปัญญาพิจารณา เมื่อพิจารณาไปก็จะพบความจริงว่าอะไรเป็นอะไร สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อทุกข์ เราก็เลิกคิดมันเสีย สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อความเบาใจ โปร่งใจ สงบไม่วุ่นวาย เราก็คิดนึกในสิ่งนั้นต่อไป อะไรๆ ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยปัญญา อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความหลงความงมงาย หรือด้วยความเข้าใจผิดในสิ่งนั้นเป็นอันขาด สิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยปัญญาสิ่งนั้นไม่เป็นภัย แต่ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความเขลา สิ่งนั้นเป็นทุกข์เป็นโทษทั้งนั้น อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ชีวิตเราอยู่ในสภาพที่ล่อแหลมต่ออันตรายทุกเวลานาที จึงต้องมีสติปัญญากำกับไว้ พูดอย่างง่าย ๆ ว่าอยู่ได้ความรู้เท่ารู้ทัน รู้เท่าก็คือปัญญา รู้ทันก็คือสตินั่นเอง ภาษาวัดเรียกว่ามีปัญญามีสติ อะไรก็ตามถ้าเรารู้เท่ารู้ทันมันก็ไม่อยู่เหนือเรา แต่ถ้าพอเราไม่รู้เท่ารู้ทัน มันก็บังคับเราทันที เราก็ตกเป็นทาสของมัน เป็นทาสความโกรธ ความรัก ความริษยา ความพยาบาท เป็นทาสสิ่งนั้นสิ่งนี้ หมดความเป็นไทยแก่ตัว มีแต่เรื่องยุ่งใจ วุ่นวายใจ เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เป็นความ

วุ่นวายใจ ความยุ่งใจ ลืมมันเสีย ปล่อยมันไป อย่าเอามายึดไว้เป็นอารมณ์ จิตใจก็ค่อยสงบสบายขึ้น ตามสมควรแก่ฐานะ

ทุกวันเวลาเราต้องคอยบอกตัวเองไว้ว่า เราจะอยู่อย่างผู้มีปัญญา รู้เท่าทันสิ่งนั้น ๆ ตามที่เป็นจริง เราจะไม่อยู่ด้วยความหลงไหลเข้าใจผิดในสิ่งนั้น ๆ เป็นอันขาด ให้เราคิดไว้อย่างนี้ เตือนไว้อย่างนี้ ทำอะไรก็ต้องทำเพื่อความคิดนี้เพื่ออุดมการณ์นี้ตลอดเวลา จิตใจของญาติโยมก็จะค่อยสงบสบายขึ้นตามสมควรแก่ฐานะดังที่ได้กล่าวมา เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแก่ท่านทั้งหลายผู้สนใจในการศึกษาในการปฏิบัติ เพื่อความพ้นทุกข์พ้นร้อนก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติการแสดงปาฐกถาไว้แต่เพียงนี้.

ท่านรู้จักศาสนาในเหลี่ยมไหน

โดย

พระราชชัยกวี

(ท่านพุทธทาสภิกขุ นันทปัญโญ)

จากเรื่อง "คู่มือมนุษย์"

ถ้าเราเปิดดูหนังสือทุกเล่มที่เขียนกันในสมัยปัจจุบัน อันว่าด้วยมูลเหตุของการเกิดศาสนาแล้ว ก็จะเห็นว่าเขาเขียนไว้เหมือน ๆ กันหมด คือไปยุติลงที่คนป่าสมัยหินกลัวฟ้าผ่าฟ้าร้องกลัวความมืด กลัวพายุกลัวสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่เหนือความเข้าใจ และความต้านทานของคนป่าเหล่านั้น วิธีที่จะหลบหลีกอันตรายก็คือแสดงอาการยอมแพ้ หมอบราบ อ้อนวอนบูชาแล้วแต่คนฉลาดที่สุดในสมัยนั้นเห็นว่าจะต้องทำตามที่ตนนึกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีเหล่านั้นจะชอบใจ นี่ นับว่าศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกด้วยอำนาจของความกลัวและมีการปฏิบัติไปตามความกลัว ต่อมาความกลัวนั้นได้เขยิบสูงขึ้น ตามความเจริญของวิชาความรู้ของมนุษย์ความกลัวเลื่อนขึ้นมาจากความกลัวภัยธรรมชาติ มาสู่ความกลัวชนิดอื่นที่แยบคายกว่า ศาสนาที่มีการบูชาสิ่งที่ตนกลัว เช่นภัยธรรมชาติ กระทั่งผีสางเทวดาเหล่านั้น จึงกลายเป็นของขบขันไป

ความกลัวของคนชั้นหลัง ๆ เลื่อนสูงขึ้นมาถึงกลัวความทุกข์ชนิดที่อำนาจทางวัตถุช่วยเหลือไม่ได้ เช่น ความเกิดแก่เจ็บตาย ความ

หม่นหมองเร่าร้อนมืดมัวเพราะอำนาจของความอยาก ความโกรธ ความหลงผิด ซึ่งแม้จะมีอำนาจหรือมีเงินเท่าไร ก็ไม่สามารถจะระงับอาการอันโหดร้ายหรือความทุกข์เหล่านี้ได้ ประเทศอินเดียซึ่งเป็นประเทศที่เจริญด้วยนักคิดนักค้นคว้าผู้มีสติปัญญา จึงได้ก้าวหน้าจากการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น มาเป็นการค้นหาวิธีเอาชนะความเกิดแก่เจ็บตายหรือเอาชนะความอยาก ความโกรธ ความหลงผิดให้ได้ นี่นับว่าเป็นบ่อเกิดของศาสนาที่สูงขึ้นไปในทางปัญญา ในที่สุดก็ได้พบวิชาที่เอาชนะความเกิดแก่เจ็บตาย หรือชนะกิเลสต่าง ๆ ได้

สำหรับพุทธศาสนาก็มีมูลมาจากความกลัวแบบหลังนี้เหมือนกัน พระพุทธเจ้าเป็นผู้พบวิธีที่จะเอาชนะสิ่งที่กลัวได้เต็มตามความประสงค์ และเกิดวิธีปฏิบัติเพื่อดับความทุกข์ชนิดที่เรียกว่าพุทธศาสนา พุทธศาสนาแปลว่าศาสนาของผู้รู้ เพราะพุทธะ แปลว่าผู้รู้ รู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร จึงสามารถปฏิบัติถูกต่อสิ่งทั้งปวง เพราะฉะนั้นพุทธ-ศาสนา จึงเป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญา หรืออาศัยวิชาความรู้ โดยเฉพาะเพื่อเป็นเครื่องทำลายความทุกข์หรือต้นเหตุของความทุกข์

การทำพิธีรีตองเพื่อบูชาบวงสรวงอ้อนวอนนั้นไม่ใช่พุทธศาสนา คือไม่ถูกรับเข้ามาในพุทธศาสนา กลายเป็นสิ่งที่น่าขบขันน่าหัวเราะ และถือเอาที่พึ่งไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการกระทำเช่นนั้นโดยสิ้นเชิง การบูชาอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทำพิธีรดน้ำอาบน้ำสระเกล้าดำหัวเหล่านี้ล้วนแต่ถือว่าเป็นการทำที่ไม่อาจจะเป็นที่พึ่งได้ แม้ที่สุดแต่เทวดาที่ยึดถือกันว่าเป็นผู้บันดาลสิ่งต่าง ๆ เป็นเจ้าของดวงดาวในท้องฟ้า ดาวนั้นดาวนี้

มีเทวดาองค์นั้นองค์นี้ ก็เป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธสิ้นเชิงโดยพระพุทธเจ้า จนถึงกับมีคำกล่าวในพระพุทธศาสนาว่า "ความรู้ความฉลาด ความสามารถที่ทำให้สำเร็จประโยชน์นั่นแหละ เป็นตัวฤกษ์ที่ดีอยู่ในตัวเองแล้ว ดวงดาวทั้งหลายในท้องฟ้าจะทำอะไรได้ ประโยชน์ที่ควรปรารถนาจะผ่านพ้นคนโง่ ๆ ที่มัวแต่นั่งคำนวณดวงดาวในท้องฟ้าไปเสียสิ้น" ดังนี้เป็นต้น หรือว่า ถ้าน้ำศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำ (คงคา ฯลฯ) จะทำให้คนหมดบาปหมดทุกข์ได้แล้ว พวกเต่า ปู ปลา หอย ที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำ หรือสระศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็จะหมดบาปหมดทุกข์ไปได้ด้วยน้ำนั้นเหมือนกัน หรือถ้าหากว่า ความพ้นทุกข์จะสำเร็จได้ด้วยการบูชาอ้อนวอนเอา ๆ แล้ว ในโลกนี้ก็จะไม่มีใครที่มีความทุกข์เลย เพราะว่าใคร ๆ ก็บูชาอ้อนวอนเป็นโดยเหตุที่ยังมีคนที่มีความทุกข์อยู่ ทั้งที่ทำการบูชาหรือทำพิธีรีตองต่าง ๆ จึงถือว่าไม่เป็นหนทางที่จะเอาตัวรอดได้ จะต้องมาพิจารณาโดยละเอียดลออ ให้รู้ ให้เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร แล้วประพฤติต่อสิ่งนั้นให้ถูกให้ตรงตามความจริง จึงจะสามารถเอาตัวรอดได้ นี้เป็นขอบเขตของพระพุทธ-ศาสนาที่เราควรจะเข้าใจไว้ ว่าเราไม่เกี่ยวข้องไปถึงการกราบไหว้บูชาสิ่งที่น่าอัศจรรย์ต่าง ๆ เหล่านั้น และเราไม่เชื่อไม่รับนับถือพิธีรีตอง เช่นการรดน้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นต้น เราไม่หวังพึ่งสิ่งภายนอก เช่น เทวดาบนสวรรค์หรืออำนาจดวงดาวบนท้องฟ้า แต่เราจะกระทำเอาด้วยสติปัญญาความสามารถของเราเอง นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนา ไม่ประสงค์จะคาดคะเน หรือทำอย่างที่เรียกว่าเผื่อว่าจะเป็นอย่างนั้น เผื่อว่าจะเป็นอย่างนี้ เราต้องการจะทำลงไปตรง ๆ ตามที่มองเห็นอยู่ด้วยปัญญาของ

ตัวเอง โดยไม่ต้องเชื่อคนอื่น แม้จะมีคนอื่นมาบอกให้ ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องเชื่อ เราจะต้องฟังและพิจารณาจนเห็นจริงว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แล้วจึงจะเชื่อและพยายามกระทำให้ปรากฏผลด้วยตัวเอง นี้เป็นความหมายของพุทธศาสนา ที่แตกต่างกันอยู่ในระหว่างศาสนาทั้งหลาย

สิ่งที่เรียกว่าศาสนา ๆ นั้น ย่อมมีอยู่หลายแง่หลายเหลี่ยม มันเหมือนกับของหลายเหลี่ยม เราดูเหลี่ยมหนึ่งมันก็ไปอย่างหนึ่ง ดูอีกเหลี่ยมหนึ่งมันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง เราอาจดูผิดเหลี่ยม คือไม่ถูกเหลี่ยมที่ควรดูก็ได้ แม้พุทธศาสนาก็เหมือนกัน แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะถือหลักการคิดในแนวไหน ก็จะเห็นพุทธศาสนาในลักษณะที่แตกต่างกันได้ คนเราย่อมเชื่อความคิดความเห็นของตัว เพราะฉะนั้นความจริง หรือสัจจะสำหรับบุคคลคนหนึ่ง ๆ นั้น มันอยู่ตรงที่ว่าเขาเข้าใจและมองเห็นเท่าไร เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า "ความจริง" ของคนเราจึงไม่เหมือนกัน เพราะว่าคนเราเข้าถึงปัญหานั้น ๆ ได้ตื้นลึกกว่ากัน หรือด้วยลักษณะที่ต่างกันและสติปัญญาที่ต่างกัน สิ่งใดที่อยู่นอกเหนือสติปัญญาความรู้ความเข้าใจของตน ตนยังเข้าใจไม่ได้ คนนั้นก็ไม่อาจจะเอามาเป็นความจริงของเขาได้ ถ้าเขาจะพลอยว่าจริงไปตามผู้อื่น เขาก็รู้สึกอยู่แก่ใจว่าไม่เป็นความจริง ความจริงของคน ๆ หนึ่งนั้น จะมีอยู่เท่าที่เขามีความเข้าใจถึงที่สุดในขณะนั้น ความจริงของคนจึงเดินได้เสมอ คือเดินไปเรื่อย ๆ ตามสติปัญญาความรู้ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน จนกว่าจะถึงความจริงขั้นสุดท้าย คนเรามีการศึกษามาต่างกัน และมีหลักสำหรับพินิจพิจารณาสำหรับจะเชื่อต่าง ๆ กัน ฉะนั้น ถ้าเอาสติปัญญาที่ต่างกันมาดูพุทธศาสนา

มาจับพุทธศาสนาดูว่าอะไรเป็นอะไร ก็จะเกิดความคิดเห็นแตกแยกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะว่าพุทธศาสนา ก็มีอะไร ๆ ให้ครบทุกอย่างอยู่เหมือนกัน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า พุทธศาสนาก็คือวิธีปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดจากความทุกข์ โดยการทำให้รู้ความจริงว่าอะไรเป็นอะไร ตามที่พระ-พุทธเจ้าท่านทรงทำได้ก่อน และได้ทรงสอนไว้ แต่คัมภีร์ทางศาสนานั้นมีอะไร ๆ เพิ่มขึ้น ๆ ทุกโอกาสที่คนชั้นหลังเขาจะเพิ่มได้ พระไตรปิฎกของเราก็ตกอยู่ในฐานะอย่างเดียวกัน คนชั้นหลังเพิ่มเติมปนเปเข้าไปตามความเห็นว่าจำเป็นในยุคนั้น ๆ เพื่อจะช่วยให้คนมีศรัทธามากขึ้นหรือกลัวบาปบุญมากขึ้นและมากเกินขอบเขตจนกระทั่งเกิดการเมาบุญ อย่างนี้ก็มี ครั้นตกมาถึงขั้นนี้ แม้แต่พิธีรีตองต่าง ๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ถูกนับเข้าเป็นพุทธศาสนาไปด้วยอย่างน่าสมเพช เช่น การจัดสำรับคาวหวานเซ่นวิญญาณพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าถวายข้าวพระอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมีไม่ได้ในหลักของพุทธศาสนา การที่จะเซ่นวิญญาณของพระอรหันต์ให้บริโภคอาหารคาวหวานผลหมากรากไม้ หรืออะไรทำนองนี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่พวกที่เป็นพุทธบริษัทบางพวกเข้าใจว่านี่เป็นพุทธศาสนา และก็ได้ถือกันอยู่อย่างเคร่งครัด

พิธีรีตองต่าง ๆ ทำนองนั้น เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นมากมายจนหุ้มห่อของจริงหรือความมุ่งหมายเดิมให้สาบสูญไปเลย ยกตัวอย่างเช่นเรื่องการบวชนาค จะต้องมีพิธีทำขวัญนาค เชื้อเชิญแขกเลี้ยงดูกันอย่างเมามายเอิกเกริก ทำพิธีทั้งที่วัดทั้งที่บ้าน บวชไม่กี่วันก็สึกออกมา เป็น

คนเกลียดวัดยิ่งกว่าเดิมไปก็มี นี่ขอให้คิดดูเถิดว่าสิ่งที่ไม่เคยมีในครั้งพุทธกาล ได้มีได้เกิดขึ้น เพราะว่าถ้าเป็นการบวชครั้งพระพุทธเจ้าก็หมายความว่าบุคคลนั้นได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว จะปลีกตัวจากบ้านจากเรือน เป็นคนที่ทางบ้านตัดบัญชีทิ้งได้ไปอยู่กับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ มีโอกาสเหมาะสมเมื่อไรท่านก็บวชให้ โดยไม่พบเห็นบิดามารดา ญาติโยมอะไรเลยจนตลอดชีวิตก็ยังมี แม้บางรายจะกลับมาเยี่ยมเยียนบิดามารดาบ้างก็ต่อโอกาสหลังซึ่งเหมาะสม แต่ก็มีน้อยเหลือเกิน ในพุทธศาสนามีระเบียบวินัยว่ามาได้ในเมื่อมีเหตุผลสมควร ถึงอย่างนั้นก็พึงทราบว่าพวกที่บวชนั้นไม่ได้เวียนมาบ้าน ไม่ได้บวชในที่ต่อหน้าบิดามารดา แล้วก็ฉลองกันเป็นการใหญ่ แล้วไม่กี่วันก็สึก สึกแล้วก็ไม่มีอะไรดีขึ้นกว่าเดิมอย่างนี้เป็นต้น เรายังเรียกการทำขวัญนาคและการทำพิธีต่าง ๆ ตลอดถึงการฉลองและอะไร ๆ เหล่านั้นว่าเป็นพุทธศาสนาแล้วก็นิยมทำกันอย่างยิ่ง จะหมดเปลืองทรัพย์ของตนหรือแรงงานของประเทศชาติเท่าไรก็ไม่ว่า เกิดเป็นพุทธศาสนาแบบใหม่ ๆ อย่างนี้มีมากมายแทบจะทั่วไปทุกแห่ง ธรรมะหรือของจริงที่เคยมีมาแต่ก่อนอย่างไรนั้น ถูกหุ้มห่อโดยพิธีรีตองจนมืดมิดหมดสิ้นไป เกิดเป็นสิ่งที่มีความมุ่งหมายอย่างอื่น เช่นพิธีบวชก็กลายเป็นเรื่องสำหรับเพียงแต่แก้หน้าเด็กหนุ่มที่เขาจะหาว่าเป็นคนดิบ หาเมียยากอะไรเหล่านี้เป็นต้น ตลอดถึงเป็นโอกาสที่จะชุมนุมแขกเหรื่อ ในบางถิ่นบางแห่งกลายเป็นโอกาสสำหรับรวบรวมเงินที่จะมีผู้นำมาช่วยเป็นการหาทางร่ำรวยกันเสียคราวหนึ่ง อย่างนี้ก็มี ถึงอย่างนั้นเขาก็เรียกกันว่า

พุทธศาสนา ถ้าใครไปตำหนิติเตียนเข้า ก็จะถูกหาว่าไม่รู้จักพระพุทธศาสนา

เรื่องต่าง ๆ อย่างอื่น ๆ ก็เป็นไปทำนองเดียวกันยกตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งเช่น เรื่องกฐิน พระพุทธองค์ทรงมีความมุ่งหมายจะให้พระภิกษุทำจีวรใช้เองด้วยกันทุกรูป และให้พร้อมเพรียงกันทำจีวรใช้เองด้วยมือของตัวเองในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าผ้าที่ช่วยกันทำนั้นมีผืนเดียวก็มอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ขององค์ใดองค์หนึ่งซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นเจ้าอาวาส แต่เป็นภิกษุซึ่งสงฆ์เห็นว่ามีคุณสมบัติในตัวสมควรจะใช้สอย หรือขาดแคลนผ้าจะใช้สอยให้เป็นผู้ใช้สอยจีวรผืนนั้นแทนในนามสงฆ์ทั้งหมด มีความมุ่งหมายจะให้พระทุกรูปหมดความถือเนื้อถือตัวจะเป็นพระเถระจะเป็นพระหนุ่มหรือจะเป็นสมภารเจ้าวัดหรือจะเป็นผู้มีศักดิ์มีเกียรติอะไรก็ตาม ต้องลดตัวเองมาเป็นกุลีกันหมดในวันนั้น เพื่อจะมาระดมกันกะผ้าตัดผ้าเนาผ้าเย็บผ้า ต้มแก่นไม้ทำสีย้อมผ้า และอะไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะให้จีวรนั้นสำเร็จได้ในวันนั้น มันเป็นการรวบรวมเอาเศษผ้ามาปะติดปะต่อกันเข้าเป็นจีวร พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายให้สิ่งที่เรียกว่ากฐินเป็นอย่างนั้น คือไม่ต้องเกี่ยวกับฆราวาสเลยก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้กฐินกลายเป็นเรื่องมีไว้สำหรับประกอบพิธีหรูหราหาเงิน เอิกเกริกเฮฮาสนุกสนานพักผ่อนหย่อนใจ โดยไม่ได้รับผลสมความมุ่งหมายอันแท้จริง แต่กลับใช้เวลามากเปลืองมากยุ่งยากมาก กระทั่งกลายเป็นเวลาสำหรับสำมะเลเทเมา คือกินเหล้ากินปลากันสนุกสนานไปก็มี

พุทธศาสนา "เนื้องอก" ทำนองนี้ มีขึ้นใหม่ ๆ มากมายหลายร้อยอย่างโดยไม่ต้องระบุชื่อ เพราะมากจนระบุไม่ไหว แต่อยากจะให้ชื่อว่า

พุทธศาสนาเนื้องอก คือเป็นเนื้อร้ายชนิดหนึ่งซึ่งงอกขึ้น ๆ แต่ก็ยังได้ชื่อว่าพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง เป็นการงอกออกมาปิดบังห่อหุ้มเนื้อดีหรือแก่นแท้ของพุทธศาสนาให้ค่อย ๆ ลบเลือนไปด้วยเหตุฉะนี้แหละสิ่งที่เราเรียกกันว่าพุทธศาสนา ๆ จึงมีเพิ่มขึ้นมากมายหลายประเภทจากตัวแท้ของพุทธศาสนาที่มีอยู่เดิม ควรตั้งข้อสังเกตไว้ว่าสิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนานั้น มีความหมายที่ถูกเปลี่ยนแปลงยุ่งเหยิงเหลือประมาณ ในสมัยหลังนี้ เกิดเป็นนิกายใหญ่และนิกายย่อยอีกตั้ง ๒๐ — ๓๐ นิกาย ที่กลายเป็นพุทธศาสนาอย่างตันตระเนื่องกับกามารมณ์ไปก็มี จำเป็นที่เราจะต้องแยกแยะให้รู้จักตัวพุทธศาสนาเดิมแท้ไว้เสมอ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือการที่ไม่หลงงมงายยึดถือเอาเปลือกที่หุ้มภายนอก ติดแน่นในพิธีรีตองต่าง ๆ จนเป็นการประพฤติผิดจากความมุ่งหมายที่ถูกต้องยิ่งขึ้น แต่ควรยึดเอากายวาจาบริสุทธิ์ให้เป็นที่ตั้งของจิตบริสุทธิ์เพื่อให้เกิดปัญญารู้ว่า อะไรเป็นอะไรที่ถูกต้อง แล้วประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น อย่าได้ถือว่าถ้าเขาว่าเป็นพุทธศาสนาแล้ว ก็เป็นพุทธ-ศาสนาเนื้องอกนั้นได้งอกออกมาแล้วตั้งแต่วันหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพ-พานและงอกเรื่อย ๆ มา กระจายไปทางทิศเหนือ ทิศใต้ จนถึงกระทั่งบัดนี้มีเนื้องอกก้อนโต ๆ อย่างมากมาย เราจะไปอ้างเอา "พุทธศาสนาเช่นนั้น" มาถือว่าเป็นพุทธศาสนาไม่ได้ หรือคนในศาสนาอื่นจะมาชี้ก้อนเนื้องอก ซึ่งมีอยู่อย่างน่าบัดสีอย่างน่าละอายว่าเป็นพุทธศาสนาก็ไม่ได้เหมือนกัน ไม่เป็นการยุติธรรม เพราะว่าสิ่งนั้นไม่ใช่พุทธศาสนาแต่เป็นเนื้องอก พวกเราที่จะช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลายหรือเพื่อเป็น

ประโยชน์แก่ตัวเราเองโดยเฉพาะก็ตาม จะต้องรู้จักจับฉวยให้ถูกตัวพุทธ-ศาสนา ไม่ถูกชั้นเนื้องอกดังที่กล่าวแล้ว.

แม้ว่าพุทธศาสนาตัวแท้หรือคำสอนที่เรียกได้ว่าเป็นของเดิม ๆ ที่เราเรียกกันว่าพระไตรปิฎกนี้ ก็ยังมีหลายแง่ หลายมุม ที่จะทำให้เกิดการจับฉวยเอาไม่ถูกใจความแท้ของพุทธศาสนาก็ได้ เช่นถ้ามองดูด้วยสายตาของบุคคลที่เป็นนักศีลธรรม ก็จะเห็นว่าพุทธศาสนานี้เป็นศาสนาแห่งศีลธรรม (Morals) คือเต็มไปด้วยบทบัญญัติที่เป็นศีลธรรมที่ดีที่งาม เพราะมีกล่าวถึง บุญบาป ดีชั่ว ความซื่อตรง ความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ความเป็นคนที่เปิดเผยตัวเอง และอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย ล้วนแต่มีอยู่ในพระไตรปิฎก นี่เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศีลธรรมแม้ชาวต่างประเทศก็มองดูกันในส่วนนี้อยู่มาก หรือว่าชอบพุทธศาสนาเพราะเหตุนี้ก็มีอยู่มาก

พุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งขึ้นสูงไปเป็นสัจจธรรม (Truth) คือ กล่าวถึงความจริงที่ลึกซึ้งเร้นลับนอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาจะเห็นได้ ส่วนนี้ก็ได้แก่ความรู้เรื่องความว่างเปล่าของสรรพสิ่งทั้งปวง (ศุนยตา) เรื่องความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความทุกข์ (ทุกขัง) ความไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) หรือเรื่องการเปิดเผยว่าทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทของทุกข์เป็นอย่างไร และวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร ในฐานะเป็นความจริงอันเด็ดขาดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ที่ทุกคนควรจะรู้ นี้เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสัจจธรรม ที่นี้อีกส่วนหนึ่งได้แก่พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา (Religion) คือ ส่วนที่เป็นระเบียบปฏิบัติ

ได้แก่ศีลสมาธิปัญญา กระทั่งผลที่เกิดขึ้น คือการหลุดพ้น (วิมุติ) ปัญญาที่รู้เห็นความหลุดพ้น (วิมุติญาณทัสนะ) ซึ่งเมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วจะหลุดพ้นไปจากทุกข์ได้ นี่เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาเพื่อผลคืออมฤตธรรม เป็นทางปฏิบัติที่จะเอาตัวรอดโดยตรง.

พร้อมกันนั้นเอง เรายังมีพุทธศาสนาในเหลี่ยมอื่น ในลักษณะที่เป็นจิตวิทยา (Psychology) เช่นคัมภีร์ไตรปิฎกภาคท้ายกล่าวบรรยายถึงลักษณะของจิตไว้กว้างขวางอย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด เป็นที่งงและสนใจแก่นักศึกษาทางจิตแม้แห่งยุคปัจจุบัน มีรวมอยู่ในหมวดที่เรียกว่าอภิธรรมปิฎก เป็นความรู้ทางจิตวิทยา ชนิดที่จะอวดได้ว่าแยบคายหรือลึกลับกว่าความรู้ทางจิตวิทยาของโลกปัจจุบัน และถ้าจะมองไปอีกทางหนึ่ง พุทธศาสนายังมีความรู้ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จัดเป็นปรัชญาและวิทยาศาสตร์อีกด้วย สำหรับปรัชญานั้น ขอจำกัดความแต่เพียงว่า สิ่งที่เห็นแจ้งชัดด้วยการพิสูจน์แต่ทดลองไม่ได้ ยังต้องอาศัยการคำนึงคำนวณไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผลระบอบหนึ่ง อย่างนี้เรียกว่าเป็นปรัชญา (Philosophy) แต่ถ้าเป็นส่วนที่อาจเห็นแจ้งประจักษ์ได้ด้วยตา หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองตามทางวัตถุ หรือแม้แต่ที่อาจเห็นชัดด้วย "ตาใน" คือญาณจักษุก็ตาม เรียกว่าวิทยาศาสตร์ได้ความรู้อันลึกซึ้งเช่นเรื่องศุนยตาเป็นต้นนั้นไม่ต้องสงสัย ย่อมเป็นปรัชญาสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมแต่จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์ (Science) ไปทันทีสำหรับผู้ที่บรรลุธรรมแล้วเช่นพระอรหันต์เพราะท่านได้เห็นแจ้งประจักษ์แล้วด้วยใจของท่านเองไม่ต้องคำนึงคำนวณตามเหตุผล แต่ถึงอย่างนั้นก็ดียังมีหลักพระพุทธศาสนาบางประเภทที่เป็นวิทยาศาสตร์โดยส่วนเดียว ที่

บุคคลสมัยนี้จะพิสูจน์ให้ชัดแจ้งด้วยสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างเรื่องอริยสัจเป็นต้น ถ้าผู้ใดมีสติปัญญาสนใจศึกษาค้นคว้าแล้ว จะมีเหตุผลแสดงอยู่ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มืดมัวเป็นปรัชญาเหมือนอย่างบางเรื่อง.

สำหรับบุคคลผู้บูชาวัฒนธรรม ก็จะพบว่า มีคำสั่งสอนในพุทธศาสนาหลายอย่างหลายข้อ ที่ตรงกับหลักวัฒนธรรมทั้งทางกายและทางจิตตรงกับหลักวัฒนธรรมสากล และจะมีคำสอนอีกมากที่เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธโดยเฉพาะ ซึ่งดีกว่าสูงกว่าวัฒนธรรมสากลอย่างมากมาย โดยเหตุนี้แหละ จึงมีเหลี่ยมต่าง ๆ ในหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา ที่เราจะมองได้ในฐานะที่เป็นศีลธรรมก็มี เป็นสัจจธรรมก็มี เป็นโมกขธรรมก็มี เป็นวัฒนธรรมก็มี เป็นวิทยาศาสตร์ก็มี เป็นปรัชญาก็มี เป็นจิตวิทยาก็มี และยิ่งกว่านั้นส่วนที่เป็นตรรกวิทยา (Logic) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่โยกโคลงที่สุดก็มีมากด้วยเหมือนกัน โดยเฉพาะในพวกพระอภิธรรมปิฎกบางคัมภีร์เช่นคัมภีร์กถาวัตถุเป็นต้น,

แต่อย่างไรก็ตาม อยากจะขอยืนยันว่า เหลี่ยมซึ่งเราจะต้องสนใจที่สุดนั้น ก็คือเหลี่ยมที่เป็นศาสนาพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนานั้นหมายถึงวิธีปฏิบัติโดยรวบรัดเพื่อให้รู้ความจริงว่า สิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจนถอนความยึดถือหลงไหลต่าง ๆ ออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวงได้ การประพฤติกระทำในลักษณะเช่นนี้ เรียกว่าเราเข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนามีผลดียิ่งไปกว่าที่จะถือเป็นเพียงศีลธรรม หรือมีผลดียิ่งกว่าที่จะถือเป็นสัจจธรรมอันเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งอย่างเดียว ไม่ปฏิบัติอะไรและเป็นผลดีกว่าที่จะถือเป็นเพียงปรัชญาไว้คิด ไว้นึก ไว้เถียงกันอย่าง

สนุกสนานแล้วก็ไม่ละกิเลสอะไรได้ หรือดีกว่าที่จะถือเป็นเพียงวัฒนธรรมสำหรับประพฤติให้ดีงาม น่าเลื่อมใสในด้านสังคมแต่อย่างเดียว

อย่างต่ำที่สุด เราทั้งหลายควรถือพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศิลปะ (Art) ซึ่งในที่นี้หมายถึงศิลปะแห่งการครองชีพ คือเป็นการกระทำที่แยบคายสุขุมในการที่จะมีชีวิตอยู่เป็นคน ให้น่าดูน่าชม น่าเลื่อมใส น่าบูชา เป็นที่จับอกจับใจแก่คนทั้งหลาย ที่ใช้คำว่า ศิลปะ ในที่นี้มิได้หมายความว่าเป็นสิ่งเทียม สิ่งหลอกลวง แต่หมายความว่าเป็นสิ่งที่มีความงดงามตามความหมายของศิลปะที่บริสุทธิ์แท้จริง จนจับใจคนอื่นให้พอใจทำตามเราด้วยความสมัครใจของเขาเอง ไม่ต้องแค่นเข็นกัน เราจะมีความงดงามในเบื้องต้นด้วยศีลบริสุทธิ์ มีความงดงามในท่ามกลางด้วยการมีจิตใจสงบเย็น เหมาะสมที่จะทำงานทางจิต มีความงดงามในเบื้องปลาย คือสมบูรณ์ด้วยปัญญารู้แจ้งสิ่งทั้งปวง ว่าอะไรเป็นอะไร จนไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นเพราะสิ่งทั้งหลาย เมื่อใครมีชีวิตอยู่ด้วยความงาม ๓ ประการในลักษณะเช่นนี้แล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศิลปะแห่งการดำรงชีวิตอย่างสูงสุด ชาวตะวันตกสนใจพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศิลปะแห่งชีวิตโดยนัยนี้กันเป็นอันมาก และกล่าวขวัญกันมากกว่าในแง่อื่น การที่เราเข้าถึงตัวแท้ของพุทธศาสนา จนถึงกับนำมาใช้เป็นศิลปะแห่งการครองชีวิตได้นั้น มันทำให้เกิดความบันเทิงเริงรื่นตามทางของธรรมะ ไม่เหงาหงอย ไม่เบื่อหน่ายหรือหวาดกลัว ดังที่เกรงกันอยู่ว่าถ้าละกิเลสกันเสียแล้ว ชีวิตนี้จะแห้งแล้งไม่มีรสชาติอะไรเลย หรือว่าถ้าปราศจากตัณหาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงแล้วคนเราจะทำอะไรไม่ได้ หรือไม่คิดจะทำอะไร อย่างนี้เป็นต้น

แต่โดยที่แท้แล้ว ผู้ที่ดำรงชีวิตถูกต้องตามศิลปะแห่งการครองชีวิตของพุทธศาสนานั้น คือผู้มีชัยชนะอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงที่เข้ามาแวดล้อมตน ไม่ว่าเป็นสัตว์ บุคคล สิ่งของหรืออะไรชนิดใด จะเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจก็ตาม ย่อมจะเข้ามาในฐานะเป็นผู้แพ้ไม่อาจจะทำให้เกิดความมืดมัวสกปรก เร่าร้อนแก่ผู้นั้นขึ้นได้ กิริยาที่เป็นฝ่ายชนะอารมณ์ทั้งปวงนี้ น่าจะเป็นที่บันเทิงเริงรื่น ฉะนั้นเราควรมีความเห็นประจำตัวอยู่อย่างหนึ่งเสมอไป ในการที่จะมองพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นโรงมหรสพของวิญญาณ เป็นที่แสวงหาความเพลิดเพลินเช่นเดียวกับโรงมหรสพทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นที่แสวงหาความเพลิดเพลินทางกายและทางกิเลส.

ธรรมะในพระพุทธศาสนาจะให้ความเพลิดเพลินชนิดที่จิตใจต้องการ เป็นสิ่งที่นับได้ว่าเป็นอาหารจำเป็นด้วยเหมือนกัน คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสยังต้องการอาหารทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเหล่านี้ แสวงหากันไปตามที่สมควรนั้นก็ถูกแล้ว แต่ยังมีสิ่งอีก สิ่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ลึกและไม่ต้องการอาหารชนิดนั้น สิ่งนี้คือ วิญญาณซึ่งเป็นอิสระ หรือบริสุทธิ์ ต้องการความบันเทิงเริงรื่นที่เป็นอาหารทางธรรมะ นับตั้งต้นไปแต่ความยินดีปรีดาที่รู้สึกว่าตนได้ทำอะไรอย่างถูกต้องเป็นที่ น่าพอ ใจของผู้รู้ทั้งหลาย มีความสงบระงับในใจชนิดที่กิเลสมาเรียกร้องไม่ได้ มีความเห็นแจ่มแจ้งรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ทะเยอทะยานในสิ่งใด มีอาการเหมือนกับลงนั่งได้ ไม่ต้องวิ่งไปวิ่งมาเหมือนคนทั้งหลาย ชนิดที่ท่านให้คำเปรียบไว้ว่า "กลางคืนเป็นควันกลางวันเป็นไฟ" "กลางคืน

เป็นควัน" นั้นคือนอนไม่หลับกระสับกระส่าย มือก่ายหน้าผาก คิดจะแสวงหาอย่างนั้นอย่างนี้ คิดจะกระทำเพื่อให้ได้เงิน ได้ลาภ ได้สิ่งต่าง ๆ ที่ตนปรารถนา อัดเป็นควันกลุ้มอยู่ในใจเพราะมันยังมืดค่ำ ลุกไปไหนไม่สะดวก ต้องทนนอนอัดควันอยู่ พอถึงเวลารุ่งขึ้น ก็ออกวิ่งว่อนไปตามความต้องการของ "ควัน" ที่อัดไว้แต่เมื่อคืน นี่เรียกว่า "กลางวันเป็นไฟ" เหล่านี้เป็นลักษณะของการที่จิตใจไม่ได้รับความสงบ ไม่ได้รับอาหารทางธรรม แต่เป็นการกระหายไปตามอำนาจของกิเลสตัณหาโดยส่วนเดียว กลางคืนอัดควันหมายความว่าร้อนกลุ้มอยู่แล้วตลอดคืนกลางวันเป็นไฟหมายความว่าลุกโพลง ๆ คือทั้งร้อน ทั้งไหม้ อะไรไปในตัวเสร็จตลอดทั้งวันอีก แล้วจะหาความสงบเยือกเย็นอย่างไรได้ ถ้าคนเราต้อง "กลางคืนอัดควันกลางวันเป็นไฟ" ไปจนตลอดชีวิต ตลอดชาติแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้ลองคิดดู เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือนับตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งเข้าโลงไปทีเดียว แล้วก็ไม่มีสติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับควันนั้นเสียได้ เขาจะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธเจ้าสำหรับช่วยแก้จะให้เบาบางลงตามส่วน เมื่อเขาได้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นจริงมากขึ้นเท่าไร ควันหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น.

ทั้งหมดนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนานั้นมีลักษณะหลายเหลี่ยมหลายมุมเหมือนกับภูเขาลูกเดียว มองจากทิศต่าง ๆ กันก็เห็นเป็นรูปต่าง ๆ ได้ประโยชน์ต่าง ๆ กัน แล้วแต่ความเห็นของผู้มองแม้พระพุทธศาสนาจะมีมูลมาจากความกลัว ก็ไม่ใช่ความกลัวที่โง่เขลาของคนป่าเถื่อนจนถึงกับนั่งไหว้รูปไหว้เจว็ด หรือไหว้สิ่งที่มีปรากฏการณ์

แปลก ๆ แต่เป็นความกลัวชนิดที่สูง คือความกลัวว่าที่จะไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่นคือความรอดพ้นไปจากความบีบคั้นของความเกิดแก่เจ็บตาย หรือความทุกข์ทั้งหลายที่เรามองเห็น ๆ กันอยู่ พุทธศาสนาตัวแท้นั้น ไม่ใช่หนังสือ ไม่ใช่คัมภีร์ ไม่ใช่เสียงบอกเล่า ตัวพระไตรปิฎกหรือตัวพิธีรีตองต่าง ๆ นั้น ก็ไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ตัวแท้ต้องเป็นการปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ชนิดที่จะทำลายกิเลสให้ร่อยหรอหรือสิ้นไปในที่สุด ไม่จำเป็นต้องเนื่องด้วยหนังสือด้วยตำรา ไม่ต้องอาศัยพิธีรีตองหรือสิ่งภายนอก เช่นเทวดาหรือดวงดาวบนท้องฟ้า แต่ต้องเนื่องด้วยกาย วาจา ใจโดยตรง คือจะต้องบากบั่นกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจนเกิดความรู้สว่างไสว สามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนอวสาน นี่แหละ คือตัวแท้ของพระพุทธ-ศาสนาในส่วนที่เราจะต้องเข้าใจ อย่าได้ไปหลงใหลเอาเนื้องอกที่หุ้มห่อพระพุทธศาสนามาเป็นตัวศาสนากันเลย.

ศาสนาที่ชื่ออะไรเป็นอะไร

(พุทธศาสนา)

โดย

พระราชชัยกวี

(ท่านพุทธทาสภิกขุ นันทปัญโญ)

คำว่า "ศาสนา" มีความหมายกว้างกว่าคำว่า "ศีลธรรม" ศีลธรรมหมายถึงข้อปฏิบัติเกี่ยวกับประโยชน์สุขในชั้นที่เป็นพื้นฐานทั่วไป มีอยู่ตรงกันแทบทุกศาสนา ศาสนาหมายถึงระเบียบวิธีปฏิบัติในขั้นสูง และผิดแปลกแตกต่างกันไปเฉพาะศาสนาหนึ่ง ๆ ทีเดียว ศีลธรรม ทำให้เป็นคนดีเช่นมีศีล มีสัจจะ มีกตัญญูกตเวที มีการปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนตนหรือคนอื่นตามหลักสังคมทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้ว คนนั้นก็ยังไม่พ้นทุกข์ที่เกิดมาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่พ้นจากการเบียดเบียนของกิเลส อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นไปได้ และไม่สามารถจะกำจัดความทุกข์อันเกิดจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ส่วนขอบเขตของศาสนานั้นยังไปได้ไกลอีก โดยเฉพาะพุทธศาสนา ย่อมมุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัดกิเลสให้สิ้นเชิง หรือดับความทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้สูญสิ้นไป นี่ชี้ให้เห็นว่าศาสนากับศีลธรรมนั้นต่างกันอย่างไร พุทธศาสนาได้ไปไกล

กว่าศีลธรรมสากลของโลกทั่ว ๆ ไปอย่างไร เมื่อเข้าใจดังนี้แล้ว เราจะได้สนใจกับพุทธศาสนาโดยเฉพาะ

พุทธศาสนา คือวิชารวมทั้งระเบียบปฏิบัติสำหรับจะให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ขอให้ทำความเข้าใจในคำจำกัดความนี้ให้มากเป็นพิเศษ เพื่อประโยชน์ที่จะเข้าใจพุทธศาสนาได้โดยเร็วหรือโดยง่าย

ท่านทั้งหลายลองพิจารณาดูว่ารู้จักอะไรเป็นอะไรกันหรือเปล่า แม้จะรู้ว่าตัวเองเป็นอะไร ชีวิต การงาน หน้าที่ อาชีพ เงินทอง ข้าวของเกียรติยศชื่อเสียงคืออะไรก็ตาม ใครกล้ายืนยันว่ารู้ถึงที่สุดบ้าง ถ้าเรารู้ว่าอะไรเป็นอะไรจริง ๆ แล้ว เราย่อมไม่ปฏิบัติผิดต่อสิ่งทั้งปวง เมื่อปฏิบัติถูกแล้ว ก็เป็นอันแน่นอนว่าความทุกข์จะเกิดขึ้นไม่ได้ เดี๋ยวนี้เรายังไม่รู้ว่ามันเป็นอะไรเราจึงปฏิบัติผิดไม่มากก็น้อย ความทุกข์ก็เกิดขึ้นตามส่วน การปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาก็คือ ปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไร เป็นจริงอย่างไรเท่านั้น การปฏิบัติศีลสมาธิปัญญา ปฏิบัติกรรมฐานภาวนาอะไรก็ตาม ล้วนแต่มุ่งผลเพื่อให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไร เมื่อรู้แจ้งแท้จริง ก็ย่อมหมายถึงการบรรลุมรรคผลชั้นใดชั้นหนึ่งหรือถึงที่สุด เพราะว่าความรู้นั้นเองเป็นตัวทำลายกิเลสไปในตัว

เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจริง ๆ แล้ว การเบื่อหน่ายคลายกำหนัดและความหลุดพ้น ย่อมเกิดขึ้นเองเป็นอัตโนมัติ เราทำความเพียรปฏิบัติก็แต่ขั้นที่ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น โดยเฉพาะก็ในขั้นที่ยังไม่รู้ว่าสิ่งทั้งหลาย ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าชีวิตหรือสิ่งทั้งปวง ที่เรากำลังหลงรักใคร่ ยินดีนี้ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงหลง

รักยินดีติดพันยึดถือในสิ่งเหล่านั้น ครั้นรู้จริงตามวิธีรู้ของทางศาสนาพุทธ คือมองเห็นชัดว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไม่ใช่ของตัวของตน ไม่มีอะไรที่น่าผูกพันตัวเราเข้าไปกับสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ แล้ว ก็จะเกิดความหลุดพ้นจากการครอบงำของสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาทันที

ขอยืนยันคำจำกัดความข้อนี้ว่า เป็นคำจำกัดความที่เพียงพอและเหมาะสมสำหรับท่านทั้งหลายจะเอาไปใช้สำหรับดำเนินการปฏิบัติของตน เพราะเหตุว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งพระไตรปิฎกก็ล้วนแต่เป็นการบ่งระบุให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้นเอง เช่นหลักเรื่องอริยสัจ ๔ ประการ ซึ่งจะนำมาเปรียบกับคำจำกัดความดังกล่าว เพื่อดูว่าจะลงรอยกันได้อย่างไร

อริยสัจข้อที่ ๑ แสดงว่าสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ นี่ก็คือบอกตรง ๆ ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรนั่นเอง คือบอกว่าสิ่งทั้งปวงเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ แต่คนทั้งหลายไม่รู้ ไม่เห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นความทุกข์ จึงได้มีความอยากในสิ่งทั้งปวง ถ้ารู้ว่ามันเป็นความทุกข์ ไม่น่าอยาก ไม่น่ายึดถือ ไม่น่าไปผูกพันตัวเองเข้ากับสิ่งใดแล้ว ก็คงจะไม่อยาก อริยสัจข้อที่ ๒ แสดงว่าความอยากนั้น ๆ เป็นเหตุของความทุกข์ คนทั้งหลายก็ไม่รู้ ไม่เห็นไม่เข้าใจว่าความอยากนี้แหละเป็นเหตุของความทุกข์ จึงได้พากันอยากนั่นอยากนี่ร้อยแปดพันประการ เพราะไม่รู้จักว่าความอยากนั้นคืออะไร อริยสัจข้อที่ ๓ แสดงว่า นิโรธหรือนิพพานคือการดับความอยากเสียให้สิ้นเป็นความไม่มีทุกข์ คนทั้งหลายยิ่งไม่รู้จักกันใหญ่ ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งที่อาจจะบรรลุถึงได้ในที่ทั่ว ๆ ไป คือพบได้ตรงที่ความอยากมันดับเสียได้นั่นเอง นี่ก็คือไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จึงไม่มีใครปรารถนาที่จะดับความอยาก ไม่ปรารถนา

นิพพาน เพราะไม่รู้ว่าอะไรเป็นนิพพาน ทีนี้ก็มาถึง อริยสัจข้อที่ ๔ ที่เรียกมรรค อันได้แก่วิธีดับความอยากนั้นๆเสีย ไม่มีผู้ใดเข้าใจว่าการทำอย่างนี้เป็นวิธีดับความอยาก ไม่มีใครสนใจเรื่องอริยมรรค อันมีองค์ ๘ ประการซึ่งดับความอยาก ไม่รู้จักว่าอะไรเป็นที่พึ่งแก่ตน อะไรเป็นสิ่งที่ควรขวนขวายอย่างยิ่งจึงไม่สนใจกับเรื่องอริยมรรคของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเลิศประเสริฐที่สุดในบรรดาวิชาความรู้ของมนุษย์เราในโลกนี้หรือโลกอื่นๆ นี่แหละคือการที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างน่าหวาดเสียวทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเรื่องอริยสัจ ๔ ประการนั้น คือความรู้ที่บอกให้เห็นชัดว่าอะไรเป็นอะไรอย่างครบถ้วนนั่นเอง ในเรื่องความอยากนั้นบอกให้รู้ว่าอย่าไปเล่นกับมัน มันจะเป็นความทุกข์ขึ้นมา เราก็ยังขืนไปเล่นกับความอยากจนเต็มไปด้วยความทุกข์ นี่แหละเป็นความโง่เขลา ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามที่เป็นจริง จึงปฏิบัติผิดไปทุกอย่าง ถูกบ้างก็เล็กน้อยเกินไปและถูกตามความหมายของคนที่มีกิเลสตัณหา ซึ่งถือว่าถ้าได้อะไรมาตรงตามความต้องการของตนแล้ว ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติถูก เช่นนี้ทางธรรมไม่ถือว่าถูก

ทีนี้ลองเอาหลักบาลีที่เรียกกันว่า หัวใจพระพุทธศาสนา หรือคาถาของพระอัสสชิมาพิจารณา เมื่อพระอัสสชิได้พบกับพระสารีบุตรแต่ก่อนบวช พระสารีบุตรได้ถามถึงใจความของพุทธศาสนาว่ามีอยู่อย่างไรโดยย่อที่สุด พระอัสสชิได้ตอบว่า "สิ่งเหล่าใดเกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความดับสิ้นเชิงของสิ่งเหล่านั้นเพราะหมดเหตุ พระมหาสมณเจ้าตรัสอย่างนี้" นี่คือการ

บอกว่า "สิ่งทั้งปวงมีเหตุปรุงแต่งขึ้นมา มันดับไม่ได้จนกว่าจะดับเหตุเสียก่อน" นี่เป็นการชี้ให้รู้ว่าอย่าไปเห็นอะไรเป็นตัวตนที่ถาวร ไม่มีอะไรถาวร มีแต่สิ่งที่เกิดมาจากเหตุและงอกงามต่อไปโดยอำนาจของเหตุ และจะดับไปเพราะสิ้นเหตุ เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ล้วนแต่เป็นผลิตผลของสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นแต่ความเลื่อนไหลไปไม่หยุด เพราะอำนาจของธรรมชาติมีลักษณะปรุงไม่หยุด พุทธศาสนาจึงบอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน มีแต่การปรุงแต่งกันไป และเป็นความทุกข์รวมอยู่ในนั้นด้วย เพราะไม่มีอิสระ ต้องเป็นไปตามอำนาจของเหตุ จะไม่มีความทุกข์ก็ต่อเมื่อหยุด จะหยุดก็ต่อเมื่อดับเหตุไม่ให้มีการปรุง ข้อนี้เป็นการบอกให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างลึกซึ้งอย่างที่สุด ที่ผู้มีสติปัญญาจะบอกได้นับว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาจริง ๆ การบอกนี้คือ บอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นแต่เรื่องของมายา อย่าไปหลงยึดถือจนชอบหรือชังมันเข้า เมื่อทำใจให้เป็นอิสระได้จริง ๆ แล้ว นั่นแหละคือการออกมาเสียได้จากอำนาจแห่งเหตุ เป็นการดับเหตุเสียได้ ไม่ทุกข์เพราะความชอบหรือความชังอีกต่อไป

อีกทางหนึ่งนั้นอยากจะชี้ให้สังเกตถึงวัตถุประสงค์แห่งการออกผนวชของพระพุทธเจ้าว่าท่านออกผนวชโดยความประสงค์อย่างใด พระพุทธภาษิตที่ตรัสในข้อนี้มีอยู่อย่างชัดเจนว่า พระองค์ออกผนวชเพื่อแสวงหาว่า "อะไรเป็นกุศล ๆ" คำว่า "กุศล" ของพระองค์ในที่นี้ หมายถึงความฉลาด หมายถึงความรู้ที่ถูกต้องที่สุด โดยเฉพาะก็คือรู้ว่าอะไรเป็นความทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นความไม่มีทุกข์ อะไรเป็นวิธีให้ถึงความไม่มีทุกข์ เพราะถ้ารู้อย่างถูกต้องสิ้นเชิงจริง ๆ แล้วนั้นก็คือ

ความฉลาดหรือความรู้ที่ถึงที่สุด ฉะนั้นความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์นั่นแหละ คือตัวพุทธศาสนา

เรื่อง ไตรลักษณ์ ก็เป็นหลักสำคัญอีกแนวหนึ่ง มีหัวข้อสั้น ๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นหลักที่เราต้องรู้ ถ้าไม่รู้ก็เรียกว่าไม่รู้พุทธศาสนา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ คือการประกาศความจริงออกไปว่า "สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง สิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน" ที่ว่าเป็นอนิจจังก็คือสิ่งทั้งปวงเปลี่ยนแปลงเรื่อย ไม่มีอะไรเป็นตัวมันเองที่หยุดอยู่แม้ชั่วขณะ ที่ว่าเป็นทุกข์นั้น หมายถึงว่าสิ่งทั้งปวงมีลักษณะเป็นความทนทุกข์ทรมานอยู่ในตัวมันเอง มีลักษณะที่ดูแล้วน่าชังน่าเบื่อหน่าย น่าระอาอยู่ในตัวมันเองทั้งนั้น และที่ว่าเป็น อนัตตา นั้น หมายถึงการบอกให้รู้ว่าบรรดาสิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรที่เราควรจะเข้าไปยึดถือด้วยจิตใจมั่นเป็นตัวตนหรือเป็นของ ๆ ตน ถ้าไปยึดถือเข้าก็ต้องเป็นทุกข์ บอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นมันยิ่งกว่าไฟ เพราะว่าไฟนั้นมันลุกโพลง ๆ อยู่ เราเห็นว่าเป็นไฟก็ไม่เข้าใกล้ แต่สิ่งทั้งปวงนั้นมันเป็นไฟที่มองไม่เห็น เราจึงเข้าไปกอดกองไฟกันด้วยความสมัครใจ แล้วก็เป็นทุกข์ตลอดกาล นี่คือการบอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไร โดยนัยแห่งไตรลักษณ์ เป็นการชี้ให้เห็นได้ชัดว่า พุทธศาสนาคือวิชาหรือระเบียบปฏิบัติทำให้รู้ได้ว่าอะไรคืออะไรเท่านั้นเอง

เมื่อได้ก้าวมาถึงหลักที่ว่า เราต้องรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไร และจะต้องปฏิบัติอย่างไรจึงจะตรงต่อกฎธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงดังนี้แล้ว หลักในพระบาลีก็มีอยู่อีกพวกหนึ่ง เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า คำสอนที่เป็นประธานของคำสอนทั้งหมด มีอยู่ ๓ ข้อสั้น ๆ คือการไม่ทำความชั่ว

ทั้งปวง การทำความดีให้เต็มที่ และการทำจิตให้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากความเศร้าหมอง นี้เป็นหลักสำหรับปฏิบัติ เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของตัว ยึดถือไม่ได้ ไปหลงใหลด้วยไม่ได้ เราต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้องด้วยความระมัดระวัง คือ เว้นจากการทำชั่วหมายถึงการละโมภโลภด้วยอำนาจของกิเลส ไม่นำไปลงทุนด้วยการฝืนศีลธรรม ฝืนขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อไปทำความชั่วอีกทางหนึ่งนั้น ให้ทำแต่ความดี ตามที่บัณฑิตสมมติตกลงกันว่าเป็นความดี ทั้งสองขั้นนี้เป็นแต่เพียงขั้นศีลธรรม ส่วนข้อที่สามที่ว่า ทำจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองโดยประการทั้งปวงนั้น นั่นแหละเป็นตัวพุทธศาสนาโดยตรง หมายความว่าทำจิตให้เป็นอิสระ ถ้ายังไม่เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของสิ่งทั้งปวงแล้ว จะเป็นจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ไปไม่ได้ จิตใจที่จะเป็นอิสระ ต้องมาจากความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรถึงที่สุด ถ้ายังไม่รู้ก็ต้องไปหลงรักหรือหลงชังอย่างใดอย่างหนึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้วจะมีความเป็นอิสระได้อย่างไร คนเรามีความรู้สึกตามธรรมดาอยู่สองอย่างเท่านั้น คือพอใจกับไม่พอใจ (อภิชฌาและโทมนัส) คนเราเป็นทาสของอารมณ์ ไม่เป็นอิสระแก่ตัวเองเลย เพราะไม่รู้ว่าอารมณ์หรือสิ่งทั้งปวงนั้นคืออะไรนั่นเอง ความพอใจมีลักษณะที่จะรวบอะไร ๆ เข้ามาหาตัว ส่วนความไม่พอใจ มีลักษณะที่จะผลักไสอะไร ๆ ออกไปเสียจากตัว ถ้ายังมีความรู้สึกสองอย่างนี้อยู่แล้ว ก็หมายความว่าจิตยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังหลงรักหลงชังอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ จิตจึงไม่มีทางที่จะบริสุทธิ์ปราศจากความครอบงำของสิ่งทั้งปวงได้ โดยเหตุนี้เองหลักพระพุทธศาสนาในขั้นสูงสุดนี้ จึงปฏิเสธการยึดถือทั้งสิ่งที่น่ารักและน่าชัง

ปฏิเสธเลยขึ้นไปถึงการไม่หลงติดทั้งในความดีและความชั่ว จิตจึงจะเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง และบริสุทธิ์จากสิ่งห่อหุ้มจริง ๆ

ลัทธิอื่นนิยมกันเพียงให้เว้นความชั่วไปยึดถือในความดี ให้หลงใหลให้ผูกพันในความดีจนถึงยอดของความดี คือพระเป็นเจ้า พุทธศาสนายังไปไกลกว่านั้น คือไม่ยอมผูกพันตัวกับสิ่งใดเลย การผูกพันในความดีนั้น จัดไว้เป็นการปฏิบัติถูกในระยะกลาง ในเมื่อเรายังทำอะไรให้สูงไปกว่านั้นไม่ได้เท่านั้นเอง ในระยะแรกเราเว้นจากความชั่ว ในระยะถัดมาเราทำความดีให้เต็ม ส่วนในระยะสูงนั้นเราทำจิตให้กระโดดลอยสูงอยู่เหนือความครอบงำของความดีและความชั่ว การที่ผูกพันตัวอยู่ภายใต้ผลของความดียังไม่ใช่ความพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง เพราะคนชั่วก็จะต้องมีความทุกข์ตามประสาของคนชั่ว คนดีก็จะต้องมีความทุกข์ไปตามประสาของคนดี จะดีอย่างมนุษย์ก็มีความทุกข์อย่างมนุษย์ที่ดี จะดีอย่างเทวดาก็มีความทุกข์อย่างของเทวดา แม้จะเป็นพรหมก็มีความทุกข์อย่างพรหมจะไม่มีความทุกข์เลยก็ต่อเมื่อกระโดดขึ้นไปให้พ้น ให้สูงขึ้นไปอยู่เหนือสิ่งที่เรียกว่า ความดี กลายเป็นโลกุตตระ โลกของพระอริยเจ้า เป็นพระอริยะเจ้า ถ้าถึงที่สุด ก็เรียกว่าเป็นพระอรหันต์

ทีนี้ คำว่า พุทธศาสนานั้นแปลว่าอะไร ? พุทธแปลว่าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแปลว่าผู้รู้ พุทธศาสนา ก็ต้องแปลว่าศาสนาของผู้รู้ พุทธศาสนิกก็แปลว่าผู้ปฏิบัติตามศาสนาของผู้รู้ ที่ว่ารู้นั้นหมายถึงรู้อะไร คือรู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริงนั้นเอง จึงกล่าวว่าพุทธศาสนาก็คือศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นศาสนาเกี่ยวกับความรู้จริง เราจะต้องปฏิบัติจน

ให้รู้ของเราเอง เมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องกลัว กิเลสตัณหาต่าง ๆ จะถูกความรู้นั้นทำลายล้มสิ้นไป ความไม่รู้ที่เรียกว่าอวิชชานั้นจะดับไปในทันทีในเมื่อวิชชาได้เกิดขึ้น ฉะนั้นข้อปฏิบัติต่าง ๆ จึงมีไว้เพื่อให้วิชชาเกิด ท่านทั้งหลายจงผูกใจปักมั่นในทางที่จะเข้าถึงพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น ขอแต่ให้เป็นความรู้ที่ถูกต้องรู้ด้วยความเห็นจริง ๆ อย่ารู้อย่างโลก ๆ รู้ผิด ๆ รู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ จึงไปหลงสิ่งที่ไม่ดีว่าดี หลงสิ่งซึ่งเป็นที่เกิดความทุกข์ว่าไม่เกิดความทุกข์ ดังนี้เป็นต้น ขอให้พยายามดูกันในแง่ความทุกข์นี้ให้มากที่สุด ก็จะค่อย ๆ รู้ไปตามลำดับ นั่นแหละ จะเป็นการรู้พุทธศาสนาที่ถูกตัวพุทธศาสนา

ถ้าเข้าถึงพุทธศาสนากันโดยวิธีนี้แล้ว คนตัดฟืนขาย ที่ไม่รู้หนังสือก็จะเข้าถึงตัวพุทธศาสนาได้ ในขณะที่เปรียญหลายประโยคที่ง่วนอยู่กับพระไตรปิฎก แต่ไม่ดูกันในแง่นี้ ก็อาจจะไม่เข้าถึงพุทธศาสนาได้เลย ทำไมพวกเราที่มีสติปัญญาอยู่บ้าง จะไม่สามารถพินิจพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้รู้ตามที่เป็นจริง เมื่อถูกเข้าแก่ตัวเองแล้ว ก็จะต้องศึกษาสิ่งนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่าสิ่งนั้นมันเป็นอย่างไรแน่ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นและกำลังเผาเราให้เร่าร้อนอยู่นั้นมันคืออะไร มันเป็นอย่างไร มันมาจากอะไร ถ้าทุกคนตั้งสติคอยเฝ้ากำหนดพิจารณาความทุกข์แก่ตนในลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว จะเป็นทางเข้าถึงพุทธศาสนาได้ดีที่สุด ดีกว่าเรียนเอาจากพระไตรปิฎกอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้ทีเดียว การที่จะมัวแต่ศึกษาพุทธศาสนาจากพระ-ไตรปิฎกในแง่ของภาษาหรือวรรณคดีนั้น ไม่มีทางรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ทั้งที่พระไตรปิฎกเต็มไปด้วยคำบรรยายว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้เป็น

อย่างนี้ ได้แต่ฟังอย่างนกแก้วนกขุนทองที่จำไว้ได้ แต่ไม่สามารถจะเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย เว้นไว้แต่ว่าเขาจะได้ทำการพินิจพิจารณาให้เป็นเรื่องจริงของชีวิตจิตใจ เข้าถึงตัวจริงของกิเลส ของความทุกข์ ของธรรมชาติ หรือของสิ่งทั้งปวงบรรดาที่มาเกี่ยวข้องกับเรานั่นแหละ จึงจะถึงตัวพุทธศาสนา

คนที่ไม่เคยเห็นไม่เคยฟังพระไตรปิฎกเลย แต่เคยพิจารณาอย่างละเอียดละออทุกครั้งทุกคราวที่ความทุกข์เกิดขึ้นแผดเผาใจของตน นี่แหละเรียกว่าคนที่กำลังเรียนพระไตรปิฎกโดยตรง อย่างถูกต้องยิ่งกว่าคนที่กำลังเปิดเล่มพระไตรปิฎกออกอ่าน เราเองอาจเป็นเช่นเดียวกับคนที่ลูบคลำเล่มพระไตรปิฎกอยู่ทุกวัน แต่ไม่รู้จักเพชรหรือรู้จักอมฤตธรรมที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ข้อนี้ได้แก่การที่เรามีตัวใช้ ตัวปฏิบัติ ตัวทำ อะไรเกี่ยวกับตัวเราอยู่ทุกวัน แต่แล้วก็ไม่รู้จักตัวเรา ไม่สามารถจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเราให้ลุล่วงไปได้ ยังคงมีความทุกข์ ยังคงมีตัณหาที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เพิ่มมากขึ้นทุก ๆ วัน ตามอายุที่เพิ่มขึ้น นี่เพราะไม่รู้จักตัวเราอย่างเดียวเท่านั้น ชีวิตจิตใจที่สวมอยู่กับตัวเรา เรายังไม่รู้จัก การที่จะไปรู้พระไตรปิฎก รู้สิ่งลึกลับที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นยิ่งยุ่งยากไปกว่าเป็นไหน ๆ เพราะฉะนั้น จงหันมาศึกษาพระพุทธศาสนา หรือรู้จักตัวพระ-พุทธศาสนากัน ด้วยการศึกษาจากตัวจริง คือจากสิ่งทั้งปวง ซึ่งรวมทั้งร่างกายนี้และจิตใจนี้ จากชีวิตซึ่งกำลังหมุนอยู่ในวงกลมของความอยากกระทำตามความอยากจนเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา หล่อเลี้ยงเจตนาที่

อยากทำสืบต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารหรือทะเลทุกข์ เพราะความที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรข้อเดียวเท่านั้น

สรุปความว่า พุทธศาสนานั้น คือวิชาและระเบียบปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เมื่อเรารู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องจริง ๆ แล้ว ไม่ต้องมีใครมาสอนเรา มาแนะนำเรา เราต้องปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ได้ด้วยตนเอง แล้วกิเลสก็จะละไปเอง เราจะเป็นพุทธบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งขึ้นมาทันที เราจะปฏิบัติอะไรไม่ผิดขึ้นมาทันที เราจะลุถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ หรือที่เรียกกันว่ามรรคผลนิพพานนี้ได้ด้วยตนเอง เพราะการที่เรามีความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรโดยถูกต้องถึงที่สุดแท้จริงเท่านั้น

ตุลาการ ตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา

โดย

พระราชชัยกวี

(ท่านพุทธทาสภิกขุ นันทปัญโญ)

ท่านที่จะเป็นผู้พิพากษาทั้งหลาย !

การบรรยายในโอกาสครั้งสุดท้ายนี้ อาตมาจะได้กล่าวถึงข้อคิดบางประการในทางพุทธศาสนาหรือที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ในส่วนที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกันกับการเป็นตุลาการ

ในข้อแรกที่สุด อาตมาอยากจะปรับความเข้าใจตามหลักของพุทธศาสนาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของคนเรา ไม่ว่าเป็นอาชีพประเภทใด สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ หรืออาชีพนั้น ถ้าถือตามหลักของธรรมะหรือว่าถือเอาธรรมเป็นหลักสำหรับมอง ก็อาจกล่าวได้ว่าหน้าที่หรืออาชีพนั่นเอง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการที่คนเราจะเข้าถึงธรรม การที่จะรู้จักโลก หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงดี ว่าอะไรเป็นอะไรนั้น จำต้องมีการทำสิ่งซึ่งเป็นหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปด้วยดีเสียก่อน การที่คนเราคนหนึ่ง ๆ ทำหน้าที่ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของตน โดยเฉพาะเช่นอาชีพ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ไม่มีมลทินด่างพร้อยนั่นแหละ ย่อมเป็นการเพียงพอที่จะทำให้รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร อย่างไม่น้อยทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็จะรู้จักชีวิต

จิตใจของคนเรานี้ ว่าหมายความว่าอย่างไร เป็นสิ่งที่ควรยึดถือหลงใหลเพียงไรเป็นต้น ถ้าหากว่าเราไม่ได้ทำอะไรจริง ๆ จัง ๆ ให้ดีที่สุด ให้ถูกต้องตามอุดมคติของอาชีพหรือของหน้าที่นั้น ๆ แล้ว มันยังน้อยเกินไปสำหรับที่จะรู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้จักกิเลส รู้จักทุกข์ และรู้จักความดับทุกข์ เป็นต้น.

การที่คนเราปฏิบัติหน้าที่ หรือประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีอุดมคติสูงสุดอย่างสุดความสามารถนั้น นับว่าเป็นการประพฤติธรรมอย่างเต็มที่อย่างหนึ่งอยู่ในตัว ฉะนั้นจึงไม่ควรทำด้วยความรู้สึกแต่เพียงว่ามันเป็นการจำเป็นจะต้องหาเลี้ยงชีพหรืออะไรทำนองนั้น แต่ควรจะทำด้วยความรู้สึกที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือรู้สึกว่าเป็นบทเรียนที่มนุษย์เราจะต้องผ่านไป และต้องผ่านไปให้เป็นอย่างดีที่สุด แม้ว่าจะเหนื่อยยากลำบาก ก็จะยิ่งเป็นการทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายถูกต้องดีขึ้นโดยเร็ว เป็นการประพฤติธรรมที่ยิ่งขึ้นไป

สำหรับอาชีพตุลาการ ย่อมเป็นอาชีพที่กล่าวได้ว่ามีอุดมคติสูง เป็นโอกาสแห่งการประพฤติธรรมชั้นสูงพร้อมกันไปในตัว เราควรจะยกอุดมคติขึ้นเป็นที่ตั้งในการประกอบอาชีพการงาน ไม่ควรจะถืออย่างที่คนบางจำพวกถือ ว่าอุดมคตินั้นซื้ออะไรกินไม่ได้ ส่วนวัตถุเช่นเงินทองเป็นต้นนั้นยังซื้ออะไรกินได้ ดังนี้ เงินทองซื้ออะไรกินได้ก็จริง แต่ว่าเป็นไปเพียงเพื่อประโยชน์ในทางกาย เรื่องทางฝ่ายกายนี้ ถ้าปล่อยมากไป คือตามใจมากไปก็จะกลายเป็นเรื่องของกิเลสตัณหา หรือของภูตผีปีศาจอันร้ายกาจไปโดยไม่รู้สึกตัว ฉะนั้นจึงต้องเหนี่ยวรั้งไว้ด้วยเรื่องของฝ่ายใจ คืออุดมคติ

ที่ดีงามที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจให้ประกอบหน้าที่ของตนอย่างบริสุทธิ์และงดงาม เป็นการประพฤติธรรม เพื่อทำความพ้นทุกข์อย่างสูงสุดพร้อมกันไปในตัว เราจะต้องควบคุมกิเลสหรือบรรเทากิเลสพร้อมกันไปในตัว ในขณะที่เราจะต้องประกอบอาชีพหรือปฏิบัติหน้าที่ของเราให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง

สำหรับอุดมคติของตุลาการนั้นอาตมารู้สึกว่า ถ้าถือกันตามหลักธรรมแล้ว ควรจะถือว่า ตุลาการคือบุคคลผู้มีหน้าที่อภิบาลรักษาธรรมะของโลกประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกันกับบุคคลบางประเภทที่เป็นบรรพชิตที่มีหน้าที่รักษาธรรมะของโลกอยู่ส่วนหนึ่งด้วยเหมือนกัน การรักษาธรรมะของโลกนั้น ถือเอาความหมายได้กว้าง เพราะคำว่าธรรมเป็นคำที่กว้าง ธรรม เป็นเครื่องมือสำหรับทำความพ้นทุกข์ แต่มีความหมายกว้าง แม้ที่สุดแต่การรักษาความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมในโลกก็ถือได้ว่าเป็นการรักษาธรรมเหมือนกัน เพราะคำบาลีก็ได้ใช้คำ ๆ เดียวกัน คือว่า คำว่าธรรม นี้ หมายถึงความยุติธรรมเป็นคำที่กว้าง อุดมคติของผู้รักษาธรรมของโลกนั้น ย่อมอยู่สูงเหนือกว่าที่เราจะถือตัวเพียงว่าเราเป็นข้าราชการกระทรวงยุติธรรมหรืออะไรทำนองนี้ แต่เมื่อเราเป็นผู้ยึดอุดมคติที่สูงในฐานะเป็นผู้รักษาธรรมของโลก ก็จะเป็นการครอบคลุมอุดมคติที่ต่ำ ๆ กว่านั้นไว้ได้ในตัวเสร็จ เช่นว่า เป็นตุลาการผู้รักษากฎหมาย เป็นข้าราชการของกระทรวงยุติธรรม หรือเป็นผู้รับใช้ประชาชนอะไรก็สุดแท้ แต่ว่าควรจะยึดถือให้ถูกความจริง ซึ่งเป็นความจริงแท้และเหมาะสม คืออุดมคติที่เป็นผู้รักษาธรรมของโลกนั้นจะประเสริฐกว่า เราจะต้องไม่เป็นเพียงข้าราช-การของประเทศไทย เราต้องเป็นผู้รักษาธรรมของธรรม หรือของโลกโดย

ไม่ต้องจำกัดเชื้อชาติหรืออื่น ๆ ธรรมนั้นเป็นของโลก เรามีชีวิตอยู่ในโลก ช่วยกันรักษาธรรมให้คงมีอยู่ในโลก การมีจิตใจกว้างอย่างนี้จะเหมาะสมกับการเป็นตุลาการ และจะเป็นผู้ประพฤติธรรมพร้อมกันไปในตัว

การที่เรายึดถืออุดมคติอันใหญ่หลวงว่า เราเป็นผู้รักษาธรรมะของโลกนั่นแหละ จะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เราบกพร่องในอุดมคติที่ย่อม ๆ เล็ก ๆ ลงมา ข้อนี้จะเป็นเครื่องชูกำลังใจให้มองดูสิ่งต่าง ๆ ด้วยสายตาที่กว้างหรือสูง เป็นทางที่จะป้องกันอคติต่าง ๆ ได้ง่าย โดยที่อาตมาไม่ต้องบอกกล่าว ท่านทั้งหลายที่เป็นตุลาการก็ย่อมทราบดีว่า อคตินั้นไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งในการเป็นตุลาการ แต่ถ้าเราจะทำตนเป็นคนของใคร ก็จะต้องทำอะไรคล้อยตามความประสงค์ของคนนั้นเป็นธรรมดา เช่นเป็นผู้รับใช้ประชาชนก็เป็นคนของประชาชน และทำอะไรคล้อยตามความต้องการของประชาชน เป็นข้าราชการของกระทรวงนั้นกระทรวงนี้ ก็เป็นคนที่ต้องทำตามความประสงค์ของกระทรวงนั้น ๆ เป็นต้น หรือแม้ที่สุดแต่การทำตนเป็นคนของประเทศไทย ก็รู้สึกว่าแคบ เราควรจะเป็นคนของโลก หรือถ้ายิ่งไปกว่านั้น ก็ควรจะเป็นคนของธรรม ซึ่งยิ่งไปกว่าโลก ใหญ่ไปกว่าโลก ฉะนั้นจึงสามารถเป็นผู้ทำหน้าที่รักษาธรรมไว้ ให้ยังคงมีอยู่เป็นที่พึ่งของโลก โดยไม่เห็นแก่หน้าใครได้โดยง่าย อุดมคติเช่นนี้ ย่อมเป็นเช่นเดียวกับอุดมคติของบรรพชิตหรือนักบวช ผู้สืบอายุพระศาสนาหรือรักษาธรรมไว้เป็นที่พึ่งแก่โลก โดยไม่อยู่ในอาณัติของผู้ใด นอกจากธรรม ในทางธรรม ย่อมถือว่าบุคคลที่ถืออุดมคติเช่นนี้ ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลของโลกส่วนรวม ไม่เป็นลูกจ้างใคร เพราะว่าทำไปด้วยเจตนา

ที่จะรักษาธรรมอันประเสริฐของโลกไว้ ส่วนเงินเดือนนั้นเป็นแต่ค่าบูชาที่ประชาชนชาวโลกช่วยกันสละให้ด้วยหวังว่าเราจะได้ไม่ต้องไปเสียเวลาทำไร่ไถนาหาอาหารด้วยตนเอง แต่ให้ได้รับความสะดวกสบายในการเป็นอยู่ เพื่อใช้เวลาทั้งหมดเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติ คือช่วยกันรักษาความยุติธรรมหรือธรรมได้ให้ยังคงอยู่เป็นที่พึ่งประจำโลก

สิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรม หรือความสัตย์จริงนี้ ย่อมเป็นของสากลเมื่อถือโดยหลักใหญ่ ๆ เว้นข้อปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ เสีย ย่อมจะตรงกันทุกภาษา หรือทุกส่วนของโลก แม้แต่ในโลกเทวดา หรือในโลกอื่น ๆ ต่อไป ก็ยังมีหลักแห่งความเป็นธรรมหรือยุติธรรมนั้นตรงกัน ฉะนั้น ผู้รักษาความเป็นธรรมของไหนก็ตาม ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลของโลกทุกโลก ที่มีหลักแห่งความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมตรงกันด้วยเหตุนี้ เราจึงพบข้อความในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ที่กล่าวว่า บรรดาพระ-โพธิสัตว์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นตุลาการวินิจฉัยคดีอะไรต่าง ๆ นั้น ย่อมเป็นที่เคารพของสัตว์ทั้งหลาย แม้ประเภทเทวดา คือเป็นที่สักการบูชาของเทวดา เช่นเดียวกันกับพระสมณะทั่วไป หมายความว่า แม้แต่พวกเทวดาก็ต้องการความยุติธรรม จะพากันสรรเสริญแซ่ซ้องสาธุการในเมื่อมีความเป็นธรรมเกิดขึ้น อย่างนี้เป็นต้น

การเป็นปูชนียบุคคลของโลก ในลักษณะที่กล่าวนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เราอาจจะมองเห็นได้โดยไม่ต้องกลัวหรือระแวงไปว่าจะเป็นการเข้าข้างตัวเอง หรือเป็นการยกตัวเอง ข้อสำคัญย่อมอยู่ที่จิตใจของเรามีอุดมคติอย่างที่กล่าวนั้นหรือไม่เท่านั้น ถ้ามีอุดมคติอย่างที่กล่าวนั้นและบำเพ็ญ

หน้าที่ไปตามอุดมคตินั้นแล้ว เงินเดือนย่อมกลายเป็นของเล็กน้อยเกินไป ในการที่จะนำมาเปรียบเทียบกับคุณธรรมอันสูง ที่เรากำลังมีอยู่หรือปฏิบัติอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงหลุดพ้นจากฐานะแห่งความเป็นลูกจ้าง ที่จะถูกจัดไว้ว่าเป็นลูกจ้างของประชาชน หรืออะไรทำนองนั้น การกล่าวเช่นนั้นจะกล่าวได้ก็แต่แก่บุคคลจำพวกที่ทำงานพอสักแต่ว่าแล้ว ๆ ไป พอคุ้มเงินเดือนเดือนหนึ่ง ๆ นั่นแหละ ที่จะกลายเป็นลูกจ้าง แต่ถ้าเป็นผู้ทำงานประกอบไปด้วยอุดมคติอันสูง เช่นช่วยกันรักษาธรรมะให้ยังคงมีอยู่เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ สิ่งที่เขาทำขึ้นมาได้นั้น ย่อมมีคุณค่าสูงเกินกว่าที่จะประมาณได้ เมื่อมาเทียบกับเงินเดือนแล้ว เงินเดือนก็กลายเป็นของอันเล็กน้อย เช่นเศษขยะมูลฝอยไป และตกอยู่ในฐานะเป็นเครื่องบูชาคุณธรรมมากกว่า ไม่อาจจะจัดเป็นค่าจ้าง ลักษณะของการเป็นปูชนียบุคคลมีความหมายอยู่ตรงที่การตั้งตนอยู่ในอุดมคติหรือคุณธรรมที่สูงเกินกว่าราคาสิ่งของบูชาของบุคคลที่นำมาบูชา การที่กล่าวเช่นนี้ เป็นการกล่าวได้ตามความสัตย์จริง หรือเหตุผลตามหลักธรรม ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าจะปลื้มใจ ในการที่ใครก็ตาม ได้มีโอกาสบำเพ็ญหน้าที่นี้ให้ได้ผลเต็มตามความหมายของคำ ๆ นี้ โดยไม่เป็นเพียงผู้ประกอบอาชีพ ซึ่งจะกลายเป็นลูกจ้างไปในวันหนึ่งโดยไม่รู้ตัว เว้นเสียแต่เราได้ทำให้เต็มตามความหมายและฐานะแห่งความเป็นปูชนียบุคคลเท่านั้น

ข้อนี้ขอให้คิดเลยไปถึงปูชนียบุคคลพวกอื่น เช่น พวกสมณะ พวกพราหมณ์ พวกนักบวชเช่นภิกษุเหล่านี้ ล้วนแต่ต้องอาศัยข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ที่ประชาชนสละให้ จึงทำหน้าที่ในการเป็นสมณะ เป็นพราหมณ์

เป็นพระสงฆ์อยู่ได้ แต่แล้วก็มิได้มีหลักเกณฑ์อะไรที่อาจจะจัดบุคคลเหล่านี้ให้เป็นผู้รับจ้างหรือลูกจ้าง ถ้าจะเรียกว่าอาชีพก็เรียกว่าอาชีพได้เหมือนกัน แต่อาชีพอีกชนิดหนึ่ง คือเป็น อาชีพของบุคคลประเภทเจ้าหนี้ เพราะเหตุว่าสิ่งที่ท่านเหล่านั้นทำให้แก่โลกนั้น มีค่ามากเกินสิ่งที่โลกเสียสละเป็นเครื่องเลี้ยงดูบูชาท่าน ฉะนั้นจึงเป็นอาชีพของบุคคลประเภทเจ้า-หนี้ ตัวอย่าง เช่น พระอรหันต์ทั้งหลาย รับจตุปัจจัยจากทายก ในฐานะที่ท่านเป็นเจ้าหนี้ เพราะว่าท่านได้ทำสิ่งวิเศษต่าง ๆ ให้แก่โลกมากมายเหลือเกิน และคงรับเอาเพียงจตุปัจจัยเครื่องอาศัยเท่าที่จะมีชีวิตอยู่ได้เท่าที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ จึงกลายเป็นปูชนียบุคคลไป ดังนี้

การดำรงตนอยู่ในลักษณะเช่นนี้ เป็นเหตุให้เรามีปีติปราโมทย์เป็นต้นทุนประจำอยู่ทุกวันทุกคืน ดังที่บรรยายไว้แล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า ปีติและปราโมทย์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่ง อย่างจำเป็นสำหรับการบรรลุมรรค ผล นิพพาน เพราะว่าเมื่อมีปีติปราโมทย์แล้ว จะมีความระงับจิต มีสมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา วิราคะเป็นลำดับไปได้โดยง่ายดายที่สุด ตุลาการผู้ทำหน้าที่ตามอุดมคติ จนตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลแล้ว วันคืนย่อมประกอบอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์จึงได้รับความผาสุกทางกายทางใจมีสติปัญญาสดชื่นแจ่มใส ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน และเป็นหนทางแห่งการรู้ธรรมอันสูงยิ่งขึ้นไปตามธรรมชาติพร้อมกันไปในตัวด้วย อาตมาจึงขอร้องท่านทั้งหลายทุกคน ให้ยึดถืออุดมคติ แทนที่จะถือเสียว่าอุดมคติชื่อหาอะไรไม่ได้ และมีอุดมคติว่าตนเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมของธรรม หรือของโลกทั้งสิ้น แทนที่จะจำกัด

ผูกมัดตัวเองให้อยู่ในวงแคบ ๆ ของบุคคลใด หมู่ใด คณะใด ประเทศใด เป็นต้น ก็จะมีจิตใจสูง มีความกล้าหาญเฉียบขาด ครอบงำอคติต่าง ๆ ให้สูญสิ้นไปได้

ทีนี้ ถ้าหากว่าจะกล่าวต่อไป ถึงการที่ตุลาการจะเอาชนะอคติได้จริง ๆ อย่างไร ก็ควรพิจารณาให้เห็นชัดเจนเสียด้วยว่า การที่คนเราตั้งใจว่าจะไม่มีอคติ หรือจะไม่ทำผิดคิดร้ายอะไร ด้วยสักว่าลำพังความตั้งใจอย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมไม่สามารถจะทำได้ถ้าหากว่าไม่มีอุดมคติ หรือเครื่องมืออย่างอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องช่วยที่มีกำลังอันเพียงพอ สิ่งที่เรียกว่ากิเลสหรืออคตินั้น ย่อมมีกำลังมากเกินกว่าที่เราจะนึกคิดเอาเฉย ๆ ว่าจะเว้น จะไม่ทำ หรือแม้ที่สุดแต่ว่ารังเกียจเกลียดชังมัน เพราะเหตุนั้นแหละ อย่างน้อยที่สุดจึงจำเป็นจะต้องมีอุดมคติสำหรับยึดเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นเครื่องป้องกันทางมาแห่งกิเลส ซึ่งเป็นทางมาแห่งอคติอีกต่อหนึ่งไปในตัว

เมื่อตุลาการอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลของโลก มีความหมายในบางอย่างบางประการเหมือนกับบรรพชิต หรือสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือโพธิสัตว์ หรือพระอริยเจ้าก็ตาม แล้วตุลาการก็น่าจะสนใจถึงวิธีจะครอบงำหรือบังคับกิเลสต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการบรรยายวันก่อน ๆ ให้เป็นการเพียงพออยู่เสมอ การที่จะไม่ลำเอียงด้วยอคติ ๔ นั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ถ้าเราละเลยในข้อที่ว่าอะไรเป็นทางมาแห่งอคติและการเป็นตุลาการที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ย่อมเป็นเสมือนหนึ่งอริยบุคคลหรืออย่างต่ำที่สุดก็กัลยาณปุถุชนอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงควรสนใจเรื่องราว

ของอริยบุคคลหรือกัลยาณปุถุชนไว้เป็นที่พึ่ง อย่างน้อยที่สุดท่านจะเห็นได้อยู่แล้วว่า การละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสเพียง ๓ อย่างเท่าที่พระโสดาบันท่านละได้นั้น ก็เป็นหนทางหรือกำลังอันเพียงพอ ที่จะตัดหนทางของอคติได้โดยสิ้นเชิง เมื่อผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการพยายามละกิเลสหรือสังโยชน์อยู่โดยปรกติแล้ว สิ่งที่เรียกว่าอคติก็จะหมดกำลังไปในตัว แม้ไม่ต้องคอยระมัดระวังก็เกิดขึ้นไม่ได้ มีขึ้นไม่ได้ เพราะได้อาศัยการที่เราทำในใจของเราอยู่เสมอ ถึงการละความเห็นแก่ตัว ละการลังเลในทางฝ่ายข้างดี ละความลังเลในการจะละความชั่ว ละการลังเลในการที่บำเพ็ญความดี เป็นผู้ที่ไม่มีความสงสัยในระเบียบปฏิบัติสำหรับการบรรลุถึงความดีเป็นต้น และเป็นผู้ไม่งมงายไปตามความยึดถือต่าง ๆ ซึ่งไร้เหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้การไม่เห็นแก่ตัว ย่อมจะป้องกันฉันทาคติหรือโทสาคติได้ ความไม่งมงาย ย่อมจะป้องกันภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว หรือ โมหาคติ ลำเอียงเพราะความไม่รู้ ความโง่เขลาได้ ดังนี้ เป็นต้น

การยึดถือหลักของพระอริยเจ้า เป็นเครื่องประจำใจอยู่เช่นนั้น ย่อมเป็นการกำจัดอคติต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปพร้อมกันไปในตัว เราจึงมีภาระน้อยที่สุดในการที่จะต้องระวังในเรื่องอคติ สิ่งต่าง ๆ จะเป็นไปในทางดีในตัวมันเองโดยการที่เราคอยควบคุมแต่เพียงเล็กน้อย ไม่ต้องหนักอกหนักใจ และไม่มีโอกาสพลาดพลั้งชนิดที่จำต้องเสียใจภายหลัง การเผลอตัวตกเป็นฝ่ายแพ้แก่กิเลส แล้วต้องเสียใจทีหลังนั้นไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย คนทุกคนคงไม่ต้องการเป็นแน่ ! นี่เป็นสิ่งที่เชื่อได้ แต่ว่าก็ยังมีคนที่ต้องตกเป็นฝ่ายแพ้แก่กิเลส แล้วต้องเสียใจภายหลังอยู่เสมอ ๆ เพราะฉะนั้น เราจำเป็น

ที่จะต้องป้องกันเสียก่อนที่มันจะเป็นอย่างนั้น เป็นการป้องกันที่สะดวกสบายด้วยการยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสังโยชน์ ๑๐ ประการ ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าเราจะพากันตั้งตัวเป็นพระอริยเจ้าหรือเป็นพระอรหันต์ แต่ว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้เป็นบุคคลดีไปตามลำดับชนิดไม่เสียหลาย ไม่มีการเสียประโยชน์หรือขัดขวางแก่การก้าวหน้าแต่อย่างใด แต่แล้วจะกลับมีกำไรพิเศษ ตรงที่ให้เกิดความเบาสบายในการเป็นอยู่ ในการปฏิบัติหน้าที่ ชนิดที่เป็นเครื่องรับประกันอยู่ในตัวเองอย่างมั่นคง ว่าจะไม่ต้องเป็นผู้เพลี่ยงพล้ำแก่กิเลส แล้วต้องเสียใจในภายหลังการเพลี่ยงพล้ำแก่อำนาจของกิเลส แล้วต้องเสียใจในภายหลังนั้น อย่าได้เป็นสิ่งที่เราต้องลงทุนทดลองกันเลย ไม่มีข้อสงสัยอะไรที่ว่าควรลอง มันเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมี ไม่ควรจะเป็นอย่างยิ่งโดยประการทั้งปวง เมื่อเรากล้าตั้งตนเป็นผู้รักษาธรรมะของโลกแล้ว ก็ไม่ควรกระดากหรือรู้สึกว่าเป็นการอวดดิบอวดดี ในการที่จะไปยึดเอาหลักของพระอริยเจ้าทั้งหลายมาเป็นหลักปฏิบัติ เพราะเป็นการสมควรอย่างยิ่งในข้อที่เรามีอุดมคติตรงกัน เราตีราคาอาชีพหรือหน้าที่ของเรา ในฐานะเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมของโลก ซึ่งโดยกฎเกณฑ์แห่งธรรมแล้วย่อมตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นปูชนียบุคคลประเภทหนึ่ง ฉะนั้นเราควรจะสนใจในเรื่องของพระอริยบุคคล หรือปูชนียบุคคลที่แท้จริงของโลกนี้ ให้มากเพียงพอกัน เพื่อจะได้สิ่งวิเศษศักดิ์สิทธิ์สิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือกำจัดอคติไปในตัว ถ้าปราศจากเครื่องมือนี้เสียแล้ว เราย่อมสู้กิเลสไม่ได้ ย่อมจะพ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลสตกอยู่ในอคติไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย ฉะนั้นจึงเป็นการ

สมควรอย่างยิ่งที่เราจะทำความปลอดภัยให้แก่เกียรติยศหรืออุดมคติแห่งหน้าที่การงานของเรา

อนึ่ง พึงทราบว่าแม้เรื่องของวิปัสสนาภาวนาอย่างที่ได้เคยอธิบายมาแล้วนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของคนที่จะอยู่แต่ในวัด หรือเป็นเรื่องของผู้ที่จะไปนิพพานโดยส่วนเดียว แม้ท่านที่จะเป็นตุลาการ วินิจฉัยคดีต่าง ๆ ก็ยังอาจจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่หน้าที่ประจำวันได้ด้วยการมีศีลบริสุทธิ์ มีจิตบริสุทธิ์ ปัญญาสว่างไสวตามควรแก่กรณี คำว่า "มีจิตไม่บริสุทธิ์" หรือคำว่า "มีจิตมืดมิดขุ่นมัว" นี้ลองคิดดูเถอะว่า ถ้าผู้ใดมีในตนแล้วจะปฏิบัติหน้าที่อันเป็นความรับผิดชอบต่อธรรมะของโลกได้อย่างไรกัน เพราะมันเป็นเรื่องที่มีค่าสูงเกินกว่าที่จะเอามาทำเล่น ๆ หวัด ๆ ไปตามอารมณ์ เมื่อเราบูชาอุดมคติ หรือคุณค่าของอาชีพที่ต้องอาศัยความบริสุทธิ์นี้แล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องแสวงหาเครื่องมือหรืออุบายวิธีต่าง ๆ ที่จะหล่อเลี้ยงสมรรถภาพในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์ อย่างน้อยก็ต้องเป็นผู้ที่มีความฉลาดในการที่จะมีศีลบริสุทธิ์ มีการควบคุมจิตไว้ได้ในลักษณะที่เรียกว่ามีสมาธิ คือบริสุทธิ์ผุดผ่องตั้งมั่นด้วยดี มีความเหมาะสมที่จะทำงานในทางจิต ต่อจากนั้นก็มีปัญญา มีทิฏฐิ มีความคิดเห็นที่เป็นไปถูกทางในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ว่าอะไรเป็นอะไร ตามสมควรแก่เหตุการณ์การบำเพ็ญตนอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญาก็ตาม หรือการดำเนินกาย วาจาใจ ตามนัยวิสุทธิทั้ง ๗ มีศีลวิสุทธิเป็นต้น กระทั่งถึงญาณทัสสนวิสุทธิก็ตาม ล้วนแต่เป็นอุปกรณ์อันประเสริฐ สำหรับผู้ที่จะตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมให้ยังคงอยู่เป็นที่พึ่งของโลก บรรดาท่านที่จะ

เป็นตุลาการให้ตรง ให้เต็ม ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตามอุดมคติของคำ ๆ นี้ ควรจะได้สนใจหลักของพระพุทธศาสนาดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น ให้พอสมควรอยู่เสมอ

ยังมีข้อปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อาตมาอยากจะนำมาตั้งเป็นข้อสังเกตสำหรับการศึกษาพุทธศาสนา หรือศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป พร้อมกันไปในตัว เรามีทางที่จะพิจารณาให้เห็นได้ว่า ศาสนาต่าง ๆ นั้น ล้วนแต่มีแนวที่จะยึดถือและปฏิบัติต่างกันอย่างไร การที่เราจะมองแต่แนวใดแนวหนึ่งแนวเดียว ตามที่เรารู้เราเห็นหรือที่เป็นแนวของเราโดยเฉพาะนั้น ย่อมนำเราไปสู่อคติได้โดยไม่รู้สึกตัวด้วยเหมือนกัน บรรดาศาสนาทั้งหลายในโลกนี้ ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม กล่าวกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว อาจจะแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทด้วยกัน คือศาสนาประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ด้วยอำนาจของศรัทธาหรือความเชื่อเป็นเบื้องหน้า ศาสนาอีกประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ด้วยอำนาจการบังคับกาย บังคับจิต เป็นเบื้องหน้า โดยการบังคับตามวิธีของศาสนานั้น ๆ ให้จิตดำรงอยู่ในลักษณะนั้น ๆ ตามที่ตนต้องการ ศาสนาอีกประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ให้สิ้นไปด้วยอำนาจของปัญญาเป็นเบื้องหน้า คือการเจริญปัญญาจนเกิดความรอบรู้ในสิ่งทั้งปวง เราจึงได้ศาสนาในโลกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน ศาสนาที่พึ่งกำลังศรัทธาความเชื่อ ศาสนาที่พึ่งกำลังวิริยะความพากเพียร และศาสนาที่พึ่งกำลังปัญญา

สำหรับศาสนาที่พึ่งกำลังแรงของศรัทธาหรือความเชื่อ ก็ต้องมีสิ่งเป็นที่ตั้งของศรัทธาหรือความเชื่อไว้สิ่งหนึ่ง หรืออย่างหนึ่ง เช่นมีพระเป็น

เจ้าเป็นที่ตั้งของศรัทธา ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็ต้องปล่อยศรัทธาหรือปลงศรัทธาหมดทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ลงในพระเป็นเจ้า อะไร ๆ ทั้งหมด ก็ต้องยกให้เป็นไปตามหลักที่ว่า "เป็นความต้องการหรือเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า" เพื่อให้คนเหล่านั้นไม่มีความทุกข์ใจ เพราะอาศัยกำลังศรัทธาแรงกล้านั้น มาเป็นเครื่องตัดเสีย ตัวอย่างเช่นเขาเจ็บไข้ได้ป่วยกระวนกระวาย ทรมานกายอย่างไรก็ตาม ถ้าสามารถที่จะมีศรัทธาปลงลงไปทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ว่าเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าจริง ๆ แล้ว เขากลับยินดีเสียอีก ในการที่ตนได้เป็นไปตรงตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า แม้ที่สุดแต่ว่าจะต้องตายไปก็ถือว่าเป็นความประสงค์ของพระเป็นเจ้า จะยากจนเข็ญใจ ตกระกำลำบาก ก็ถือว่าเป็นการสั่งสอนเป็นการทดลองความภักดีในพระเป็นเจ้า จะมั่งมีศรีสุขเป็นเศรษฐีร่ำรวย ก็ไม่อวดดีว่าเป็นฝีมือของตัวเอง แต่ถือว่าเป็นความโปรดปรานหรือเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า ความทุกข์อันใดจะเกิดขึ้นมาในลักษณะอย่างใด ก็ไม่ทุกข์ เพราะถือว่าเป็นการจัดการทำของพระเป็นเจ้า เขาก็สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างที่ไม่มีความทุกข์และเป็นที่พอใจอย่างยิ่งของเขาด้วยอำนาจแห่งศรัทธานั้นก็ได้เหมือนกัน นี่เป็นลักษณะของศาสนาประเภทที่ทำความพ้นทุกข์ด้วยอำนาจของศรัทธาเป็นเบื้องหน้า

ส่วนพวกที่ทำความพ้นทุกข์ด้วยความพากเพียรโดยตรงนั้น มีวิธีที่จะฝึกฝนการบังคับในทางจิต หรือทางสมาธิ หรือทางฌาน ทางสมาบัติ บังคับจิตของตัวให้อยู่ในอำนาจได้ตามที่ต้องการ คือไม่ให้ไปรู้สึกทุกข์ ไปรู้สึกร้อน ไปหวาด ไปกลัว เป็นต้น แต่ให้มาสงบเงียบอยู่ในฌาน

ในสมาบัติได้จนตลอดเวลา จนกระทั่งถึงวันดับจิตเขาเป็นผู้สามารถบังคับจิตไม่ให้ไปรับอารมณ์ที่ไม่ปรารถนาให้รับอย่างใด ๆ ได้แล้ว ก็บังคับจิตให้กำหนดไว้แต่อารมณ์ที่พึงปรารถนา เช่นความเป็นหนึ่งในอารมณ์อันใดอันหนึ่งแล้วก็หยุดอยู่ในอารมณ์อันนั้นจนเป็นสมาธิ หรือสมาบัติ เป็นความติดใจอยู่ได้ในลักษณะที่ตนพอใจจนปราศจากความทุกข์ แต่ว่าอยู่ได้ด้วยอำนาจของการบังคับ ในกรณีที่เป็นความเจ็บไข้ได้ป่วยเขาก็ข่มทุกข์เวทนาไว้ด้วยกำลังจิต มิให้ปรากฏ แม้ความรู้สึกรัก โกรธ เกลียด กลัวเป็นต้น ก็ถูกข่มไว้ด้วยอำนาจฌานอย่างเดียวกัน อย่างนี้ เรียกว่าเป็นวิธีเอาตัวรอดจากความทุกข์ได้ ด้วยอำนาจของวิริยะ คือการทำการบังคับจิตอันแรงกล้า ซึ่งรวมการบังคับกายอยู่ด้วยในตัว ปรากฏว่ามีอยู่หลายเหล่าหลายลัทธิหลายศาสนา ตั้งแต่ครั้งก่อนพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล และแม้กระทั่งบัดนี้ก็ยังมีเหลืออยู่ นี้ก็นับว่าเป็นศาสนาประเภทหนึ่ง

สำหรับศาสนาประเภทที่ ๓ นั้น ทำความพ้นทุกข์ด้วยปัญญาจะต้องมีวิธีการที่เป็นไปในทางของปัญญา ให้เข้าใจแจ่มแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เห็นว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จนจิตใจเบื่อหน่ายถอยออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง ไม่ยึดมั่นสิ่งใดไว้ด้วยอำนาจอุปาทาน ก็ไม่มีความอยากหรือตัณหาที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ จึงเลยไม่มีความดับทุกข์ วิธีนี้เรียกว่าเป็นการเอาชนะความทุกข์ ด้วยกำลังปัญญา เป็นศาสนาประเภทที่ยึดหลักในทางปัญญาเป็นเบื้องหน้า

ในโลกเรา โดยสรุปแล้วมีลัทธิศาสนา ซึ่งยึดหลักเป็นที่พึ่งต่างกันเป็น ๓ ประเภทดังนี้ เราผู้จะเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ของเรา เกี่ยวข้องกับผู้เป็นศาสนิกแห่งศาสนานั้น ๆ ซึ่งมีหลักแห่งการยึดต่างกันนั้น อาจจะพลั้งพลาดถึงกับทำสิ่งที่เป็นอคติลงไปได้ ถ้าหากว่าเรายึดแต่เพียงหลักใดหลักหนึ่ง ซึ่งเป็นหลักของตัวเองอย่างเดียว. การรู้หลักกว้าง ๆ ถึงความแตกต่างระหว่างลัทธิศาสนาว่ามีอยู่อย่างไร แล้วปฏิบัติให้สมกันกับกรณีนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์ได้ทุกเมื่อ จึงเป็นสิ่งที่ท่านผู้เป็นตุลาการจะต้องคำนึงถึง และกำหนดไว้ในฐานะเป็นตัวอย่างสำหรับเทียบเคียง เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้โดยเรียบร้อยบริบูรณ์และเป็นหลักสำหรับเตือนตนว่า อคตินั้น มีทางมาจากการไม่รู้เท่าถึงการณ์หรือจากที่รู้เราจักผู้อื่นพวกอื่นน้อยเกินไปได้ไม่น้อยเลย. ด้วยเหตุนี้ทุกคนจึงจำเป็นที่จะต้องเปิดจิตใจของตนให้กว้าง อำนวยความปล่อยความยอมให้แก่ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไป ตามชั้นตามลำดับแห่งลัทธินั้น ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ว่า ถ้าเราประมวลสงเคราะห์ ก็ย่อมสงเคราะห์ลงในคำว่า "ธรรม" ได้ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ในโลกนี้ ฉะนั้นการมีหน้าที่รักษาความเป็นธรรมในโลก ก็ควรจะให้คำว่า ธรรม มีขอบเขตกว้างขวางชนิดที่กล่าวแล้วนั้นด้วยในหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ ประการ คือความเชื่อ ความเพียร หรือปัญญาซึ่งเป็นหลักของศาสนาต่าง ๆ นั้น

สำหรับพุทธศาสนาเรา อยู่ในพวกอาศัยกำลังปัญญาเป็นเบื้องหน้าสำหรับทำความรอดพ้น ถึงอย่างนั้นก็ยังมีแบ่งแยกเป็นลัทธินิกายต่าง ๆ กัน การที่จะถือให้เป็นแบบอย่างเดียวนั้น ไม่เป็นวิสัยที่จะทำได้เช่นลัทธิพุทธ-

ศาสนาที่เรียกตัวเองว่า เถรวาทหรือที่คนอื่นเรียกว่า หินยาน คือพุทธศาสนาอย่างไทย อย่างลังกา อย่างพม่า เหล่านี้ ตั้งอยู่ในฐานะที่ต่างกันเป็นอันมากจากอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกตัวเองว่า มหายาน. สถาบันที่ยึดถือกันมั่นคงของฝ่ายเถรวาทนั้นก็คือ การที่ไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้แล้ว. ข้อนี้ตรงกันข้ามจากฝ่ายมหายาน ที่นิยมแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีที่รู้สึกว่าควรจะปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยเหตุนี้เองพุทธศาสนาอย่างเถรวาทจึงยังมีอะไร ๆ คล้ายกับที่เป็นอยู่ในสมัยครั้งพุทธกาลเป็นอย่างมาก, แม้ที่สุดแต่การกินอยู่ นุ่งห่ม และการทำกิจประจำวันก็ยังเหมือน ๆ กับเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว. ส่วนฝ่ายมหายานนั้น มีการปรับปรุงกันใหม่ทุกอย่างทุกประการแม้กระทั่งตัวหลักลัทธิ ดังนี้เป็นต้น. ท่านผู้เป็นตุลาการคงจะมีหน้าที่การงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับนิกายของพุทธศาสนาทุก ๆ นิกายอยู่บ้างเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น จึงควรจะศึกษาหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นการเพิ่มเติมให้เพียงพอ อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะกำหนดจดจำใจความสั้น ๆ ของความแตกต่างระหว่างเถรวาท กับมหายานนี้ไว้.

ตัวอย่างแห่งสถาบันที่ถือกันมั่นคงของฝ่ายเถรวาทนั้น อาตมาจะยกมาเป็นตัวอย่างสักข้อหนึ่ง เช่นในวินัยมีอยู่ว่าจะไม่ยอมบวชคนที่บิดามารดาไม่อนุญาต เขาจะมีอายุเท่าไรเป็นคนอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาก็ไม่ยอมบวชให้ ฉะนั้นเราจึงไม่ยอมบวชให้แก่บุคคลไม่มีหลักฐานอะไร อันแสดงว่าบิดามารดาอนุญาต, ครั้นมาถึงสมัยนี้มีระเบียบอะไรต่าง ๆ ของโลกปัจจุบัน ที่เขาจัดตั้งกันขึ้น อย่างที่เรียกว่า สิทธิสากล

ของมนุษยชน ควรจะทำได้ เช่นเขาเป็นผู้ใหญ่เป็นอิสระแก่ตัวแล้ว เขาจะแต่งงานหรือทำอะไรได้โดยไม่ต้องอาศัยความยินยอมของบิดามารดาทั้งชายหญิงอย่างนี้เป็นต้น, เมื่อเขายกเอาสิทธิสากลของมนุษยชน ซึ่งเป็นที่ลุ่มหลงของคนปัจจุบันนี้เป็นอย่างยิ่งชนิดนั้นมาอ้าง มันก็เป็นข้อแก้ตัวให้รอดไปได้. แต่ฝ่ายเถรวาทเรายังคงถือตรงตามเดิมทุกประการ เขาจะอ้างสิทธิมนุษยชนอันประเสริฐของเขา ให้คอแห้งแหบอย่างไรเราก็ไม่ยอมจะบวชให้แก่บุคคลที่แม้อายุจะมากเป็นผู้ใหญ่เต็มที่แล้ว แต่ว่าบิดามารดาไม่ได้อนุญาต ดังนี้เป็นต้น. นี่ก็มีความหมายอยู่ตรงที่ว่า เรายังคงรักษาตัวบทเดิมของพระวินัยหรือของพระพุทธบัญญัติต่าง ๆ ไว้โดยไม่ยอมแตะต้อง. ถ้าข้อใดจะล้าสมัย จะพ้นสมัยไป ก็ปล่อยให้คงล้าสมัยพ้นสมัยปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์นั้น ๆ ไม่ยอมถอนออกและไม่เปลี่ยนแปลง. เมื่อปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่ปฏิบัติ แต่เมื่อยังปฏิบัติได้อยู่ ก็ยังคงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หวังว่าท่านที่จะออกไปเป็นตุลาการคงจะได้เผชิญปัญหาเหล่านี้ข้างหน้า ขอได้เคารพต่อสถาบันของพุทธศาสนาอย่างเถรวาทให้เหมาะสมแก่กรณีด้วย ส่วนที่เกี่ยวกับฝ่ายมหายานนั้นเชื่อว่าคงจะเป็นการสะดวกสบายกว่า ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่อะไรไปตามที่เห็นสมควรจะแก้ไขเปลี่ยนแปลง, เราไม่มีการยึดถือหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน ฉะนั้นท่านทั้งหลายจะต้องอาศัยการพิจารณาที่เหมาะสมแก่กรณี เรียกว่าเป็นการทำให้ตรงตามลัทธินิกายของศาสนานั้น ๆ นับตั้งแต่ศาสนาประเภทใหญ่ ๆ เช่น พวกที่เพ่งศรัทธาเป็นเบื้องหน้า ความเพียรเป็นเบื้องหน้า ปัญญาเป็นเบื้องหน้า และทุก ๆ พวก ก็ยังมีแตกแยกออกเป็นนิกายย่อย ๆ ดังนี้เป็นต้น.

ข้อต่อไปที่อาตมาอยากจะปรับความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง ก็คือ เรื่องที่เกี่ยวกับเจตนาของตุลาการ. เจตนาในการที่จะพิพากษาหรือจะสั่งบังคับคดีต่าง ๆ นั้นเป็นของสำคัญที่จะต้องตั้งไว้ในฐานะเป็นของบริสุทธิ์. ที่เคยมีผู้ถามปัญหาถึงข้อที่ว่า คำพิพากษาสั่งฆ่าคนหรือทำให้คนตกทุกข์ลำบากนั้น จะมีส่วนที่เป็นวิบากกรรม อันจะสนองแก่ผู้เป็นตุลาการด้วยหรือหาไม่ ข้อนี้อาตมาก็ได้เคยตอบไปบ้างแล้ว และยังอยากจะขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าต้องถือเอา "เจตนาเป็นตัวกรรม" หรือเป็นใหญ่. เจตนานั้นหมายถึงความรู้สึกคิด นึกหรือความต้องการตามความประสงค์ในการที่จะทำสิ่งใด ๆ ลงไป, ในที่นี้หมายถึงการที่จะพิพากษาอรรถคดี และสั่งบังคับคดีลงไป เราต้องประคับประคองเจตนาของเราให้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นเจตนาของปูชนียบุคคลแห่งโลก ให้เสมอไปเหมือนดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ถ้าเราเป็นผู้บูชาอุดมคติ ตั้งอยู่ในอุดมคติจริง ๆ แล้ว ไม่ต้องกลัว เจตนานั้นย่อมจะบริสุทธิ์ผุดผ่องเอง และจะเป็นการทำไปด้วยการมุ่งรักษาอุดมคติของผู้รักษาความเป็นธรรม หรือผู้คุ้มครองธรรมะอยู่ในโลกนี้ การที่จำเลยจะต้องเป็นไปตามกรรม หรือตามบทบัญญัติที่อาศัยกฎเกณฑ์แห่งความยุติธรรม ที่ได้วางกันขึ้นไว้นั้น ไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องรับผิดชอบ เราจะรับผิดชอบเฉพาะแต่เจตนาในการที่จะรักษาความยุติธรรมของโลกแต่อย่างเดียว

อาตมายังนึกไปถึงว่า แม้แต่พวกที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการฆ่าคนโดยตรง เช่น พวกเพชฌฆาตเป็นต้น ถ้าเขามีเจตนาในทำนองที่จะร่วมมือกันรักษาความยุติธรรมของโลกแล้วเขาไม่ต้องรับบาปกรรมที่จะสนอง

ในกรณีว่าเป็นผู้ฆ่าคน ส่วนเขาจะรับบาปกรรมอันอื่นใดบ้างเป็นพิเศษหรือไม่นั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก แต่เรื่องเจตนาฆ่าคนนั้น คงไม่มีแน่ถ้าหากว่าเขาเป็นผู้มีอุดมคติอย่างที่กล่าวนี้ประจำอยู่ในใจจริง ๆ แม้ที่สุดแต่ทหารที่ถืออาวุธที่จะต้องปล่อยอาวุธออกไป เพื่อเจตนาที่จะป้องกันรักษาความยุติธรรมของโลก ก็จะไม่ต้องรับสนองบาปกรรม ในฐานะที่เป็นการฆ่าคน ถ้าเจตนาไม่มีในการฆ่าคน มีแต่เจตนาในการที่จะรักษาความยุติธรรมของโลกไว้จริง ๆ เรากลัวอยู่แต่ว่าคนเหล่านั้นจะไม่มีเจตนาเช่นนี้เท่านั้น แม้ที่สุด แต่บุคคลที่จะต้องป้องกันตัว ในเมื่อมีศัตรูจู่โจมเข้ามาจะทำอันตราย เขาต้องป้องกันตัวโดยไม่มีการคำนึงว่าจะทำให้ฝ่ายโน้นเสียชีวิตหรือไม่ ถ้าหากว่าการป้องกันตัวของเขานั้น ทำให้ฝ่ายโน้นเสียชีวิตลงไป โดยบทบัญญัติของกฎหมายก็ไม่ถือว่าเขาฆ่าคน หรือเจตนาฆ่าคน ถ้าหากว่าเขาจะมีโทษบ้าง ก็จะต้องมีโทษเพราะบทบัญญัติอื่น ไม่ใช่บทบัญญัติในเจตนาจะฆ่า หรือเขาอาจจะไม่มีโทษเลยก็ได้ เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่าคนดังนี้ ธรรมะในทางพุทธศาสนาล้วนแต่ถือหลักอย่างเดียวกันนี้ วินัยเป็นอันมากสำหรับภิกษุ ยกเว้นอาบัติโดยสิ้นเชิงแก่ภิกษุผู้ที่ไม่เจตนา แม้ว่าการกระทำนั้นมีผลถึงกับเป็นการทำให้เกิดการเสียชีวิตแก่บุคคลอื่นเหล่านี้เป็นต้น

เพราะเหตุดังกล่าวมานี้เอง อาตมาจึงขอยืนยันว่า ผู้ที่พยายามรักษาอุดมคติของตุลาการไว้ประจำใจอยู่เสมอนั้น ย่อมจะมีเจตนาบริสุทธิ์ผุดผ่องในการที่จะรักษาธรรมะของโลก ไม่มีเจตนาที่จะทำให้ใครลำบากหรือแกล้งทำใครให้เสียชีวิต และยังจะประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรม

ข้อสุดท้ายอีกด้วย คืออุเบกขามีความวางเฉยในเมื่อช่วยอะไรไม่ได้ ธรรมะข้อนี้ท่านก็จัดเป็นพรหมวิหาร คือเป็นคุณสมบัติของพรหมด้วยเหมือนกันเท่า ๆ กับข้อเมตตากรุณามุทิตา แม้ว่าจะเป็นข้ออุเบกขา คือจำเป็นที่จะต้องวางเฉยในกรณีที่สัตว์จะต้องเป็นไปตามกรรม เมื่อประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรมข้อนี้ด้วย และมีอุดมคติแห่งบุคคลผู้รักษาธรรมของโลกด้วยเจตนาของเขาย่อมบริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีบาปไม่มีกรรมเพราะการสั่งบังคับคดีทั้งจะเป็นการตั้งตนอยู่ในฐานะปูชนียบุคคลของโลกได้ด้วยโดยไม่ต้องสงสัยเลย

ข้อสุดท้ายเท่าที่เวลายังเหลืออยู่จะอำนวยให้ อาตมาอยากจะแนะให้ตั้งข้อสังเกตเป็นพิเศษอีกข้อหนึ่ง คือบุคคลที่เกี่ยวเนื่องกัน เราทุกคนที่อยู่ในโลก ย่อมมีบุคคลที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่เป็นพวกเป็นหมู่เป็นคณะ ที่ใกล้ชิดที่สุดก็เรียกว่าครอบครัว บุคคลเหล่านี้เมื่อพิจารณาดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในการที่จะดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของเขา เพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นที่จะต้องจัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคคลแวดล้อมนี้ ให้ลุล่วงไปด้วยดีด้วยเหมือนกัน เราจะพิจารณากันถึงประเภทที่เป็นของจำเป็นก่อน โดยเฉพาะก็คือครอบครัวทุกคนจะต้องมีครอบครัว เพราะการมีครอบครัวเป็นของจำเป็นสำหรับฆราวาส นี่เป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ที่ว่าฆราวาสจะต้องมีครอบครัว ผู้ที่เป็นตุลาการจะต้องมีภาระหนัก ที่จะป้องกันไม่ให้เรื่องของครอบครัวมาเกี่ยวพันถึงการปฏิบัติหน้าที่ตุลาการ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องมีความสามารถพิเศษหรือมีอุบายวิเศษ ซึ่งเป็นคุณธรรมวิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็น

ทางที่ทำได้ทั้งในทางป้องกันและแก้ไข ในกรณีที่เป็นการป้องกันนั้นอย่างน้อยเราจะต้องทำให้คนข้างเคียงของเราหรือครอบครัวของเรา เป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรมเช่นเดียวกับเรา จึงจำเป็นที่จะต้องถือเป็นหน้าที่ว่าทุกคนจะต้องอบรมครอบครัวของตนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมอย่างถูกต้องเช่นเดียวกับตน พ่อบ้านจะต้องมีหน้าที่อบรมคนทุกคนในครอบครัวของตนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม มิฉะนั้นแล้วจะเป็นภัยแก่พ่อบ้านนั้นเอง สำหรับพ่อบ้านที่เป็นตุลาการด้วยแล้วยิ่งเป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีครอบครัวที่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ผู้ที่ยังไม่มีครอบครัวก็ควรจะเลือกเฟ้นให้อย่างดีที่สุดให้ได้ผู้เข้ามาร่วมครอบครัวนั้น เป็นคนตั้งอยู่ในศีลในธรรม ผู้ที่ยังไม่มีครอบครัว ยังมีโอกาสเลือกได้มากไม่ควรเผลอตัวหาคู่ครองตามอารมณ์ตามอำนาจกิเลส แต่จะหาคู่ครองตามอุดมคติของตุลาการ คือจะต้องเป็นผู้มาช่วยกันหรือร่วมมือกันอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่การงานแห่งการรักษาความเป็นธรรมของโลกให้ลุล่วงไปด้วยดี สำหรับผู้ที่มีครอบครัวอยู่แล้ว ก็จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่อย่างยิ่งในการที่จะสนใจพยายามฝึกฝนอบรมครอบครัวของตนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม เพื่อจะไม่เกิดเป็นสิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวาง หรือถึงกับทำลายการปฏิบัติหน้าที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ของตนเสียในภายหลัง

แท้ที่จริงควรจะถือตรงกันทุกคนว่า การอบรมครอบครัวให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมนั้นเป็นความจำเป็น เท่า ๆ กับการปฏิบัติหน้าที่การงานอื่น ๆ มิฉะนั้นต้องประสบความยุ่งยากหม่นหมอง จนเหมือนกับตกนรกทั้งเป็นโดยไม่ต้องสงสัย ครอบครัวของตุลาการ ควรจะตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนีย-

บุคคลระดับหนึ่งไปทั้งครอบครัวเช่นเดียวกับครอบครัวของปูชนียบุคคลอื่น ๆ โดยเฉพาะในครั้งโบราณบุคคลจำพวกพราหมณ์หรือผู้สั่งสอนศีลธรรม ซึ่งเป็นผู้ปกครองเรือนเหล่านี้ ถ้าเราดูตามหลักเกณฑ์ที่เขาถือกันมาแต่กาลก่อน เขาระมัดระวังคนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวก็ด้วยเหตุนี้เอง พวกพราหมณ์จะไม่ยอมแต่งงานกับพวกวรรณะอื่น นอกจากที่เป็นพราหมณ์ มีคุณสมบัติต่าง ๆ เหมือนกันหรือเข้ากันได้ เพื่อไม่มาเป็นอุปสรรคต่าง ๆ ในการที่บุคคลนั้นจะปฏิบัติหน้าที่เป็นพราหมณ์ หรือเป็นครูบาอาจารย์ของบ้านเมือง โดยเฉพาะหน้าที่ที่จะต้องอาศัยบุคคลพิเศษเช่นนี้ จำเป็นจะต้องมีการเลือกเฟ้น หรือมีการคบหาสมาคมกันแต่ในบุคคลที่มีอุดมคติตรงกันดังกล่าวแล้ว เราจึงควรจะนำหลักเกณฑ์อันนี้มาใช้เป็นหลักปฏิบัติ หรือเป็นเครื่องป้องกันความยุ่งยากที่จะเกิดในอนาคตให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

การที่มีสิ่งแวดล้อมหรือบุคคลแวดล้อมเป็นอุปสรรคเสียเองนั้น ขอให้ถือว่าเป็นโชคร้ายอย่างยิ่งเป็นอัปมงคลอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าท่านทรงสรรเสริญการมีมิตรดีไว้อย่างยิ่งจนถึงกับตรัสว่า การมีมิตรดีนั้นเป็นอะไร ๆ ทั้งหมดของความสำเร็จ ในเรื่องนี้มีเรื่องเล่าว่าพระอานนท์ซึ่งเป็นศิษย์ใกล้ชิดที่สุดของพระพุทธเจ้า ได้กราบทูลพระพุทธเจ้า เท่าที่ท่านเองได้คำนวณดูรอบคอบทั่วถึงแล้วรู้สึกว่า การมีเพื่อนดีหรือบุคคลที่แวดล้อมดีนั้นเป็นถึง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของความสำเร็จของมนุษย์เรา พระพุทธเจ้าท่านตรัสห้ามเสียว่าอย่าพูดอย่างนั้น การมีบุคคลแวดล้อมที่ดีนี้ เป็นทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ หรือเป็นทั้งหมดของความสำเร็จของมนุษย์ ฉะนั้นถ้าหากว่าบรรดาท่านที่เป็นตุลาการได้บุคคลข้างเคียงที่แวดล้อมดีหรือถึงกับช่วยกัน

สงวนศักดิ์ศรีของตุลาการได้ด้วยกันทั้งครอบครัวแล้ว ย่อมจะเป็นการประพฤติธรรมทั้งครอบครัวย่อมเป็นบันไดไปสู่สวรรค์กันทั้งครอบครัว ไม่เป็นการดึงไปสู่นรกทั้งเป็น เหมือนกับที่เราเห็น ๆ กันอยู่ในบางสิ่งบางแห่งเป็นแน่นอน

ทั้งหมดนี้ เป็นอันว่าเราได้พิจารณากันโดยละเอียด ถึงข้อที่ควรสนใจและระมัดระวังเกี่ยวกับการเป็นตุลาการในอนาคต ในข้อที่ว่าเราจะต้องประพฤติธรรมประจำหน้าที่ของเราและต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ อย่างปลอดภัย เราจะต้องตั้งตนให้อยู่ในฐานะเป็นคนของโลก คือผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของโลกไม่เลือกที่รักมักที่ชังในระหว่างบุคคล หรือแม้ในระหว่างชาติ ระหว่างประเทศ หรือแม้ในระหว่างโลกด้วยซ้ำไป ถ้าหากคดีจะเกิดขึ้นได้ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกเทวดาเป็นต้น เพราะคำว่า "ธรรม" นั้น ไม่มีชาติไม่มีเชื้อชาติ เป็นของสิ่งเดียวกันในทุก ๆ โลก และเราจะต้องยึดถืออุดมคติว่า การปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ย่อมอยู่ในฐานะเป็นที่พึ่งของโลก อยู่ในประเภทที่เรียกว่าปูชนียบุคคลของโลก เมื่อผู้ใดสมัครเข้ามาปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ก็จะต้องถืออุดมคติอันนี้จึงจะราบรื่น หรือได้รับผลจากหน้าที่อันนี้ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการฝืนหรือขบถต่อหน้าที่โดยซึ่งหน้าหรือโดยเราไม่รู้สึกตัวก็ตามที ผลสุดท้ายก็จะนำความยุ่งยากลำบากมาให้ ตรงกันข้ามจากที่ได้ทำให้ตรงกับอุดมคติซึ่งเรากลับจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ เป็นการดีกว่าหรือได้เปรียบกว่ามนุษย์อีกหลายประเภทจำนวนมากทีเดียว เราควรถือเอาโอกาสที่ได้โอกาส

ในการทำตนเป็นผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของโลก ที่เขายกขึ้นเป็นปูชนีย-บุคคลของโลกประเภทหนึ่งนี้ ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยอาศัยหลักแห่งพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นมูลฐานทำการชนะตนเองให้ได้โดยเด็ดขาดก่อนแล้ว มีจิตใจที่เกลี้ยงเกลาจากอคติทั้งปวง ทำการวินิจฉัยอรรถคดี และสั่งบังคับคดีไปตามธรรมะจะชี้ชวนให้ หรือตามที่ธรรมจะชี้ชวนไปจนประสบกับความดีงาม ความเจริญ สมตามความมุ่งหมายของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ที่ว่าเกิดมาเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ ก็เพื่อจะศึกษาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจนรู้แจ่มแจ้ง สามารถถอนตนออกมาเสียได้จากความทุกข์ในวัฏฏสงสารด้วยกันทุกคน เราเสียอีกที่ตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นที่พึ่งแก่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้นจะต้องรับภาระมากขึ้นอีกส่วนหนึ่ง สำหรับปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นธรรมให้ประกอบด้วยธรรมเพื่อบุคคลอื่นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สมตามที่เขาจัดบุคคลประเภทนี้ไว้ว่าเป็นที่พึ่งของโลก และเป็นปูชนียบุคคลของโลกทุก ๆ ประการ

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ เพราะหมดเวลาเพียงเท่านี้

โลกวินิจฉัย

ของ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

วัดบรมนิวาส

รตนตฺตยํ นมสฺสิตฺวา สิริจนฺโท นามโก
โลกเภทํ ปวกฺขามิ ตํ สุณาถ สุเขสิโนติ

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนมัสการพระรัตนตรัย ซึ่งข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่งอันศักดิ์สิทธิ์ ด้วยสัจจาภาษิตอันนี้ พึงเป็นปริตรปราการกางกันสรรพภยันตราย ภายในภายนอก เพื่อข้าพเจ้าได้แต่งโลกวินิจฉัยสุภาษิตเรื่องนี้โดยสะดวก จะได้เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่โยคาวจรเจ้า ผู้เห็นภัยในสังสารวัฏ คิดจะข้ามวัฏภัยพากันสลัดตัดเสียซึ่งห่วงใยในกามบริโภคมุ่งประโยชน์อมตธรรม แต่หากเผอิญอกุศลกรรม คือตัวโมหะเป็นโลกมืดมาหุ้มห่อปกปิด นี่หากว่ามีพระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้โลกนาถเป็นประทีปส่องแสงให้สว่างอยู่เสมอ แต่ถึงอย่างนั้นยังพากันหลงใหลในสัญญาวิปลาส น้อมเอาพุทธโอวาทเข้าสู่ข่ายของโมหะ ซึ่งเป็นกิเลสลามกธรรมแห่งตนทำให้ฉงนทั้งตนและผู้อื่นเพราะเป็นผู้ไม่ถึงพระคุณนามคืออรหันตาทิคุณเป็นต้น ตามเสด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

เมื่อข้าพเจ้าประกอบความเพียรโดยชอบ พระโลกวิทูคุณแจ่มใสเป็นเขมสรณาคมน์ขึ้นแล้ว จักแสดงโลกวินิจฉัยแก่ผู้สัทธินทรีย์เพื่อจะได้

ข้ามความสงสัยในโลกได้ด้วยตน ตัดความฉงนสนเท่ห์ในโลกทั้ง ๓ ได้ด้วย เพราะว่าเมื่อข้าพเจ้าเริ่มเล่าเรียน ได้เรียนปณามคาถาคัมภีร์สนธิว่า "เสฏฺฐนฺติโลกมหิตํ อภิวนฺทิยคฺคํ พุทฺธญฺจ" ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าผู้ล้ำเลิศประเสริฐสุด อันโลกทั้ง ๓ หากบูชาดังนี้ ให้เกิดความสงสัยในโลก ๓ ต่อ ๆ มา ครั้นศึกษาเล่าเรียนไปภาคอื่น ก็ได้พบ ติโลกํ, หรือ ติโลกเชฏฺฐํ, ติโลกนาถํ, ต่าง ๆ ล้วนหมายความว่าพระพุทธเจ้าเป็นใหญ่กว่าโลกทั้ง ๓ เป็นผู้ประเสริฐกว่าโลกทั้ง ๓ เป็นที่พึ่งแก่โลกทั้ง ๓ ก็ยิ่งให้เกิดความสงสัยในโลกทั้ง ๓ นั้นหนักขึ้น ครั้นตรวจดูแบบแผนตามที่มาต่าง ๆ ท่านก็ประเภทโลกโดยนัยต่าง ๆ ที่ท่านแสดง แสดงกามโลก รูปโลก อรูปโลกได้ ๓ จริง แต่ก็ยังติดขัดแก่ที่อื่น เพราะบางแห่งท่านแสดงประเภทโลกต่าง ๆ ดังที่ว่า ยมโลก เปตโลก สัตตโลก มนุสสโลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก สังขารโลก ธาตุโลก อากาศโลก ขันธาทิโลก โลกุตตระดังนี้ จึงเป็นเหตุให้หมายโลก ๓ ลงเป็นหนึ่งในที่ใดได้ด้วยยาก ครั้นพระโลกวิทูคุณปรากฏแล้วจึงวินิจฉัยโลก ๓ นั้นได้ โลก ๓ นั้นใช่อื่นท่านหมายกามโลก รูปโลก อรูปโลกนั้นเอง ที่จะวินิจฉัยได้ก็เพราะโลกคงแบ่งได้เพียง ๓ ภูมิเท่านั้น ภูมิที่ ๔ เป็นโลกุตตระใน ๓ โลกนั้น กามโลกเป็นใหญ่ เป็นอนันตโลกท่านจึงแช่งประเภทโลกที่อาศัยกามโลกออกเป็นโลก ๖ คือ ยมโลก ๑ เปตโลก ๑ สัตตโลก ๑ มนุสสโลก ๑ เทวโลก ๑ มารโลก ๑ จะอธิบายโลกทั้ง ๖ นี้ก่อน แต่โลกใดมีคุณมีประโยชน์น้อยก็จักอธิบายเล็กน้อย โลกใดมีประโยชน์มากก็จักอธิบายมากหน่อย ตามความพอใจของตน

ยมโลโก ยมโลกนั้นพึงเข้าใจว่า โลกใดเมื่อสัตว์กระทำอกุศลกรรม อันลามกต่าง ๆ แล้วย่อมได้รับทุกขเวทนาในอบายสถานนั้น ๆ มีนิยมกำหนด ระวางโทษตามสมควรแก่กรรมที่สัตว์ทำไว้อย่างไร คือทำตามสมควรแก่ครุกรรมลหุกรรมที่สัตว์ทำไว้ ดังกำหนดว่าสัตว์จำพวกนี้ ทำอกุศลกรรมอย่างนี้ ต้องรับโทษทนทุกขเวทนาอยู่ในชั้นนั้น มีกำหนดเท่านั้นปี เท่านั้นเดือน เท่านั้นวัน จึงจะพ้นจากโทษนั้นได้ แล้วก็ลงโทษกันไปถ้วนกำหนด แล้วก็ให้สิ้นบาปสิ้นกรรมไปในสถานใดเป็นที่กำหนดลงโทษแก่สัตว์ผู้ทำอกุศลกรรมอันเป็นบาปหยาบช้าอย่างนั้นแล ท่านสมมติเรียกว่า ยมโลโก ยมโลก

เปตโลโก โลกเปรตนั้น พึงเข้าใจว่า วิสัยของเปรตต้องทนทุกขเวทนา จะทำการงานเลี้ยงชีพของตนเองไม่ได้ มีแต่อาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพต้องทนทุกข์อดข้าวอดน้ำ อดผ้านุ่งผ้าห่ม ถึงจะมีอยู่ก็บริโภคเองไม่ได้มีแต่อดอยากลำบาก เสวยทุกขเวทนาอยู่เป็นนิตย์ ที่นั้นแลท่านสมมติว่าเปตโลโก โลกเปรต

สตฺตโลโก โลกสัตว์นั้น จะพรรณนาหาที่สิ้นสุดมิได้ ท่านจึงหมายความสั้น ๆ ว่า นานตฺตกายา นานตฺตสญฺญี สัตว์มีกายต่าง ๆ มีสัญญาในปฏิสนธิวิญญาณต่าง ๆ กัน แต่คงมีอกุศลกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ อิสสา พยาบาทเป็นพื้นของใจโดยมาก ที่นั้นแลท่านสมมติว่า สตฺตโลโก โลกสัตว์

มนุสฺสโลโก โลกมนุษย์นั้น ตามมติของพระโบราณจารย์ท่านแบ่งเป็น ๔ ชั้น มนุสฺสเปโตชั้น ๑ มนุสฺสติรจฺฉาโนชั้น ๑ มนุสฺสมนุสฺโส

มนุษย์ซึ่งมีมนุสสธรรม คือกุศลกรรมบถเป็นต้นชั้น ๑ มนุสสเทโว มนุษย์ซึ่งมีเทวธรรม คือมีหิริโอตตัปปะ ละอายบาป สะดุ้งหวาดเสียวต่อบาป สมาทานถือมั่นในธรรมอันขาว คือกุศลธรรมอยู่ทุกเมื่อชั้น ๑ ที่นั้นแลท่านสมมติว่า มนุสสโลโก โลกมนุษย์

เทวโลโก โลกเทวดานั้น ท่านหมายความว่าสคุโค แปลว่าสวรรค์ ได้แก่ฉกามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้น แต่พึงเข้าใจคำว่า สวรรค์ ก็ยังไม่เป็นภาษาไทยแท้ ถ้าจะให้ตรงภาษาไทย สคุโค ต้องแปลว่าสถานที่เลิศด้วยอารมณ์ อะไรชื่อว่าอารมณ์ในที่นี้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสมผัส ธรรมารมณ์ ธรรม ๖ อย่างนี้เรียกว่าอารมณ์ ในที่ใดมีอารมณ์ ๖ อย่างนี้เป็นของเลิศพร้อมบริบูรณ์ที่นั้นแลท่านสมมติว่าฉกามาพจร

เพราะเหตุนั้นเมื่อจะยกสวรรค์ขึ้นสู่บุคคลาธิษฐานท่านจึงหมายชั้นของอารมณ์นั้นด้วยกายตน ชั้นจักษุให้ชื่อว่าชั้นจาตุมหาราชิกา คือเล็งเอามหาภูตรูปทั้ง ๔ ซึ่งเป็นวิสัยของจักษุ เล็งเอาแต่มหาภูตรูปส่วนที่เลิศนั้นว่าจาตุมหาราชิกา ที่เลิศนั้นคือที่โลกนิยมกันว่ารูปสะสวยงดงาม คือตัวของตนที่สะอาดสดสวยเพริดพริ้งเป็นที่จับใจแก่มหาชนผู้ได้เห็นทั่วไป จะมีภรรยา สามี บุตร นัดดา บริชนผู้รับใช้สอยการงาน ถึงสัตว์พาหนะและสัตว์ของเลี้ยง ก็ล้วนแต่สวย ๆ งาม ๆ น่าดูน่าชม รูปร่างไม่เป็นที่ขัดตาขัดใจของมหาชนทั่วไป

ถึงจะมีเครื่องบริโภคอุปโภค เป็นต้นว่าอาหารหรือเหย้าเรือนเคหสถานเตียงตั่งฟูกเบาะเมาะหมอน เครื่องลาด เครื่องปู เครื่องประดับตกแต่งเสื้อผ้าแก้วแหวน อาวุธศัสตรา พ่วงแพนาวา เรือกสวนไร่นา สารพัด

ทุกสิ่งล้วนเป็นของเลิศคือเลิศด้วยราคาและเลิศด้วยน้ำนวลสีสัณฐานคือดีกว่าเขา หรือที่เขานิยมว่าอย่างดีอย่างประเสริฐ ตามยุคตามสมัยมีในที่ใดที่นั้นแลให้ชื่อว่าชั้นจาตุม ผู้เป็นใหญ่เป็นเจ้าของ ๆ เหล่านั้น ชื่อว่าผู้เสวยทิพย์สมบัติชั้นจตุมหาราชิกาเทวโลก

ชั้นโสตะ ให้ชื่อว่าชั้นดาวดึงส์ หมายสัททารมณ์ซึ่งเป็นวิสัยของโสต คือเสียงที่เพราะพริ้งไม่ขัดหูขัดใจ ล้วนแต่เสียงที่เพลิดเพลินเจริญจิตต้องหมายเอาแต่เสียงที่ดี คือเสียงของตนเองก็ไพเราะอ่อนหวาน เป็นที่พอใจแก่มหาชนทั่วไป

ส่วนเสียงภายนอกเป็นต้นว่า เสียงสั่ง เสียงลา เสียงตอบ เสียงขาน เสียงพูด เสียงจา เสียงขับ เสียงกล่อม ล้วนเป็นที่ชื่นโสตชื่นใจเสียงประโคมให้เพลิดเพลินยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นต้นว่าเสียงดีด เสียงสี เสียงตีเสียงเป่า เสียงขับ เสียงร้อง สารพัดศัพท์สำเนียง แต่ล้วนเป็นของโลกนิยมว่าเลิศทั้งสิ้น ในที่อันบริบูรณ์ด้วยเสียงที่โลกนิยมว่าเลิศ เหล่านั้นแลท่านสมมติว่าดาวดึงส์ ท่านแปลว่า ๓๓ ชะรอยนักปราชญ์โบราณจะหมายเพลงของดีดสี ตีเป่า ขับร้อง เหล่านั้นแต่ละอย่าง ๆ มี ๓๓ เพลง อย่างนั้นกระมัง หรือจะหมายความอย่างไรแน่ ยกไว้เป็นวิสัยแก่ปัญญาของบัณฑิตถ้าจะเชื่อตามพระคัมภีร์ว่าไว้โดยส่วนเดียวบางทีความเห็นความเข้าใจของเราจะผิดจากความประสงค์ของท่านผู้แต่งก็อาจจักเป็นได้ เพราะเปลี่ยนยุคเป็นคราวสืบต่อกันมาหลายชั่วบุรุษแล้ว สมมติและบัญญัติก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ พึงเข้าใจว่าผู้ใดเป็นอิสระแก่เสียงเหล่านั้นได้ ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็นผู้เสวยทิพย์สมบัติชั้นดาวดึงส์

ชั้นฆานะ ให้ชื่อว่าชั้นยามา หมายคันธารมณ์กลิ่นที่หอม คือตัวของตนก็ประพรมด้วยเครื่องหอมอยู่เสมอ วัตถุภายนอกเป็นต้นว่าเครื่องอุปโภคบริโภค คือผ้านุ่งห่ม ที่อยู่ที่นอนเครื่องใช้สอยสัมผัสต่าง ๆ ชั้นของจะบริโภคก็ล้วนแต่หอม ๆ ทั่วไป ในที่ใดมีกลิ่นอันโลกนิยมว่าเลิศมีอยู่ทุกเมื่อ ที่นั่นแล ท่านสมมติว่าชั้นยามา เพราะธรรมดาของกลิ่นย่อมตั้งอยู่ได้ครู่ ๑ ยาม ๑ เท่านั้น ท่านจึงให้ชื่อว่ายามา ผู้ใดเป็นอิสระแก่กลิ่นเหล่านั้นได้ ผู้นั้นแลชื่อว่าได้เสวยทิพยสมบัติชั้นยามา

ชั้นชิวหา ชั้นรสารมณ์ รสอร่อยดี คือตนของตนก็ฉลาด รู้จักรสอร่อยดี รสมีเป็น ๒ ประเภท รสวิสังขารประเภท ๑ รสสังขารประเภท ๑ รสวิสังขารนั้น ได้แก่รสที่เป็นเอง ดังเผ็ดพริก เค็มเกลือ เปรี้ยวมะขาม มะนาว หวานอ้อย หวานตาล เป็นต้น, รสสังขารนั้นเกิดแต่การแต่งการปรุง ดังน้ำพริกและแกงต่าง ๆ ขนมต่าง ๆ เป็นต้น บรรดารสซึ่งเป็นวิสัยของชิวหาทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนแต่โลกนิยมว่าเป็นรสอันล้ำเลิศประเสริฐอร่อยดี มีบริบูรณ์ในที่ใด ที่นั้นแลท่านสมมติว่าชั้นดุสิต ผู้ใดเป็นอิสระแก่รสเหล่านั้นได้ ผู้นั้นแลชื่อว่าได้เสวยทิพยสมบัติชั้นดุสิต

ชั้นกาย หมายโผฏฐัพพารมณ์ เครื่องสัมผัสของกาย ได้แก่ร่างกายของตนและของผู้อื่น และวัตถาลังการ ฟูก เบาะ เมาะ หมอน เป็นต้น บรรดาสิ่งที่จะพึงสัมผัสด้วยกาย ล้วนเป็นของนิ่มนวล ควรยินดี ที่โลกเขานิยมว่าเป็นของเลิศ เมื่อต้องการสิ่งอันใดหาเอาได้ สั่งเอาได้ สร้างเอาได้ตามความปรารถนาของตน ที่นั่นแลท่านสมมติว่าชั้นนิมมานรดี คือนฤมิต

เอาได้ตามชอบใจ ผู้ใดมีอิสรภาพสร้างเครื่องสัมผัสได้ตามชอบใจของตน อย่างนี้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้เสวยทิพยสมบัติชั้นนิมมานรดี

ชั้นใจ หมายชั้นธัมมารมณ์ เครื่องคู่ของใจ คือใจของตน ก็เป็นใจบริสุทธิ์ พ้นจากโทษคือใบ้บ้าโง่เขลา บริบูรณ์ด้วยสติปัญญา รู้จักอารมณ์ให้เกิดความสุขและอารมณ์ให้เกิดความทุกข์ ควรแก่ทิพยสมบัติที่เรียกว่าอารมณ์นั้นก็ใช่อื่น ได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ๕ อย่างนั้นเอง บรรดาอารมณ์สิ่งที่โลกนิยมว่าเป็นของเลิศ ตามที่ได้พรรณนามาแล้วใน ๕ ชั้นข้างต้นนั้นแล มีบริบูรณ์ในที่ใด ที่นั้นท่านสมมติว่าชั้นปรนิมมิตวสวดี ชั้นผู้อื่นนฤมิตให้ ผู้ใดบุญญาธิการเป็นอิสระแก่อารมณ์ ได้ครบทั้ง ๕ คือต้องการของ ๕ อย่างนั้น ย่อมมีผู้นำมาให้ตามความปรารถนา ผู้นั้นแลชื่อว่าได้เสวยทิพยสมบัติชั้นปรนิมมิตวสวดี ชั้นผู้อื่นนฤมิตให้ ผู้ใดมีบุญญาธิการอันตนได้สร้างสมไว้มาก จึงให้สำเร็จกิจเป็นอิสระแก่อารมณ์ทั้ง ๕ อย่างนั้น คือต้องการของ ๕ อย่างนั้น ย่อมมีผู้น้อมนำมายกให้ปั้นให้สำเร็จตามความปรารถนา ผู้นั้นแลชื่อว่าได้เสวยทิพยสมบัติ ชั้นปรนิมมิตวสวดี

ถ้าจะให้ตรงกับคำว่า เทโว ต้องบริบูรณ์พร้อมทั้ง ๖ อารมณ์ แต่ล้วนที่โลกนิยมว่าเป็นอย่างเลิศอย่างประเสริฐอย่างดี อย่างสูงทุกสิ่งทุกอย่าง จึงควรนับว่าเป็นเทวดา ความเป็นจริงอารมณ์ทั้ง ๖ นั้นต้องมีทั่วกันแก่สัตว์ที่เกิดมาในโลก เป็นแต่เพียงชั้นสามัญต่ำ ๆ โดยมากซึ่งจะได้ชั้น สัคโคอารมณ์เลิศประเสริฐสูงสุดทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ไม่เป็นของได้ด้วยง่ายเลย

ต้องอาศัยบุญนิธิที่ตนสร้างสมมาไว้แต่หนหลังแท้ ทิพยสมบัติเหล่านั้นจึงจะบริบูรณ์ได้ตามความปรารถนา

ถ้าจะจัดโดยชั้น อินโท พระอินทร์ จะมีแต่ทิพยสมบัติเพียงเท่านั้นยังไม่เพียงพอ ต้องมีอินทวัตรอีก ๗ ประการ มาตาเปติภรํ เลี้ยงดูมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข ๑ กุเล เชฏฺฐาปจายินํ เคารพผู้เป็นใหญ่ในตระกูลของตน ๑ สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ พอใจกล่าวแต่คำอ่อนหวานสละสลวย ๑ เปสุเณยฺยปฺปหายินํ มักละเสียซึ่งวาจาไม่เป็นที่รัก ๑ มจฺเฉรวินเย มักกำจัดเสีย ซึ่งความตระหนี่ ๑ สจฺจํ มักกล่าวซึ่งคำจริง ๑ โกธาภิภุํ มักมักขับเสียซึ่งความโกรธ ๑ และต้องมีอัครชายา ๔ นางเป็นมเหษี คือ นางสุชาดา ๑ นางสุนันทา ๑ นางสุจิตรา ๑ นางสุธัมมา ๑ ถ้าขาดนางทั้ง ๔ นี้ แต่นางใดนางหนึ่งแล้ว จะได้ชื่อว่า อินโท ยังไม่ได้ก่อน เพราะผู้แต่งความสุขให้ยังไม่พรักพร้อม นางทั้ง ๔ นั้น คือใครเล่า นางสุชาดานั้น คือกายานุปัสสนา นางสุนันทานั้น คือเวทนานุปัสสนา นางสุจิตรานั้น คือจิตตานุปัสสนา นางสุธัมมานั้น คือธัมมานุปัสสนา ผู้ที่มีอนุปัสสนาพร้อมทั้ง ๔ นี้อยู่เสมอ จึงควรแก่พระนามว่า อินโท แท้ ไม่ต้องมีผู้ตั้งให้หากเป็นเอง ที่ว่าเป็นเองนั้น คือรู้สึกความสุขที่ตนได้เสวยอยู่ด้วยตนเอง เพราะนางทั้ง ๔ นั้นเป็นชาติกายสิทธิ์ ถ้าอยู่กับบุรุษควรสมมติว่าอัครชายา ถ้าอยู่กับสตรีควรสมมติว่าอัครสามิกา เพราะเป็นที่แต่งความสุขเป็นที่เจริญใจได้ทั่วไป บรรยายชั้นฉกามาวจรเทวโลกพอควรแก่เวลาเพียงเท่านี้

ส่วนมารโลกนั้น ท่านหมายชั้นสัญญา ได้แก่กามารมณ์ซึ่งเป็นวิสัยของประสาททั้ง ๕ ที่ตนได้เคยเห็น ได้ฟัง ได้สูดดม ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสมาแล้ว ให้มีความระลึกถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่เสมอ สิ่งใดที่ตนรักใคร่พอใจมาก ก็ให้เกิดความระลึกคิดถึงมาก สิ่งใดที่ตนเกลียดชังมาก ก็ให้เกิดโทสะพยาบาทมาก ผู้ที่ลุอำนาจของสัญญาอดีต จึงได้รับทุกข์ถึงตายบ้าง แทบประดาตายบ้าง เพราะเหตุนั้นท่านจึงหมายสัญญาอดีตว่าเป็นพระยามาร ถ้าจะจัดมารให้เป็นชั้นได้ ๕ ชั้น คือ ขันธมารชั้น ๑ กิเลสมารชั้น ๑ เทวปุตตมารชั้น ๑ อภิสังขารมารชั้น ๑ มัจจุมารชั้น ๑ ต้องยกสัญญาขึ้นเป็นองค์พระยามาราธิราช ตัวเทวปุตตมาร เพราะสัญญาเป็นประธานแก่มารทั้งสิ้น กองรูปทั้ง ๕ คือรูปที่จะพึงเห็นด้วยจักษุ รูปที่จะพึงได้ยินด้วยโสต รูปที่จะพึงรู้ด้วยฆานะ รูปที่จะพึงรู้ด้วยชิวหา รูปที่จะพึงรู้ด้วยกาย รูป ๕ ประเภทนี้จัดเป็นขันธมาร ก็สัญญาเป็นผู้หมาย

เวทนา ๕ คือ สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา จัดเป็นกิเลสมาร ตัณหา อุปาทาน จะมีขึ้นได้ ก็อาศัยเวทนาเป็นเหตุเป็นปัจจัย เวทนาทั้ง ๕ นั้นเล่า ก็มีสัญญาเป็นผู้หมาย

สัญญา ความจำหมายทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดถึงอินทร์พรหมยมยักษ์ทั้งสิ้น ก็ไม่มีผู้ใดได้รู้เห็น เป็นแต่ได้ยินได้ฟังมา แล้วก็จำไว้เข้าใจตามเท่านั้น เพราะเหตุนั้นสัญญาท่านจึงจัดเป็นเทวปุตตมาร

สังขาร ความคิดอ่านปรุงจิต เป็นปุญญาภิสังขาร อปุญญาสังขาร อเนญชาภิสังขาร แต่งความดี ความชั่วให้แก่สัตว์ได้ ท่านจึงจัดเป็นอภิสังขารมาร ก็สัญญาเป็นผู้หมาย

วิญญาณ ความรู้สิ่งทั้งปวงว่า นี่เป็นรูป นี่เป็นนาม นี่เป็นของดี นี่เป็นของเลว นี่เป็นสิ่งนี้ นั่นเป็นสิ่งโน้น ความรู้เกิดและรู้ตายก็เป็นหน้าที่ของวิญญาณ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงจัดวิญญาณให้เป็นมัจจุมาร ก็สัญญาเป็นผู้หมาย สิ่งใดจะปราศจากสัญญาไม่มีเลย

ความเป็นจริงเบญจขันธ์นี้ ต้องถือเอาเนื้อความว่าขันธ์ ๕ คือ อวัยวะร่างกายของเรานี้ เป็นของมีก้อนเดียว ทั้งก้อนนั้นแลท่านเรียกว่าขันธ์ คือขันธ์มีคนเดียวเท่านั้น แต่มีอาการเป็น ๕ ได้ใจความว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ขันธ์ เป็นแต่อาการของขันธ์เท่านั้น เหมือนอย่างขันธ์ ๓ คือศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ ก็อย่างเดียวกัน ถือเอาเนื้อความว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ใช่ขันธ์เป็น แต่เป็นอาการของขันธ์เท่านั้น คำว่าขันธ์มีอันเดียว คือ หมวดกองแห่งอวัยวะทั้งก้อนนั้นเอง ท่านให้ชื่อว่าขันธ์ ในหนังสือเล่มนี้ไม่ต้องการจะอธิบายในเรื่องขันธ์ให้มาก ประสงค์จะแสดงมารโลกเท่านั้น

ได้เนื้อความว่า โลกใด ที่ยังหลงใหลงมเงอะเกี่ยวเกาะด้วยสัญญาอดีต ดังโยคาวจรบางพวกที่เรียนพระวิปัสสนา เจริญพุทธคุณ เพ่งอรหํ หรือพุทโธ เจริญกายคตาสติ เพ่งกาย หรือเพ่งส่วนของกาย มีลมอัสสาสะปัสสาสะ เป็นต้น หรือเจริญพรหมวิหาร เพ่ง เมตตา กรุณา หักออกทิศต่าง ๆ และอัญเชิญพระปีติทั้ง ๕ ให้มาเกิดปรากฏในไตรทวาร เมื่อนิมิตทั้งหลายซึ่งเป็นวิสัยแห่งสัญญามาบังเกิด เป็นอุคคหนิมิต ปฏิภาคนิมิตได้แล้ว จะนฤมิตอย่างไรก็ได้ตามประสงค์ อยากเห็นพระพุทธเจ้าก็นิมิตได้ อยากเห็นอสุภในกายตนหรือกายผู้อื่นก็นิมิตได้ เจริญพรหมวิหาร เมื่อ

จะออกทิศ ต้องเข้าที่ก่อน อาจารย์จึงสั่งให้ออกทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ให้พบวิหารใหญ่ไหว้พระแล้วจึงกลับ ลงไปทิศเบื้องต่ำ ถึงนาคพิภพไหว้พระบาทแล้วจึงกลับ ขึ้นไปทิศเบื้องบนไหว้พระเกษแก้ว-จุฬามณี กระทำประทักษิณแล้วจึงกลับ โยคาพจรก็น้อมจิตไปตามคำสั่งของอาจารย์ ก็รู้ตามเห็นตามทุกสิ่งทุกอย่าง วิหารของพรหมกว้างใหญ่เท่าใดก็ได้เห็น อยากเห็นพระนิพพานก็อาจจักไปดูได้ อยากรู้อะไรอยากเห็นอะไรก็ถามพระดู พระท่านก็บอกให้เห็นได้ทุกสิ่งทุกอย่าง อาการแห่งวิปัสสนามีวิธีเป็นอันมาก ยกมาชี้แต่พอเป็นตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจว่ารูปนฤมิตทั้งหลายเหล่านั้นตกอยู่ในหน้าที่ของรูปสัญญาทั้งสิ้น ผู้ที่หลงรัก หลงใคร่ หลงกราบ หลงไหว้ หลงนับถือในนิมิตสัญญาเหล่านั้นชื่อว่าเป็นผู้ตกอยู่ในวิสัยของมารโลก ถูกหลอกของพระยามาราธิราชตรงที่เดียว โลกที่ยังเกี่ยวเกาะหลงใหลอยู่ด้วยนิมิต ตัวสัญญาอดีตอย่างที่พรรณนามานี้เป็นต้น นั้นแลท่านสมมติว่าเป็นมารโลกแสดงประเภทแห่งกามโลกยุติไว้แต่เพียงนี้.

ในรูปโลกเรียกว่าพรหมโลก นับว่าเป็นโลกอันสะอาดปราศจากกามารมณ์ เมถุนวิรัติ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่ของจิต จัดโดยชั้นฌานประเภทได้ ๑๒ ชั้น คือปฐมฌานภูมิ ๕ ชั้น วิตกชั้น ๑ วิจารชั้น ๑ ปีติชั้น ๑ สุขชั้น ๑ เอกัคคตาชั้น ๑ ทุติยฌานภูมิ ๓ ชั้น ปีติชั้น ๑ สุขชั้น ๑ เอกัคคตาชั้น ๑ ตติยฌานภูมิ ๒ ชั้น สุขชั้น ๑ เอกัคคตาชั้น ๑ จตุตถฌานภูมิ ๒ ชั้น เอกัคคตาชั้น ๑ อุเบกขาชั้น ๑ ยุติรูปโลกไว้เพียงนี้

ในอรูปโลกนั้น ก็ชื่อว่าพรหมโลกเหมือนกัน แต่หมายนิมิตละเอียดกว่ากัน เป็นโลกหน่ายรูปโลกปราศจากกามารมณ์โดยแท้ จัดโดยชั้นฌานประเภทเป็น ๔ ชั้น คืออากาสานัญจายตนะชั้น ๑ วิญญาณัญจายตนะชั้น ๑ อากิญจัญญายตนะชั้น ๑ เนวสัญญานาสัญญายตนะชั้นที่ ๑ ผู้มีพรหมธรรมเหล่านี้ ย่อมออกจากกามได้ ด้วยอำนาจฌานเหมือนกันทั้ง ๒ โลก เพราะหน่ายกามจึงได้ติดรูป ๑๒ เพราะหน่ายรูป ๑๒ จึงได้ติดนาม ๔ แต่อย่างไรก็ดี พึงเข้าใจว่าผู้สำเร็จพรหมธรรมเหล่านั้น ต้องมีความสุขสำราญยิ่งกว่าผู้ที่มีแต่เทวธรรมและเทวสมบัติ เพราะตัดกามออกเสียได้ ด้วยว่ากามฉันท์เป็นรากเง่าเค้ามูลแห่งสมุทัย ต้นเหตุของทุกข์เกี่ยวเกาะอยู่ด้วยกามราคะ ถึงจะเสวยทิพยสมบัติอันสูงสุดสักเพียงใด ก็ไม่พ้นความร้อนใจใน ๓ กาล คือการปรารถนาแสวงหา ๑ การบริหาร ๑ การวิโยค ๑ ไม่มากก็น้อยตามกำลังแห่งกุสลากุศลกรรม หากนิยมส่วนที่มีพรหมธรรม ถ้าฌานไม่เสื่อม ย่อมมีความสุขสบายตลอดชาติ เพราะเหตุนั้นนักปราชญ์เห็นโทษแห่งกามคุณ จึงมีความพอใจในพรหมธรรม เจริญฌานด้วยกันเกือบทั่วโลก เพราะไม่รู้จักทางแห่งอุตตรโลก เข้าใจว่าพรหมโลกเป็นที่สุดแห่งความสุขโดยแท้ ยุติอรูปโลกไว้เพียงนี้

ต่อนี้ จักแสดงอุตตรโลก ด้วยว่าอุตตรโลกนั้นเป็นโลกอันสุขุมคัมภีรภาพเหลือเกิน มีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจก พระพุทธสาวก ๓ จำพวกเท่านั้น เป็นผู้ได้บอกได้ นักปราชญ์นอกนั้นชี้ไม่ถูกเลย

เพราะเหตุ กามโลก รูปโลก อรูปโลก ถมทับซับซ้อนหลายชั้นหลายประเภทอย่างนี้ จึงทำให้นักปราชญ์ทั้งหลายผู้แสวงหาอุตตรโลก เกิดความพิศวงทุ่มเถียงซึ่งกันและกัน เชิดชูวาทะของตน ข่มขี่วาทะของผู้อื่น จนแหลกเหลวไม่รู้ว่าจะลงเนื้อเห็นตามท่านผู้ใด ออกจะลังเล เขาพูดกันว่า ศาสนาล่วงมาถึงเพียงนี้แล้ว จะหามรรคผลนิพพานมาแต่ไหน ก็ออกจะเชื่อ เพราะเหตุที่ไม่วางใจลงเป็นหนึ่งนั้นเอง โพธิปักขิยธรรมจึงไม่บริบูรณ์ขึ้นได้ ถึงแม้จะมีผู้รู้จักอุตตรโลกจริง และจะชี้ให้ผู้ไม่รู้จักเข้าใจ ก็เป็นการลำบากแท้ เพราะอุตตรโลกเป็นชั้นสูง ผู้ฟังบางพวกแต่เพียงชั้นมนุสสธรรมก็ยังไม่บริบูรณ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นจอมมุนีบรมโลกนาถได้ตรัสไว้ว่า ผู้สดับธรรมเทศนาและจะได้สำเร็จมรรคผล นิพพาน มีแต่ชั้นมนุษย์ขึ้นไป ต่ำกว่ามนุษยชาติลงไปแล้ว ต้องนับว่าเป็นอภัพสัตว์ ไม่ควรแก่มรรคผลนิพพาน ดังนี้ คำที่ว่ามนุษยชาติ หรือชาติมนุษย์นี้หมายความว่า ผู้มีมนุสสธรรมในตน ได้แก่ผู้ประพฤติสุจริตด้วยไตรทวารอยู่ทุกเมื่อนั่นแล ได้นามว่ามนุสฺโส สัตว์ใจสูงด้วยคุณ ผู้ต้องการ มรรค ผล นิพพาน ต้องทำให้มนุสสธรรมเป็นตนเสียก่อน หรือทำให้เทวธรรม พรหมธรรมเป็นตนได้ก็ยิ่งเหมาะดีควรแก่ มรรค ผล นิพพานแท้ เพราะว่า ผู้เป็นมนุษย์เป็นเทวดาอินทรพรหมได้แล้ว แม้ปรารถนาอุตตรโลกได้รับธรรมเทศนาคำแนะนำแต่นักปราชญ์ผู้รู้จักทางจริง ก็อาจเข้าใจได้โดยเร็ว

คำว่า โลกุตตระ หรือคำว่า อุตตรโลก ก็ไม่ต่างอะไรกัน โลกุตตระ ท่านมักแปลกันว่าข้ามขึ้นจากโลก ถ้าจะถือเอาเนื้อความตามที่

เข้าใจกันโดยมาก อุตตระ ว่าเหนือ ว่าข้าม ว่าพ้น ว่าสูง ว่ายิ่ง โลกุตตระ แปลว่า เหนือโลก ข้ามโลก พ้นโลก สูงกว่าโลก ยิ่งกว่าโลก

อุตตรโลก ถือเอาความอย่างเดียวว่าโลกหงาย เพราะว่า ถ้าผู้บรรลุอุตตรโลกแล้ว ย่อมสว่างไสวสิ้นวิจิกิจฉา ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ในอริยสัจ ในปฏิจจสมุปบาท ส่วนกามโลก รูปโลก อรูปโลก ชื่อว่าโลกคว่ำ เพราะผู้ตกอยู่ในวิสัยของ ๓ โลกนั้น ย่อมกำจัดวิจิกิจฉาออกจากใจไม่ได้ อะไรหนอ อะไรหนอ ยังกินใจอยู่เสมอ ๆ ถึงจะเล่าเรียนรู้ฉลาดสักเพียงใดก็คงยังมีถกถือยู่ร่ำไป เพราะตนตกอยู่ในวิสัยของโลกคว่ำ ฝ่ายอุตตรโลกนั้นจัดเป็นชั้นก็ได้ ๔ เรียกว่าโสดาบันโนชั้น ๑ สกิทาคามีชั้น ๑ อนาคามีชั้น ๑ ขีณาสโวชั้น ๑ ในสมัยนี้ปรากฏอยู่แต่นาม เพราะขาดจากผู้ชี้ผู้บอกผู้ตั้ง ให้พึงเข้าใจว่า อุตตรโลกนั้นตามแบบแผนท่านก็ว่าเป็นอกาลิโก ไม่อ้างกาล เป็นธัมมฐิติ ธัมมนิยาม จะสูญไปเสียไหน แต่โลกอื่นเป็นโลกอันต่ำช้าเลวทรามก็ยังปรากฏตั้งอยู่ได้

ทางที่จะชี้อุตตรโลก ให้ผู้มีญาณจักษุพึงเข้าใจโดยง่าย ก็มีอยู่แต่อัคคัปปสาทสูตร แสดงพระธรรมคุณว่า ยาวตาธมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา วิราโคเตสํ อคฺคมกฺขายติ, ความว่าบรรดาสังขตธรรมหรืออสังขตธรรมมีประมาณเท่าใด บัณฑิตย่อมกล่าวว่าวิราคธรรมเป็นยอดของธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ยทิทํ อะไรนี้คือว่าวิราคธรรมนั้น มีลักษณะอาการอย่างไร ได้แก่ธรรมหมวดไหน ? แก้ว่าวิราคธรรมนั้นมีลักษณะสงบจากกามารมณ์ต่างโดยประเภท ๕ ประการ มทนิมฺมทโน กำจัดเสียซึ่งความเมา ๑ ปิปาสวินโย นำเสียซึ่งความกระหาย ๑ อาลยสมุคฺฆาโฏ ถอนเสียซึ่งอาลัย

๑ วฏฺฏปจฺเฉโท หักเสียซึ่งวัฏฏ ๑ ตณฺหกฺขโย สิ้นไปแห่งตัณหา ๑ ในลักษณะอันหนึ่ง ๆ ย่อมมีอาการต่าง ๆ จะอธิบายพอเป็นทางดำริ อาการแห่งเมานั้น คือรวบรวมเอาอารมณ์ต่าง ๆ เข้ามาหมักไว้ที่ตน ดังความเข้าใจว่าตน ได้รูป ได้เสียง ได้กลิ่น ได้รส ได้เครื่องสัมผัส หรือได้อารมณ์ต่าง ๆ มีมรรคผลนิพพานเป็นที่สุดมาไว้ในตน เพราะความเข้าใจว่าตนได้นั้นแลเป็นพยาน พึงเข้าใจว่ามีอาการเมา จึงเป็นมโท (เมา)

อาการแห่งกำจัดเมาเสียนั้น ได้แก่ความเข้าใจตามเป็นจริง ดังความเข้าใจว่า อารมณ์อันใดก็คงเป็นอารมณ์อันนั้น ที่สุด มรรค ผล นิพพานเป็นอยู่อย่างไรก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีอาการเมาและไม่มีอาการได้ อย่างนี้เป็นต้น ชื่อว่า มทนิมฺมทโน กำจัดเสียซึ่งความเมา

อาการแห่งกระหายนั้น ได้แก่ความเข้าใจว่าสรรพสิ่งทั้งปวง มีรูปเสียงเป็นต้น ตลอดถึง ทาน ศีล สวรรค์ นิพพาน เป็นที่สุด เป็นของไม่มีที่ตน เพราะความเข้าใจว่าไม่มีนั้นเป็นเหตุ จึงต้องกระหายอยู่เสมออย่างนี้เป็นอาการแห่งปิปาส ความกระหาย

อาการแห่งวินโย นำเสียให้สาบสูญนั้น คือรู้จริงตามความเป็นจริงว่าอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น มีอยู่ที่ตนเสร็จ แล้วรู้สึกความอิ่มอยู่เสมอ จึงไม่ต้องเอาตนไปเป็นอารมณ์นั้น ๆ ความที่อิ่มอยู่ทุกเมื่อนั้นเองชื่อว่า ปิปาส-วินโย นำเสียซึ่งความกระหายให้พินาศ

อาการแห่งอาลัยนั้น ได้แก่ความเข้าใจว่าอารมณ์ทั้งหลาย มีรูปเสียง เป็นต้น จนถึงวิชชา วิมุตติ สิ่งที่ตนเคยรู้เคยเห็นเคยพบเคยปะ เคยได้ยินได้ฟังมาแล้วเหล่านั้น ว่าเป็นของควรแก่ตน ตนควรได้ ตนควรถึง

ความที่มุ่งหวังวนเวียนอยู่ด้วยสัญญาอดีตอย่างนี้ เป็นอาการแห่งอาลโยอาลัย

อาการแห่งสมุคฺฆาโฏ ถอนเสียนั้น คือ ความเข้าใจตามเป็นจริงว่า อารมณ์สิ่งใดซึ่งเป็นส่วนอดีตก็ล่วงไปแล้ว ส่วนอนาคตก็ยังมาไม่ถึง ส่วนปัจจุบันก็เป็นอยู่อย่างนี้ ขาดความเกี่ยวเกาะในเรื่องสัญญาอดีต จึงชื่อว่า อาลยสมุคฺฆาโฏ ถอนเสียซึ่งอาลัย

อาการแห่งวัฏฏะหมุนเวียนนั้น ได้แก่กรรม กิเลส วิบาก ความจริงเรื่องของวัฏฏะ พรรณนาไม่มีที่สิ้นสุด จะชี้แต่พอเป็นอุทาหรณ์ เป็นทางเล็กน้อย ในส่วนมโนกรรมมีลักษณะอย่างนี้ กรรมได้แก่เจตนา ความคิดอ่านต่อจิต กิเลสนั้นได้แก่ดีชั่วเป็นผลของเจตนา วิบากนั้นได้แก่สุขทุกข์เป็นผลของดีชั่ว กรรมเป็นผลของวิบาก วนกันไปอย่างนี้

ในส่วนวจีกรรมนั้น เปล่งวาจาออกไปเป็นกรรมดีชั่วเป็นกิเลส ได้รับผลสุขทุกข์เป็นวิบาก เปล่งวาจาออกไปใหม่ เป็นกรรม วนกันไปอย่างนี้

ส่วนกายกรรมนั้น คือทำกิจการงานด้วยการเป็นกรรม การงานดีชั่วเป็นกิเลส ได้รับผลสุขทุกข์เป็นวิบาก แล้วทำกิจนั้น ๆ ต่อไปอีกเป็นกรรม วนกันไปอย่างนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด

เมื่อรู้จักวัฏฏะแล้ว เพ่งดูอะไรมันหมุนกันไปทั่วโลก ดังอิริยาบถ ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน ก็หมุนกันไป เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็หมุนกันไป เช้า สาย เที่ยง บ่าย เย็น วัน คืนก็หมุนกันไป อาทิตย์ จันทร์ ถึงเสาร์แล้วอาทิตย์อีกก็หมุนกันไป เดือนอ้ายเดือนยี่ถึงเดือน ๑๒ แล้วเดือน

ว้ายอีกก็หมุนกันไป ปี่ชวดปีฉลูถึงปีกุนแล้วปีชวดอีกก็หมุนกันไป ชี้แต่พอเป็นตัวอย่างเท่านี้ อาการแห่งวัฏฏะย่อมเป็นไปอยู่อย่างนี้

อาการแห่งอุปัจเฉทะหักวัฏฏะนั้น มีอย่างเดียว คือปัจจุบันเท่านั้น ถ้าเห็นปัจจุบันธรรมเมื่อไร เครื่องหมุนก็หยุดสิ้น จะเห็นปัจจุบันได้ก็เพราะอดีต อนาคตดับไป ถ้ายังเห็นว่าอดีตส่งมาให้เป็นปัจจุบัน ปัจจุบันส่งไปให้เป็นอนาคต อย่างนี้ชื่อว่าอดีตอนาคตทับปัจจุบัน เป็นเหตุให้วัฏฏะหมุนไม่มีที่สิ้นสุด ต่อเมื่อใด ได้เห็นอนาคตเป็นของปัจจุบัน เกิดแต่ปัจจุบันเมื่อนั้นแลเป็น วฏฺฏุปจฺเฉโท หักเสียซึ่งวัฏฏะ

อาการแห่งตัณหานั้น ได้แก่ความส่ายไปดิ้นรนไป ทะเยอทะยานไปในกามภพ รูปภพ อรูปภพ

อาการแห่งขยะความสิ้นไปนั้น ได้แก่ความรู้จริงตามเป็นจริงว่า กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นสภาวะมีที่ตน เพราะเห็นว่ามีที่ตน จึงขาดความส่ายไป ดิ้นรนไป ทะเยอทะยานไปในภพทั้ง ๓ จึงเป็น ตณฺหกฺขโย สิ้นไปแห่งตัณหา รวมใจความทั้ง ๕ บทนั้นดังนี้ ความไม่เอาอารมณ์มาใส่ตนชื่อว่า มทนิมฺมทโน ความอิ่มไม่เอาตนไปใส่อารมณ์ชื่อว่า ปิปาสวินโย เพราะความไม่เอามาและไม่เอาไป ทั้ง ๒ อย่างนั้นแลจึงชื่อว่าขาดความเกาะเกี่ยว เป็น อาลยสมุคฺฆาโฏ เพราะขาดความเกาะเกี่ยว ซึ่งเป็นส่วนอดีตอนาคตนั้นแล จึงเป็นอยู่ด้วยปัจจุบันธรรมเป็น วฏฺฏุปจฺเฉโท เพราะปัจจุบันเป็นตน ตนเป็นปัจจุบันนั้นเอง จึงสิ้นความส่ายไป ดิ้นรนไป ทะเยอทะยานไป ในอารมณ์ต่าง ๆ จึงเป็น ตณฺหกฺขโย เพราะปัจจุบันเป็นตัววิชา แต่ปัจจุบันของกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจรนั้น

ก็มีอยู่ส่วนหนึ่งเป็นชาติกิเลส ปัจจุบันของโลกุตตระ จึงเป็นชาติวิชาแท้ โลกใดมีปัจจุบันเป็นญาณทัสสนะ โลกนั้นแลเป็นวิราคธัมโม โลกใดที่เป็นวิราคธัมโม โลกนั้นแลเป็นนิพพานธัมโม โลกใดเป็นนิพพานธัมโม โลกนั้นแลเป็นอมตธัมโม พึงเข้าใจว่า วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ อมตํ เป็นชื่อแห่งอุตตรโลกแท้

เมื่อจะรวมเนื้อความลงให้สั้น ได้ใจความว่าโลกนั้นมีอันเดียว หมายสังขารโลก แตกต่างเป็นโลกมากโดยลักษณะอาการเท่านั้น เปรียบดังภาชนะ มีถาดโถโอจานเป็นต้น ถ้าบรรจุดอกไม้ธูปเทียน หรือแก้วแหวนเพชรพลอย ก็เรียกว่า ถาดดอกไม้ ถาดธูป ถาดเทียน ถาดแก้ว ถาดแหวน ถาดเพชร ถาดพลอย เรียกตามอาการของวัตถุที่อาศัย ข้ออุปมานี้ฉันใด คำที่ว่าโลกเป็นข้ออุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อสาธุสัปปุรุษพุทธบริษัทผู้มีนามว่า โยคาวจโร ไพบูลย์ด้วยปัญญินทรีย์ ได้ประสบพบเห็นโลกวินิจฉัยนี้แล้ว พึงตรวจดูลักษณะอาการแห่งความแตกต่างของโลกให้ชัดใจ เมื่อได้ความชัดแล้วพึงตรวจดูตนว่า สมัยนี้ เรายังตกอยู่ในวิสัยของโลกใด ก็จะเข้าใจได้โดยไม่ต้องสงสัย

เพียงชั้นกามโลก รูปโลก อรูปโลกนั้น ถึงแม้ผู้บวช ณ ภายนอกพุทธศาสนา บางพวกบางเหล่า ก็อาจแนะนำปฏิบัติ ให้ลุให้ถึงได้ ส่วนอุตตรโลก มีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว ชี้ได้บอกได้ แนะนำให้ปฏิบัติให้เห็นด้วยตนได้ ซึ่งพวกเราเหล่าพุทธบริษัทได้มาพบปะพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียน ได้สดับตรับฟัง จนเกิดความเลื่อมใสว่าเป็นของประเสริฐจริง จึงได้ตั้งใจยึดถือว่าเป็นสรณะของตน แต่ไม่รู้ว่า

อะไรเป็นโลกุตตรสมบัติ นั่งเฝ้านอนเฝ้าโลกุตตรทรัพย์อยู่ แต่พากันกระหาย หน้าเหี่ยวไปตามกัน น่าสมเพชเวทนนี้หนักหนา

เปรียบดังบุรุษปัญญาเขลา นอนเฝ้าตุ่มเงินตุ่มทองอยู่ แต่ไม่เข้าใจวิธีจับจ่ายใช้เงินใช้ทอง สู้ทนความลำบาก อดเครื่องใช้สอย อดอาหาร สู้นอนแขม่วท้องหิวอาหารหน้าเซียวอยู่เปล่า ๆ น่าสลดสังเวชใจนี้หนักหนา ยุติอุตตรโลกลงไว้เพียงเท่านี้

บรรยายโลกวินิจฉัยพอแก่เวลา เอวํก็มีแล

ต่อนี้ ท่านสักกวาที ปรวาที จักปุจฉาวิสัชนาโต้ตอบซึ่งกันและกันเล็กน้อย

ถามว่า, ท่านแต่งโลกวินิจฉัยนี้ เพื่อประโยชน์อะไร ?

ตอบว่า, เราแต่งขึ้นไว้เพื่อประโยชน์จะให้ผู้ฟังรู้จักสังขารโลก

ถาม, รู้จักสังขารโลกมีประโยชน์อะไร ?

ตอบ, ความรู้เป็นตัววิชา รู้จักสิ่งใด ย่อมเป็นประโยชน์แก่ตนในสิ่งนั้นไม่มีที่สิ้นสุด

ถาม, ท่านแสดงว่าโลกอะไรก็มีที่ตน เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ สวรรค์นิพพานก็มีที่ตน ถ้าอย่างนั้น พระคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ท่านแสดงนรก สวรรค์ อินทร์พรหม ว่ามีพิภพเป็นที่ตั้งอยู่ ชี้ตำบล ดังพระอินทร์อยู่ยอดเขาพระสุเมรุ เป็นต้น ชื่อว่าเป็นอันท่านคัดค้านแล้วทั้งสิ้น นรกสวรรค์ตามที่ท่านแสดงไว้เหล่านั้นเป็นอันไม่มี คงมีอยู่ที่ตัวเราเท่านั้นอย่างนั้นหรือ ?

ตอบ จะถือเอาเนื้อความว่า เราเป็นผู้คัดค้านคัมภีร์ฎีกาว่าท่านแสดงผิด เป็นอันใช้ไม่ได้ อย่างนั้นไม่ชอบ เราไม่ได้ติเตียนว่าท่านแสดงผิด เป็นแต่เราเห็นว่านรกสวรรค์นิพพานเป็นของมีอยู่ในที่ตน ถ้าหากว่ามีที่ตนจริง ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์ฎีกาอย่างไรก็ชื่อว่าเป็นอันมีตามที่ท่านแสดงไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าสิ่งเหล่านั้นไม่มีที่ตัวของตนแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นอันไม่มี เราแสดงอย่างนี้ต่างหาก

ถาม ท่านเข้าใจว่าท่านดีกว่านักปราชญ์โบราณอย่างนั้นหรือ ?

ตอบ ทำไมท่านจึงถามอย่างนั้น

ถาม เราเห็นว่าหนังสือเก่ามีมากนัก พระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระอรหันตเจ้าได้ยกขึ้นสู่สังคายนาจารึกลงใบลานไว้แล้ว โลกวินิจฉัยไตรภูมิท่านก็มีแล้ว จะนอนดูแต่หนังสือเก่าชั่วชีวิตหนึ่งก็ไม่จบ ท่านจะต้องแต่งอีกทำไม ?

ตอบ อ้อ ท่านสักว่าที่เข้าใจว่า เราแต่งหนังสือนี้มีเจตนาจะอวดดิบอวดดี ยกตนข่มท่านหมิ่นประมาทโบราณาจารย์ ความเข้าใจของท่านอย่างนั้นผิดไป ความจริงนักปราชญ์โบราณท่านเฉียบแหลม รู้จักพุทธาธิบายแสดงสิ่งใดก็ชัดเจน หวังจะให้เป็นประโยชน์แก่พวกเราเหล่าพุทธบริษัทแท้ เรามีความเคารพนับถือไหว้กราบอยู่เสมอ วิชาที่เราแต่งนี้ก็ได้จากพระคัมภีร์โบราณาจารย์ทั้งสิ้น วิชาของเราเองไม่มีอะไรเลย

ถาม ถ้าอย่างนั้นท่านจะต้องแต่งทำไม ?

ตอบ เราแต่งเพื่อจะระบายสมมติชั้นคนเก่า กับชั้นคนใหม่ให้ลงกัน จะได้เข้าใจง่ายเท่านั้น

ถาม, สมมติคนเก่าสมมติคนใหม่อย่างไร ?

ตอบ, เราเห็นว่าแต่พุทธกาลมาจนบัดนี้ หลายชั่วบุรุษนัก ย่อมเปลี่ยนยุคเปลี่ยนคราวเปลี่ยนสมมติเปลี่ยนบัญญัติเป็นลำดับมา ดังคำโบราณเรียกว่าไว้ทุกข์แก่ผู้ตาย ทุกวันนี้ ก็เรียกว่าไว้ทุกข์เหมือนกัน แต่หน้าตาผิดกัน ไว้ทุกข์โบราณนุ่งขาวห่มขาว ไว้ทุกข์ในสมัยนี้นุ่งดำห่มดำ เรื่องเก่ากับเรื่องใหม่ชื่อลงกันแต่อาการไม่ลงกัน อย่างนี้ ทำให้เราพิศวงในพระธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาหลายสิบปีแล้ว ครั้นเราตรองได้ความตามประสงค์ของโบราณาจารย์แล้ว จึงคิดแต่งระบายสมมติให้ตรงกันเพื่อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อยต่อไป แต่คงไม่ให้เสียหลักเดิมดัง กามโลก รูปโลก อรูปโลก โลกุตตระ มรรคผล นิพพาน ดังกหาปณะ เครื่องจับจ่ายใช้สอยแทนเงินแทนทอง ของพระราชาทรงพระราชบัญญัติ ต้องมีตำลึงบาทสลึงเฟื้องเป็นหลักเดิม ถึงจะใช้เบี้ยใช้เก๊ใช้อัฐใช้สตางค์ ก็คงคิดแบ่งเข้าหาหลัก มีกำหนดเท่านั้น เป็นตำลึงเป็นบาทเป็นสลึงเป็นเฟื้องตามเดิม เป็นแต่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะให้ควรแก่ยุคแก่สมัยเท่านั้น ถึงแม้ว่าเราแต่งหนังสือก็ประสงค์จะให้คนชั้นใหม่ใช้ได้ดังอัฐดังโสฬสดังสตางค์ ฉะนั้น

ถาม, หนังสือเก่าใช้ไม่ได้หรือ ?

ตอบ, ใช้ได้ ก็แต่ไม่รู้จักใช้ ดังเครื่องประดับ เครื่องใช้สอยของคนโบราณ ที่ท่านรวบรวมมาไว้ในโรงมิวเซียม ก็ล้วนแต่ของดี ๆ แห่งคนเก่า ถ้าคนทุกวันนี้เอามาประดับตกแต่งใช้สอย จะต้องได้ความหัวเราะ

เยาะเย้ยแต่มหาชนสมัยนี้สักเพียงใด ผู้ฟังหนังสือโบราณก็ย่อมได้ความเข้าใจตามกิเลสของตนเท่านั้นโดยมาก

ถาม, ท่านพูดอะไรก็พอฟังได้ ชักเปรียบเทียบก็เหมาะดี ขอถามอีกสักหน่อยเถอะ โลกุตตระ หรืออุตตรโลก ตามที่ท่านแสดงมานั้น ท่านเข้าใจว่า ท่านได้ ท่านถึงจริง ๆ หรือ ?

ตอบ, ท่านสักกวาทีเห็นจะเพ่งโทษ ด้วยอุตตริมนุสสธรรม จึงแคะไค้คาดคั้น ไต่ถามจริงจังอย่างนี้ ท่านอย่าสงสัยเลย โลกุตตระ หรืออุตตรโลกนั้น เป็นธรรมไม่มีอาการมา ไม่มีอาการไป ถ้าเราได้ก็ชื่อว่ามีอาการมา ถ้าเราถึงก็ชื่อว่ามีอาการไป

ถาม, ถ้าอย่างนั้น ท่านเข้าใจอุตตรโลกอย่างไร ?

ตอบ, อ้อ เราเข้าใจตามเนื้อความแห่งพระอัฏฐังคิกมรรค ต่างหากเราจะได้จะถึงอะไร

ถาม, ได้ฟังท่านตอบว่า ท่านรู้ท่านเข้าใจอุตตรโลกตามเนื้อความพระอัฏฐังคิกมรรค ไม่มีอาการได้ ไม่มีอาการถึงเท่านี้ ข้าพเจ้าเกิดความเลื่อมใสมากทีเดียว ขอท่านแสดงพระอัฏฐังคิกมรรคตามวิธีท่านเข้าใจอนุเคราะห์แก่ข้าพเจ้าด้วย

ตอบ เราเต็มใจจะแสดงแต่ใจความ จะแสดงตามวิภังค์ เราเห็นว่าของท่านบริบูรณ์อยู่แล้ว

มีเนื้อความตามพระอัฏฐังคิกมรรคว่า สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ ๑ สัมมาวาจา เจตนาเป็นเหตุกล่าวชอบ ๑

สัมมากัมมันโต เจตนากรรมเป็นเหตุทำการงานชอบ ๑ สัมมาอาชีโว เจตนากรรมเป็นเหตุเลี้ยงชีพชอบ ๑ สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ ๑ สัมมาสติ ตั้งสติชอบ ๑ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตเสมอชอบ ๑ องค์ทั้ง ๘ นี้ เป็นอวัยวะแห่งมรรค ต้องเล่าบ่นจำทรงไว้ให้ได้ เพราะเป็นมัชฌิมาปฏิปทาแท้

ต่อนี้จะอธิบาย ถ้าจะแสดงตามทางที่ควรตรึกตรองได้ใจความอย่างนี้ มรรคแปลว่าทาง ทางนั้นเป็นทางจริง แต่ไม่ต้องเดินเพราะทางนั้นเป็นธรรม ธรรมนั้นมีอันเดียว จึงขาดอาการไปและอาการมา เป็นแต่ประเภทอาการของธรรมนั้นมีต่าง ๆ ดังรูปธรรม นามธรรม รูปนามเป็นอาการของธรรม

ดังกุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยากตธรรม กุศล อกุศล อัพยากฤตเป็นอาการของธรรม ดังปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นอาการของธรรม

ธรรมซึ่งได้นามว่ามรรคในที่นี้ หมายปฏิบัติธรรม คือธรรมที่มีข้อปฏิบัติชอบเป็นอาการเครื่องแสดงให้รู้ ด้วยว่าธรรมที่จะได้นามว่ามรรคนั้น ต้องแสดงลักษณะคือศีล คือสมาธิ คือปัญญา เป็นอาการของตน จะรู้ว่าธรรมหมวดใดเป็นศีล ต้องรู้ด้วยวจีสุจริต ๔ เป็นสัมมาวาจา กายสุจริต ๓ เป็นสัมมากัมมันโต การเลี้ยงชีพชอบ ๑ เป็นสัมมาอาชีโว ท่านเรียกว่าอาชีวมัฏฐกศีล หรือเรียกว่าวิรัติไตรเหตุ เป็นอาการเครื่องแสดงตนว่าเป็นศีล

จะรู้ว่าธรรมหมวดใดเป็นสมาธิ ต้องรู้ว่าสัมมัปปธาน คือความเพียรกล้าเป็นไปในกาย เป็นไปในจิต เป็นสัมมาวายาโม มีกาย มีเวทนา มีจิต มีธรรม เป็นอารมณ์ เป็นที่ตั้งของจิต คือพระสติปัฏฐาน เป็นสัมมาสติ มีใจเป็นที่สงบอยู่ของใจ คือตั้งมั่นในอารมณ์ คือ สติปัฏฐานนั้นเอง เป็นสัมมาสมาธิ เป็นอาการเครื่องแสดงตนว่าเป็นสมาธิ

จะรู้ว่าธรรมหมวดใดเป็นปัญญา ต้องรู้ด้วยอาการเครื่องแสดง คือ ญาณทัสสนะ เห็นตนเป็นตัวทุกข์เพราะสังขารเป็นตน เห็นสังขารเป็นตัวเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น เพราะไม่รู้เท่าสังขาร เห็นความดับของสังขารคือความรู้เท่าของสังขาร เห็นปุญญาภิสังขารว่าเป็นตัวเหตุที่จะให้สังขารทั้งสิ้นดับไป เป็นวิสังขาร เป็นสัมมาทิฏฐิ ความตริตรอง คือ ความคิดนึกอันสัมปยุตด้วยปุญญาภิสังขารอยู่เสมอ เป็นสัมมาสังกัปโป จะรู้จักปัญญา ต้องรู้ด้วยอาการแห่งปัญญา อันเป็นไปในตนอย่างนี้ เป็นอาการเครื่องแสดงตนว่าเป็นปัญญา

พึงเข้าใจว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นอาการของตน มรรคนั้นแลท่านที่มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นอาการของตน มรรคอันนั้นแลท่านเรียกว่าอริยมรรค ท่านพึงตริตรองในอริยมรรค ให้ได้ความชัดเจน แต่ท่านอย่าเพ่งออกไปตามหนังสือ ให้เพ่งดูที่กายวาจาใจ ให้เป็นเอกายนมรรคขึ้นให้จงได้ ความไม่รู้เท่าสังขารเป็นตัวอวิชชา ความรู้สังขาร เป็นตัววิชา ผู้รู้เท่าสังขาร ย่อมเอาตัวรอด ผู้มีปัญญาเอาตัวรอด นักปราชญ์ท่านกล่าวว่าเป็นยอดชน ขอจบลงเพียงนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๗